



T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

**İBN İSFENDİYÂR'IN TÂRÎH-İ TABERİSTÂN ESERİ
BAĞLAMINDA BÂVENDÎ HANEDANI
(İNCELEME-ÇEVİRİ YAZISI)**

Hazırlayan

ALİ ALANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Bingöl-2020

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

İBN İSFENDİYÂR'IN TÂRÎH-İ TABERİSTÂN ESERİ
BAĞLAMINDA BÂVENDÎ HANEDANI
(İNCELEME-ÇEVİRİ YAZISI)

Hazırlayan
Ali ALANOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ

Bingöl-2020

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	VII
TEZ KABUL VE ONAY	VIII
ÖNSÖZ	X
ÖZET	XII
ABSTRACT.....	XIII
KISALTMALAR	XIV
GİRİŞ	1
Ortaçağ İslâm Dünyasında Şehir ve Bölge Tarihçiliğine Dair	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. İBN İSFENDİYÂR VE TÂRÎH-İ TABERİSTÂN.....	5
1.1. İbn İsfendiyâr'ın Hayatı.....	5
1.2.Târîh-i Taberistân'ın İlim Âlemine Kazandırılması.....	6
1.3.Târîh-i Taberistân'ın Kapsamı	7
1.4.Târîh-i Taberistân'ın Yazım Amacı ve Özellikleri	11
1.5.Târîh-i Taberistan'da Kullanılan Kaynaklar ve Eserin Önemine Dair	11
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
2. BÂVENDÎLERİN GENEL TARİHİ	14
2.1. Keyûsiyye (کیوسییه) (665-1028).....	15
2.2. İspehbediyye (اسپهبدیه) (1074-1210).....	20
2.3. Kinhâriyye Kolu (کینخواریه) (635-750/1238-1349)	33
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	37
BÂVENDÎLER KISMININ TÜRKÇE TERCÜMESİ	37
3.1. BÂVENDÎ MELİKLERİ.....	37
Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn.....	39
Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn.....	40
İsfahbed Şehriyâr'ın Sungur İle Savaşı	41
Necmüddevle'nin Babası ile Tartışması Hakkında	45
Bu Günlerin Bazı Olayları Hakkında	46
Necmüddevle Karîn b. Şehriyâr'ın Saltanatına Dair	48
Alâüddevle Ali'nin Rüstem b. Karîn ile İlişkisi	49

Alâüddevle Ali b. Şehriyâr ve Onun Sultanlık Döneminin Bahsi	51
Behram'ın Öldürülmesinin Tedbiri Hakkında.....	66
Feramerz'in İsfahbed'e Muhalefedinin Başlaması.....	68
Sultan Sencer'in İsfahbed'e Karşı Niyetinin Değişmesi ve Arguş'u Ona Karşı Göndermesi.....	70
İsfahbed'in Çavlı ile Savaşı	71
İsfahbed Rüstem'in Mızraklı İsmailî Mülhitlerle Olayı Hakkında.....	73
Sultan Sencer'in Yeğeni Sultan Mesud'u İsfahbed ile Savaş için Göndermesi .	74
Sultan Sencer'in Yergaş'ı İkinci Defa İsfahbed ile Savaşa Göndermesi.....	76
Sultan'ın Şah Gazi Rüstem'i Talep Etmesi ve Onun Sultan ile Karaca Arasındaki Savaşta Sergilediği Cesareti.....	76
Selçuklu Hatunu'nun Vefatı ve Sultanın Onun Çeyizi ile Mirasını Talep Etmesi	79
Sultanın Abbas'ı Orduyla Dârâ Kalesi'ni Muhasara için Göndermesi.....	80
İsfahbed'in Dârâ Kalesi'ni Alması	81
İsfahbed Şah Gazi Rüstem'in Menûçehr Merzuban ile Savaş için Orduyla Lâricân'a İlerlemesi	82
Şah Gazi Rüstem'in Babası ile Olan Kötü Muamelesinin Sebebi.....	83
Harzemşah'ın Rüstem Kebûd Câme'yi Tutması ve Şah Gazi Rüstem'in Onunla Savaşı.....	83
Tacülmülûk'ün Şah Gazi ile Olan Düşmanlığının Temeli	84
Nasîrüddevle Şahinşah Gazi Rüstem b. Ali'nin Padişahlığının Yirmi Dördüncü Yılı	84
Mülhitler Tarafından Gerde Bâzû'nun Öldürülme Sebebi	89
Taberistân Vilayetinin Kontrol Altına Alınması ve Yönetilmesi	91
Süleyman Şah'ın İsfahbed'in Misafirliğine Gelmesi.....	93
Merdavîç ve İsfahbed'in Akîbeti.....	95
İsfahbed'in Horasan'a Gitmesi Hakkında.....	96
İstândâr Keykâvûs ve Fahrüddevle Gorşâsf'ın İsfahbed ile Muhalefeti Hakkında	99
Baharb'ın Babası Lâricân Hâkimi Menûçehr'i Öldürmesi	101
İsfahbed Şah Gazi'nin Ölümü Hakkında.....	106
Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan b. Rüstem b. Ali'nin Padişahlığı	106
Baharb'ın Kötü Davranışları ve Onun Helak olması Hakkında	111

İsfahbed Hasan'ın Gulâmları Tarafından Öldürülmesi Hakkında.....	117
Hüsamüddeve Erdeşir b. Hasan'ın 34 yıl 8 aylık Padişahlığı	118
Temîşe'nin Dışı	122
Temîşe'nin İç Kısımlar, Dağ ve Ova	122
Rûyân	123
İstandâr Hezâresf'in Şah Erdeşir İle Durumu Hakkında	136
Şemsülmülûk Rüstem b. Şah Erdeşir'in Padişahlığı	163
Karîn'in İsfahbed İle Düşmanlığı Hakkında	163
SONUÇ	167
KAYNAKÇA.....	169



BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım İbn İsfendiyâr'ın *Târîh-i Taberistân Eseri Bağlamında Bâvendî Hanedanı* (inceleme-çeviri yazısı) adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2020

İmza

ALİ ALANOĞLU

TEZ KABUL VE ONAY



BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali Alanoglu tarafından hazırlanan *İbn İsfendiyâr'ın Târîh-i Taberistân Eseri Bağlamında Bâvendîler* (çeviri- inceleme) başlıklı bu çalışma, [15.16.2020] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan	:	İmza:
Danışman	:	İmza:
Üye	:	İmza:

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../201.. tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Yaşar BAŞ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Târîh-i Taberistân, İbn İsfendiyâr tarafından Farsça kaleme alınmış önemli yerel/bölgesel tarih kaynaklarından biridir. İslâm'ın Taberistân bölgesine gelişi ve Bâvendî hanedanı döneminde Taberistân bölgesi hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin müellifi İbn-i İsfendiyâr XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı bir tarihçidir. Kendisi hayatının bir bölümünü Hüsâmüddevle Erdeşir ile oğlu Nasırüddevle II. Şah Gazi Rüstem'in hizmetinde geçirip bir süre onlara kâtiplik yapmıştır. İbn-i İsfendiyâr'ın 613/1216-1217 yıllarında yazmış olduğu *Târîh-i Taberistân*, Sâsânî dönemine ait olan Nâme-yi Tenser adlı mektup ve İbn Mukaffa'nın sözleri ile başlamaktadır. Eserin önemini arttıran ve tarihi açıdan değerli kılan özelliği ise Sâsânî döneminin devlet teşkilatı hakkında bilgi veren Nâme-yi Tenser adlı mektubun eserde yer almasıdır. Müellif bu mektubun aslının Pehlevice olduğunu, İbn Mukaffa tarafından Arapçaya çevrildiğini ve kendisinin bunu Arapçadan Farsçaya çevirip eserine eklediğini belirtmektedir.

Genel olarak dört bölümden oluşan eser Taberistân bölgesini coğrafi, siyasî, sosyal, ekonomik, kültürel ve dinî boyutları ile ele almaktadır. Müellif, eserin önemli bir kısmını Bâvendî hanedanına ayırmaktadır. İbn-i İsfendiyâr tarafından soyları Sâsânîlere dayandırılan Bâvendîler 45/665 yılından 750/1349 tarihine kadar Taberistân bölgesinde “Keyûsiye”, “İspehbediyye” ve “Kinhariyye” adları ile varlıklarını devam ettirmişlerdir. Müellif eserini Bâvendîlerin son kolu olan Kinhariyye'nin iktidarı ile bitirmektedir.

Târîh-i Taberistân'ın özellikle 1905 yılında Edward Brown'e tarafından İngilizce özet tercümesi yapıldıktan sonra ilim dünyasında tanındığı söylenebilir. Abbas İkbâl Aştîyani, eserin dilinin ağır, bazı bilgilerinin eksik olması ve kronolojik hataların fazlalığından dolayı kimsenin bu eseri tashih etme cesareti göstermediğini belirtmiştir. Abbas İkbâl eserin birçok nüshası üzerinde uzun bir süre karşılaştırmalı olarak çalıştı. Böylece mevcut hata ve eksiklikleri gidererek tashih işlemini gerçekleştirmiştir. Abbas İkbâl, E ve B nüshalarındaki bilgilerin diğer mevcut nüshalara göre daha az hatalar içerdiğini ve Edward Brown'un da yanlış bir nüsha üzerinde çalışma yaptığını belirtmektedir.

Abbas İkbâl'in edisyonu dikkate alınarak *Târîh-i Taberistân*'ın Bâvendîler kısmının Türkçeye çevrildiği bu çalışma giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş

kısımında eserin önemine binaen Ortaçağ İslâm dünyasında şehir ve bölge tarihçiliğine değinilmiştir. Birinci bölümde müellifin hayatı, eserin ilim âlemine kazandırılması, içeriği, yazım tarzı ve eserde istifade ettiği kaynaklar incelenmiştir. İkinci bölümde başta *Târîh-i Taberistân* olmak üzere Bâvendî hanedanı hakkında yazılmış olan diğer eserlerden de istifade ederek bu hanedanla ilgili genel bilgiler sunulmuştur. Üçüncü bölümde ise *Târîh-i Taberistân'ın* Bâvendiler ile ilgili kısmının Türkçeye yapılan tercümesi araştırmacıların istifadesine sunulmuştur.

Tabii ki, her çalışmada olduğu gibi, bu tezin hazırlık ve yazım aşamasında birçok kişinin emeği ve katkısı oldu. Öncelikle bu çalışmayı bana tavsiye etmekle kalmayıp çalışmalarım esnasında yaşadığım her türlü sıkıntıya karşı beni motive eden ve eksikliklerimi büyük bir titizlikle gideren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Nevzat KELEŞ'e şükranlarımı sunarım. Ayrıca değerli zamanını bana ayıran, çalışmalarımın her aşamasında katkısı bulunan ve engin bilgisiyle bana yeni ufuklar açan değerli arkadaşım ve hocam Minoo ZADESAFARİ'ye, akademi yoluna girmemi sağlayan ve bu yolda ilerlemek için maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen aynı zamanda da meslektaşım olan ağabeyim Dr. Öğr. Üyesi Murat ALANOĞLU'na, tezimin okunup düzeltilmesinde büyük katkıları olan değerli meslektaşım Yasemin AYGÜL'e ve zaman zaman kendisine danışıp yol göstericiliğine başvurduğum yakın arkadaşım ve meslektaşım Uğur CANPOLAT'a teşekkürü borç bilirim.

ÖZET

Tezin Başlığı: İbn İsfendiyâr'ın <i>Târîh-i Taberistân</i> Eseri Bağlamında Bâvendî Hanedanı (çeviri-inceleme)
Tezin Yazarı: Ali Alanoğlu
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Keleş
Anabilim Dalı: Tarih
Bilim Dalı: Ortaçağ
Kabul Tarihi:
Sayfa Sayısı:
ÖZET Ortaçağ İran tarih yazıcılığında yerel/bölge tarihinin önemli örneklerinden biri Bâvendî saray kâtibi İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınan <i>Târîh-i Taberistân</i>'dır. Eser, Taberistân'ın siyasi, sosyal, coğrafi, ekonomik ve iktisadi yapısı hakkında başka yerde bulunmayan bilgiler barındırmaktadır. Eserin en önemli kısmı ise Taberistân coğrafyasına yaklaşık yedi asır hükümran olan Bâvendî hanedanının tarihi geçmişini ayrıntılı şekilde nakletmesidir. Bu çalışmada <i>Târîh-i Taberistân</i>'ın Bâvendîler kısmının Türkçe tercümesi yapılmıştır. Ayrıca eser ve yazarına dair bilgiler verildikten sonra hem İbn-i İsfendiyâr'ın kaydettiği bilgiler hem de sair literatür ile Bâvendîlerin siyasi, sosyal ve kültürel tarihi anlatılmıştır. Böylece <i>Târîh-i Taberistân</i>'ın tanıtımı yanında Bâvendî tarihi ana kaynağıyla okuyucuya sunulmuştur.
Anahtar Kelimeler: Bâvendîler, İbn İsfendiyâr, <i>Târîh-i Taberistân</i> , İran, Amül

ABSTRACT

Title of the Thesis:
Author:
Supervisor:
Department:
Sub-field:
Date :

Key Words: Bawendids, İbn İsfendiyâr, History of Taberistan, Iran, Amul

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.md.	: Adı geçen madde
b.	:Bin
Çev.	:Çeviren
DİA.	:Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz.	:Hazırlayan
Hız.	:Hazret
Neşr.	:Neşreden
r.a.	:Radyallahûanh
s.a.v.	:Sellallahualeyhivesellem
Tah.	:Tahkik
Tas.	:Tashih
Terc.	:Tercüme
TTK.	:Türk Tarih Kurumu
vb.	:Ve benzeri
ss.	: Sayfa Sayısı

GİRİŞ

Ortaçağ İslâm Dünyasında Şehir ve Bölge Tarihçiliğine Dair

İslâmiyet'in Mekke'de zuhur etmesi ve Medine'de İslâm devletinin kuruluşu, siyasî ve fikrî olarak çeşitli gelişmelerin yaşanmasına zemin hazırlamıştır. İslâmiyet'in bir süre sonra Arap yarımadasının dışındaki diğer bölgelere yayılması da Müslümanların ihtiyacına binaen ilmî ve fikrî hareketlerde yaşanacak olan canlılığı arttırmıştır. Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler içerisinde tarih yazıcılığının önemine de dikkat çekmek gerekir.¹ Şehir ve bölge tarihçiliği de esasen İslam tarih yazıcılığının bir unsuru olarak ortaya çıkmıştır. Emevîler döneminde Siyer ve Megâzi ile başlayıp menkıbeler, Kur'an ayetlerinin tefsiri, hadislerin açıklanması gibi faaliyetlerin varlığı bu alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Müteakiben tefsir, hadis ve fıkıh gibi ilimlerin gelişimiyle Peygamber ve raşid halifeler döneminin de bilinmesi ihtiyacı hâsıl olmuştur.² İslâm tarihçiliğinin özellikle yukarıda belirttiğimiz gibi birbirini etkileyen faaliyetler sonucu ortaya çıktığı bilinmektedir. İlk İslâm tarihçilerinin hadis ve dil malzemesi derleyicileri olmaları da buna işaret etmektedir.³ Bu dönem tarihçiliğinin gelişimindeki en önemli faktör şüphesiz Kur'an'dır. Kur'an, İslâm, ibadet ve inanç gibi konuların yanı sıra ilk insanın yaratılışı, dinler, medeniyetler, peygamberler ve hükümdarlar tarihine dair bilgiler vermesi tarihçiliğin gelişimine katkı sağlamıştır.⁴

Müslümanlar aslında şehir ve bölge tarihleri ile İslâmiyet'in ilk dönemlerinden itibaren ilgilenmişler. Fetih hareketlerinin hızlanması ve Müslümanların Irak, Suriye, Mısır gibi diğer bölgeleri fethetmeleri bu işi bir nevi zorunlu kılmıştır. Hz. Ömer'in, Müslümanların deniz savaşı yapacakları zaman Amr b. el-Âs'a yazdığı mektupta denizde yolculuğun durumunu sorması ve yine bir başka olayda Mısır bölgesinin tanıtılmasının istenmesi bunun güzel örneklerinden sayılabilir.⁵

¹ Mustafa Hizmetli, "Şehir Tarihçiliği Geleneğinde Hatîb el-Bağdâdî'nin Bağdat Tarihi", 4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi, İstanbul 2018, s. 396.

² Şemsettin Günaltay, *İslâm Tarihinin Kaynakları –Tarih ve Müverrihler-*, Endülüş Yayınları, İstanbul 1991, s. 17-18.

³ Ramazan Şeşen, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı, İstanbul 1998, s. 16.

⁴ Abdullah Duman, *Birûnî ve Tarihçiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002, s. 232-233.

⁵ Mustafa Fayda, "İslam Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe'nin Medine-i Münevvere Tarihi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt. XXVIII, 1986, s. 168-169.

Araplar, yaşadıkları coğrafya gereği İslâm'dan önceki kavimler hakkında çok az malumata sahiptiler. Dönemin iki önemli gücü olan Romalılar ve Sâsânîlerin güçlü hükümdarlıkları dışında pek bir bilgiye vakıf değillerdi. Ancak İslâmî dönemle birlikte yoğun fetih hareketleri Arapların birçok kavim ile tanışmasına ve dolayısıyla tarih sahasının genişlemesine ve öneminin artmasına önayak olmuştur.⁶

H. IV. yüzyıl tarihçilerinden olan Mes'udi'nin *Mürûc'üz-Zeheb* adlı eserinde, kendisinden önce yaklaşık seksen tarihçiden bahsetmesi, tarihi incelemelerin kısa süre içerisinde hızlı bir gelişme kaydettiğini göstermektedir. Siyer ve Megâzî ile başlayan tarihçilik anlayışına Tabakât faaliyeti de katılmıştır. Siyer ve Megâzî türünün ilk örneklerini Urve b. el-Zubeyr, Vehb b. Münebbih, Musa b. Ukbe b. Ebî Ayyâş gibi şahsiyetler tarafından kaleme alınmıştır. Ancak söz konusu şahsiyetlerin kaleme aldıkları bu eserler ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır.⁷

Bölge ve şehir tarihçiliğinin genel olarak tarih, coğrafya ve rical bilgisi şeklinde üç temele dayandığını belirtmek gerekir. Şehirlerin nasıl kurulduğu, önemli olaylar, camiler, köprüler, türbeler, yollar ve tarım ürünleri gibi bilgileri ihtiva etmeleri açısından zengin bir malzeme sunmaktadırlar. Bu tür eserlerin ilk bölümlerinde yukarıda zikrettiğimiz bilgiler yer alır. Sonraki bölümde şehrin önde gelen şahsiyetlerinin biyografileri alfabetik veyahut kronolojik bir şekilde verilir. En kapsamlı bölümü ise biyografik bilgiler oluşturur.⁸

İslam dünyasında tarih yazıcılığı büyük şehirlerin siyasi, ekonomik ve dini bakımdan daha fazla önem arz etmelerinden dolayı küçük şehirlere nazaran daha çok dikkat çekmişlerdir.⁹ Şehir tarihine dair bize kadar ulaşan ilk eserlerden birisi Hasan el-Basrî'nin (öl. 110/728) *Fazâilu Mekke* adlı eseridir. Aynı şekilde Mekke tarihi üzerine yazılmış olan bir diğer meşhur eser Ebu'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed el-Ezrakî'nin (öl. 250/865) *Ahbâru Mekke ve Mâcâe fiha mine'l-Asâr*'dır. Keza Muhammed b. Ömer el-Vakîdî'nin (öl. 207/823) *Ahbâru Mekke, Fütûhu's-Şam*,

⁶ Günaltay, *a.g.e.*, s. 18.

⁷ Günaltay, *a.g.e.*, s. 18-20.

⁸ Resul Caferiyan, *Menabe-i Tarih-i İslam*, Tahran 1393, s. 35-36.

⁹ Cihanbahş Sevakıb, "Nigareşi-e Ber Caygah-ı ve Ehemmiyet-i Sünnet-i Tarih Nivisiy-i Mahalli-e İran", *Du Fasılname Pejuheşhay-i Tarih-hay-i Mahalli-e İran*, 93/2014, s. 11-12.

Fütûhü'l-Irak, Fütûhü'l-Cezîre ve'l-Habur ve Diyarbekr fi'l-Irak gibi fetihlerle alakalı yazılmış olan eserlerin de birçoğu günümüze ulaşmıştır.¹⁰

İslâmî dönem İran coğrafyasına baktığımız zaman fetihleri müteakiben ilk üç asırda ilmî ve edebî eserlerin daha çok Arapça yazıldığı göze çarpmaktadır. Ancak bu gelenek X. yüzyılın ortalarından itibaren değişmiştir. Nitekim Farsça tarih yazıcılığının ilk örneği, Taberî'nin *Târîhü'l-ümem ve'l mülûk* eserinin Sâ mânî Veziri Ebû Ali Bel'amî tarafından 352/963 yılında Sâ mânî hükümdarı Mansûr b. Nûh adına yeni bilgilerin eklenmesiyle oluşturulan özet tercümedir. Bu çalışmanın dışında İran bölgesinde Farsça tarih yazıcılığı Gazneliler ile başlamaktadır. Belirtilen dönemdeki Farsça tarih yazıcılığı genel, özel, bölge ve şehir tarihçiliği şeklinde olup Arapça tarih yazıcılığı ile paralellik arz etmektedir. XI. yüzyılın ilk yarısında yazılmış olan Gerdîzî'nin *Zeynü'l-ahbâr*, Muhammed b. Hüseyin el-Beyhaki'nin Gazneliler'e dair *Târîh-i Beyhaki*'si ve *Târîh-i Sîstân* adlı eser tarih yazıcılığında İran kültürünü savunan ve kısmen de Arap tarih yazıcılığından ayrılan bir dönemin başlangıcını göstermeleri açısından önem arz etmektedirler. Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluşunun da tarih yazıcılığını olumlu yönde etkilediğini belirtmek gerekir. Bu dönemde pek çok şehir ve bölge tarihleri yazılmıştır. Yukarıda zikredilen eserlerin yanı sıra İbnü'l-Belhî'nin Sultan Muhammed Tapar adına yazdığı *Fârsnâme*, Şeyh Abdurrahman Famî-yi Herevî'ye ait *Târîh-i Herât* gibi eserler de bu dönemin ürünleridir.¹¹

Bununla birlikte bahsedilen gelişmelerin yanı sıra ünlü tarihçiler Moğol çağını İran tarihçiliğinin gerçek anlamda ürün vermeye başladığı dönem olarak telakki ederler. Dolayısıyla da İslamiyet'in ortaya çıkışından Moğol dönemine kadar geçen süreç içerisinde yazılan eserlerin daha çok Arapça olarak kaleme alındığını belirtmiştik. Bir kısım tarihçiler de Farsça tarih eserlerinin bu süreçte hızlı ve yoğun bir şekilde arttığını ve bunu da Moğol hükümdarlarının isimlerini ölümsüzleştirmeye ve kendilerinden sonra gelen halefleri tarafından anılmaya olan ilgilerine bağlamaktadırlar. Bu dönemde kaleme alınmış önemli eserler, Atâ Melik el-Cüveynî'nin *Târîh-i Cihânguşâ*, Reşîdüddin Fazlullâh el-Hemedânî'nin *Câmi'ü't-Tevârîh*, Vassâfü'l-Hazre'nin *Târîh-i Vassâf*, Hamdullâh Müstevfî'nin *Târîh-i*

¹⁰ Fayda, *a.g.m.*, s. 170-172.

¹¹ Osman Gazi, Özgüdenli, "Tarih-İran", *DİA*, Cilt. XXXX, İstanbul 2011, s. 54-55.

Guzîde, Şebânkârâî'nin *Mecmaü'l-Ensâb* 'ıdır.¹² Zikredilen eserler daha çok genel ve siyasi tarih içeriklidir.

Ortaçağ İslâm dünyasında şehir ve bölge tarihçiliği hakkında genel bir bilgi verdikten sonra şimdi de bunu örneklerinden biri olarak çalışmaya konu ettiğimiz *Târîh-i Taberistân* adlı eserin şehir ve bölge tarihçiliği açısından önemine değinmek yerinde olacaktır. İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınan bu eser, Taberistân bölgesi ve bölgedeki şehirler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Şehirlerin kuruluşu, coğrafi durumları, mimari eserler ve şehirlerde yaşamış önemli kişilerini tanıtılması, söz konusu bölgeyi yakından tanımak için önem arz etmektedir. Bu bilgilerin yanı sıra siyasî olarak da önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle bölgede hâkimiyet sürmüş olan hanedanlar ve yaşanan siyasî çekişmeleri de gözler önünü sermesine ek olarak coğrafi, sosyal, mimarî ve kültürel bilgiler ile siyasal atmosferi anlama noktasında ehemmiyet arz ettiğini söylemek mümkündür

¹² Ümit Gedik, "IX-X/XV-XVI YY. İran Tarih Yazıcılığı", *Nüsha Dergisi*, S. 45, Ankara 2017, s. 36-37.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN İSFENDİYÂR VE TÂRÎH-İ TABERİSTÂN

1.1. İbn İsfendiyâr'ın Hayatı

Bahâeddin Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr, XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı bir tarihçidir.¹³ İbn İsfendiyâr kendi zamanının meşhur ve değerli bir tarihçisi olarak kabul edilmektedir.¹⁴ Hayatı hakkında çok fazla bilgi sahibi değiliz. Ancak eseri *Târîh-i Taberistân*'ın önsözünde yaşamıyla ilgili bazı bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca kitabın muhtelif yerlerinde tarihi olayları anlatırken de zaman zaman kendi hayatıyla alakalı malumatlar da aktarmaktadır. *Târîh-i Taberistân*'daki bilgilerden kendisinin Âmul'lü olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵ İbn İsfendiyâr, gençliğini Âl-i Bâvend'in hizmetinde sürdürmüştür.¹⁶ Hayatının bir bölümünü, Bâvendîler'in bir kolu olan İspehbediyye hükümdarlarından Hüsâmüddevle Erdeşir ile oğlu ve halefi Nasîrüddevle II. Şah Gazi Rüstem'in (1206-1210) hizmetlerinde geçiren İbn İsfendiyâr, bir süre bu hükümdarlara kâtiplik yaptı. 4 Şevval 606/1 Nisan 1210'da Bağdat'tan Irâk-ı Acem'e dönerken hamisi Nasîrüddevle II. Şah Gazi Rüstem'in öldürüldüğü haberini alınca yolunu değiştirip Rey'e gitti. Bu şehirde Rüstem b. Ali b. Şehriyâr'ın kütüphanesinde Ebü'l-Hasan b. Yezdâdî'nin Arapça yazmış olduğu *Târîh-i Gâvberagan-ı Taberistân* adlı kitabı buldu ve onu kendi kitabının temel taslağı olarak Farsça'ya çevirmeye karar verdi. Kitabın tercümesinden kısa bir süre sonra henüz onu düzenlemeden babasının davetiyle vatanı Âmul'e geri döndü.¹⁷ Müteakiben Bâvendîlerin egemenliği altında olan Harezm'e sefer yaptı. Müellifin buraya gitmesinin sebebi Harezm'in önemli ilim merkezi olmasıdır. İbn İsfendiyâr beş yıl boyunca Harezm'de ikamet edip ilmî birikimini arttırmaya çalışarak araştırmalarda bulundu. Bu sırada Hintçe'den Arapça'ya tercüme edilmiş olan eski risalelerden bazı mecmualar elde etti. Ayrıca Erdeşir-i Bâbekan'ın oğlu Tenser'in Taberistân valisi Güşnaşb'a (Cüşnesf) yazmış olduğu risalenin İbnü'l Mukaffa tarafından yapılan Arapça

¹³ Muhammed Kazvini, *Yaddaştâ*, Tahran 1347 (1929), s.123.

¹⁴ Celil Teclili, "Berresî ve Nakdi der Tarih-î Taberistân", *Mecelle-i Dânişkede-i ve Ulum-î İnsânî*, Tebriz 1349, s.168.

¹⁵ Rıza Kurtuluş, "İbn İsfendiyâr", *DİA*, Cilt. XX, İstanbul 1999, s. 93.

¹⁶ Teclili, *a.g.m.*, s. 168.

¹⁷ İbn İsfendiyâr, *Tarih-î Taberistân*, Cilt. I, neşr. Abbas İkbâl, Tahran, 1386 (1902) , s. 19-22.

tercümesini de buldu.¹⁸ *Nâme-i Tenser*, Sâsâni dönemi devlet teşkilâtı hakkında yazılmış olan en mühim belgelerden biridir.¹⁹ İbn İsfendiyâr *Târîh-i Taberistân*'ı yazarken “*Nâme-i Tenser*” adıyla anılan bu mektubu Farsça'ya çevirerek eserine kaydetti.²⁰ 1214 yılına kadar hayatta olup tarih kitabını yazmakla meşgul olduğu bilinmektedir. Moğol istilası esnasında Harezm'de bulunup bulunmadığı ve hangi tarihte vefat ettiği bilinmemektedir.²¹

1.2. *Târîh-i Taberistân*'ın İlim Âlemine Kazandırılması

Târîh-i Taberistân'ın Farsça metninin 1905 yılında Edward Brown'e tarafından İngilizce özet tercümesinin yapılmasından sonra araştırmacılar ve bilim insanları arasında büyük bir şöhret kazandığını söylemek mümkündür. Eser İngilizce'ye tercümesinden sonra ancak yayınlanmıştır. Edward Brown'eden önce de müsteşrikler bu eserin önemini biliyorlardı ve bazı makalelerde bu kitaptan istifade etmişlerdi. Buna rağmen kitap o kadar popülerlik kazanamadı. Bunun muhtemel sebebi de eserin tashihinin iyi olmaması, aşırı derecede Arapça kelime ile şiirlerin bulunması ve dilinin oldukça ağır olması gibi etkenler olmalıdır.²²

Yukarıda bahsedilen sıkıntılara rağmen eseri tashih etme çabalarının olduğu belirtilmektedir. Başka eser ve kaynaklara başvurularak *Târîh-i Taberistân*'da birçok eksikliğin giderildiğini söylemek mümkündür. Eserin tashihini yapan Abbas İkbâl Aştıyani, Muhammed Kazvinî'nin kendisine büyük bir destek verdiğini de ifade etmektedir.²³

Târîh-i Taberistân'ın İran'da ve Avrupa'daki kütüphanelerde çok sayıda nüshası mevcuttur. Abbas İkbâl Aştıyani, E ve B nüshası dışındaki diğer nüshalarda çok fazla eksiklik ve karışıklığın olduğunu belirtmektedir. Özellikle konuların özetlenmesi, inşa tarzları ve kronolojik bilgilerin yanlış olması esere ekleme yapıldığına işaret etmektedir. Bu eser üzerinde çalışan kişiler yanlışların farkına varmaksızın bilgileri müellife ait bilip bütün yanlışlıkları da onun adıyla

¹⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 16-24.

¹⁹ Arthur Christiansen, *Der Devre-i Sâsâniha İran*, Farsça trc. Ğulam Rıza Reşit Yasemini, Tahran 1365 (1946), s. 102.

²⁰ Kurtuluş, s.93.

²¹ Âl-i Dâvûd Seyyid Ali, “İbn İsfendiyâr”, *Dâ'iretü'l-mu'arif Buzorg İslamî*, Cilt. I, Tahran 1983, s.13.

²² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 3.

²³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 3.

nakletmişlerdir. Abbas İkbâl Aştıyani, bütün gayretiyle ikinci ciltteki bu bölümlerin eksiklerini gidermek için çabaladığını belirtmektedir.²⁴

Birçok Müsteşrik İbn İsfendiyâr'ın *Târîhi Taberistân* eserinin yanlış nüshası üzerine çalışmışlardır. Edward Brown'un yapmış olduğu özet tercüme de bu şekildeki nüshalara göredir. Abbas İkbâl yaklaşık on adet nüshanın da kendisinde mevcut olduğunu E ve B nüshası dışındaki nüshaların içindeki bilgilerin benzer yanlışlar içermesinden dolayı birbirlerinden çoğaltıldığını da ileri sürmektedir.²⁵

1.3. Târîh-i Taberistân'ın Kapsamı

Mahalli tarih kitapları, konu aldıkları bölgelerin bilinmeyen taraflarını aydınlatmaları açısından büyük öneme sahiptirler. Bunun tipik örneklerinden biri de İbn İsfendiyâr'ın Taberistân bölgesini çok yönlü bir şekilde ele alan *Târîh-i Taberistân* adlı eseridir. Eserin muhtevasını oluşturan Taberistân coğrafyası Elburz Dağları ve Mâzenderân Denizi arasında sınırlandırılmış bir bölge olarak tarihi açıdan nispeten girift ve merak uyandırıcıdır.

Tarihi kaynaklar, Taberistân bölgesinin geçmişi hakkında genel olarak kısa ve dağınık bilgiler vermektedirler. Bu bölge hakkında ilk derli toplu çalışma olan *Târîh-i Taberistân*, 613/1216-1217 yılında Bahaeddin Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr tarafından kaleme alınmıştır. Eser dört bölüm şeklinde tasarlanmıştır, ancak bir bölümün kaybolması sebebiyle üç bölümü günümüze ulaşmıştır. Birinci bölüm kendi içinde dört alt kısımdan meydana gelmektedir. Eseri yazma hikâyesi esasen İbn-i İsfendiyâr'ın hayatının son yıllarında *Name-i Tenser* adlı mektupla karşılaşması ve bunu Farsça'ya tercüme etmesiyle başlamaktadır. Birinci bölümün ilk kısmı bu tercümenin yanı sıra İbn Mukaffa'nın biyografisinin de özet şekilde sunulmasıyla devam etmektedir.

İbn İsfendiyâr, *Name-i Tenser*'in mukaddimesinde yazılmış olan bilgiyi özet bir şekilde nakletmiştir. Mukaffa bu mektubun mukaddimesinde İskender'in İran üzerine yaptığı sefer, Tavâif-i Mülûk'ün kurduğu hükümetler, Erdeşir-î Babekan'ın devrimi, Tenser'in kim olduğu ve bu mektuba niçin Tenser ismini verdiğinden bahsetmektedir. İbn İsfendiyâr bu şekilde özet bir bilgi verdikten sonra mektubun aslını nakletmektedir:

²⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 4-8.

²⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 8-9.

*“Tenser, Taberistân Şahı’nın mektubunu okuduktan sonra şöyle cevap yazdı; Taberistân, Fedşovarger, Gilan, Deyleman, Rûyâan, Demâvend Şah ve Şehzadelerinden Hirbed-i Herabe’de²⁶ olan Tenser’e bir mektup ulaştı. Tenser mektubu okuyup selam söyleyerek saygı gösterdi. Mektupta doğru ve yanlış olan her şeyi okuduk ve mutlu olduk. Bazı şeyler övgü olsa da bazıları yergiydi. Övülen yanlarımızı arttırıp eleştirilen taraflarımızı da azaltacağız”.*²⁷

Name-i Tenser’de özellikle Erdeşir-i Babekan’ın Zerdüştiliği sağlam bir şekilde takip etmediği ve Taberistân padişahının bu sebeple ona nasıl tabi olabileceği Tenser’e belirtilmektedir. Aynı şekilde mektubun bir başka yerinde ise Babekan’ın dine hizmeti hakkında şunlar yazılmıştır:

*“Eğer amacın din ve onu korumak ise on iki bin inek derisi üzerine yazılmış olan kitabımızın Makedonyalı İskender tarafından İstahr’da yakıldığını ve ondan sadece hafızalarda kayıtlı olan şeylerin kaldığını biliyorsun. Onlar da daha çok hikâye ve sözlerdi. Konuları da o dönemdeki fitne, ülke idaresiyle ilgili konular, bidatler ve vehimlerdir. Yaşanan tahrifatlardan dolayı da bir kelimesinin bile doğru olup olmadığına şüphe duyuldu. Erdeşir-i Babekan dışında bu işe hizmet eden başka bir padişahın da olmadığı belirtildi”.*²⁸

İbn İsfendiyâr, Taberistân padişahı Goşnâsf’ın Tenser’in mektubunu okuduktan sonra Erdeşir-i Babekan’ın hizmetine girdiğini, taç ve tahtını ona teslim ettiğini belirtmektedir. Erdeşir’in de Tenser’e muhabbet ile yaklaştığı ve onu geri gönderip Taberistân ile diğer Farşovezger beldelerini kendisine verdiğini yazmaktadır. Kesr-î Firûz dönemine kadar bu hanedanın topraklarında kaldığını belirtmektedir.²⁹

Târîh-i Taberistân’ın değerini arttıran önemli noktalardan biri de yukarıda bahsedilen Sâsânî dönemi için değerli bir kaynak niteliği taşıyan Name-i Tenser’in tam metninin eserde yer almasıdır. Günümüzde bu mektubun ne Pehlevice ne de Arapçası’ndan hiçbir iz mevcut değildir. Dolayısıyla Târîh-i Taberistân’da yer alan Name-i Tenser her ne kadar tercümenin tercümesi olsa da esasen orijinal mektubun kopyasıdır. Bununla birlikte kopya olmasından dolayı içeriğinde kısmi değişikliğe uğramış olabilir.

²⁶ Sâsânîlerde dini olarak en üst makamda bulunan kişi

²⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 29-30.

²⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 33-34.

²⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 56-57.

İbn İsfendiyâr, birinci bölümün ikinci kısmında Taberistân bölgesinin kuruluşundan başlayarak şehirlerin imar edilmesine kadar birçok bilgi aktarmaktadır. Her bir şehir ayrı ayrı ele alınmakta ve bu şehirlerin kimler tarafından ve ne zaman kurulduklarına dair detaylı bilgiler sunulmaktadır. Özellikle Mâzenderân isminin nereden geldiğine dair verilen bilgiler dikkat çekicidir. Rüstem Zal'ın bu bölgeye gelip Şah'ı öldürdüğüne ve bu vilayetdeki kişilere Muz (dağ ismi) Enderun dediği bundan dolayı şehrin bu isimle anıldığını ifade etmektedir. Bu adlandırmadan dolayı daha sonra şehrin ismi Mâzenderân şeklini almış olmalıdır.

İbn İsfendiyâr, Taberistân bölgesi ve şehirlerine dair genel bir bilgi verdikten sonra birinci bölümün üçüncü kısmına geçmektedir. Bu bölümde Taberistân bölgesinin özellikleri ve ilginçlikleri başlığı altında öncelikle bölgenin coğrafi olarak güvenilir bir yer olduğuna değinmektedir. Taberistân'ı çevreleyen bölgelerde herhangi bir emîr, şehzade veya padişah rakibi ile girdiği mücadeleyi kaybederse sığınabileceği ilk yerlerden birinin Taberistân olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra İbn İsfendiyâr, bölgenin fiziksel ve beşeri özelliklerine de yer vermektedir. Yetişen bitkilerden bölgede bulunan hayvanlara, gelenek-görenekten giyim-kuşama kadar birçok bölgenin hususiyetlerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer konu da bölgedeki ilginç olaylara dair verilen malumdur. Kitapta ilginç denebilecek bilgilerden biri, “Balık baş” olarak adlandırılan bir padişahın varlığıdır. Bu kişinin küçük kafasının olduğu ve üzerinde hiç kıl olmadığı belirtilmektedir. Mezkûr hikâye şöyle aktarılmaktadır:

*“Yaz ve kış her zaman kafasında külah olup kimse kafasının nasıl olduğunu görememiştir. Yahudî veya Mecusî olan bu kişinin ismi de Bayi b. Ferreh Ezin'dir. Annesinin adı da Rûz binti Hurşid olup onun zamanında kendisi gibi bir cadının olmadığı söylenmektedir”.*³⁰

Yine kitap anlatılan başka ilginç hadise de şöyledir: “Natil vilayetinde Mendûl köyünde altmış hektarlık kupkuru bir tarlada pirinç ekildiği zaman hasat dönemine kadar nereden geldiği belli olmayan bir su ile sulanırdı ve hasat dönemi bitince bu su tekrardan kaybolurdu”.³¹ Kitapta buna benzer birçok ilginç hadise nakledilmektedir.

³⁰ İbn İsfendiyâr, a.g.e., Cilt. I, s. 104.

³¹ İbn İsfendiyâr, a.g.e., Cilt. I, s. 108.

Muhteva yönünden en kapsamlı kısmı olan kitabın birinci bölümünün dördüncü kısmı “melikler, büyükler, âlimler, zahitler, kâtipler, tabipler, astronomlar, hekimler ve şairler” başlığı taşımaktadır. Bu bölüm ayrıca kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır. Açılan ilk başlıkta hicri III. yüzyılın yarısından IV. yüzyılın başlarına kadar Taberistân’da hâkimiyet sürmüş olan Zeydi büyüklerinin bölge meliklerinden bazılarının ahlaki özelliklerine ve şahsiyetlerine yer verilmektedir. Taberistân’ın hekimleri konusunda Nuşirevan’ın veziri Bozorg Mehr’den bahsedilmiş ve onun hakkında bazı hikâyeler nakledilmektedir. Bundan sonra Pirûz-i Sâsânî’nin oğlu Kûbad döneminden beri Taberistân’da hüküm sürmüş olan Ali Keyyus’tan bahsedilmektedir. Devamında bir başka mahalli hükümet olan “Gavbare Melikleri” başlığı ile bu hanedana yer verilmektedir. Yine benzer şekilde bir başka mahalli güç olan Âmul merkezli Dabuyî hanedanı ve Gavbare’nin çocukları tarafından Rôyan’da kurulan Padüspani hanedanlarından da bahsedilmektedir. İbn İsfendiyâr’ın bu mahalli hanedanlar hakkında vermiş olduğu bilgiler daha çok özet mahiyetindedir.

Yukarıda anlatılanlardan farklı olarak Karînîler ve onların hükümdarlarının geçmişi hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Özellikle Âl-i Karîn’in son hükümdarı olan Mâzyar ve onun Tahirîler, Afşinler ve Abbasîler ile ilişkilerine dair nispeten ayrıntılı ve güvenilir bir anlatım yer almaktadır.

Dördüncü kısımda dikkat çeken taraflarından biri Taberistân’da Alevî Zeydî hareketinin başlaması ve aynı şekilde onların hükümetinin iniş-çıkışları, kendi dönemlerindeki mahalli hükümetler ile savaşları, aynı zamanda Taberistân dışındaki Tahirîler, Saffârîler, Sâ mânîler ve Abbasîler gibi devletlerle ilişkilerinin burada okuyucuya sunulmaktadır. Konu ile alakalı en detaylı bilginin bu eserde mevcut olduğu söylenebilir. Eserde Zîyarîler, Âl-i Veşmgîr ve Büveyhîler hakkında dağınık bilgiler mevcut olup bu konudaki bilgilerin bir kısmı da kitabın kayıp bölümleri arasındadır. İkinci bölümde bu konudaki kimi bilgelerin esere başkaları tarafından eklendiği belirtilmektedir. Bu eserin musahhihi Abbas İkbâl Aştîyani, yazma tarzı farklılığından ve kronolojik hataların çokluğundan dolayı bu kısmın İbn İsfendiyâr’a ait olmadığını belirtmektedir. Yaklaşık olarak otuz sayfadan oluşan bu bölümde Âl-i Veşmgîr ve Âl-i Büveyh’in Taberistân’daki ilk zamanları ve bu bölgeyi istila dönemlerinden kısaca bahsettikten sonra Bâvendî Melikleri başlığı ile bu hanedanın ortaya çıkışı ve ilk dönemdeki siyasi atmosferi anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümün tamamı Bâvendî hanedanına ayrılmıştır. İbn İsfendiyâr, Burada Bâvendî hanedanına ilişkin çok değerli bilgilere yer vermektedir. Hanedanın ikinci defa tarih sahnesine çıkışı, güçlenmesi ve daha sonra zayıflaması etraflıca bir şekilde ele alınmaktadır. Bu bölümde her hükümdarın saltanat yılları ayrı ayrı anlatılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Taberistân bölgesinde yaşanan siyasî, sosyal ve idarî gelişmeler detaylı bir şekilde aktarılmaktadır. İbn İsfendiyâr Bâvendîlerin son kolu olan Kînhariyye hakkında çok az bilgi vererek eserini sonlandırmaktadır.

1.4. Târîh-i Taberistân'ın Yazım Amacı ve Özellikleri

İbn İsfendiyâr'ın bu kitabı yazmasındaki amacı şahlar, bilginler, doktorlar ve önemli insanların özellikle de Arap ve Fars şairlerin eserlerinin unutulmaya yüz tutmasını önlemektir. Bu yönüyle de Farsça'nın başyapıtlarından olan eser sadece bir tarih kitabı olmayıp aynı zamanda edebiyat, kültür ve dil bakımından da zengin bir hazine hüviyetindedir.

Târîh-i Taberistân'ın kaleme alınışında iki ayrı üslup göze çarpmaktadır. İlkinde yoğun edebî ve süslü bir dil kullanılmakta, cümleler çok ağır, edebî ve anlaşılmalıdır. İkincisinde ise XIII. yüzyılın başlarında görülen daha sade bir anlatımdır ki bu kısım çok daha akıcı olmakla birlikte kısadır. Öte yandan İbn İsfendiyâr, Farsça olarak yazdığı bu eserinde aşırı derecede Arapça kelimelerden faydalanmıştır.

Târîh-i Taberistân'ın Farsça edisyon kritiğini yapan Abbas İkbâl Aştıyânî, önsözde kitabın üslubu, eksikleri ve yanlışlıklar hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: “*Bu kitabın düzeltilmesi için sahip olduğum bilgi doğrultusunda çok çalıştım ama bütün eksiklik ve yanlışlıkların düzeltildiğini söyleyemem bu nedenle de benden sonra gelenler bu eserin eksikliklerini gidermeyi sürdürebilirler. Eserin ikinci cildinde otuz iki sayfa İbn İsfendiyâr'a ait değildir. Çünkü dili ve edebiyatı birinci cilde göre farklıdır ama kimin yazdığı da belli değildir*”.³²

1.5. Târîh-i Taberistan'da Kullanılan Kaynaklar ve Eserin Önemine Dair

Müellif eserini kaleme alırken kullandığı kaynaklar hakkında bizzat kendisi bilgiler vermektedir. Bunlar Hilâl b. Muhassin es-Sâbi'nin *Târîhu Hilâli's-Sabî*, Ebû

³² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 6.

Mansûr es-Seâlibî'nin *Yetimetü'd-dehr*, Nizâmülmülk'ün *Siyâsetnâme*, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyin* ve Firdevsî'nin *Şâhnâme* adlı eserleridir. Ayrıca Taberî'nin *Târîh*'inden de istifade ettiği anlaşılmaktadır. Yine günümüze ulaşmamış kimi kaynaklardan bilgiler aktarılması kitabın değerini daha da arttırmaktadır.

Târîhu Hilâli's-Sabî: Edip, kâtip ve bir tarihçi olan *Târîhu Hilâli's-Sabî*'nin yazarı Ebû'l-Hasan Hilâl b. el-Muhassin 359/970 yılında Bağdat'ta doğmuştur. Ailesinde birçok tarihçi olduğu için kendisi de bu gelenekten gelmekteydi. Yazmış olduğu eser dayısı Sâbit b. Sinân'ın eserinin devamı niteliğinde olup 1055 yılına kadar meydana gelen tarihî olayları içermektedir. Geniş kapsamlı bir şekilde hazırlanan eserin günümüze ulaşan kısmı, 999 ila 1003 yılları arası Büveyhî hükümdarı Bahaüddeve'nin dönemini kapsamaktadır. H. F. Amedroz ve D. S. Margoliouth tarafından İbn Miskeveyh'in *Tecaribü'l-ümem*'i ile birlikte neşredilmiş, daha sonra İngilizce tercümesiyle beraber tekrar yayımlanmıştır.³³

Yetimetü'd-dehr: Tam adı *Yetimetü'd-dehr fî mehâsini ehli'l-'aşr* olan eser 340-400 (951-1010) yılları arasında vefat eden şair ve edipler için yazılmıştır. Eserin ilgi görmesi sebebiyle yazar kendi ölüm tarihi 429/1038 yılına kadar vefat eden şair ve edipleri içeren *Tetimetü'l-Yetîme* adıyla bir zeyil de hazırlamıştır. Nişâbur'da başlangıçta bir vezire ithafen yazılan eserin sonradan tamamlanması sağlanmıştır. Eser dört bölümden ve bölümlerde kendi içinde on başlıktan oluşmaktadır.³⁴

el-Beyân ve't-tebyin: *el-Beyân ve't-tebeyyün* ismiyle de anılan eser konularının içeriği açısından aydın tabakaya ve özellikle Arap olmayan milliyetçi unsurlara (Şuûbîler) Araplar'ın hitabet, nesir ve şiir sanatlarındaki önemli eserlerini tanıtmaktır. Ayrıca bu eserleri edebiyat açısından değerlendirmek ve aynı şekilde bu konuda genel kültür vermek için yazılmış olan eser Arap edebiyatında edeb (muhâdarât) türüne giren ilk ve en önemli örneklerden biridir. Câhiz 237/851 yılından önce yazdığı bu eserini zamanın başkadısı Ahmed b. Ebû Duâd'a takdim etmiş ve 5000 dinar altın para ile ödüllendirilmiştir.³⁵

Siyâsetnâme: Selçuklu Devleti'nin büyük veziri Nizâmülmülk'ün kaleme almış olduğu bu eser Büyük Selçuklu devlet teşkilatının yanı sıra İslam kültür ve

³³ Houlih Mehdi Zain Alabden, "Büveyhoğullarının Sarayında Görevli Olan Sâbiî Tarihçiler", *USAD*, Cilt. V, 2019, s. 292-295.

³⁴ İsmail Durmuş, "Yetimetü'd-dehr", *DİA*, Cilt. XXXXIII, İstanbul 2013, s. 503.

³⁵ Ramazan Şeşen, "el-Beyân ve't-tebyin", *DİA*, Cilt. VI, İstanbul 1992, s. 31.

medeniyetine dair önemli bilgiler ihtiva etmektedir. *Siyâsetnâme*'de İslam öncesi ve sonrası uygulamalar göz önüne alınıp yazıldığı döneme kadar ideal olarak elli fasıl halinde hazırlanmıştır. Nizâmülmülk, eserin özellikle devlet teşkilatı hakkında çok önemli bilgileri içerdiğinden bunu herkesin okuması gerektiğini ve hiçbir hükümdarın da buna kayıtsız kalamayacağını belirtmektedir.³⁶

Şâhnâme: İran'ın milli destanı ve Farsça'nın şaheserlerinden biri olan bu kitap, dünya klasikleri arasında da ayrı bir yere sahiptir. İlk olarak 980-990 yıllarında yazılmaya başlanan eser 1018 senesinde son şeklini almıştır. Bölümler halinde kaleme alınan eserde sonradan bağlantılar sağlanmıştır. İlk insanın yaratılışı ile başlayan kitap, İran coğrafyası üzerindeki Arap hâkimiyetine kadar olan zaman dilimini gerçek ve mitolojik bilgilerle süsleyerek ele almıştır. *Şâhnâme*'de Arapça kelimelerden çok fazla istifade edilmemiştir. İlk olarak XII. yüzyılda Bundârî tarafından Arapça'ya tercümesi yapılmıştır.³⁷

³⁶ Abdülkerim Özaydın, “Nizâmülmülk”, *DİA*, Cilt. XXXIII, İstanbul 2007, s. 195-196.

³⁷ Mehmet Kanar, “Şâhnâme”, *DİA*, Cilt. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 289-290.

İKİNCİ BÖLÜM

2. BÂVENDÎLERİN GENEL TARİHİ

Sâsânî devletinin dağılması ve Müslüman saldırıları ile birlikte İran coğrafyası büyük zorluklar ile karşı karşıya kaldı. Bu sırada bazı mahalli güçler ve büyük hanedanlar İran'ın eski kültürünün ihyasında önemli rol oynadılar. Bu hanedanlardan biri de Bâvendîler olup 45/665'den 750/1349 yılına kadar “Keyûsiye”, “İspehbediyye” ve “Kinhariyye” adları ile uzun süre kendi hâkimiyetlerini korumayı başarmışlardır. Bâvendîler İslam'ın ilk yüzyıllarında yaşadıkları coğrafya da etkin bir güce sahip olup İran'ın sosyal, siyasal ve kültürel dönüşümünde önemli rol oynamışlardır.

Bâvendîler, 45/665 yılından 750/1349 yılına kadar İran'ın kuzey bölgesinde Taberistân olarak adlandırılan bölgeye hâkim olan İran asıllı bir hanedandır. Ataları Bâv'dan dolayı “Bâvendîler” olarak adlandırılmışlardır.³⁸ Bâv'ın soyu Bâv b. Şâpûr b. Keyvas b. Kubâd b. Fîruz b. Yezdicerd b. Behram İbn Behram b. Behram b. Hürmüz b. Şâpûr b. Hürmüz b. Elcenüd b. Erdeşir Babekan b. Sasan İbn Babek b. Sasan b. Vahafid b. Şâpûr b. Hürmüzd Elcenud b. Erdeşir Babekan b. Sasan b. Babek ve I. Kubad'ın oğlu olan Keyûs şeklinde Hz. Âdem'e kadar devam etmektedir.³⁹ Birinci Kûbad'ın oğlu Keyûs küçükliğünden itibaren Mazdeklerin yanında büyüdü ve dolayısı bir Mazdekî idi. Bundan dolayı Zerdüşti Mubedler onu kendi himayelerine almadı ve babası Kûbad'ın ölümünden sonra Keyûs padişahlık tacını küçük kardeşi Nûşirevân'a kaptırdı ve yaşamına son verildi.⁴⁰

Keyûs'un oğlu Şâpûr Nûşirevân'ın oğlu IV. Hürmüz'ün dönemine kadar bütün ömrünü Medain'de geçirdi ve orada vefat etti.⁴¹ Daha sonra IV. Hürmüz'ü tahtan indirip onun yerine oğlu Hüsrev Perviz tahta oturdu.⁴² Bu dönemde Şâpûr'un oğlu Bâv, Hüsrev Perviz ile birlikte onun saltanatının ilk yıllarında nakip olarak

³⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21.

³⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 127.

⁴⁰ Arthur Christensen, *İran der Zaman-ı Sâsânîyan*, (çev. Reşid Yasemî), Neşr İbn-i Sina, Tahran 1332, s. 464-465; İbn İsfendiyâr, *a.g.e.* Cilt: I, s. 166-167.

⁴¹ Gilani, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mazenderan*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352. s. 45.

⁴² Taberi Muhammed Cerir, *Tarih-i Resul ve Müluk*, Ter. Payende, Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352, Cilt: II, s. 235.

görev yaptı ve yaşanan olaylarda yanında yer aldı.⁴³ Böylece İstahr, Azerbaycan, Irak ve Taberîstan'ın yönetimi Hüsrev Perviz tarafından Bâv'a bırakıldı.⁴⁴ Bâv'dan adını alan Bâvendîler, XIV. yüzyılın ortalarında hâkimiyetlerinin son bulmasına kadar Taberîstan'da Fîrîm, Âmûl ve Sârî olmak üzere Keyûsiyye, İspehbediyye ve Kînhariyye gibi üç kol şeklinde varlıklarını uzun süre devam ettirdiler.⁴⁵ Bâvendîler'in soyu, isimlendirmeleri ve hâkimiyet sahaları ile dönemlerini kısaca izah ettikten sonra şimdi Bâvendîlerin üç kolu ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

2.1. Keyûsiyye (کیوسییه) (665-1028)

Keyûsiyye ailesi Sâsânî kralı Kûbad'ın oğlu ve Hüsrev Nûşîrvân'ın kardeşi Keyûs'a nispetle bu isimle anılmıştır.⁴⁶ Keyûsiyyelerin başkenti Şehriyâr-kûh'taki Fîrîm şehridir.⁴⁷ Bu şehir Âmûl'ün güneyinde kuzey Demâvend dağları eteklerinde yer alır. Keyûsiyye'nin kurucusu olan Bâv, Müslüman Arap ordusu ve Türk askerlerinin bölgedeki zaferinden sonra Taberîstan'a gidince bölge ahalisi ona sığındı. Böylece halkın can ve mal güvenliğinden sorumlu olarak Taberîstan meliki tayin edildi. Şârman'da maiyetindeki Valâş isimli birinin haince sırtına bir kargı ile vurup öldürülmesine 60/680 kadar 15 yıl padişahlık yaptı.⁴⁸ Sürhâb b. Bâv yaşlı annesi ile Sârî vilâyetinin bir köyünde gizlendi ve Bâv'ın öldürülmesinden sonra Kûla dışındaki bölge ahalisi ister istemez Valâş'a itaat etmek zorunda kaldılar. Valâş böylece sekiz yıl boyunca hâkimiyet sağladı.⁴⁹

Valâş'ın hâkimiyeti ele geçirdiği yıllarda sekiz yıl boyunca Taberîstan'da karışıklık ortamı oluştu. Ancak Bâv'ın eski askerlerinden Horzad Hüsrev, Sürhâb'ı saklanmış olduğu köyde görünce onu tanıdı. Horzad bölge ahalisinin de desteğini alarak 50 bin kişi ile ani bir saldırı düzenleyerek Valâş'ı öldürdü ve Sürhâb'ı Fîrîm'e götürüp tahta oturttu. Bundan sonra Bâvendîler, Taberîstan bölgesine hâkim olmaya

⁴³ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21.

⁴⁴ Seyyid Zahirüddin b. Seyyid Nasirüddin Maraşî, *Tarih-i Taberistân Rûyân ve Mâzenderân*, (tsh. Muhammed Hüseyin Tesbihi), Müessese-i Matbuat-i Şarki, Tahran 1345, s. 92-93.

⁴⁵ Maraşî, *a.g.e.*, s. 21; Merçil, "Bâvendîler", *DİA*, Cilt. V. İstanbul 2005, s. 214.

⁴⁶ Maraşî, *a.g.e.*, s. 21.

⁴⁷ Ömer Tokuş, "Taberistân Dağlarının Melikleri Bâvendîler", *Tarihin Peşinde Dergisi*, 2018, s. 432.

⁴⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21; Maraşî, *a.g.m.*, s. 93; Merçil, *a.g.md.*, Cilt. V. 214; Gıyasüddin b. Hemadüddin Hondmir, *Habibü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi Beşer*, İntişarat-ı Hayyam, Tahran 1380, Cilt. II, s. 329.

⁴⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, II, 21; Maraşî, *a.g.e.*, s. 93.

başladılar.⁵⁰ Zahirüddin Maraşî, Bâvendîlerin hâkimiyeti tesis ettikten sonra Sürhâb'ın burada otuz yıl padişahlık yaptığını belirtmektedir.⁵¹ Sürhâb'ın cesur, bilge, vatansever, adil bir karaktere sahip olduğuna değinilmektedir.⁵² Sürhâb, Rüknu'ddevle Hasan öldürülünceye kadar tahtta kaldı.⁵³ 97/715 yılında onun idaresinin sonlarına doğru Emevi halifesi Süleyman b. Abdülmelik'in komutanı Yezid b. Mühelleb Taberistân'ın fethi için harekete geçti. Bâvendîler ile yaşadıkları mücadeleler sonucunda Müslümanlar hezimete uğradı. Ancak Bâvendîler tekrardan üzerlerine başka bir takviye ordu ile gelecekleri düşüncesiyle anlaşma yaptılar.⁵⁴

I. Sürhâb'ın ölümünden sonra oğlu Mihr Merdân tahta oturdu. Ancak kendisi kısa süre iktidarda kaldı.⁵⁵ Daha sonra torunu II. Sürhâb yönetime geldi.⁵⁶ Keyûsiyye kolu bu dönemde sadece Fîrim ve çevresinde hakîmdi çünkü bölgenin ana gücü Dabuî hanedanından Hurşîd İsfahbed'in elindeydi. Hurşîd'in ölümü Bâvendî hanedanının gelişimine ortam hazırladı. II. Sürhâb'ın oğlu Şervîn, Karîn ve Vendâdhürmüz hanedanlarıyla ittifaktan kurarak 129/795-796 yılında bölgenin padişahı oldu ve yirmi beş yıl hükümdarlık yaptı.⁵⁷

Vendâdhürmüz'ün muasırı olan “*Melikü'l-Cibâl*” lakaplı Şervîn b. Sürhâb, Vendâdhürmüz ile anlaşarak bütün Arap emîrlerini Taberistân'dan uzaklaştırdı. Şehriyâr oğlu Şervîni, Abbasi halifesi Harun Reşid'in yanına rehine olarak göndererek ona bağlılığını bildirmişti.⁵⁸ Halife el-Me'mun döneminde Taberistân'ın dağlık bölgeleri ele geçirildi ve Vendâdhürmüz esir alınarak el-Memun'a gönderildi.⁵⁹ I. Şervîn öldükten sonra yerine oğlu Şehriyâr tahta oturdu.⁶⁰ Halife el-Memun döneminde Taberistân bölgesinin valisi Abdullah b. Hurdazbeh, Deylem'den Belâzur ve Şeyzer'i fethetti. Ayrıca Taberistân'ın dağlık alanlarını ele geçirdi ve I.

⁵⁰Erdeşir Bozorg, *Tarih-i Taberistân*, (tsh. Muhammed Şükrî Fûmeşî), Neşr-i Resaneş, Tahran 1388, Cilt. II. s. 452-453; Behmen Ensari, “Avamil-î Payîdar-i Hükümeti Bâvendîyan”, *Fasılname-i İhtisâsî Tarih*, Şomare-i Devvom, Payiz 97, s. 52.

⁵¹ Maraşî, *a.g.e.*, s. 161.

⁵² Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 453.

⁵³ Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 329.

⁵⁴ Akif Rençber, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 24; Oktay Bozan, “Taberistân Emîr'i Mâzyâr b. Kârin'in Abbâsî İdaresine İsyanı”, *e-Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi*, S. XI, Nisan 2014, s. 74.

⁵⁵ Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 453.

⁵⁶ Gılani, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mâzenderân*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352. s. 46.

⁵⁷ Maraşî, *a.g.e.*, s. 60-61.

⁵⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 21; Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁵⁹ Tokuş, *a.g.m.*, s. 434.

⁶⁰ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 224; Ensari, *a.g.m.*, s. 53.

Şervîn'i buralardan uzaklaştırıp Mâzyâr b. Kârîn'i de halifeye gönderdi.⁶¹ Mâzyâr Halife el-Memun'un huzurunda Müslüman olup Muhammed ismini almıştır. Şehriyâr ölüp yerine oğlu Şâpûr geçince ahali onun yönetiminden rahatsız oldu ve halifeye şikâyetle bulununca Mâzyâr'ın Taberistân bölgesine dönmesi için fırsat doğdu.⁶² Bunun üzerine Mâzyâr, Taberistân'a döndü. Bütün bölgeyi hâkimiyeti altına almaya çalıştı, bölge ahali bu durumdan memnun olmamış olsa da Halife el-Memun Mâzyâr'ı Taberistân bölgesine vali olarak tayin etti.⁶³ I. Şervîn'den sonra tahta geçen oğlu Şâpûr, Mâzyâr ile yaptığı mücadele sonunda mağlup olarak öldürüldü ve Taberistân'ın yüksek bölgeleri Mâzyâr'ın hâkimiyetine geçti.⁶⁴ Şâpûr'un iktidarı birkaç ay ile sınırlı olduğundan tarih kitaplarında ondan pek bahsedilmemiştir.⁶⁵ Onun ölümünden sonra tahta geçen oğlu Cafer b. Şehriyâr b. Kârîn on iki yıl hükümdarlık yaptı.⁶⁶

Mâzyâr b. Kârîn'in gücü zamanla arttı ve Abdullah b. Tahir aracılığı ile ödemesi gereken haracı doğrudan Halife el-Mutasım'a vereceğini belirtti. Bu sebeple de Mâzyâr ile Abdullah b. Tahir'in arası açıldı ve onun Halife'ye Mâzyâr hakkında yazmış olduğu mektuplar da halifenin ondan soğumasına sebep oldu. Mâzyâr yaşanan bu gelişmeler karşısında Halife'ye isyan etti ve kılıç zoruyla ahaliyi kendisine itaat ettirdi. Mâzyâr'ın bu davranışları Halife Mu'tasım'ı harekete geçirdi ve yaşanan mücadeleler sonucunda esir olarak ele geçirilip öldürüldü.⁶⁷ Mâzyâr'ın öldürülmesinden sonra Taberistân bölgesi yirmi yıldan daha fazla bir süre Tâhirîlerin hâkimiyetine girdi.⁶⁸ Mâzyâr'ın öldürülmesiyle beraber Şehriyâr'ın oğlu Kârîn tekrar yönetimi ele geçirdi ve Bâvendî hanedanında Müslüman olan ilk kişiydi.⁶⁹ İslâmiyet'in kabul edilmesi ile birlikte Taberistân bölgesinde Hasan b. Zeyd'in emrinde bulunan Zeydiye Şîîleri güç kazandı.⁷⁰ IX. yüzyılın ortalarına doğru gücü gittikçe artmaya başlayan Hasan b. Zeyd bölgede Taberistân Zeydîleri devletini

⁶¹ İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, Cilt. VI, çev. Abdullah Köşe, Bahar Yayınları, İstanbul 1991, s. 284; Tokuş, *a.g.m.*, s. 434; Bozan, *a.g.t.*, s. 77.

⁶² Ahmet Güner, "Mâzyâr b. Kârîn", *DİA*, Cilt. XXVIII, İstanbul 2003, s. 198-199.

⁶³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 64; Ahmet Güner, "Kârîniler", *DİA*, Cilt. XXIV, s. 493-494.

⁶⁴ Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁶⁵ Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 455.

⁶⁶ Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁶⁷ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, Cilt. VI, 432-433; Güner, *a.g.md.*, s. 198; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁶⁸ Merçil, *a.g.md.*, Cilt. V, s. 214; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁶⁹ Maraşî, *a.g.e.*, s. 94; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 329; Ensari, *a.g.m.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 435.

⁷⁰ Tokuş, *a.g.m.*, s. 436.

kurdu.⁷¹ Her ne kadar Hasan b. Zeyd tarafından Taberistân'da Zeydî Devlet kurulsada aslında Zeydîlik buraya Yemen Zeydîlerinin İmâmı Kasım b. İbrahim er-Ressî öl. 246/860 tarafından getirilmiştir.⁷² Bu dönemde Zeydîlerin Taberistân bölgesinde faaliyetlerinin artmasına paralel olarak Tâhirîlerin onlara karşı mücadeleleri de başladı. İki güç arasında yaşanan çekişmeler sonucunda Zeydîler, Taberistân bölgesinde hâkimiyet sağladılar. Böylece Tahirîler bu bölgeden umutlarını kestiler. Tahirîler, Taberistân'dan çıkarıldıktan sonra Hasan b. Zeyd artık bölgede yaşanan iç çekişmelerle uğraştı.⁷³

Karîn b. Şehriyâr'ın ölümünden sonra tahta torunu Rüstem b. Sürhâb b. Karîn oturdu.⁷⁴ Bu dönemde Hasan b. Zeyd'in Taberistân bölgesinde hâkim güç olması hasebiyle bölge toprakları Ya'kûb b. Leys'in saldırılarına uğradı. Ya'kûb b. Leys 260/873-874 yılında Taberistân'ın Âmul ve Sârî gibi önemli şehirlerini ele geçirdi. Ancak olumsuz hava koşullarından dolayı büyük bir kayıp ile geri çekilmek zorunda kaldı.⁷⁵ Her geçen gün Zeydîlerin Taberistân bölgesinde nüfuzları arttı. 270/883-884 yılında Zeydî Devleti'nin kurucusu olan Hasan b. Zeyd'in ölümünden sonra başa Muhammed b. Zeyd geçti.⁷⁶ Böylelikle Zeydîlerin etkinliği artınca Muhammed b. Zeyd'in Rüstem b. Sürhâb b. Kârin ile ilişkileri bozuldu. Rüstem, Horasan Emîri Râfi b. Herseme'nin ordusuna katılıp birlikte Mâzenderân'a saldırdılar ve Deylem ile Rûyan'ın bütün şehirlerini harap ettiler.⁷⁷ Ancak Horasan Emîri Rafi, Abbasi Halifesi tarafından bölgeden uzaklaştırıldı ve bundan dolayı isyan etti.⁷⁸ Rüstem Esterâbâd'da iken Râfi, onu sofranın üzerinde tutuklayıp zindana attı. Rüstem b. Sürhâb 282/895 yılında vefat edene kadar zindanda tutuklu kaldı. Bundan sonra Şervîn b. Rüstem el-Cibal'in meliki oldu.⁷⁹ II. Şervîn yaklaşık olarak 282-318/895-930 otuz beş yıllık bir hükümdarlık dönemi yaşadı. Bu dönemde Sâmanîler etkin bir güç olarak ortaya çıkmaktadırlar. 283/896-897 yılında Amr b. Leys'e yenilip öldürüldü. Amr b. Leys

⁷¹ Osman Gazi Özgüdenli, "Taberistân", *DİA*, Cilt. XXXIX, İstanbul 2010, s. 322.

⁷² Hasan Yaşaroğlu, *Taberistân Zeydîleri*, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gümüşhane 2012, s. 70.

⁷³ Yaşaroğlu, *a.g.t.*, s. 83.

⁷⁴ Ensari, *a.g.m.*, s. 53.

⁷⁵ Tokuş, *a.g.m.*, s. 436; Özgüdenli, *a.g.md.*, s. 322.

⁷⁶ Yaşaroğlu, *a.g.t.*, s. 97; Tokuş, *a.g.m.*, s. 436; Özgüdenli, *a.g.md.*, s. 322.

⁷⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 22; Maraşî, *a.g.e.*, s. 94.

⁷⁸ Tokuş, *a.g.m.*, s. 436.

⁷⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.m.*, Cilt. II, s. 22; Maraşî, *a.g.e.*, s. 95; Tokuş, *a.g.m.*, s. 437.

ve Muhammed de 287/900 yılında Emîr İsmail Sâ mânî'ye yenildiler ve böylece Sâ mânîler, Taberistân üzerinde hâkimiyet sağladılar.⁸⁰

II. Şervîn'in ölümünden sonra Bâvendî tahtına II. Şehriyâr b. Şervîn geçti. İsfahbed Şehriyâr b. Şervîn, Hasan b. Büveyh zamanında da el-Cibâl hâkimiydi. Kendisinin bu dönemde yapmış olduğu eserler mevcuttur. Ziyârîler ve Büveyhîlerin güç kazandığı bir zamandı ve II. Şehriyâr zaman zaman Veşmgîr b. Ziyâr ile anlaşmalar yapmıştı. Şervîn b. Şehriyâr'ın oğlu da Veşmgîr'in muasırı idi. Şervîn, Elbûrz ve Zagros bölgesinde babasının halefiydi ancak Şehriyâr'dan önce öldü. Şehriyâr uzun bir süre yaşadı.⁸¹ Büveyhî hükümdarı Rûknüddeve, Taberistân bölgesini ele geçirmeye çalıştığı dönemde II. Şehriyâr onun nüfuzunu kabul etti.⁸²

II. Şehriyâr döneminde bir taraftan Ziyârîler ve Büveyhîler Taberistân bölgesinde hâkimiyet sağladılar ve onlar arasında çatışmalar yaşandı. Bir taraftan da Sâ mânîler henüz bölgede etkinliklerini kaybetmemişlerdi.⁸³ Bu dönemde Taberistân bölgesi sırasıyla Alevîler, Saffârîler, Sâ mânîler, Ziyârîler ve Büveyhîlerin nüfuzu altına girdi. 329/940-941 yılında Veşmgîr ve Mâkân b. Kâkî'nin amcasının oğlu Hasan Firuzan arasında çatışma çıkınca Veşmgîr çaresiz bir şekilde Şehriyârkuh'da İsfahbed Şehriyâr'a sığındı.

II. Şehriyâr'dan sonra yerine kardeşi Rüstem b. Şervîn geçti ve onun hakkında Fîrîm'de adına basılmış sikkelerden başka bilgi mevcut değildir.⁸⁴ Rüstem'den sonra da oğlu Merzuban Şehriyâr b. Dârâ tahta geçti ve kendisi hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla birlikte kendisinin eski Taberistânî lehçesiyle *Nikunâme* ve *Merzubannâme* adında iki kitap telif ettiği bilinmektedir.⁸⁵

Şehriyâr b. Dârâ vefat ettikten sonra yerine Rüstem b. Şehriyâr 358-396/ 969-1006 geçti ve kendisi Kâbûs b. Veşmgîr'in muasırı olup 18 yıl Horasan'da onun yanındaydı.⁸⁶ Büveyhî Emîri Fahrüddeve'nin ölümünden sonra 387/997-998 yılında Kâbûs, Taberistân'a gitti ve Şehriyâr'ı amcasının oğlu Rüstem Merzuban ile savaşa

⁸⁰ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, "Bâvendîha", *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, Cilt II, Tahran 1393, s. 6.

⁸¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 22; Tokuş, *a.g.m.*, s. 438.

⁸² Merçil, *a.g.md.*, s. 214.

⁸³ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 6.

⁸⁴ Merçil, *a.g.md.*, s.214; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7.

⁸⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 155.

⁸⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 27.

gönderdi. Rüstem yenildi ve hutbe Kâbûs b. Veşmgîr'in adına okundu.⁸⁷ Ancak Bâvendîlerin darp ettikleri sikkelerde Büveyhî emîrlерinin isimlerinin anılması Veşmgîr'in kısa süreli bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir⁸⁸. Rüstem b. Şehriyâr, Ziyârîler ve Büveyhîler ile giriştiği mücadeleler sonucunda yenilip esir edildi ve bir süre sonra zindanda hayata veda etti. Böylece Şehriyâr'ın ölümünden sonra Keyûsiyye kolunun hâkimiyeti 419/1028 yılında son buldu.⁸⁹

2.2. İspehbediyye (اسپهبدیه) (1074-1210)

Farsça İspeh (ordu) ve bed (emîr) kelimelerinden meydana gelen İspehbed unvanı, İran'da eski dönemlerden itibaren “*başkumandan*” anlamında kullanılmıştır. Arapça kaynaklarda İsbehpez olarak geçmektedir. Taberistân'da basılan sikkeler üzerinde bu unvanın kullanıldığı görülmektedir.⁹⁰

Bâvendîlerin bu kolunun kuruluşu 466/1074 yılı olarak gösterilebilir çünkü bilinen ilk emîrleri Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Kârin b. Sürhâb b. Şehriyâr, 1074 yılında bağımsız bir şekilde hareket etmeye başladı. Hüsâmüddevle tahta çıktığı zaman otuz sekiz yaşındaydı ve onun yönetim dönemi Sultan Melikşah ile Muhammed Tapar dönemine denk gelmektedir. Özellikle Hasan Sabbah liderliğinde İsmailî gurubun etkinliğinin arttığı ve Selçuklu Devleti'nin onlarla mücadeleye giriştiği bir dönemdi.⁹¹ Taberistân'da Sârî merkezli kurulan İspehbediyye ilk etapta Büveyhîler'in baskılarından kaçarak varlıklarını sürdürmüşlerdir.⁹² Hüsâmüddevle Şehriyâr, Taberistân bölgesindeki kargaşadan faydalananarak dağlık kalelerin birçoğunu ele geçirdi ve uygun fırsatlar yakaladığında muhalifleri üzerine saldırarak savaş ganimetlerini halkı arasında paylaştırdı ve böylece ahaliyi kendine bağladı.⁹³

Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra çocukları Berkyaruk ve Muhammed arasında yaşanan çekişmeler sonunda Berkyaruk tahta oturdu. Hüsâmüddevle bu

⁸⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7.

⁸⁸ Tokuş, *a.g.m.*, s. 440.

⁸⁹ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 7.

⁹⁰ Tahsin Yazıcı, “İspehbed”, *DİA*, XXIII, İstanbul 2001, s. 176.

⁹¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 29-30; Akif Rençber, *Bâvendîler'in Selçuklular ile Münasebetleri*, İran Çalışmaları Dergisi, Cilt. III, S. I, 2019, s. 72.

⁹² Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 330; Tokuş, *a.g.m.*, s. 441.

⁹³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8.

sırada Sârî şehrini ele geçirerek gücünü arttırmasına rağmen Melîkşâh'tan sonra Berkıaruk döneminde de Selçuklulara bağılıydılar.⁹⁴

Bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Taberistân bölgesinde İsmailîlerin gücü ve takipçileri de artmıştı. 500/1106-1107 yılında Muhammed Tapar, Hüsâmüddeve Şehriyâr'a kendisine katılması için bir mektup gönderdi ancak Hüsâmüddeve mektuptaki hitaptan rahatsız olduğı için bunu kabul etmedi. Muhammed Tapar da Hüsâmüddeve'nin merkezi olan Sârî şehrine Sungur el-Buharî liderliğinde beş bin kişilik bir ordu gönderdi. Ancak Sungur hezimete uğradı. Şehriyâr çok büyük bir ganimet elde edip askerleri arasında bölüştürdü. Sungur yaşadığı hezimetin ardından İsfahan'a gitti. Hüsâmüddeve de Fîrim'den Sârî şehrine göç etti. Kısa süre sonra Muhammed Tapar yaşanan bu tatsız olayın üzüntüsünü belirtti ve bunu telafi etmek için de İsfahbed'in çocuklarından birini akrabalık kurması için İsfahan'a yollamasını istedi. Hüsâmüddeve de çocuklarından Alâüddeve Ali'yi İsfahan'a gönderdi ve barış yaptılar.⁹⁵ Hüsâmüddeve Şehriyâr bu davranışıyla Muhammed Tapar'ın beğenisini kazandı. Alâüddeve Ali'yi geri gönderdi ve Sultan kız kardeşini Şehriyâr'ın oğlu Necmüddeve Karîn ile evlendirerek akrabalık bağı kurdu.⁹⁶

Necmüddeve Karîn babasına hutbenin kendi adına okunmasını ve sikkelerin de kendi adına basılması için bir emir vermesini istedi fakat babası bunu kabul etmedi. İsfahbed Hüsâmüddeve Şehriyâr'ın hâkimiyet yıllarının son zamanlarıydı. O yetmiş yaşına ulaşmış ve artık yaşlanmıştı. Gün geçtikçe Karîn'in babasına karşı olan saygısızlığı artmaktaydı. Babasının bütün adamları Karîn'in tarafına geçti ve bu durum o padişahlıktan feragat edene kadar devam etti. Hüsâmüddeve yaşanan bu olaylardan sonra çaresiz bir şekilde Deylem'e ve buradan da Hevsem'e gidip burayı bayındır hale getirdi. Hevsem'de çarşı ve dükkânlar yapılmasını emredip oraya yerleşti ve hayatının son dönemlerinde ibadet etmekle meşgul olup muti bir yaşam sürdü.⁹⁷ Hüsâmüddeve Şehriyâr 503/1110 yılında vefat etti.⁹⁸ Necmüddeve Karîn

⁹⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 30; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, 330; Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 441.

⁹⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, II, s. 35; Maraşî, *a.g.e.*, s. 96; Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 649; Abdülkerim Özeydin, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. 86-88; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 442.

⁹⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 37; Maraşî, *a.g.e.*, s. 98; Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 649; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

⁹⁷ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 39; Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 669-670; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

⁹⁸ Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

ise babasının ölüm haberini duyunca matem hazırlıkları yaptı ve cenaze işlerini düzenledi. Anlatılanlara göre Şehriyâr adil, cömert, güzel huylu bir yöneticiydi. Herkes ondan hoşnut olduğu için Gîlan sınırında her köy ve şehirden kadıların, şeyhlerin ve bölge ileri gelenlerinin Şehriyâr'ın matemine katıldıkları görülmektedir.⁹⁹

Hüsâmüddeve Şehriyâr öldükten sonra tahta geçen oğlu Necmüddeve Karîn her ne kadar güzel huylara, cömertliğe, cesarete sahip olsa da herkese sert ve kindar davranışlarda bulunmaktaydı. Ölümünden uzun bir süre geçmeden babasının yakın adamlarına baskı yapmaya başladığı görülmektedir ve dolayısı ile yaptığı bu davranışlar onun yalnız kalmasına sebep oldu. Necmüddeve Karîn kısa bir süre sonra Temîşe'de hastalanıp burada vefat etmiştir. Kardeşi Alâüddeve'nin, oğlu Rüstem'in egemenliğini kabul etmeyeceğini bildiği için Necmüddeve Karîn ölmeden önce Şehriyârkûh emîrlerinden oğlu Şemsülmülûk Rüstem'in veliaht olmasını istedi. Bu sebeple kimsenin haberdar olmaması için cenazeyi gizli bir şekilde defnettiler. Herhangi bir düşman veya rakibin ortaya çıkmaması için Rüstem tahta oturuncaya kadar bu durum devam etti.¹⁰⁰

Necmüddeve Karîn'in ölüm haberi aşikâr olunca askerler endişeye kapıldı. Bu sırada İsfahbed Alâüddeve Ali, Sultan Sencer'in hizmetinde bulunmaktaydı ve Sultan'dan izin alıp Horasan'dan Taberistân'a gitti. Rüstem de mücadele hazırlıklarına başladı. Şehriyârkûh emîrleri ona destek olmadılar ve amcası Alâüddeve'ye itaat ettiler. Rüstem, Alâüddeve'ye gönderdiği bir mektupta veliahtlığını açıkladı ve aynı zamanda Muhammed Tapar için İsfahan'a hediyeler gönderdi. Alâüddeve'den şikâyetçi olduğunu belirtti ve yardım talebinde bulundu. Muhammed Tapar da onlarla kendi sarayına gelip barış yapmalarını istedi. Rüstem bunu reddettiğinden dolayı, Muhammed Tapar, Şehriyârkûh'un yönetimini Alâüddeve'ye bıraktı. Rüstem bu durumu görünce hızlı bir şekilde Muhammed Tapar'ın yanına gitti ancak birkaç gün sonra orada vefat etti.¹⁰¹

⁹⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰⁰ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42; Maraşî, *a.g.e.*, s. 101; Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s.671-672; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, 8; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

¹⁰¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 42-43; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9; Tokuş, *a.g.m.*, s. 443.

Necmüddeve Karîn'in eşi ve sultanın kız kardeşinin Alâüddeve'ye meylî vardı. Bu sebeple Alâüddeve Rüstem'i zehirleterek öldürmüştü. Bundan sonra Şehriyârkûh'un bütün askerleri Alâüddeve'nin hizmetine girdiler. Sultan bir elçi göndererek hazineleri, hayvanları ve Rüstem'den kalan her şeyi aldı. Yaşananlar karşısında Sultan kız kardeşinin çeyizinden dolayı kendisinin daha fazla hak sahibi olduğunu ve Rüstem'in ölümünü de hiç önemsemediğini belirtti.¹⁰²

Şemsülmülûk Rüstem'in vefatından sonra Alâüddeve Ali'nin kardeşi Behram, Kelâte'den Sârî'ye gelip tahta oturdu. Ancak Ferâmerz, Behram ile giriştiği savaşta yenilgiye uğradı. Alâüddeve bu haberleri duyduğu zaman bazı akrabalarını bölgede yaşanan olaylardan haberdar etmesi için Şehriyârkûh'a gönderdi.¹⁰³

Bu dönemde Mahmud b. Muhammed Tapar, Alâüddeve Ali'yi emîri Necmüddeve Kârin'in eşi olan halası ile evlendirip onu serbest bıraktı. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Şehriyârkûh'taki ordu da Alâüddeve Ali'yi biat etti. Bu zaman zarfında Taberistân bölgesi genel olarak Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in kontrolünde idi.¹⁰⁴

Muhammed Tapar'ın ölümünden sonra yerine oğlu Mahmud tahta oturdu. Bir süre geçtikten sonra Mahmud, Sultan Sencer'e isyan etti ve Sencer de Mahmud ile mücadele için Gorgan'a bir ordu gönderdi. Alâüddeve'den askerine yardımcı olması istedi ama o bunu reddetti ve yeğeni Ferâmerz'i savaş için gönderdi.¹⁰⁵ Mahmud, Alâüddeve'nin kinini içine attı ve Ferâmerz'e Şehriyârkûh'u ele geçirmesi halinde Taberistân'ın padişahlığına onu oturtacağına dair söz verdi. Ferâmerz bundan dolayı amcasından yüz çevirip Behram'a katıldı ama askerleri Alâüddeve'ye katıldılar. Ferâmerz ve Behram Sârî'yi fethettiler. Bu sırada Alâüddeve ve Mahmud anlaştılar. Böylece Mahmud onlara Sârî'nin Alâüddeve'ye verilmesini emretti ve onun hizmetine katıldılar.¹⁰⁶ Ferâmerz söylenilenleri yaptı. Behram ise İsmailîler ile anlaşıp Alâüddeve'yi öldürmelerini istedi ancak bunu kabul etmediler. Behram da çaresiz bir şekilde Sencer'e sığınmak zorunda kaldı. Behram öldükten sonra Alâüddeve bütün Taberistân bölgesinin hâkimiyetini ele geçirdi. Sencer ise

¹⁰² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 46; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9; Tokuş, *a.g.m.*, s. 444.

¹⁰³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 102-103; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9.

¹⁰⁴ Tokuş, *a.g.m.*, s. 444.

¹⁰⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 52.

¹⁰⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 55; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 9.

Alâüddevle'nin gücünün farkına varınca onu kendi yanına çağırdı. Ancak Alâüddevle bunu kabul etmedi. Bu sebeple Sencer yeğeni Mesud'u Alâüddevle ile savaşması için gönderdi. Alâüddevle de oğlu Şah Gazi Rüstem'i Mesud'a karşı gönderdi. Ancak ikisi arasında savaş gerçekleşmedi. Mesud bir süre misafir olarak Alâüddevle'nin yanında kaldı ve daha sonra Horasan'a geri döndü. 521/1127-1128 yılında Sultan Sencer, Alâüddevle'den kendi yanına gelmesini istedi ancak yaşlılığını bahane edip onun yanına gitmedi. Sultan Sencer bu yüzden Mesud'u Gorgan'a gönderdi ve Şehriyârkuh'un hükümdarlığını ona verdi.¹⁰⁷

Sultan Mesud, Alâüddevle Ali'yi öldürmek için fırsat kolluyordu. Şah Gazî, İsmailîler ile mücadele ile meşgulken Alâüddevle'ye saldırı düşüncesi taşımaktaydı. Ancak Alâüddevle onu gafil avlayıp hezimete uğrattı. Sultan Sencer bu haberi duyduğu zaman öfkeleni ve Emîr Arğuş'u onunla savaşa gönderdi. Ancak Arğuş da başarı elde edemedi.¹⁰⁸ Adil bir hükümdar olduğu belirtilen Alâüddevle yirmi bir yıl hükümdarlık yaptı ve tahtı oğlu Şah Gazi Rüstem'e bırakarak kendisi Temîşe'ye yerleşti. Alâüddevle muhtemelen 534/1138-1139 yılında Temîşe'de ölüp Sârî'de defnedildi.¹⁰⁹

Alâüddevle Ali'den sonra Nasîrüddevle Rüstem yani Şah Gazi Rüstem 534/1140 yılında tahta oturdu. O, Bağdat ve Horasan'da işlerin karışık olduğu ayrıca Horasan'ın Oğuz Türklerinin saldırısı altında olup Selçukluların gücünün azaldığı ve buna karşın Harzemşahların güç kazandığı bir dönemde başa geçti. Şah Gazi Rüstem'in gücü ve maharetinden dolayı babasının bütün emîrleri onun hizmetine katıldılar.¹¹⁰

Taberistân'da hiç kimse Şah Gazi Rüstem'e itaat etmemek gibi bir teşebbüste bulunmadı. Zira insanlar ondan çok korkup çekinmekteydiler ve bundan dolayı da her taraf sakinleşip insanlar rahata kavuşmaya başlamıştı. Küçük melikler onun azametinden ve cesaretinden korkmakta ve bu sebeple babasına davrandıkları gibi ona davranamayacaklarını bilmekteydiler.¹¹¹

¹⁰⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹⁰⁸ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹⁰⁹ Tokuş, *a.g.m.*, s. 445; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10; Clifford Edmund Bosworth, "Âla' -Al- Dawla Ali", Elr, Cilt. 1, S. 7, London 1984, s. 772.

¹¹⁰ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 10.

¹¹¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 82.

Alâüddevle'nin ölümünden sonra daha önce Selçuklu sarayında olan diğer oğlu Tacülmülük Merdâvîc, Şah Gazi Rüstem'e karşı harekete geçti ve veliahtlık iddiasında bulunup Kûştem'in komutanlığında Taberistân'a büyük bir ordu gönderdi.¹¹² İki ordu Temîşe'de karşı karşıya geldiler. Kûştem, Sultan Sencer'in iki kardeşin barışmasını ve mülkü paylaşmaları emrini verdiğini ancak Şah Gazi'nin bunu kabul etmediğini belirtmekteydi. İstendâr Şehr Yûşen ve Menûçehr Lâricân, Merdâvîc'e katılınca mücadele gücü kalmayan Şah Gazi, Dârâ Kalesi'ne gitti. Merdâvîc Türklerle birlikte sekiz ay boyunca kaleyi muhasara edip ahaliye çok sıkıntı çekti. İstendâr Şehr Yûşen ve Menûçehr Lâricân, Şah Gazi'den aman dileyene kadar bu durum devam etti. Merdâvîc böylece Dârâ Kalesi'ni ele geçiremedi ve Taberistân hükümeti Şah Gazi Rüstem'e teslim edildi.¹¹³ İstendâr Şehr Yûşen, Şah Gazi'nin kız kardeşi ile evlendi ve ikisi arasındaki birlik daha da güçlü hale geldi.¹¹⁴

Şah Gazi Rüstem Selçuklu Sultanı Sencer ile dostane ilişkiler geliştirdi. Sultan Sencer, ona elçi gönderip bir oğlunu Merv'e kendi yanlarına göndermesini istedi. Şah Gazi bunun üzerine veliahdı ve oğlu Gerdebâzû'yu Selçuklu sarayına gönderdi. Ancak Gerdebâzû bir gün Serahs'da hamamda bulunduğu sırada fırsat kollayan iki İsmâîli tarafından öldürüldü. Sultan Sencer'in emriyle de Tus'da toprağa verildi.¹¹⁵ Gerdebâzû'nun öldürülmesinden sonra Sultan Sencer ve Şah Gazi arasındaki ilişki sekteye uğradı. Şah Gazi oğlunun öldürülmesinden Sultanı sorumlu görüp ona “mülhit” lakabını verdi. Bundan dolayı aralarındaki diplomatik ilişki de kesildi.¹¹⁶

Yaşanan bu gelişmelerden dolayı Şah Gazi Rüstem'in gerek Sultan Sencer'e ve gerekse de İsmâîlilere karşı olan öfkesi arttı.¹¹⁷ Şah Gazi oğlu öldükten sonra Alamut'ta saldırıya başladı ve hiçbir İsmâîlî'nin kaleden çıkmaya cesaret edemeyeceği bir saldırı düzenledi.¹¹⁸ Şah Gazi bir gün içinde Rûdbar Selsekûh'da 18 bin İsmâîlî'nin boynunu vurup onların başından bir minare yaptı. Defalarca Alamut

¹¹² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 11.

¹¹³ Muhammed Hasan Evliyaullah Amuli, *Tarih-i Rûyan*, Çap-1 Menuçehr Sutude, Bonyad-ı Ferhenge İran, Tahran 1348, s. 125-126.

¹¹⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 11.

¹¹⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 88; Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 492; Tokuş, *a.g.m.*, s. 446; Maudelug Wilfred, “Ala-Al-Dawla Hasan”, *Elr*, I/7, S. 7, s. 772-773.

¹¹⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 88; Tokuş, *a.g.m.*, s. 446.

¹¹⁷ Amuli, *a.g.e.*, s. 127.

¹¹⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 89.

Kalesi'ne saldırdı ve İsmailîlerden birçoğunu öldürüp ayrıca şehirlerine de çok fazla hasar verdi.¹¹⁹

Şah Gazi bunlarla yetinmeyerek İsmailîlerin yoğun yaşadığı bölgelerde onlar ile mücadele etmek için Kîya Bozorg'u görevlendirdi. Ayrıca ona belli bir ödeme karşılığında görevinin İsmailîlerle cihat etmek olduğunu söyledi.¹²⁰

Sultan Sencer'in 552/1157-1158 yılında vefatından sonra yeğeni ve veliahdı olan Süleyman Şah, Mahmud Han'ın korkusundan dolayı Şah Gazi'ye sığındı. Süleyman Şah'da Rey'i Şah Gazi'ye verdi ve yirmi ay boyunca onun elinde kaldı¹²¹. Mahmud Han, Şah Gazi'nin Taberistân'da olmadığını haber alınca Müeyyed Âyaba ile oraya ordu gönderdi. Âyaba, Kusan kasabasında ordugâh kurdu. Şah Gazi, Padişah Kârin'i dört yüz gulam ve beş yüz Bâvendî ile onların ordugâhına gitmeleri için gönderdi. Mahmud Han'a saldırıp ona büyük bir darbe vurdular. Sonraki gün Mahmud Han, Müeyyed Âyaba ve akrabalarından bir gurubu Sârî'ye giderek yağma yapmalarını belirtti. Şah Gazi oğlu Şerefülmülûk Hasan'ı bir askeri birlik ile onlara pusı kurması ve saldırması için Mehravân'a gönderdi. Müeyyed Âyaba yenilince Horasan'a geri döndüler.¹²² 552/1157-1158 yılında Mahmud ve Müeyyed Âyaba, isyan eden komutanları Emîr Aytâk'ı takip ederek Taberistân'a geldiler ve bölgede büyük bir yağma gerçekleştirdiler. Bu sebeple Emîr Aytâk yüklü miktarda haraç ödeyerek onlarla barış yaptı.¹²³

554/1159-1160 yılında Şah Gazi ve Emir Aytâk'ın düşmanı olan Yağmur Han arasında savaş gerçekleşti ancak Yağmur Han Oğuzlara sığındı. Yine 558/1162-1163 yılında Bestam'da Müeyyed Âyaba'nın naibi Tunguz'a saldırdı ama yenilgiye uğradı. Bir yıl sonra Tunguz ile mücadele için Sâbıküddevle el-Kâzvinî komutanlığında bir ordu gönderdi ve zaferle ayrıldı. Böylelikle Kumis ve Bestâm bir kez daha Şah Gazi'nin eline geçti.¹²⁴

¹¹⁹Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 493; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12; Seyyid Hasan Hüseyini-Cevad Abbasi, "Âvamil-i Tesir Gozari ber Münasebet-i Bâvendîyan ve İsmailîyan Alamut", Sal-ı Heftom, Şomare-i Devvom, Behar-Tabistan, Pezuheşname-i Tarih hayi Mahelli İran, 2019, s. 123; Rençber, *Bâvendîlerin Selçuklularla Münasebetleri*, s. 86; Tokuş, *a.g.m.*, s. 447.

¹²⁰İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 98.

¹²¹Bozorg, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 491.

¹²²İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. I, s. 128-129.

¹²³Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12; Tokuş, *a.g.m.*, s. 447.

¹²⁴Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 12.

Şah Gazi Rüstem, bütün Mâzenderân bölgesinin kendisine ait olduğunu belirtti. Büyük gemiler yapılmasını emredip ticaret için büyük şehirlere vekiller görevlendirdi. Ayrıca bölge arazilerinin ekilip ziraat yapılmasını emretti.¹²⁵

İsfahbed Şah Gazi altmış yaşına varınca bütün orduyu Sârî'ye çağırıp Etrabon meydanında tatbikatta bulundu. Şah Gazi'nin bir yanında Baharb (Ebû Harb) Lâricân diğer yanında ise Sâbıküddevle Kazvinî'nin durduğu belirtilmekteydi. Bu esnada Şah Gazi kendilerine çevgan getirmelerini emretti. Yaşının ilerlemesine rağmen kendisini çok sağlıklı gördüğünü ve bu yaşına kadar da hiç hastalanmadığını söyledi. Ancak ölümünün yakın olduğunu da hissetmekteydi. Şah Gazi bu sözleri söylediği ay içinde hastalandı ve Sârî'ye bir fersah uzaklıkta bulunan Zinovan köyüne gitti. Ölüm tarihi hakkında ihtilaflar olsa da 558/1162-1163 yılı Ferverdin ayının 17. günü vefat ettiği ve hiçbir vasiyet yazmayıp Mâzenderân'ı büyük bir nimet ile geride bıraktığı belirtilmektedir. Taberistân bölgesinin onun iktidarı dönemde önemli oranda bayındır bir hale getirildiği söylenebilir.¹²⁶

Şah Gazi Rüstem'in ölümünden sonra başa geçen Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan sekiz yıl ve sekiz ay tahtta kaldı. Alâüddevle Hasan babasının ölüm haberini aldığı zaman hastaydı. Bu dönemde babasının yakın adamlarını, amcası Hüsâmüddevle Şehriyâr'ı ve birçok yakın akrabasını öldürttü.¹²⁷

İbn İsfendiyâr, İsfahbed Hasan'ın sabahlara kadar şarap içtiğini belirtmektedir. Kendisinin şarap içtiği zaman da hizmetçilerinden hiç kimsenin onun yanına yaklaşma gibi bir cesaretinin olmadığını söylemektedir. İsfahbed Hasan'ın bu şekilde davranması onun sonunu hazırlamıştır. Bir gün sarayın içinde ve dışında köleler silahlanıp onu öldürmek için fırsat kolladılar. İsfahbed Hasan taht üzerinde uyuduğu sırada kölelerinden iki kişi kılıç, bıçak ve okla onu paramparça edecek şekilde öldürdüler. Daha sonra da sarayın kapısına gelip İsfahbed'in kimsenin içeri girmesine izin vermediğini söylediler. İsfahbed Hasan öldükten sonra kendisinin dört oğlu ve bir kızı vardı. Oğlu Yezdigerd ve Ali ondan önce öldü. Hüsâmüddevle

¹²⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 91.

¹²⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 107.

¹²⁷ Maraşî, *a.g.e.*, s.106; Tokuş, *a.g.m.*, s. 449.

Erdeşir ve Fahrülmülûk Rüstem ise bir süre yaşadı.¹²⁸ İsfahbed Alâüddevle Hasan öldüğü zaman Nasırüddin Ruzbîhan onun hakkında şunları nakletmektedir:

Bir sel gibi gelip geçtin

Ateş gibi dünyayı yaktın

Rüzgâr gibi hiç dinmedin

Şuanda ise bir gümüş gibi toprağın altındasın

İbn İsfendiyâr ise onun için şu ifadeleri aktarmaktadır: “Çok cömert bir kişiliğe sahip olup bütün dünyayı bir kişiye bile verseydi gözüne bir şey gelmezdi. Ondan önce veya sonra hiçbir padişah onun kadar cömert olamadı. Siyasette ve hükmetme de hiçbir hatayı affetmez ve en küçük bir suçta bile kimseye yaşam hakkı tanımazdı. Bir kişi yanlış yaptığı zaman onu değnek ile dövülmesini isterdi ve bundan dolayı da bu durum artık bir gelenek haline geldi”.¹²⁹

Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan’ın vefatından sonra yerine oğlu Hüsâmüddevle Erdeşir tahta oturdu.¹³⁰ Müeyyed Âyaba, Alâüddevle Hasan’ın vefatını haber alınca Sultanşah ile birlikte Sârî’ye geldi. Erdeşir’e Temîşe’nin çevresini ona vereceği ile ilgili mesaj gönderdi. Ârm’dan Erdel’e gitmiş olan Hüsâmüddevle Erdeşir bu konuda Rûyân Hâkimi Estendâr Keykâvus ile istişare yaptı. Keykâvus onu Taberistân emîrleri ve ahalisinden koruyacağına dair teminat verdi. Ancak Erdeşir bu önerileri kabul etmedi.¹³¹ Müeyyed, Esterâbâd’a giderek Velehbon ve Balmân kalelerini ele geçirip Esterâbâd’ı da Kûştem’e verdi. Ancak Kûştem bir süre sonra Ercâsf’a yenilince Horasan’a geri döndü. Böylece Esterâbâd tekrardan Erdeşir’in eline geçti.¹³² 598/1172-1173 yılında Müeyyed’in öldürülmesinden sonra Harezmsâh Tekiş’in emriyle Erdeşir, Dâmgân ve Bestâm’a saldırı düzenledi ve tekrardan oraları ele geçirdi.¹³³ Yaşanan bu gelişmeler sonrası Hüsâmüddevle Erdeşir, Harezmsâh Tekiş ile olan ilişkilerini geliştirdi. İki devlet arasında diplomatik ilişkiler arttı. Bu durum akrabalık ilişkilerinin kurulmasıyla sonuçlandı. Hüsâmüddevle, Tekiş’in kızı ile evlendirilecekti ama kızın yaşı küçük

¹²⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 119-120; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezmsâhlılar ile Münasebetleri*, Ortaçağ Araştırmaları Dergisi, Cilt. II, S. 2, 2019, s. 176.

¹²⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 111.

¹³⁰ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 120; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

¹³¹ Amuli, *a.g.e.*, s. 125-139.

¹³² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13.

¹³³ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

olduğu için düğün için bir süre beklendi. Aradan birkaç yıl geçince kızı almak için Taberistân'dan bir heyet, yüz bin Nişabur dinarı, Rumî, Bağdadî ve Tiflîsi elbiseler, mücevher tabakları, inciler ile süslenmiş bir çadır, Arap ve Yekdeşan atları ile nikâh için gönderildi. Sultan Said Tekiş onları karşılamaya geldi. Kimsenin gösteremeyeceği bir saygı ve ihtiram ile onlara muamelede bulundu. Elinden gelen her şeyi yaptı. Sekiz ay boyunca onları misafir olarak ağırladı.¹³⁴

Bu sırada Müeyyed Âyaba'nın ölümünden sonra yerine oğlu Togaşah geçti. Bâvendî emîri Hüsâmüddevle onunla da akrabalık ilişkileri kurmak istedi. Buna göre Togaşah'ın kız kardeşi Hüsâmüddevle Şehriyâr ile evlendirilecekti. Bu evlilik için de çok büyük hazırlıklar yapılmıştı. Ancak zıfaf gerçekleşmeden gelin vefat etti. Buna rağmen iki taraf aradaki ilişkiler bozulmadı ve tersine daha da güçlendi.¹³⁵

Bu dönemde Hüsâmüddevle'nin Abbasi Halifesi Ebü'l-Abbas en-Nâsır Lidinillah öl. 622/1225 ile de iyi münasebetler geliştirdiğine tanık olmaktadır. Nitekim kaynakların belirttiğine göre Halife en-Nâsır'ın kendisine gücendiği ve kızdığı kimselerin kaçıp İsfahbed'e sığındıkları ve ondan halife nezdinde kendileri için şefaathî olmasını isterlerdi. Halife de İsfahbed'in şefaathî talebini geri çevirmez ve o kişiyi affederdi. Nitekim İsfahbed'in yanına gelen kişilerden biri Huzistan meliki ve hac emîri Emîrû'l-Ümerâ Taştekin idi. Yine İsfahan valisi İzzedin Hacı Ferec'de İsfahbed'in tavassutuyla halife tarafından affedilendirdi.¹³⁶

Bu zamanda Rûyân hâkimi Bâdûsbânî Emîri İstendâr Hezâresf, İsmailîlerle anlaştı. Bölge kalelerinin birçoğunu onlara verdi. Bu durum Taberistân ahalisi kadar Rûyân emîrleri ve halkını da rahatsız etti. Bu nedenle İstendâr Hezâresf'i Hüsâmüddevle Erdeşîr'e şikâyet ettiler. Erdeşîr de ona kaleleri İsmailîlerden geri alması için emir gönderdi ama o kabul etmedi. Bunun üzerine Mübarezeddin Ercâs'ı onunla savaşması için gönderdi. Bu sırada bütün Rûyân ve Deylem emîrleri Erdeşîr'e sığındılar. Çaresiz kalan Hezâresf de Deylem'e kaçtı.¹³⁷ Erdeşîr bu sırada Gîlan'dan hizmetine gelmiş olan soylu bir Alevî'ye Kîya Bozorg'a ait olan Deylem bölgesini vererek oraya gönderdi. Alevî, adil ve insaflı bir şekilde Deylem'i idare etti. Böylece

¹³⁴ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 137; Rençber, *Bâvendîlerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri*, s. 177.

¹³⁵ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 134-135; Ergin Ayan, *Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Oğuz İsyanı*, Kitabevi, İstanbul 2007, s. 140.

¹³⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 132.

¹³⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 13.

bölge ahalisi Hezâresf'i bırakıp onun yanında yer aldılar. Bu durum üzerine Hezâresf'de ona saldırdı ve onu yakalayıp öldürdü. Hüsâmüddeve bu haberi işitince çok öfkeleni. Alevî'nin intikamını almayana kadar sakinleşmeyeceğini söyledi.¹³⁸ Hezâresf, Hüsâmüddeve'ye karşı tek başına mücadele edemeyeceğini bildiği için Hemedan'a giderek Selçuklu Sultanı Tuğrul ve Atabeg Muhammed'den destek istedi. Ancak beklediği desteği bulamayınca Rey'e gitti. Rey Emîri Sirâceddin Kaymaz'dan aldığı takviye kuvvetlerle Rûyân'a gitti. Fakat Hezâresf, Hüsâmüddeve Erdeşîr'in komutanlığında Hezberüddin Hurşid'e mağlup olunca, Hüsâmüddeve'nin huzuruna çıkarak affını diledi. Erdeşîr, Hezâresf'i Hezbarüddin Hurşid ile birlikte İsmailîlere teslim etmiş olduğu kaleleri geri alması koşuluyla affetti. Ancak buna muvaffak olamayınca Hezbarüddin tarafından öldürüldü.¹³⁹

Bu dönemde Hüsâmüddeve Erdeşîr'in adamlarından Fahrüddeve Gulpâyegân, Harezmsâh Tekiş'e sığınmak istedi. Ama Hüsâmüddeve bu durumdan haberdar olunca onu öldürttü. Bunun üzerine Fahrüddeve'nin oğlu Sirâceddin Zerdestan, Keykâvûs Gulpâyegân ile kaçarak Sultan Tekiş'e iltica etti. Tekiş de Keykâvûs'u Gorgan'ın, Zerdestan'ı da Cenâşek'in yönetimiyle görevlendirdi. Hüsâmüddeve Erdeşîr, Sultan Tekiş nezdinde bu duruma itiraz ettiyse de bir netice alamadı. Bu nedenle Nasîrüddin Kebûd Câme vasıtasıyla Zerdestan'ı öldürttü. Zerdestan'ın ölümünden dolayı öfkelenen Tekiş, Nasîrüddin'e saldırdı. Sultana karşı koyamayan Nasîrüddin, amân dilemek zorunda kaldı. Hüsâmüddeve Erdeşîr, Sultan Tekiş'in korkusundan ve onun Taberistân'ı ilhak edeceğini düşünerek, Gûr ve Gazne emîrlere mektup göndererek yardım talebinde bulundu. Ancak mektuplar Tekiş'in eline geçti. Bunu fırsat bilen Tekiş, Gorgân ve Taberistân'a saldırdı ve Bestâm ile Dâmgân'ı ele geçirdi.¹⁴⁰

583/1187 yılında Tekiş'in Nişabur'u da ele geçirmesi Horasan'da Harezmsâhların hâkimiyeti daha da genişletti.¹⁴¹ Bu arada yukarıdaki örnek hadisede olduğu gibi Hüsâmüddeve Erdeşîr'in bazı adamlarının Tekiş'e katılması ve onlardan kaynaklanan bir takım sorunlar iki tarafında ilişkilerini olumsuz yönde etkilemişti.¹⁴²

¹³⁸ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 144; Rençber, *Bâvendilerin Harezmsâhlılar ile Münasebetleri*, s. 178.

¹³⁹ Amuli, *a.g.e.*, s. 147-149.

¹⁴⁰ Şahnâz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

¹⁴¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 144; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

¹⁴² İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 149-150; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 450.

Kendisi aleyhine gelişen bu durumu düzeltmek adına Hüsâmüddeve Erdeşir, Rûknüddeve Kârin'i Tekiş'in yanına gönderdi. Ancak Tekiş bunu kabul etmeyip Gorgan ve Bâvendîlerin merkezi olan Sârî'ye saldırdı. Erdeşir, Lefûr'a gitti. Tekiş ise Taberistân'ı yağmaladıktan sonra Harezm'e döndü. Tekiş birkaç yıl sonra bu kez Firuzkûh'a saldırıp Felûl ve Estûnavend kalelerini aldı. Müteakbien 596/1199-1200 yılında Tekiş'in ölümüyle Hüsâmüddeve Erdeşir, onun ele geçirdiği şehir ve kaleleri geri aldı. Erdeşir otuz dört yıl başta kaldıktan sonra 602/1205-1206 yılında vefat etti.¹⁴³

İbn İsfendiyâr Hüsâmüddeve Erdeşir hakkında şunları belirtmiştir: “Güçlü, cesur, akıllı, tedbirli, etkileyici bir kişiliğe sahipti. Herkesin kendisinden korktuğu Erdeşir konuşmaktan ziyade iş yapan bir karakterdi. Onun sarayında her gün iki defa sofraya serilirdi. Sabah erkenden ikindiye kadar 300 tane adam onun mutfağında çalışırdı. 300 koyun 10 kuzu, 50 inek, 2 at, 540 kg beyaz şeker, 30 kg nebat, 60 kg badem, 300 kg inek yağı ve mevcut olan diğer ürünler her gün mutfakta tüketilirdi. Padişah uykusunun geldiğini ve dinlenmeye geçeceğini söylediği zaman iki Şahnâme okuyucusu sabaha kadar hamasi bir dille Şahnâme okurlardı. Padişah uyusa da uyumasa da onlar bunu okumak zorundaydılar. Padişah içki içse de içmese de hiçbir zaman kimse onu sabah uyurken görmezdi”.¹⁴⁴ Ataları gibi çok cömert ve mütedeyyin biri olup ihtiyaç sahipleri, seyyidler ve imamların mezarlarının onarımı için çok fazla harcamada bulunmuştur. Öte yandan onun sarayı Selçuklu Sultanı II. Tuğrul gibi birçok kişiye uzun süre sığınak olmuştur.¹⁴⁵

Hüsâmüddeve Erdeşir'in bölgenin birçok yerinde yapmış olduğu köşk ve sarayları vardı. Özellikle de Sârî şehrindeki büyük bir görkeme sahipti. Etrabon olarak adlandırılan Devledâbâd'daki sarayı da çok yüksekti. Duvarları doksan kilo altın ile kaplıydı. Dört tane büyük avlu, divan yeri, hamam vb. yerlere sahipti. Sarayın uzunluğu otuz arş (araş) ve genişliği de sekiz arştı. Duvarları firuze taşı ile yapılmıştı. Yazın Bağdat hasırları getirilip serilirdi. Her avluda büyük bir yelpaze üzerine gül suyu dökülürdü. Hizmetçiler padişahın hizmetine her an amade idiler. Temmuz ayında bile orayı yorgansız yatamayacak bir şekilde serinletirlerdi. Sarayın bir tarafında bir bağ vardı onun gülleri, meyveleri, ağaçları İrem'den getirilmiş

¹⁴³ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14.

¹⁴⁴ İbn İsfendiyâr, a.g.e., Cilt. II, s. 121.

¹⁴⁵ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14.

gibiymi. Ayrıca büyük bir havuzu olup güvercin, bülbül, kumru, papağan vb. birçok kuş türü de bu bağda mevcuttu. Sarayın diğer tarafında da büyük bir alan ayrılmıştı ve buraya hertürden meyve ağacı dikilmişti. Bir tarafta da ceylan, geyik, tavşan, zürafa, zebra ve deve kuşu gibi hayvanları toplandığı hayvanat bahçesi vardı. Bu bağın içinde küçük bir göl yapılmış ve her tarafı da düzenlenmişti.¹⁴⁶ Hüsâmüddeve Erdeşir, ilmî faaliyetlere de önem veren bir kişiydi özellikle Zahîrüddin Fâryâbî gibi bir şairi himaye etmiştir.¹⁴⁷ Yine Cemâlüddin Muhammed b. Abdurrezzak el-İsfahanî ve oğlu Kemâlüddin İsmail de Hüsâmüddeve'ye övgüde bulunmuşlardır.¹⁴⁸

Hüsâmüddeve Erdeşir 602/1206 yılında ölünce Mâzenderân eşrafı Dârâ Kalesi'nde hapsedilmiş olan oğlu Nasrüddevle Şemsülmülûk Rüstem'i tahta oturtular.¹⁴⁹ Onun tahta oturmasından sonra küçük kardeş Rüknüddeve Kârin ile vefat etmiş olan büyük kardeşleri Şerefülmülûk'ün mirasından dolayı aralarında anlaşmazlık çıktı. Rüknüddeve, bunun için Dâmgân ve Bestâm'a sahip olan Harezşah Alâeddin Muhammed'in kardeşi Ali Şah'a yardım etmesi için talepte bulundu. Ali Şah, İsfahbed Rüstem'e Şerefülmülûk'e ait terekenin Rüknüddeve Kârin'e bırakmasını teklif ettiyse de olumlu bir cevap alamadı. Bunun üzerine Ali Şah, ordusuyla Mazenderân'a girdi ancak kan dökülmeden, kardeşler arasında bir anlaşmaya varılarak sorun çözüme kavuşturuldu.¹⁵⁰ Şemsülmülûk Rüstem'in iktidarı yıllarında Mazenderân'a yönelik İsmailî saldırıları da arttı. Nitekim bu saldırıların birinde Şemsülmülûk Rüstem'in kardeşi Rüknüddeve Kârin'i öldürdüler. Şemsülmülûk, bu vesileyle kendisine rakip olan kardeşinden kurtulmuş olsa da kendisinin erkek çocuğu olmadığı için Bâvendî tahtına bırakacak bir varisten de mahrum olmuş oldu. Çok geçmeden Şemsülmülûk de Bâvendî tahtındaki dördüncü yılında daha önce himayesine almış olduğu Ebû Rıza Hüseyin b. Muhammed b. Ebî er-Rızâ el-Alevî tarafından öldürüldü 606/1209-1210.¹⁵¹

¹⁴⁶ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, 123-125.

¹⁴⁷ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14; Tokuş, *a.g.m.*, s. 451.

¹⁴⁸ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14.

¹⁴⁹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 331; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452.

¹⁵⁰ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Maraşî, *a.g.e.*, s. 118; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 14; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452; Rençber, *Bâvendîlerin Harezşahlılar ile Münasebetleri*, s. 179.

¹⁵¹ İbn İsfendiyâr, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 170; Hondmir, *a.g.e.*, Cilt. II, s. 331; Merçil, *a.g.md.*, s. 215; Tokuş, *a.g.m.*, s. 452; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezşahlılar ile Münasebetleri*, s. 179.

Kaynakların belirttiğine göre Seyyid Ebû Rıza, aynı zamanda Şemsülmülûk'ün kız kardeşiyle evliydi ve onun saltanatına göz diktiği için onu öldürmüştü. Bu olay üzerine Şemsülmülûk'ün kız kardeşi de kardeşinin katili olan kocası Seyyid Ebû Rıza'ı katlederek intikam almış oldu. Böylece Bâvendîlerin İspehbediyye kolu son bulurken Şemsülmülûk'ün kız kardeşi, Sultan Alâeddin Muhammed ile evlendi ve Bâvendî toprakları da Harezmsahlara bağlandı.¹⁵²

2.3. Kînhâriyye Kolu (کینخواریه) (635-750/1238-1349)

Yukarıda da işaret ettiğimiz üzere İspehbediyye'nin son hükümdarı Şemsülmülûk Rüstem öldürüldüğünde geride bir erkek çocuk bırakmamıştı. Onun bir kızkardeşi İsfahbed Şehriyâr b. Kînhavâz/Kinhâr b. Rüstem b. Dârâ b. Şehriyâr ile evliydi. Ondan Kînhavâz/Kinhâr adlı bir erkek çocuk olmuştu. Onun da Melikü'l-Muazzam Hüsâmüddevle Erdeşir b. adında bir oğlu oldu.¹⁵³ Bu şahıs hanedanın Kînhâriyye kolunun kurucusu kabul edilmektedir. Bâvendî hanedanının bu kolu Keyûsiyye ve İspehbediyye kadar güçlü olamadı. Kînhariyye kolunun egemenlik sahası da öncekilerinden çok daha sınırlıydı.¹⁵⁴ Moğol istilasının Mâzenderân bölgesi üzerindeki etkinliği artmaya başlayınca Hüsâmüddevle Erdeşir b. Kînhavâz/Kinhâr 636/1238-1239 yılında ortaya çıktı ve bölgeyi kendi tasarrufu altına aldı. Onun ismine istinaden bu hanedanın ismi Kînhâriyye olarak anılmıştır.¹⁵⁵ Hüsâmüddevle Erdeşir b. Kînhavâz, Moğol istilasından sonra bölgede yaşanan tahribatı gidermek için faaliyetlere koyuldu. Özellikle Moğolların hareketliliğinin yoğun olduğu hanedanının merkezini Sârî'den daha korunaklı olan Âmül'e nakletti. Daha önce de komşu oldukları Rüstemdâr Melikleriyle de anlaşıp akrabalık kurdular. Bu şekilde bölgede istikrarı temin edip Moğol istilasından kaynaklanan tahribatı gidermek gayesiyle kapsamlı imar faaliyetleri başlattı. Hüsâmüddevle Erdeşir 647/1249 yılında vefat edince yerine büyük oğlu Şemsülmülûk Muhammed geçti.¹⁵⁶ Bu dönemde Moğollar İsmailîleri ortadan kaldırmak için bölgeye iki bin kişilik bir ordu gönderdi

¹⁵² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14; Akif Rençber, *Bâvendîlerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri*, s. 180.

¹⁵³ İbn İsfendiyâr, a.g.e., Cilt. II, s. 173; Merçil, a.g.md., s. 216; Tokuş, a.g.m., s. 453.

¹⁵⁴ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 15.

¹⁵⁵ Maraşî, a.g.e., s. 118; ; Merçil, a.g.md., s. 216.

¹⁵⁶ Maraşî, a.g.e., s. 118; Amulî, a.g.e., s. 155; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, a.g.md., s. 14; Merçil, a.g.md., s. 216; Tokuş, a.g.m., s. 454; Rençber, Akif, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Elazığ, 2015, s. 45.

ve Girdkûh Kalesi'ni kuşatmaya aldılar.¹⁵⁷ Moğol Hanı Hülügü, Şemsülmülûk ve Rûyân'ın hâkimi olan Şehriakîm'den bu kalenin ele geçirilmesi için yardım talebinde bulundu. Ancak baharın gelmesi ile birlikte kalenin muhasarasını bırakıp Rûyan ve Taberistân'a geri döndüler. Hülügü bu durumdan haberdar olunca onları cezalandırmak için Taberistân'a bir ordu gönderdi. Şehriakîm ve Şemsülmülûk çaresiz bir şekilde saklanmak zorunda kaldılar. Bir süre sonra affedilip tekrar kendi mülklerine kavuşmalarına karşın, Şemsülmülûk Muhammed 663/1264-1265 yılında Abaka Han tarafından öldürüldü.¹⁵⁸ Şemsülmülûk Muhammed'in öldürülmesinden sonra yerine kardeşi Alâüddevle Ali (665-675/1267-1276) geçti.¹⁵⁹ Bu dönemde Moğollar bölgenin tamamında hâkimiyet sağlayıp buraya yerleştiler. Kînhâriyye hanedanı Moğollar ile giriştikleri mücadeleleri kaybedip Rüstemdâr ve Gavbere meliklerine sığındılar. Alâüddevle Ali de 675/1276'da yılında vefat etti.¹⁶⁰

Alâüddevle Ali'nin ölümünden sonra yerine kardeşinin oğlu Tâcüddevle Yezdigerd başa geçti. Bu dönemde Temîşe sınırına kadar Moğolların Taberistân üzerindeki nüfuzu etkisizleştirildi. Bölge üzerinde yeniden kontrol sağlanınca zarar görmüş olan Âmul şehrinde imar faaliyetleri başlatıldı. Tâcüddevle Yezdigerd'in ilmî faaliyetlere önem veren bir kişiliği vardı ve onun zamanın da Âmul şehrinde yetmişe yakın medrese inşa edildiği kaydedilmektedir. Para biriminin ölçüsü ile oynanmasına karşı çıkıp bölgede seyahat güvenliğini sağladı ve böylece ticarî hayata bir canlılık kazandırmış oldu.¹⁶¹

Tâcüddevle Yezdigerd'in 697/1297-1298 veya 698/1298-1299 yılındaki vefatından sonra yerine Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd tahta oturdu. Gazan Han dönemine tekabül eden onun iktidar yıllarında Moğolların bölge üzerindeki nüfuzları tekrardan yeşermeye başladı. Babası döneminde kısa bir süreliğe toparlanma yaşanmış olsa da Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd ile beraber Moğol baskısı Mazederân'da birkez daha kendisini hissettirmeye başladı.¹⁶²

714/1314 yılında Nasirüddeve Şehriyâr b. Yezdigerd'in ölümünün ardından veliaht olan kardeşi Rüknüddeve Şah Keyhüsrev İlhanlılardan aldığı onay ile tahta

¹⁵⁷ Rençber, *a.g.t.*, s. 45.

¹⁵⁸ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 15; Tokuş, *a.g.m.*, s. 454.

¹⁵⁹ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Tokuş, *a.g.m.*, s.454; Rençber, *a.g.t.*, s. 46.

¹⁶⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 46-47; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁶¹ Maraşî, *a.g.e.*, s. 119; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Ensari, *a.g.m.*, s. 68; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 47-48; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁶² Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 48-49; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

oturabildi.¹⁶³ İlhanlıların bu dönemde Taberistân bölgesini tamamen kontrol altına aldığı söylenebilir. Rey’de Olcayto’nun komutanlarından Emîr Memun, Taberistân’a saldırıp bölgeyi kendi hâkimiyetine aldı. Bundan dolayı Keyhüsrev maiyetiyle Rüstemdâr’a göç etti ve Pilmet adlı bir köye yerleşti. Buna rağmen onu takip eden Emîr Memun’un oğlu Kutluğ Şah, Keyhüsrev ile savaşıp onu hezimete uğrattı. Keyhüsrev, eşinin kardeşi İstendâr Nasirüddeve’den yardım istedi. İstendâr’dan aldığı destekle Yasemin Kelâte’ye yakın Litkûh’daki bir savaşta Kutluğ Şah yenildi. Kutluğ Şah savaşı kaybedince Rey’e geri döndü. Bir süre sonra Emîr Memun Taberistân’a geldi ve Keyhüsrev ile anlaşma yaparak bölgeden ayrıldı.¹⁶⁴

Rüknüddeve Şah Keyhüsrev’in 728/1328 yılında vefat etmesinden sonra yerine geçen oğlu Şerefülmülûk 728-734/1328-1334 yılları arasında altı yıllık hükümdarlığın ardından 734/1334 yılında vefat etti. Kendisi hakkında çok az bilgi vardır.¹⁶⁵

Şerefülmülûk b. Keyhüsrev’in ölümünden sonra yerine kardeşi Fahrüddeve Hasan Bâvendî hanedanının son hükümdarı olarak tahta oturdu.¹⁶⁶ Fahrüddeve Hasan, İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han’ın ölümünden sonraki kargaşa döneminde başa geçti.¹⁶⁷ Onun döneminde Âmul’de veba salgının ortaya çıkması sonucunda çocuk, kadın ve emîrlerinden birçok kişi öldü. Ancak Fahrüddeve Hasan’ın iki oğlu vebadan sağ kurtulabildi. Yaşanan bu salgından dolayı da hanedanın gücü azaldı.¹⁶⁸ Bâvendîlerin zayıflamasını fırsata çevirmek isteyen Maraşî, Celâlî ve Çulâbî gibi yerel güçler bölge üzerinde hâkimiyet sağlamaya çalıştılar. Bu bağlamda Kiyâ Efrasiyâb Çulâbî yaşanan gelişmeleri lehine çevirmek için harekete geçen ilk isim oldu.¹⁶⁹ Kiyâ Afrasyâb, Fahrüddeve’nin kızkardeşiyle evlendi. Bu akrabalık neticesinde Çulâbî lideri Şah Afrasyâb’ın gücü arttı. Bundan istifadeyle Mâzenderân bölgesini hâkimiyet altına alma planları yaptı. Bunun için de gayrı meşru bir akrabalık yaptığını ileri sürerek Fahrüddeve’nin öldürülmesi için Âmul ulemâsından fetva aldı. Nitekim 750/ 1349-1350 yılında Şah Afrasyab’ın iki

¹⁶³ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Tokuş, *a.g.m.*, s. 455.

¹⁶⁴ Evliyaullah, *a.g.e.*, s. 171-173.

¹⁶⁵ Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 50; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

¹⁶⁶ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456; Rençber, *a.g.t.*, s. 50.

¹⁶⁷ Evliyaullah, *a.g.e.*, s. 184.

¹⁶⁸ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 16; Rençber, *a.g.t.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

¹⁶⁹ Rençber, *a.g.t.*, s. 53; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

oğlu Ali ve Muhammed Kîya, hamamda *Şahnâme* okuduğu bir sırada Fahrüddevle Hasan'a suikast düzenleyerek onu öldürdüler. Onun ölümüyle birlikte Kînhâriyye'nin Mâzenderân üzerindeki hâkimiyeti son buldu.¹⁷⁰ Böylece Bâvendîlerin üçüncü kolunun hükümranlığı da bu şekilde sona erdi.



¹⁷⁰ Maraşî, *a.g.e.*, s. 120-121; Şahnaz Razpuş-Guruh-e Tarih, *a.g.md.*, s. 17; Merçil, *a.g.md.*, s. 216; Rençber, *a.g.t.*, s. 53-54; Tokuş, *a.g.m.*, s. 456.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÂRÎH-İ TABERİSTÂN'IN TÜRKÇE TERCÜMESİ (BÂVENDÎLER KISMI)

3.1. BÂVENDÎ MELİKLERİ

[21] Mübarek Bâvendi hanedanı; heyetlerin uğrak yerleri, saygınlığın ve cömertliğin merkezi, yardıma muhtaç olanların yardımcıları ve miskinlerin sığınağıydı. Hüsrev Perviz'in hizmetinde olan Bâv, “*İspehped/İsfahbed*” ve “*Mülûku'l-Cibâl*” lakapları ile tanınırdı. Bâv, Hüsrev Perviz ile birlikte Rum topraklarına giderek burada savaştı ve bu savaşlarda önemli başarılar elde etti. Böylece İstahr, Azerbaycan, Irak ve Taberistân'da¹⁷¹ Hüsrev Perviz'in naibi olarak görev yaptı. Arap ordusu ile Türk askerlerinin bölgedeki zaferinden sonra Taberistân'a gitti ve bölge ahalisi ona sığındı. Böylece Taberistân halkının can ve mal güvenliğinden sorumlu olup Taberistân meliki olarak tayin edildi ve halkının hâkimi oldu. Şârman'da, Valâş isimli birinin haince sırtına bir kargı ile vurup onu öldürmesine kadar on beş yıl padişahlık yaptı. Sürhâb b. Bâv yaşlı annesi ile Sârî vilâyetinin bir köyünde gizlendi. Kûlâ halkının dışında bütün Taberistân ahalisi Valâş'a biat etmişlerdi. Horzâd Hüsrêv, Kûh-e Kârin halkının yardımıyla onu Kûlâ'ya götürdü. Elli bin kişilik ani bir gece saldırısı ile Valâş'ı öldürerek Sürhâb'ı Fîrim'e götürüp padişahlık tahtına oturttular.

[22] Bu tarihten sonra Fahrüddeve'nin öldürülmesine kadar, Alevî liderlerinin, Gâvbâra hanedanının, Âl-i Kârin, Âl-i Büveyh ve Âl-i Veşmgîr'in, Bâvendî hanedanlığı üzerinde galebe çalmasına karşın hiçbir hükümdar onların şöhretlerini ortadan kaldırmaya kuvvet yettiremedi. Her koşulda izzet ve kudretlerini muhafaza ettiler.

Mihr Merdân b. Sürhâb da bu dönemde yaşadı ancak iktidarda kısa bir süre kaldıktan sonra vefat etti. Oğlu Sürhâb b. Mihr Merdân da babasından önce öldü. “*Mülûku'l-Cibâl*” lakaplı Şervîn b. Sürhâb, Vandadhürmüz'ün muasırı idi. Vandadhürmüz ile anlaşarak bütün Arap emirlerini Taberistân'dan çıkardılar.

¹⁷¹ Eski Pehlevî sikkelerinde Tapurstân, İslâm kaynaklarında ise Taberistân adıyla anılan bu bölge XIII. yüzyıldan itibaren de Mâzenderan ismini almıştır. Kuzeyindeki Hazar denizi kıyılarından başlar ve asıl İran platosundan Elburz dağları ile ayrılır. Sâsânîler devrinde “ispehbed” unvanını taşıyan valiler tarafından yönetilen Taberistan, dağlık ve ormanlık yapısından dolayı İran coğrafyasında İslâm fetihlerinin en zor ilerlediği bölgelerden biri oldu.

Şehriyâr b. Şervîn, Vandađ'ın oğlu Karîn ile birlikte Harun Reşid'in muasırı idi. Şehriyâr, rehine olarak Şervîni Abbasi halifesi Harun Reşid'in yanına göndererek ona bağlılığını bildirmişti. Ondan sonra Cafer b. Şehriyâr b. Şervîn, Cibâl'in meliki oldu ve onu müteakiben İsfahbed Karîn b. Şehriyâr Cibâl'in meliki oldu. Halife Mu'tasım zamanında, 227 (842) yılında Daî Kebîr döneminde İslamiyet'i kabul etti. Bu dönemde Daî, İstândâr Bâdüsânî'yi bütün vilayeti yakması için İsfahbed Karîn b. Şehriyâr'ın üzerine göndermişti. Ancak İsfahbed Karîn, Bâdüsân'ın arabuluculuğuyla Daî ile anlaştı. Oğulları Mâzyar ve Sürhâb'ı, rehine olarak Daî'ye gönderdi. Ancak Daî Kebîr ile muasır olan Sürhâb b. Karîn de çok fazla yaşayamadı. Rüstem b. Sürhâb, Daî Kebîr'in muasırı idi. Daî, gidişatlarının kötü olmasından dolayı Deylemlilerden bin erkeğin el ve ayaklarını kesince diğerleri kaçıp İsfahbed Rüstem'e sığındılar. İsfahbed Rüstem de Daî ile muhalefet edince Kumeş'e gitti ve Daî'nin naibi olan Seyyid Kasım'ı rehin alıp Şahîd Zahzermecri'ye gönderdi. İsfahbed, Kumeş'i ele geçirdi. Daî Muhammed b. Zeyd'in İsfahbed ile ilişkileri kötü olunca İsfahbed, Horasan emîri Râfi b. Herseme'ye katıldı ve birlikte Mâzenderân'a saldırdılar. Böylece Deylem ve Rûyân'ın bütün şehirlerini harap ettiler. Daî, Deylem'e kaçmıştı. Râfi tekrar Horasana dönünce Amr b. el-Leys ile çatıştı ve ondan kaçarak Gorgân'a gitti. Daî ile anlaştı ve İsfahbed Rüstem'in yanına birini gönderip Daî ile samimi bir şekilde barış yapmadığını ve birbirlerine katılmalarını belirtti.

[23] İsfahbed Rüstem, Esterâbâd'a¹⁷² gitti. Râfi, İsfahbed'i sofranın üzerindeyken tutuklayıp zindana attı. İsfahbed 282 (895) yılında vefat edene kadar zindanda tutuklu kaldı. Bundan sonra Şervîn b. Rüstem Cibâl'in meliki oldu ve Seyyid Nasır Kebir ile anlaşma yaptı. Bu gelişmeler Mâkân b. Kâkî döneminde yaşandı.

İsfahbed Şehriyâr b. Şervîn, Hasan b. Büveyh zamanında da El-Cibâl hâkimiydi. Kendisinin çeşitli eserleri mevcuttu. Bazı zamanlarda Veşmgîr b. Ziyâr ile anlaşmalar yapmıştı. Şervîn b. Şehriyâr'ın oğlu da Veşmgîr'in muasırı idi. Şervîn, Elburz ve Zagros bölgesinde babasının halefiydi ancak Şehriyâr'dan önce öldü. Şehriyâr uzun bir süre yaşadı.

¹⁷² Doğu Mâzenderan (eski Hyrcania, Cürcân) bölgesinde, Hazar denizinin güneydoğu ucundan 35 km. uzaklıkta Karasu'nun bir kolu üzerinde kurulmuştur. Hazar denizinin güneydoğu köşesinde bulunan lagün de Esterâbâd veya Gûrgân körfezi olarak anılır. Şehrin ismi ve ilk tarihi hakkındaki bilgilerin önemli bir bölümü efsanelerden ibaret olup eski kaynaklarda Esterâbâd isminin, Zerdüş dininde yıldızların kutsal sayılmaları sebebiyle "yıldız" anlamına gelen sitâreden veya "katır" anlamındaki esterden, yahut Sâsânî hükümdarlarından Erdeşîr-i Dirâzdest'in yahudi asıllı karısı Ester'in adından geldiği rivayet edilmektedir.

[29] ALÎ BÂVEND'İN İKİNCİ DÖNEM İSTİLASI

Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn

Babasının halefi olan Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn; akıllı, cesur ve kararlı bir kişi idi. Kûhistân'ın bütün muhkem kalelerini ele geçirmişti. Bu dönemde Taberistân'da bulunan ve oldukça zayıflayan Alî Veşmgîr'den herhangi bir emare kalmadı. Hüsâmüddevle'nin güçlendiği bu dönemde Melikşah b. Alparslan büyük komutan ve dünya padişahı oldu. Melikşah Horasan, Irak, Azerbaycan, Kirmân ve Fârs'da hâkimiyet sağladıktan sonra Şam vilayetine gitti. Burayı ele geçirip bölgede gaza ve harplerle meşgul oldu.

Rey'de karışıklıkların çoğaldığı, mezheplerin arttığı, batıl inançların yaygınlaşmaya başladığı bir dönemde Hassan Sabbah liderliğinde bâtinî olarak adlandırılan bir grup ortaya çıktı. Bu grup zahirî ve bâtinî hile ve kötülük ile dolu olan hurafelerden yararlanmışlardır. Bâtınilerin amacının insan aklını ve görüşünü kötüye kullanmak olduğu belirtilmiş ve “Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin üzerinde perdeler vardır. Büyük azab onlar içindir” ayeti onlar için misal verilmiştir.

Hasan Sabbah bölge halkını kendine bağlayarak Damgan'a ve daha sonra Fîrim'e oradan da Şehriyârkûh'a gitti. Böylece gizli olan davetini açığa vurdu. Demavend ve Rey yoluyla Kazvin'e giderek buradaki halkı da davetine icabet ettirdi. Bu dönemde asıl adı İlah Amud olan Alamut Kalesi'ne Alevî Mehdi isimli bir Daî gönderildi. Hasan Sabbah onu ve kavmini hile ile kendisine bağladı. Aleviler bilge insan Hasan Sabbah'ın düşüncelerini kabul ettiler. Hasan Sabbah, Deylem ve Aşkur'a giderek davetini bu bölgelerde sürdürdü.

[30] Özet olarak Alamut ve ona yakın olan yerler hakkında abartılarda bulunurdu. Alevî'nin elinden bir şey gelmediği anlaşıncı onu kaleden çıkardılar. Hasan Sabbah'ın gizli davetini kabul eden Damgan ve Gerdkûh'un muzaffer liderine kalenin üç bin dinarlık değerinde beratını verdiler. Gösteriş sahibi Hasan Sabbah herkes için şöyle kısa ve güzel mektuplar yazdı; üç bin dinar olan Alamut'un parasını Alevîye gönderdim. Selam Muhammed Mustafa üzerine olsun Allah bizim için en iyi vekildir. Özetle Alevî beratı aldı ve muzaffer liderin büyük bir adam olduğunu, Naib Emîrdad Habeşi b. Tontak'ın onun bir mektubuyla nasıl para vereceğini düşündü. Bir

süre sonra bunu denemek için muzaffer liderin yanına gitti ve beratı verdi, muzaffer lider Hasan Sabbah da hemen onu öperek kendisine altın verdi.

Hasan Sabbah, Alamut'da istikrarı sağladıktan sonra Daîleri dünyanın dört bir yanına göndererek davetini açığa vurmaya başladı. Kendisi de dar ve zayıf görüşlü olan kişilere davette bulunarak onları yoldan çıkardı. İblisvari bir şekilde fırsat bulduğu zaman davete başlar ve kale yapmak için uygun olan her yere kale yapardı. Sultan Celaledin Melikşah kaleyi kuşatmak için bir-iki defa bölgeye ordu gönderdi. Bu dönemde Melikşah'ın veziri olan Nizamülmülk, Hasan Sabbah ve takipçilerinin yapmış olduğu yapıların İslâm için fitne oluşturduğu düşüncesinden dolayı ona karşı mücadele başlattı. Bâtinîlerle mücadele etmek ve onların kökünü kazımak için askerlerini hazırladı. Bunun üzerine Hasan Sabbah, büyük bir avla tek hamlede Nizamülmülk'ü öldürmek için planlar yapmaya başladı. Bu olay Hasan Sabbah'ın şöhretini daha da arttırdı. Gururlu, hileli ve saçma ifadelerle Daîler için beyanı kaide haline getirdi. Ebu Tahir Errânî isimli biri 1092 yılında Nihavent sınırlarında Sahne isimli yerde iftardan sonra Sofî kılığında Nizamülmülk'ün korumalarının yanına gelerek haremine girdi ve keskin bir bıçakla saldırıp onu öldürdü. Nizamülmülk fedailerin öldürmüş olduğu ilk kişiydi.

[31] Nizamülmülk'ün öldürülmesine üzülen Celaledin Melikşah, bu asi grubu ortadan kaldırmayı düşünse de ömrü buna yetmediği için ertelenmiştir.

ALÎ BÂVEND'İN İKİNCİ DÖNEMİ

Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn

[34] Bir gün, divândan ve saltanat makamından Nizamülmülk'e içtihad sahibi, yiyip içmeyen ve konuşmayan bir sofinin kaç gündür sarayda olduğu haberini veren bir mektup yazıldı. Nizâmülmülk o kişiyi görmek için hemen yanına getirilmesini belirtti. Nizâmülmülk, Hasan Sabbah'dan kendi yanına gelmesini istedi ve Hasan Sabbah'ı onun yanına getirdiler. Ancak Hasan Sabbah, Nizâmülmülk'e selam vermedi. Buna karşı Nizâmülmülk kalkarak ona selam verdi. Ardından onu kucaklamak istedi ancak eliyle vezire engel olarak kendisinden uzak durmasını yoksa marifetinin onu yakabileceğini söyledi. Bunda uğursuzluk gören Nizamülmülk, Hasan Sabbah'ın boynuna birkaç sile vurarak onu yanından uzaklaştırdı. Hasan Sabbah oradan Alamut'a gidip davetini açığa vurarak mülhitleri İsfahan'a gönderdi. Bundan sonra Hasan Sabbah, yüce makam sahibi Hâce-i Bozorg'u öldürttü ve bu

dönemde Melikşah da öldü. Melikşah öldükten sonra Sultan Muhammed b. Melikşah ve kardeşi Berkjaruk arasında anlaşmazlık çıktı. Bu dönemde mülhitler dağların zirvelerine yerleştiler ve onların fitne ateşi yükselmeye başladı. Kaleler yaptılar ve düşüncelerini her tarafa yaydılar. Muhammed ve Berkjaruk arasındaki mücadele sürekli devam etti. Sonunda Berkjaruk öldü ve saltanat Muhammed'e kaldı. Sencer, Muhammed'in öz kardeşidir. Muhammed, kardeşi Sencer'i fedailer ile mücadele için Horasan'a gönderdi ve ilk olarak İsfahan şehrinin dışında bulunan Ateşkûh Kalesi'ni ele geçirdi, 1000'e yakın mülhiti öldürdü. Mülhitlerin bulunduğu bütün kalelere boyun eğdirdi. Liderlerinin bulunduğu ve hüküm sürdükleri her yeri alarak oralara kendi adamlarını tayin etti. Daha sonra İsfahbed Şehriyâr b. Karîn'e hizmetine gelmesini, şayet aksi harekette bulunarak kendisine muhalif olup kaçarsa vilayetini ondan alacağına dair haber gönderdi. İsfahbed, sultanın mesajını duyduğu zaman böylesi mesajlara boyun eğmenin kendisine yakışmadığını, eğer sultan yanına gitmemi istiyorsa bunu padişahlık lütfu ve yüce bir karakterle yapması gerektiğini, ancak vilayet merkezinin burada kurulu olduğunu belirtti.

[35]

İsfahbed Şehriyâr'ın Sungur İle Savaşı

Elçi, sultanın yanına gittiği zaman hicretin 50. (1101) yılı idi ve Sungur Buharî isimli bir emiri 5 bin süvari ile Mâzenderân'a gönderdi. Lâricân¹⁷³, Rûyan¹⁷⁴ ve Âmül¹⁷⁵ valilerine sultana katılmaları için mektuplar yazdı. Sungur Buharî, Lâricân yoluyla Âmül'e ulaştı. Âmül'ün ve bölgenin yetkilileri yalın ayak ve başı açık bir şekilde Sungur Buharî'nin huzuruna gelerek: “ Râfızileri öldürmek için Sârî'ye¹⁷⁶ geleceklerini söylediler”. Lâricân ve Rûyan'ın büyükleri ona destek verdiler. Hazar denizi sahili yoluyla Sârî'ye gitmeye karar verdiler ancak İsfahbed'in bu durumdan haberi vardı. Âl-i Karîn'den biri olan Emîr Mehdi Lefûr, Şehriyâr-kûh'un emirlerini, önde gelenlerini İrem/Arem'de İsfahbed'in hizmeti için bir araya getirip Sârî'de savaş yapmak amacıyla anlaştılar ve Sârî'ye giderek hisarları onardılar. Sungur

¹⁷³ Mâzenderân bölgesinde Âmül'ün ilçelerinden olan Lâricân bölgenin en güneyi ve Elburz sıra dağlarının Kuzey eteklerinde yer almaktadır.

¹⁷⁴ Mâzenderân şehirlerinden biri olan Rûyan bu bölgenin batısında ve Hazar Denizi'nin yanında yer almaktadır.

¹⁷⁵ Âmül: Taberistân'a bağlı, Hazar denizinin 19 km. güneyinde Herhâz nehrinin her iki kıyısında yer alır.

¹⁷⁶ İran'ın kuzeyinde bulunan Mâzenderan Eyaleti'nin merkezi olan şehirdir.

Buharî ordusuyla Etrabon'a geldi. İsfahbed başına siyah bir külâh takıp bir mendil ile onu sardı ve Sârî kapısına gidip hangi yiğit bu orduyu yenebilir, dedi. Necmüddeve Karîn hızlı bir şekilde attan inerek kapıyı açmalarını emretti ve çıktı. Ondan sonra oğlu olan Fahrülmülûk Rüstem çıktı. Hüsâmüddeve'nin dört yüz Cîlî/Gîlânî adamı vardı. Bütün bu adamların hepsi kalkan ve beyaz bayraklarla çıkıp Sungur Buharî'nin ordusunun önünde dizildiler. Daha sonra Ferâmerz b. Şîrzâd süvarileriyle çıktı. İsfahbed Şerefüddin Hüsâmüddeve savaş günü Sungur Buharî'den ayrılıp kendisine katılması için Bekçerî adındaki biriyle anlaştı. İsfahbed emîrlerinden Kaçgar'a gulâmlarıyla Necmüddeve ve Ferâmerz b. Şîrzâd'a yardım etmesi için komut verdi. Kaçgar, gulâmlarıyla yürüyüşe geçip ordunun ön safına yerleştiği sırada Bekçerî adamlarıyla ona saldırdı. Ancak birbirlerine yakınlaştıkları zaman İsfahbed'in hizmetine girdiler. İsfahbed, Bekçerî'yi kucakladı, ona güzel vaatlerde bulundu ve hızlı bir şekilde kendi adamlarıyla onu saraya gönderdi. Bekçerî'ye güzel bir ziyafet verilmesini emretti. Daha sonra Necmüddeve Karîn, kendi ordusuyla Sungur Buharî'ye saldırdı.

[36] Her iki taraftan çok kişi öldü ve yaralandı. Bazıları Durî, Kehmûr ve Gengan barajında kaldılar. Daha sonra hepsi sudan çıktılar ve onların bağırtı sesleri Sungur Buharî'nin ordugâhına ulaşırdı ve bu nedenle Sungur Buharî'nin ordusu diğer taraftan da kendilerine saldırıya gelen bir ordunun geldiğini düşünüp hezimete uğradılar. İsfahbed Necmüddeve onların ardından giderek bazılarını öldürdü ve bazılarını da esir aldı. Âmül'ün ileri gelenleri ve büyüklerinden ne kadar piyade varsa hepsini esir aldılar ve Sârî'ye, İsfahbed Şehriyâr'ın yanına götürdüler. Onların ordugâhlarından misli görülmemiş miktarda yüklü bir ganimet elde ettiler. İsfahbed Şehriyâr ganimeti orduya dağıttı ve esir alınan kişilerin öldürülmemesi ve serbest bırakılmasını emretti. Sârî halkı Âmüllüleri küçük düşürerek şehirde dolaştırdılar. Hepsinin alınlarına "Muhammed Ali" isimlerini dağlayarak serbest bıraktılar. İsfahbed, sınır güvenlikçilerini, çevredeki askerleri ve onun yardımına gelmiş olan herkese teşrifatta bulundu ve evlerine dönmeleri için izin verdi. Sungur Buhari, Gorgân'a ve oradan da İsfahan'da bulunan sultanın huzuruna gitti. Biz bu vilayette lütuf ve anlaşmanın dışında maiyet ve süvari ile bir şey kazanamayacağız, dedi. Sultan bir kez daha elçileri gönderdi. Sungur Buharî'ye onunla savaşması talimatı vermediğini bildirip olanlardan dolayı ona karşı kötü bir düşünce taşımadıklarını, bir çocuğunun yanlarına gönderilmesini ve kendi çocukları ile büyümesini istediğini

söyledi. Elçiler, Hüsâmüddeve'nin yanına gidip sultanın mesajını ona ulaştırdıkları zaman İsfahbed, bu durumu sultanın onları koruyacağına dair yemin etmesi şartıyla kabul ettiğini bildirdi. Elçiler, sultanın yanına dönüp bu konuda anlaşma yaptıktan sonra tekrar İsfahbed'in yanına döndüler. İsfahbed kendi çocuklarını hazırlayarak sultanın mesajını onlara okudu. Sultanla aralarında husumet olduğunu, onun emirlerini öldürdüklerini, bunlara rağmen bizimle yakınlaşmayı ve onlarla ilişki kurmayı kabul ettiğini söyledi. Çocuklara hanginiz onun hizmetine girmek istiyorsunuz, diye sorduğunda çocuklardan hiçbiri bu soruya cevap vermedi. Necmüddeve Karîn de onun önemli adamlarını öldürdüğünden dolayı sultanın yanına gidecek yüzünün olmadığını söyledi. Sonunda İsfahbed Alâüddeve Ali b. Şehrîyar kalktı ve yeri öperek şöyle dedi: “Ben padişahın kölesiyim” bu hizmeti kabul ediyorum. İsfahbed onu yücelterek hazırladı ve 1000 atlı, 2000 yayayı kuşattı.

[37] “Müntehî” isimli mütedeyyin bir seyyidi onun atabeyi yaptı. Sârî'den Firîm'e kadar oğlu ile gidip onu Aserân ve Simnân yoluyla gönderdi. Bu tarihte Üstünavend Kalesi ve aynı şekilde Damgân'daki Mansurekûh Kalesi İsmâîli mülhitlerinin elinde idi. Mülhit büyükleri tesadüfen Mansurekûh'tan Damgân'a gelmiş idiler. Kaçgar onlara saldırınca savaş gerçekleşti. Mülhitlerden birçoğunu öldürdü ve oradan Alâüddeve Ali'ye katılarak onun hizmetine girdi. Hüsâmüddeve'nin onun üzerinde hakkı olduğundan dolayı bir süre kendisine hizmet verdi ve maiyetine katılarak İsfahan'a gitti. Sultan bu durumdan haberdar olunca melikler ve ileri gelenleri Alâüddeve Ali'yi karşılamaya göndererek saraya kendi yanına getirtti. Sonraki gün onu yanına alarak kucaklayıp öptü ve sağ tarafına oturarak babasının durumunu sordu ve ona öğütte bulundu. Bir sonraki gün onu polo meydanına götürdü ve oradan şarap meclisine gitti. Herkes Alâüddeve Ali'nin davranışlarını ve konuşmalarını beğendi sonraki gün ava gitti ve ona ok atmasını emretti. İsfahbed ok attı, böylece sultan ona arzun nedir? diye sordu. Alâüddeve Ali de: *Ben buraya bir talebi yerine getirmek için gelmedim, yalnızca sultana hizmet etmek ve babamın rızası için geldim*, dedi. Sultanın yakınları Alâüddeve Ali'yi sultan ile akrabalık yapması için teşvik ettiler. Ancak kardeşi Necmüddeve Karîn'in korkusundan dolayı yapamadı. Sultana bu teşrifatı kendisinin hak etmediğini ve büyük abisinin hakkı olduğunu söyledi. Bu sebeple de sultan bu durumu beğendi ve kendi kız kardeşini Necmüddeve Karîn ile evlendirip onu büyük bir tören ile gönderdi. Lâricân yoluyla Âmül'e ulaştığı zaman lakabı Bahâüddeve olan Emîr Hasan b. Muhammed, bütün kadılar, büyükler ve

şehrin ileri gelenleriyle onu karşılayarak elbise ile altın dağıttılar. Şehriyâr-kûh'a haber ulaşana kadar on gün Âmul'de dinlendi. Şehriyâr-kûh'un büyükleri Âmul'e gittiler ve hoş karşılayarak onun hizmetinde Sârî'ye geldiler. İsfahbed babasının hizmetine geri döndü. Babası onu gördüğü zaman Allah'a şükretti ve ondan durumunu sordu. İş bittikten sonra kardeşi Karîn'in yanına gitmesini ve ona hizmet etmesini söyledi. Babasının emrini yerine getirdi. Kardeşinin sarayına gitti ancak kardeşi Karîn onu karşılamaya çıkmadı ve kardeşinin sarayında kaldıktan bir süre sonra babasının hizmetine geri döndü. Kardeşine bir mektup gönderip ben babamın emri ve rızası için senin yanına geldim. Madem sen beni karşılamaya çıkmadın bundan sonra da senin yanına gelmeyeceğim, dedi.

[38] Babası bunu duyunca çok üzüldü. Bu yüzden birini göndererek Karîn'i yanına çağırdı ve ona serzenişte bulundu. Karîn babasının hizmetinden çıktı ve kardeşleriyle düşmanlığını açığa vurarak sefer için kendini hazırladı. Babasından izin isteyerek daha sonra Veyme yoluyla gitti. Sultan bu dönemde Bağdat'taydı. Bu yüzden kendisi de oraya gitti, bu dönemde onun gibi yiğit ve cesur kimse yoktu. Bağdat'a ulaştığı zaman sultan onu karşıladı, Arap ve Acemler onu görmeye geldiler. O Polo meydanına geldiği zaman hiç kimse çoğanı ondan çalamadı. Bu zaman zarfında şöhreti yayıldı. Bir süre sonra sultan İsfahan'a gelerek kendi kız kardeşini ona verdi. İsfahan'da Zifaf gerçekleştikten sonra büyük miktarda çeyiz ile Taberistân'a doğru yola çıktılar. Alâüddevle ondan korktuğundan dolayı babasının yanına gitti. Kardeşinin zalim ve gaddar biri olduğunu ve onunla karşılaşmaya gücünün olmadığını anlattı. Babasının emriyle bir köşeye çekilip durmayı istediğini söyledi. Babası sen benim himâyemdesin kardeşin sana hiçbir şey yapamaz diye belirtti. Karîn, Simnân'a ulaştığı zaman Hüsâmüddevele onu karşılamak için Firîm'e gitti. Babası ona ulaştığı zaman atından inerek yaya yürüdü ve onu kucaklayıp Kûzâ Kalesi'ni ona verdi. Dervîşân'da bulunan Alâüddevle bu haberi duyduğu zaman İrem'e döndü. Babasının yanına oturarak şöyle dedi; Kûzâ Kalesi'ni bana vermiştin ama Karîn'e verdiğini duydum. Babası, Emir Mehdi Lefûr'u ona nasihatle bulunması için gönderdi. Ancak faydalı olmadı. Lend yoluyla çıkarak annesinin mülkü Miruneâbâd'ın bir beldesi olan Gûlpayegân'a gelip buraya yerleşti. Bu sırada Necmüddevele Karîn de Sârî'ye geldi.

Necmüddevle'nin Babası ile Tartışması Hakkında

Necmüddevle Karîn kardeşinin gittiğini duyduğu zaman babası ile hâkimiyet mücadelesine başladı. *Karîn bu duruma üzüldü ve kardeşini babasının gönderdiğini düşündü. Babası bu işi kendisinin sakinleşmemesi için yaptığını söyledi ve mümkün olan her kötülüğü hizmetçileri eliyle yaptı.* Necmüddevle, babasına hutbenin kendi adına okunmasını ve sikkelerin de yine adına basılması için bir emir vermesini istedi fakat babası bunu kabul etmedi. Bu tarihte İsfahbed Hüsâmüddevle Şehriyâr 75 yaşına ulaşmış ve artık yaşlanmıştı. Gün geçtikçe Karîn'in babasına karşı olan saygısızlığı da arttı. Hüsâmüddevle'nin bütün adamları Karîn'in tarafına geçti ve bu durum o padişahlıktan feragat edene kadar devam etti.

[39] Ondan dolayı babası padişahlığı bıraktı. Deylem ve Âmul'e doğru gitti. Karîn bu durumdan haberdar olunca insanların kendisi hakkında serzenişte bulunacaklarını düşündü. Bu yüzden Âmul'e babasının yanına gitti ve attan inerek yeri öptü. Babasının ayaklarına kapanarak ağlayıp bundan sonra senin razı olacağın gibi davranacağım, dedi. Daha sonra Sârî'ye döndü, ancak söylemiş olduğu gibi babasına vefalı davranmadı. Bir bahane bularak Hevsem'e gidip orayı bayındır hale getireceğini ve bir saray yapıp tövbe edeceğini söyledi.

İbn-i İsfendiyâr babasından “Hüsâmüddevle, Âmul'e gittiği zaman çocukların öğrenim gördüğü bir medresenin önünden geçti ve çocuklara bir gün büyük olduğunuz zaman her tarafa Şehriyâr'ın oğlu Karîn yüzünden padişahlığı bırakarak Deylem'e gittiğini söyleyin dediği” şeklinde bir hikâye nakletti. İsfahbed, Deylem'e gittiği zaman Gîl ve Deylem'in büyükleri onun yanına geldiler ve sen bizim padişahımızsın diyerek ona yakın oldular. Hüsâmüddevle ise Hevsem'i bayındır hale getirmekle uğraşıp çarşı ve dükkânlar yapılması için emir verdi. Böylece oraya yerleşerek hâkimiyet sağladı. Gîl ve Deylem'in bütün nüfusu Hüsâmüddevle'nin etrafında toplandı fakat yönetici olmak istemedi. İbadet etmekle meşgul olup muti oldu. Hüsâmüddevle Gîlan ve Deylem'de çok fazla mülk satın aldı ancak bir süre sonra hastalandı. Böylece İsfahbed Karîn pişman oldu ve Bahaüddevle Üstâd Âmid Penah Hüsrev, Âmul kadısı ile Nasır-ı Kebir'i iklimin onun sağlığı için daha uygun olduğunu gerekçe gösterip babasını Âmul'e getirmeleri için gönderdi. Onlar, İsfahbed'in emriyle Hevsem'e gitti ve Hüsâmüddevle'yi Âmul'e getirdi. Karîn babasının Âmul'e geldiğini öğrendikten sonra hızlı bir şekilde onun hizmetine girdi.

Babasına yalvararak kendisini Sârî'ye getirdi. Gîlan, Deylem ve Hevsem mülkünü ise eski hizmetçisi olan meşhur emir Hüsamüddeve Hasan'a verdi.

Bu Günlerin Bazı Olayları Hakkında

Bu tarihte sultan Muhammed b. Melikşah'ın Melik Ahmed adında küçük bir oğlu vardı ve Sungur Küçük isimli bir emîre teslim edilerek Rey'e götürüldü. Rey, Âve, Sâve, Arrân, Havâr, Simnân, Rûyân, Lâricân, Taberistân ve Gorgân vilayetleri ona verildi. Âmül'ün şahneliğini¹⁷⁷ Sungur Küçük'e verdi.

[40] Sungur da kendisine vekil olarak nâibini Âmül'e gönderdi. İsfahbed, Karîn'i çıkardı ve herhangi bir tasarrufta bulunmasına izin vermedi. Düşmanlıkları uzun sürdü ve hiçbir surette İsfahbed'e galip gelememi. Bunun üzerine Sungur Küçük, Alâüddeve Ali'nin yanına bir elçi gönderdi ve eğer sultanın oğlunun yanına gelecek olursa işlerinin düzeleceğini ve Âmül ile Taberistân'ın ona verileceğini bildirdi. Alâüddeve, sultanın oğlunun yanına gitti ve sultan Rey'de ona çok güzel ihsan ile ikramlarda bulundu. Böylece Irak, Lâricân ve Rûyân askerlerini Sungur Küçük'ün kardeşi Çavlı'nın komutasında Alâüddeve Ali'nin maiyetine vererek ikisini Âmül'e gönderdiler. Âmül'ün büyükleri onu karşılamaya geldi. Âmül valisi Emir Hasan b. Mahmud Hasenân Bahâüddeve de İsfahbed Alâüddeve'nin hizmetine girdi. Âmül'de Küçük Çavlı olarak bilinen küçük bir saraya yerleşip ordugâh kurdular. İbn-i İsfendiyâr şöyle söyler “ Ben Küçük Çavlı sarayını gördüm orayı Şah Erdeşir yıkmıştı”. Bu sarayın yıkılış haberi Hüsamüddeve'ye ulaştığı zaman Şehriyârkuh'un ordusunu toplandı ve Lâk Abândan'a geldi. Hasan Cebeliye, Hüsamüddeve'ye karşı çıktı ve saraydan oğluna bir nâib gönderdi. Babası “eğer kardeşinle arandaki husumet için geldiyse ben halen yaşıyorum ve eğer savaş istiyorsan geldim bakalım ne yapacaksın” dedi. Alâüddeve bunun üzerine şöyle söyledi “ben senin kölenim, eğer emrediyorsan geri döneyim. Babası geri dönmesi için emir verdi ve ben hayatta iken böyle bir işe kalkışmayın ancak ben öldükten sonra istediğinizi yapabilirsiniz, diye hitapta bulundu. Bunun üzerine Alâüddeve orduyu çekti ve geri döndü. Birkaç gün içinde sultanın oğlu öldü. Necmüddeve Karîn'in kardeşi onun şikâyetini sultana arz etti. Kardeşinden dolayı sıkıntı çektiğini ve ülkeyi yönetemediğini söyledi. Sultan, Necmüddeve'yi çok seviyordu, Rey'e gitmek için kendi yakın adamlarından elli atlı seçti. İsfahbed'e kardeşleri arasında arabuluculuk yapması için getirdiler. Süvariler

¹⁷⁷ Bir şehir veya bölgenin emniyetinden sorumlu askeri vali.

Rey'e ulaştıklarında Alâüddevle'ye, sultanın böyle buyurduğunu söyleyince İsfahbed korktu. Bu dönemde Kaçgar, Rey şehrinde idi. Gizlice bir atlı İsfahbed'in yanına gelerek kardeşinin kötü, kindar ve kibirli olduğunu bu yüzden sultanın onu daha çok sevdiğini ve kendisi için de bir makamın kalmayacağını, bu durumu en iyi bileninde sultanın olduğunu söyledi. Alâüddevle, sultanın yakın akrabalarının yanına gönderildi. Ayı gün onların yanından ayrılacağını belirtti ve İsfahan yoluyla uzaklaşmaya başladı. Ancak onları bekleyeceğini söyledi ve acil bir şekilde piyadeleri Horasan yoluyla gönderdi.

[41] İlk gece bütün maiyetini yanına aldı ve süvariler ile yola çıktı. Sabah vaktinde Havar'a ulaştı. Seher vaktinde sultanın akrabaları hizmetine geldiklerinde onu bulamadılar. Hızlı şekilde bir menzil geri döndüler. İsfahbed, Simnan'a vardığı zaman piyadeleri Şehriyârkûh'a gönderdi. Kendisi Hersepe yoluyla çıkışa yöneldi. Daha sonra süvariler ve diğer geri kalan piyadelere nafaka vererek Gûlpaygan'a gönderdi. Kendisi ise Horasan'a yöneldi. Bu dönemde Horasan'ın hâkimi Sencer idi. İsfahbed, onun hizmetine girdi. Sencer bu durumdan haberdar olduğu zaman askerlere şehir dışına konuşlanmaları için emir verdi. Güzel bir günde şehrin içine girebileceklerini söyledi. Şehriyârkûh piyadelerinden bir grup emire hizmet verdi. İsfahbed'in ulaştığı haberi duyulunca herkes giderek onun hizmetine katıldı. Sonraki gün Sencer on tane büyük emiri atlarla onu karşılamaya göndererek kendi yanına davet etti ve "istediğin ne varsa hepsi senindir" diye belirtti. İsfahbed bunun üzerine sultan Sencere "senin istediğin gibi yapmaya çalışacağım" dedi. Bu dönemde İsmail Habeşi'yi Gorgân da öldürmüşlerdi. Alâüddevle, Gorgân'a göndermek için bir asker seçti. Elçiler ulaşıp "Muhammed Han gelip Horasan'ın meliki Kusakun'u yenilgiye uğrattığını ve Ceyhun ırmağının yanında çadır vurduğu haberini ulaştırdılar. Daha sonra Muhammed Han, Âmül yoluyla Merv'e geldi ve Gorgân askerinin hedefi boşa çıktı. Sencer, Muhammed Han'a serzenişte bulunarak hesap sordu. Alâüddevle piyadelerine kendilerinin gelemeyeceğini söyledi. Piyadeler onun için canlarını feda edebileceklerini belirttiler. Bundan sonra Sencer Merv'e giderek orduyu Amûy'a yöneltti. Ceyhun ırmağının yanında Muhammed Hana karşı dizildi. Ceyhun nehri onların arasında olduğu için birbirlerine ulaşamadılar. Bu yüzden büyükleri arabuluculuk yaptı, Muhammed Han'ın elinde olan Kusaku'nun karısı ve çocukları Sencer'in yanına gönderilmek için karar alınarak nehrin yanına bir taht konulması ve Sencer'in orada oturması istenildi. Yaşanan bu gelişmelerden dolayı Sencer'in

askerleri evlerine gitmek için dağıldılar. Sencer kendisi de Merv'e geldi. İsfahbed, Sencer'in hizmetinde idi. Necmüddeve Karîn, Mâzenderân'da padişahlık yapıyordu. Babası onun padişahlığını beğenmeyip kendisinden hoşnut değildi. Gorgân şehrinde İsmail öldürüldüğünden dolayı burası karıştı. Sultan Muhammed'in buraya gönderdiği her komutan Sungurçe, Çağmak ve diğer komutanlar gibi yenilgiye uğradı. Bu zaman zarfında Yarğuş Arguni de yenilmiş ve İsfahbed Karîn'e sığınmıştı.

[42] İsfahbed orduyu hazırladı ve Temîşeye'ye gitti. Oradan da Mamilmek'e geçti. Gorgân ordusu Besek'e geldi. İbn-i İsfendiyâr kendisinin yaşadığı dönemde bu yerlerin ziyaretgâh olduğundan bahseder. Karîn savaş için hazırlandı ve ordusu da bu yerlerden geçip onun yanına geldiler. Sabahtan ikinci namazına kadar savaştılar. Yarğuş Arguni askeriyle İsfahbed'e destek oldu. Karîn savaşa başladı ve Gorgân askerinin çoğu suda boğuldu. Hüsamüddeve Şehrîyar, Karîn'in ardından Temîşe'ye geldi. Kendi gulâmları ve yakınlarını oğluna gönderdi ancak sultanlık hala Melik Şehrîyar'ın adıyla devam etmekteydi.

Fetih gerçekleşikten sonra Karîn ve ordusu Gorgân'a yöneldiler ve Yarğuş Arguni'yi Gorgân'a götürdüler. Gorgân ve yakın bölgeler ona verildi. Melik Şehrîyar, Temîşe'de rahatsızlandı ancak çocukları kendi yanında değildiler. Çocuklarına gerekli vasiyetlerde bulunduktan bir süre sonra vefat etti. Karîn babasının ölüm haberini duyunca matem hazırlıkları yaptı. Gılan sınırında her köy ve şehirden kadılar, şeyhler, bölge ileri gelenleri Şehrîyar'ın matemine katıldılar. Çünkü Şehrîyar adil, cömert, güzel huylu bir yöneticiydi ve herkes ondan hoşnut idi.

Necmüddeve Karîn b. Şehrîyar'ın Saltanatına Dair

Hüsamüddeve Şehrîyar öldükten sonra Necmüddeve Karîn her ne kadar güzel huylara, cömertliğe, cesarete ve katılığa sahip olsa da herkese sert ve kindar davrandı. Kısa bir süre sonra babasının yakın ve özel adamlarına zulmetti. Bej Kerem Kîsmânân köyünden olan Rüstem b. Seraheng, Melik Şehrîyar'ın yakın akrabaları arasındaydı ve bu zamanda yaşlanmıştı. Rüstem b. Seraheng dışında babası döneminde Melik Şehrîyarın hizmetçilerinin tamamı onun hizmetinden çıkarak Karîn'in yanına gittiler. Babası oğluna Rüstem Seraheng'e göz kulak olmasını istedi, o da herhangi bir kötülük gelmeyeceğine dair bunu kabul etti. Şehrîyar öldükten sonra Karîn, Rüstem Seraheng'in tutuklanmasını emretti. Rüstem

Seraheng Gorgân'da yakalandı ve gittiği yerlere onu da bağlı halde götürdü. Karîn de hastalanınca onu Gorgân'dan getirdiler. Bâlman'ın girişine ulaştığı zaman Karîn, Feramerz b. Merdavîç b. Verdanşah Lengrud'u gönderdi ve ona yanına gelmesini emretti.

[43] Ferâmerz onun yanına gelmeyi doğru bulmadı. Hal böyleyken onun pek bilinmeyen ve tanınmayan Mûyanebûn köyünden olan Cafer b. Ali isminde bir komutanı vardı. Karîn, Cafer b. Ali'yi hizmetine alarak önemli bir kademeye getirdi ve askerleriyle Ferâmerz'in kalelerinde bıraktı. Kendisi de Sârî'ye gitti. Karîn'in hastalığı daha da ağırlaştı. Temîşe'ye geldikten sonra Cafer ile Bâlman Kalesi'ne yerleşip yağma hareketlerine başladı. Ferâmerz'in askerleri onu bırakarak Cafer b. Ali'nin yanına geldiler. Birer birer İsfehbed Karîn'in yanına gönderilerek amân talep ettiler. Ferâmerz bunları görünce kendisi de amân diledi ve Karîn'in hizmetine girip onun için çalışacağını belirtti. Böylelikle anlaşma sağladılar. Karîn, Cafer'in ordusuyla oradan çıkmasını emretti. Karîn'in durumu daha da kötüleşti bu yüzden oğlu Rüstem'i yanına çağırdı ve eğer Ali'nin kardeşi Horasan'da olmasaydı bu vilayette kimse senin karşında duramazdı gibi hitapta bulunup “ben öldükten sonra kardeşini sevdiklerinden dolayı halkımızın sana savaş açacaklarını biliyorum” dedi. O “Şehriyâr-kûh ulaşmadan ve bizim durumumuzdan haberdar olmadan önce sen bu insanlardan biat almalısın” dedi. Şehriyâr-kûh'un bütün tanınmış kişilerini çağırdı. Oğlu için biat aldı ve daha sonra da vefat etti. Bu yüzden kimsenin haberdar olmaması için onu gizli bir şekilde defnettiler. Herhangi bir düşman veya rakibin ortaya çıkmaması için Rüstem tahta oturuncaya kadar bu durum devam etti.

Rüstem b. Karîn'in Saltanatına Dair

Karîn'in öldüğü aşikâr olduktan sonra askerler endişelendi. Şîrsavar b. Şîr Esfâr askerleri Dârâ kalesinden Rûdbar'a yöneltti. Rüstem b. Karîn de Cafer'i ordu ile Şîrsavar'a karşı mücadeleye gönderdi ve gerçekleşen zorlu savaştan sonra Şîrsavar yenilip Rüstem'e itaat etmek zorunda kaldı.

Alâüddevle Ali'nin Rüstem b. Karîn ile İlişkisi

Bu dönemde İsfehbed Alâüddevle Ali, Sultan Sencer'in hizmetindeydi. Şehriyâr babasının ölüm haberini alınca babası için taziye oturdu. Sultan Sencer durumdan haberdar olunca Şehriyâr'ın yanına gelerek ona başsağlığı dileyip teselli ettikten sonra Türk geleneğine göre ona şarap verdi ve tören sona erdi.

[44] Bu dönemde aynı şekilde Karîn kardeşinin ölüm haberini aldı. Bir Bâvendî olan Karîn b. Şah Hecrû, Alâüddevle'nin yanına gelerek kardeşinin öldüğünü ve yeğeni Rüstem'in padişah olduğunu ancak Şehriyârkûh halkının ona biat etmeyerek kendisini beklediklerini söyledi. İsfahbed Alâüddevle, Sultan Sencer'in yanına bir elçi gönderdi ve izin istedi. Ancak sultan hasta olduğu için ona izin vermedi. Rüstem tahta oturduğu zaman Rüstem Dabûyi, Karîn b. Şehrîyar'ı kör etmişti. Ancak Karîn görme yetisini tam olarak kaybetmemiş ve bu durumunu gizlemişti. Kendisi Alâüddevle ile anlaşmalıydı. Büyük bir ordu ile Âmül'den Dabû'ya gelerek Dûnka sarayına yerleşti ve vilayete hâkim oldu. Lend'e hâkim olan ordu komutanı Firûz B. Leys Lendekî bunu haber alınca Rüstem'e isyan etti. Rûkne halkı Alâüddevle'nin kardeşi İsfahbed Yezdigerd'i kendi yanlarına götürmek amacıyla kandırıp onun için toplandılar ve Alâüddevle'nin kardeşi olan Behrâm b. Şehrîyar'a bir ordu topladılar. Daha sonra Rüstem b. Karîn, Emîr Kalcar'ı Kûla'ya davet edip ona bir ordu vererek Sîyavûş b. Keykâvûs'u, Behram'ın üzerine gönderdi. Behram bu durumdan haberdar olduğu zaman kaçmak istedi ama Kalcar onu yakaladı ve Sârî şehrine getirerek zindana attı. Rüstem ordu toplayıp Dabû ile büyük bir mücadeleye girdi. Sonunda Dabû kaçtı ve Rüstem b. Karîn galip geldi. Rüstem tekrardan bir ordu toplayarak amcası Alâüddevle'nin yanına gönderdi ve bu vilâyetin babasının olduğunu bugün de kendisinin babasının veliahdı olduğunu söyledi. Bu dönemde Taberistân'ın büyükleri hediyeler ve armağanlar toplayarak elçilerle İsfahan'a Sultan Muhammed'e gönderip mektup yazdılar. Alâüddevle amcasından dolayı aralarından savaş olduğu için vilayeti yönetemediğini belirtti. Bu sırada ahaliden birçok kişi helak oldu. Bu durum sultana arz edilince Ebû-Nasr Şerabî'yi bir yüzükle Alâüddevle'ye gönderdi ve ona sarayına gelmesini emretti. *Yeğenin vilayeti aranızda bölüştürmek için devamlı senin şikâyetini yazıyor,* dedi. İsfahbed, Ebû-Nasr Şerabî'yi yolculuk hazırlığı yapana kadar bir yıl kendi yanına aldı. Daha sonra da sultanın hizmetine girdi. Sultan, İsfahan şehrinde idi. Şehrin bütün ileri gelenleri onu karşılayarak Cûbare sarayına götürdüler. Ertesi gün Süleyman'ın tahtına giderek hal hatırını sordu ve ardından tanınmış bir kişiyi Rüstem'in yanına gönderip aralarında hüküm vermek için ona da kendi hizmetine gelmesi gerektiğini söyledi.

[45] Rüstem hazır olmadığını ve yola çıkamayacağı şeklinde bir cevap gönderdi. Sultan sinirlendi bu yüzden Menkûbars ve Yarguş Arğuni'yi Veyme'ye göndererek Rüstem'i Şehriyârkûh'dan çıkarmaları için emir verdi. Rüstem bütün maiyetini

toplayarak Kilis boğazına gitti ve oraya yerleşerek savaş için hazır bekledi. Sultan, Alâüddevle'yi çağırarak onu yatıştırıp teşrifatta bulundu ve gidip kardeşini çıkarması gerektiğini söyledi. İsfahbed, İsfahan'dan çıktı. Âb-ı Germ'e ulaştığı zaman sultanın Firûz isimli bir hizmetçisi geldi ve ona on bin dinar altın ve bir yüzük vererek sultandan yana olup hiçbir şekilde ona muhalefet etmemesini tembihledi. Alâüddevle mutlu oldu ve hizmetçiye güzel muamele de bulunarak onu geri gönderdi. Alâüddevle Veyme'ye gidip oraya yerleşti. Sultanın komutanları Alâüddevle'nin yanına geldiler ve yaşanan her şeyi ona anlattılar. Onların yanında olan Rüstem'in elçileri geri dönerek onun yanına gittiler ve Alâüddevle'nin durumunu arz etti. Rüstem gerçekleşen bu olayların tedbirlerinin dışına çıktığını söyledi. Derhal çadırını ve ağırlıklarını Veyme tarafına kurdu. Ertesi gün ordunun arasına girdi. Sultanın komutanına dedi ki Alâüddevle olmadan hizmet edemem “eğer ben onsuz gidersem Şehriyâr-kûh ahalisi padişahlığı benden alıp onu tahta oturtacaklar ve mülk benim elimden çıkmış olur”. Alâüddevle kendisinin de geleceğini ve sultana muhalif bir hareketi asla doğru bulmadığını söyledi. Adamları üzüldü bu nedenle evlerine gitmek için herkes izin istedi ve Kecmec b. Gazi ile yüz tane akrabasından başka hiç kimse kalmadı. Kec Arslan, Alâüddevle'nin hizmetine girdi. İsfahbed'in amcasının oğlu Hasan b. Keykâvûs da izin istedi ve Lâricân'a gitti. İsfahbed, Rüstem'den önce sultana ulaştı. Rüstem ondan sonra şehre geldi. Sultan, Rüstem'e güzel muamelede bulunup hürmet gösterdi. Rüstem birkaç gün sonra ağır bir şekilde rahatsızlandı. Bunun sebebi Mâzenderân'ın kendisine ait olması gerektiğini düşünen Rüstem'in babasının eşi olan sultanın kız kardeşi Hatun idi. Böylece Mâzenderân'ın kendine verilmeyeceğini anladı ve bu nedenle Alâüddevle'nin yanına gitti.

[46] Alâüddevle ona zehir verilmesini emretti ve Rüstem İsfahan'da öldü. Şehriyâr-kûh'un bütün askerleri Alâüddevle'nin hizmetine girdiler. Sultan bir elçi göndererek hazineleri, hayvanları ve Rüstem'den kalan her şeyi aldı. Yaşananlar karşısında sultan kız kardeşinin çeyizinden dolayı kendisinin daha fazla hak sahibi olduğunu söyledi. Alâüddevle malları ona bırakmayı hiç önemsemedi.

Alâüddevle Ali b. Şehriyâr ve Onun Sultanlık Döneminin Bahsi

Sultan, Fahrülmülûk ölünce ileri gelen devlet adamlarını taziye için Alâüddevle'nin yanına gönderdi. İsfahbed'in sırrı ortaya çıktı. İsfahbed de bu durumu görünce, korkuya kapıldı, zira Arap emîri Sadaka, Emîrdâd Habeşi, Fars Atabegi ve Sürhâb-ı

Loristan gibi birçok kimsenin sarayı yıkılmıştı. İsfahbed bir gün avı bahane ederek şehirden çıktı. İsfahbed'in şehirden çıkış haberi hızlı bir şekilde sultan'a ulaştırıldı. Sultan, İsfahbed'i hapsetmeyi düşünmüştü de onun aniden hastalanması üzerine serbest bırakılmasını emretti. Sultan, Alâüddevle'nin İsfahbed'e kötü muamelede bulunmasından emin olmadığı için Şehriyâr-kûh'tan Aynûddevle, Verenc b. Siyavuş, Vanamvar Keşib ve Rüstem'in annesinin amcası olan Bâzhîr Ulânme gibi güvenilir birkaç adamı ile onu gönderdi. Kûzâ, Kîsliyân ve Rûhîn kalelerini onun damadı olan Sultan Ebu Cafer'e verilmişti. Bu cemaat sultanın yanına gitti. Mâzenderân'ın bütün kalelerinin kendilerinin olduğunu iddia ederek eğer Ebu Cafer kendilerine bir ordu verecek olursa bu kaleleri onun adına kurtaracaklarını belirttiler. Aynı zamanda Alâüddevle'ye itaat niyetlerinin olmadığını söylediler. Onların konuşmaları sultanın hoşuna gitti. Yarenkuş Zeki ve Mengûbars adında iki emîrini onlar ile gönderdi. Bazhîr henüz Havar'a ulaşmadan öldü. Kalelerin içinde bulunan malları koruması için sultan, Kadî Rûkneddin Bezzâz'ı onlar ile gönderdi. Simnân'da birbirlerine kavuştular. Rüstem'in vefat haberi Şehriyâr-kûh'a ulaştığında, Kalâde limanında olan İsfahbed oradan çıkarak Sârî'ye gitti ve tahta oturdu. Ordu da etrafında toplandı. Alâüddevle'nin yeğeni Ferâmerz b. Rüstem başkaldırdı ve Kûhistan'ı ele geçirdi.

[47] Bu nedenle Alâüddevle ve yeğeni arasında savaşlar ve husumetler baş gösterdi. Bu arada İsfahbed Behram, Alâüddevle'nin kardeşi ve akrabası olduğunu iddia etti. Yaptığı her şeyi onun için yaptığını söyledi. Ferâmerz'in adamları onunla mücadele edip onu yenilgiye uğrattılar. Alâüddevle bu durumu öğrendiğinde üzülen Ferâmerz'i hiç görmediğini ve onun nasıl biri olduğu hakkında hiçbir fikrinin de olmadığını söyledi. Buna karşın Behram'ın münafık biri olduğu ve yaptığı işin faydasız olduğunu düşündü. Alâüddevle adamlarını çağırdı ve her birini ayrı şekilde Şehriyâr-kûh'a gönderdi. Muhammed Hasenan, Hüseyin Tebbağ, İsfendiyâr Barî, Muhammed Emîr gibi Alâüddevle'nin akrabalarının bir çoğu kaledeydiler. Yeğenine nasihat etmesi, kaleyi koruması ve sultanın askerlerinin yanına gitmemesi ve aynı zamanda kaleyi almamaları için Revayic'i yeğeni Ferâmerz'in yanına gönderdi. Muhammed b. İsfahsâlâr, Kulayîc'i Behram'ın yanına gönderip: *ilk olarak bizimle nasıl muamelede bulunduğuna bakmalısın*, dedi. İdareyi kardeşime vereceğim şeklindeki konuşmasında duyulanların doğru olup olmadığını söyledi. Kendisine bu sırrı açığa çıkarmamasını ve kimseye bir şey söylememesini istedi. Alâüddevle her birini ayrı yollarla ve kimsenin anlayamayacağı şekilde gidip gelmelerini istedi.

Hepsi Mâzenderân'a ulaştı ve yeğenin yanına gönderdiği emîr Muhammed'i oraya ulaştığı gibi hapsetti. Behram hikmetsiz, ileri görüşlü olmayan, tecrübesiz ve güven vermeyen biriydi. Kardeşi ona her ne kadar mektup göndermişse de Behram kendisine benim başıma her ne gelirse gelsin bir önemi yok kalelerin senin elinde bulunması daha önemlidir deyip bu yerleri koruması için uyarıda bulundu. Muhammed b. İsfefsâlâr kardeşine Türklerin karşısına çıkmamasını söyledi. Kendi ahalisine bakıp onlara iyi muamele etmesini, Türklerin ondan vazgeçemediğini, ihtiyatlı olması gerektiğini belirtti. İsfehbed Behram kardeşinin mesajını aldıktan sonra saraya gitti ve duyduklarını, her şeyi kendisine danışarak yaptığı kız kardeşine anlattı. Kız kardeşi, bütün bunların imkânsız olduğunu söyledi. Kardeşimiz seni Türklerle savaşmak için gönderdi. Fahrülmülûk zamanında Alâüddevle'nin gönderildiği gibi Behram'ı senin için gönderip kendi güvenliğinin için bunun daha iyi olduğunu söyledi. İsfehbed kardeşinin mesajını hepsini yazdı ve Simnân'a Kutb-u Bezâzî'nin yanına gönderdi ki kardeşinin böyle buyurduğunu zikretti. Kadı Bezâzî bu mektubu mühürleyip gönderdi. Sultan mektubu okuduktan sonra birini göndererek Yarguş Arğuni'yi çağırdı ve ona mektubu okumasını emretti. Yarguş yazılanların hepsinin doğru olduğunu, sultana eğer emir verirsen gidip bütün kaleleri ele geçireceğini belirtti. Kadı Bezâzî, Yarenkuş Zeki ve Mengubars yola koyulup Hezargarî'ye geldiler.

[48] Mengubars oradan Sârî'ye gitti. Behram Dervîşân-ı Bilâlmülk'e gitti ve orada ordugâh kurdu. Vestem b. Şehr Kîle Havaran'a yerleşti ve ordu topladı. Emîr Mehdi Lefûr, Ebü'l-Fazl b. Ebü'l-Kâsım İzâbâd, Mengubars'ın yanına gittiler. Meyânîrûd Kürtleri ve Türklerin hepsi Mengubars'a katıldılar. Emir Ebû Kâlicâr, Kûla'ya gitti ve kendisine ordu verip Kîle Havârân'a gönderdiler. Vestem b. Şehr Yuşen ormanlık bir bölgeye gitti. Emir Kûla birkaç Türk ile Vestem b. Şehr Yuşen'in yanına gitti. Onunla görüşüp Alâüddevle Mâzenderân'a gelince onun yanına gitmek için anlaştılar. Ayrıca Türklerle savaşa girmeme ve Sârî'ye saldırmama kararı aldılar. Alâüddevle bu dönemde Türkleri rahatsız etmemesi ve Sârî'ye saldırmamalarını istedi. Böylece emin bir şekilde sarayına çekildi. Vestem de bu karar doğrultusunda Mengubars'ın yanına gitti. Sultan'a Kîle Havârân Kalesi'ni kurtarmış oldukları şeklinde bir fetihname yazdılar. Yarguş Arğunî, sultan'a: *Eğer Taberistân vilayetini istiyorsan ben gidip burayı alana kadar Alâüddevle'yi hapsetmelisin*, dedi. Sultan: *İsfehbed'e bunu yapmamasını*, söyledi. İsfehbed'in Yezdigerd adında küçük bir

kardeşi vardı. Alâüddevle: *Kendisi için değil de kardeşi Yezdigerd için üzüldüğünü ve acı çektiğini*, söyledi. Yarguş veda edip Mâzenderân'a gitmek için sultanın yanından ayrıldı. Ancak aynı gün hastalandı ve öldü. Bu dönemde sultan da hastaydı ve on gün sonra o da öldü. Bu haber Mengubars'a ulaşınca askerleri toplayıp Irak'a yöneldi. Kûla boğazına ulaştıkları zaman insanlar onlardan haberdar oldu. Âşûb: *Bunlar Sûte Kalâte ahalisi olup kendileri büyük savaşçılardır*, dedi. Adamlarıyla gelerek Kûla boğazını tutup o anda pusuya yattılar. Develer ve hazineler gelince pusudan çıktılar ve Türkler'in topladıkları her şeyi aldılar. Mengubars bu duruma şaşırdı ve çıkmalarına izin vermediler. Mengubars, Emîr Ebû İshak ve Ebû'l-Fazl'ı çağırdı: *Bu adamlar sahip olduğumuz her şeyi götürdüler, en azından bıraksınlar da biz gidelim*, dedi. Emîr Ebû İshak ve Ebû'l-Fazl öne geçip onlara geçmeleri için yolu açmalarını söylediler ve bir daha buraya dönmeyeceklerini bildirdiler. Mengubars, İsfahan şehrine ulaştığı zaman Mahmud b. Muhammed'i tahta oturtmuşlardı. Sencer Horasan'da kardeşi öldükten sonra tahta geçti. Muhammed sıkıntıya düşünce kardeşine dünyanın kimseye vefa göstermediği ile ilgili bir mektup yazdı ve bunları bilmesini istedi. Muhammed kardeşine ölümünün yakın olduğunu ve öldükten sonra çocuklarına kendisine davrandığı gibi davranmasını istedi. Arap, Acem ve Türk askerlerini sana bıraktım diyerek hepsinin bir iki yıllık ihtiyacını da temin edip Mülhitlerin kalelerini, mevziilerini ve dağlarını muhasara etmekle meşgul olmaları için emir verdi.

[49] Muhammed, kardeşine yaptığı hiçbir kaleyi almamasını, muhasara ettiği kalenin toprağını kendisi için getirmesini ve kendisinin mezarda olması durumunda ise toprağına saçmasını ancak bu şekilde ondan hoşnut olabileceği ile ilgili bir mektup yazdı. Mektup da ayrıca başka vasiyetler de vardı. Mektup çok fazla bilindiği ve herkese ulaştığı için eser de yer verilmemiştir. Mahmud tahta oturduğu zaman bir elçi gönderdi ve İsfahbed Alâüddevle'yi çağırıp gönlünü alarak yanağını öptü ve babasının ona kötülük yaptığını söyledi. Halasını ona teslim etti ve evine götürmesi için izin verdi. İsfahbed, İsfahan'dan Taberistân'a yöneldi. Sultan, Feramerz b. Verdanşah Lengrûdî'yi tutup hapsetti ancak suçsuz olduğunu anlayınca serbest bıraktı ve kendisiyle getirdi. Havâr'a geldiği zaman Gîl, Deylem ve Kûhî'den iki bin adam onun yanına geldiler. Alâüddevle'nin yeğeni Feramerz, Behram'dan kaçarak Simnân'a gelmişti. İsfahbed onu görünce güzel muamelede bulunup çocuklarının yanına gönderdi ve oradan Veyme'ye gitti. İsfahbed Feramerz'e teşrifatta bulundu ve

yeniden Lengrûd'a gönderdi. Behram kardeşinin geldiğini duyunca orduyu toplayıp Verm köyündeki Şûrmâ ovasına gitti. İsfahbed güvendiği adamlarını Kûza Kalesi'ne gönderdi. Ebû Mansûr'dan kaleyi kendilerine teslim etmesini söyledi. Ebû Mansûr, Muhammed Çenârî, Hasan Tâbbâğ, Bâzhîratîc ve Hacı Elnida-yi Mecusî'yi İsfahbed'in hizmetine gönderdi ve bazı isteklerde bulundu. İsfahbed onların isteklerini yerine getirdi ve kaleyi teslim etmeleri için akrabalarından yirmi erkeği onlarla gönderdi. Elçiler kaleye ulaştıkları zaman Behrâm, Ebû Mansûr'un kararını değiştirmek için Padişah Cafer'i göndermişti. İsfahbed'in akrabalarına kaleye girmeleri için izin verilmedi. Ebû İshak Lefûr, İsfahbed'in yetiştiğini anlayınca bir elçi gönderip iki bin adam topladığını ve kendisi için canını feda edeceğini belirtip Siçe nehri yakınlarında konuşlandığını söyledi. İsfahbed'de başka bir taraftan geldi ve Kelâbî'ye ulaştığında çok fazla mal-mülk ve kabile sahibi Esfârengîç b. Kâlcâr adında bir kişi onun yanına geldi. Esfârengîç b. Kâlcâr onu kendi evine götürerek misafir etti ve ona hediyeler verdi. Kâlcâr bütün aile ve akrabalarıyla onun hizmetine katılıp sahip olduğu mülkü Alâüddevle'ye teslim etti.

[50] Onu Yâves Kâlede'ye götürdü. 512 yılı Ferverti'nin birinci günü (21 Mart 1118) Emîr Ebû İshak onu karşılayarak yeri öptü. Ebû İshak bütün askerlere ulufe verdi. Merzubân Ebû'l-Hüsâm'ı Lâricân'a elçi gönderdi. Oğlu Şîrzâd'ı da bütün askerlerle beraber İsfahbed'in yanına yolladı. Emîr, Germâb-ı Rûd savaşında 500 kişi ile onun yanına geldi. Âmul'de oturan İsfahbed Keyhüsrev ve Dârâ Kalesi'nin hâkimi olan Emîr Şahinşâh sahip oldukları orduyu hizmet için gönderdiler. Âmul şahnesi Sinânüddevle, kendi adamlarıyla İsfahbed'e katıldı. Padişah'ın amcasının oğlu vilayet reisi İsfahbed de bir grupla hizmet için geldi. İsfahbed'in oğlu, Ziyâr Lefûr Ali Nâmâvar, Behram'a katıldı. İsfahbed güvendiği kişi Ali Cûstânî'yi, Behrâm'ın yanına gönderip gönlünü aldı. O da hizmetine girdi ve Terci mescidinde emiri İsfahbed'in ellerini öptü. İsfahbed babasının mülkünü Behram'a verdi. İsfahbed'in Kâlcâr Kûla için zihni meşguldü. İsfahbed, Muhammed Kelâyici yanına çağırıp Kâlcâr'ın arkadaşı olup olmadığını sordu. Bu sırada Kâlcâr'ın yanına bir elçi geldi. İsfahbed öncelikle Nakîb Ebû Haşim Alevî ile anlaştı. Vezir, Dehhoda Ebû'l-Kâsım'ı onu karşılamaya gönderdi. Hüsâmüddevle'nin gulâmları Kâlcâr ile Şehr Âşûb İzâbâd, hediyeler ve padişahlık aletleriyle İsfahbed'in hizmetine girdiler. Ebû'l-Kâsım'ın çocukları Mâmtir Hurşîd, Sûhrab, Şîrzâd ve Karîn, İsfahbed'in hizmetine katıldılar. İsfahbed, Musî Kelâte'de ordugâh kurdu. Behram Vern'den

ordu topladı ve Kîslîyan yolunu kapatıp savaş hazırlığı yaptı. Alâüddevle bu durumdan haberdar olduktan sonra göç edip Çemnû'ya gitti. Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Kâsım İzâbâd ve Veşmgir b. Esfârengîç İzâbâd ona katıldılar. Rüstem Dâbû, komutanını adamlarıyla gönderdi. Astronomi ilmine vakıf olan Ebû Haşim Alevî de onlarla gitti. İsfahbed'e onun için şanslı bir gün olacağı düşünülen bugün savaşması gerektiğini söyledi. İsfahbed ordusunun saflarını düzeltti ve bu şekilde Behram'ın ordusunun yanına gittiler. İki ordu karşı karşıya geldiklerinde çoğu asker Alâüddevle'nin hizmetine katıldı. Behram yenilerek Kîslîyan Kalesi'ne yönelirken onun sahip olduğu her şeyi yağmaladılar. İsfahbed sakin bir şekilde tahta oturup bütün ileri gelenleri çağırdı ve şöyle buyurdu:

[51] Benim kimseye düşmanlığım yok, kim ne istiyorsa veririm, hepsi bizim nezdimizde makbuldür. Bütün büyükler ve ileri gelenler gelip hizmet edeceklerini belirterek her emri yapmaya amade olduklarını söylediler. Alâüddevle hepsine teşrifatta bulunarak kendilerine iktâ verdi. Vestem b. Şehr Yûşen amcasının oğlunun melik olduğu Kîle Havârân'da Behram'ı hapsetti. Behram bütün mahkûmları kurtardı ve kendisi de kaçtı ancak daha sonra onların gönüllerini alarak kendilerine hediyeler verdi. Behram, Kîle Havârân'a gidip bütün Taberistân ümerasını teselli edip Emîr Şehinşah ve Emîr Ebû Harb Germâbe Rûd'a teşrifatta bulunarak onları gönderdi. Lâricân Merzuban Şîrzâd'a hil'at verip gönderdi. İsfahsalar Dâbû'ya da aynısını yaptı. Dâbû'ya teselli için bir mektup yazdı. İsfahbed benzer şekilde Keyhüsrev'e de hil'at teşrifatında bulunarak onu gönderdi. İsfahbed daha sonra Elişkûh'a giderek buranın yakılıp yerle bir edilmesi için emir verdi. İsfahbed, Muhammed Hasenân ismiyle meşhur olan Muhammed b. Hasan b. Muhammed'in üç yüz yirmi adamını öldürdü. Muhammed b. Hasan savaşı kaybettikten sonra oğlunu İsfahbed'in yanına gönderip kendisinin suçlu olduğunu belirterek eğer kendisini affederse iyi olacağını ve onun hizmetine gireceğini belirtti. Derhal oğlunu İsfahbed'in hizmetine gönderdi ve kendisinin yaptığı edepsizlik dolayısıyla utandığı için gelmediğini söyledi. Öncelikle Padişah Melik için değerli bir hizmette bulunup daha sonra el öpmeye geleceğini belirtti. İsfahbed, oğlu Nâmâver'i kabul etti ve geri gönderdi. Rûdbâr Âmül şehrine geldi. Meşhur Bâvendî olan Leşkerzâd'ı sipehsalar olarak belirledi ve Seden Restak'ı ona verdi. İsfahbed, Padişah Merzubân'ın kendi hizmetine gönderilmesini ve eğer kendi isteğiyle gelmezse zorla gönderilmesini emretti. İsfahbed, Temîşe'ye geldiği zaman, Hasan Merzubân'a bir mektup gönderdi

ve hizmet için hazır olmasını istedi. Merzubân, Behrâm'ın kethüdası olan Ebû Tâhir'i tutup İsfahbed'in yanına getirdi. Padişah, Hasan Merzubân'ın gönlünü aldı, ona adil ve insafli muamelede bulunmasını, babası gibi davranmamasını istedi. Hasan Merzubân Allah'a söz verdiği gibi davranacağını söyledi. Böylece İsfahbed kendisine hilat verdi ve ayrıca sınır padişahlığına devam etmesi için menşur da verdi. İsfahbed, Merzubân'a maaşını verip onu gönderdi. Rüstem Hurşid, Dârâ Serseb ve İsfahbed'in hâcibi olan Hârîk isimli Türkün Kûzâ Kalesi'ne gitmeleri için emir verdi. Kale komutanını yenip emir üzerine oraya gittiler. Kûzâ Kalesi'ni ele geçirip Rüstem Hurşid'i vali olarak kaleye oturtular. Ayrıca Mansûr'u, Melik'in yanına götürdüler. Rûdbâr Âmûl'e bir elçi geldi ve İsfahbed'in yeğeni Ferâmerz'in amcası Behrâm ile anlaştığını söyledi.

[52] Ferâmerz, Âmûl ve Rûyân'da işleri yoluna soktuktan sonra Kîslîyan Kalesi'ne gidip mancınıklar hazırlayarak iki ay orada bekledi. Behram'ın kardeşi sığınma talep edip aman diledi. Hezargeri Sinur köyünden Şîr Bemekût isimli bir kişiyi Kotali'ye gönderip kaleden uzaklaştı. Behram bir ay sonra kalede Şîr Bemekût'un ölüm emrini verdi. Şîr Bemekût'un ölüm haberi İsfahbed'i üzdü ve her zaman kendisi ile birlikte olan Şîr Bemekût için ölüm emrini verenin öldürülmesi emrini vermeye yemin etti. İsfahbed Şah Gazi Rüstem b. Ali'nin oğlu henüz çocuktı. Akıllı, tecrübeli ve tedbirli bir adam olan Kâlcâr b. Cafer Kelâyîc'i onun atabeyliğine seçtiler. Onun yönetimi üzerinde hak sahibiydi. İsfahbed ona çok güveniyordu ve Kîslîyan Kalesi'ne gitmesi için ona emir verip kaleyi kurtarana kadar da orada kalmasını istedi. Kâlcâr, İsfahbed'in hizmetinde oraya gidip kaleyi kuşatma altına aldı. Kuşatmadan dolayı hiçbir canlı kaleye girip çıkamadı. Behram zora girince kız kardeşini af dilemesi için İsfahbed'in yanına gönderdi. Kız kardeşi gelip İsfahbed'in önünde eğilerek ayaklarını öptü ve ağladı. Bunun üzerine İsfahbed ordunun oradan çıkması için emir verdi ve askerler de oradan çıktı. Behram kardeşine gitmek için kaleden çıktı. Şehr Yûşen, Velâş ve Hasan Bendârîc'i kendisine şahit olarak tuttu. Kaleyi güvendiği kişilere teslim etti. İsfahbed, Rûdbâr'a giderek Demâvend'e çıktı. Sultan Mahmud Rey şehrindeydi ve burada ona katıldı.

Bu dönemde Sultan Sencer emirlerini orduyla Gorgân'a gönderdi. Mahmud bu durumdan haberdar oldu ve onu Gorgân'dan çıkarmak için Emîr Ali Bar'ı altı bin süvari ile oraya gönderdi. Ali Bar'a katılması için İsfahbed'e mektup yazdı.

Taberistân ahalisi İsfahbed'e gitmemesi gerektiğini ve onlarla meşveret yapmanın doğru olmadığını söylediler. İsfahbed Alâüddevle yeğeni Ferâmerz'i beş yüz Gılli ve Taberistânlı maiyetiyle gönderdi. Bunlar Ali Bar'a ulaşana kadar o kaçtı. İsfahbed akrabalarıyla Dervîşan'a yerleşti. Ali Bar, İsfahbed'in onun yanına gitmemesinden dolayı ona öfkelenmişti. Bu nedenle sultan nezdinde onu kötüleyerek itaatten çıkarttığını, yanına gitmediğini ve fermanın hükmüne riayet etmediğini yazdı. Ali Bar Ferâmerz'i kandırarak Şehriyârkûh'ta kendisine rehberlik etmesini ve ona vilayeti verip kendisini padişah yapacağını söyledi.

[53] Ferâmerz gururundan dolayı bunu kabul etti ve İsfahbed'e olan düşmanlığını açığa çıkardı. Beş yüz Gılli'nin lideri olan Merdâviç, Ferâmerz ile düşman olup İsfahbed'in yanına geldi. Şehriyârkûh'un bütün maiyeti Ferâmerz'i terk etti. İsfahbed Dervîşan'dan Fîrîm'e geçti. Ali Bar, sultana senin hizmetinde olan Behram'a adam vererek Demâvend yoluyla göndermesini ve kendisinin de başka bir taraftan elli bin askerle çıkacağını söyledi. Sultan, Behram'ı Veyme ve Kilîs yoluyla gönderdi. Kîslîyan Kalesi halen Behrâm'ın elindeydi. Emir Ali Bar Temîşe'ye geldi ve her iki ordu birleşip vilayeti Behram ve Ferâmerz'e teslim ettiler. İsfahbed kendi maiyetiyle Sûte Mescid'ine gitti. Ali Bar, Ferâmerz ve Behram, Kuşke Bûn'a ulaştılar. Sultan Mahmud'un askerleri arasından İsfahan'da ona hizmet etmiş olan Buğra ve İsfendiyâr Buğra, İsfahbed'in yanına gidip ona sevgi beslediler. İsfahbed'e bu yaptığının ne olduğunu, gereksiz yere ülkeyi harap ettiğini belirtip sultanın ona çok fazla müsamaha göstermesine rağmen ona isyan ettiğini söylediler. İsfahbed isyan etmediğini, aklında böyle bir düşüncenin de yatmadığını, sultan ile aralarında anlaşma olduğunu ve sultanın halasının da kendi eşi olduğunu söyledi. Ayrıca hiçbir zaman anlaşmasının aksine hareket etmediğini ve Ali Bar'ın kendisini çağırmaktan daha büyük bir felaketin olamayacağını söyledi. İsfahbed teçhizatının olmamasından dolayı gidemediğini ve evine gelişinin bir yıl kadar sürdüğünü bu sebeple de yeğenini maiyetle onun yanına gönderdiğini söyledi. Ayrıca kendisine çok kötü muamele de bulunduğunu ve sultanın sözlerini yerine getirmek için bizzat onun yanına gideceğini ve böylece Ali Bâr'ın yaptığı her şeyin şefkat ve merhametten değil kötülük istediğinden dolayı olduğunu anlatacağını belirtti. İsfahbed onları kendi ordugâhlarına gitmeleri için gönderdi. Kendisiyle olan bütün Bâvendîleri ve büyükleri yanına çağırdı. İsfahbed Alâüddevle, Sipehsâlâr Karîn b. Şah Hüsrev'i veliaht olan İsfahbed Rüstem ile tekrar gönderdi ve Fîrîm'e gidip orda kalmalarını

söyledi. İsfahbed Alâüddeve, amcası çocukları Şehrdâr b. Vestem, İzzed Nedâd b. Kâşâr, Ebû İshak ve Hüseyin'in kardeşleriyle Hasan b. Keykâvûs, Ebû Cafer, Enûşîrvân Hasan'ın isteklerini yerine getirmek için emir verdi. Onu sipahsâlâr olarak Şehriyârkûh'a gönderip Vestem b. Karîn'i Kîsmânân'a gönderdi ve oraya yerleşmesini söyledi. Bâvendîlerin öncüsü Merzûbân b. Zerrîn Kemer, oğlu Dârâ, Vestem, Leşkerî ve Ali b. Leys'i ordugâha bıraktı. O gün dört yüz Bâvendî orada bulunmaktaydı. Kîsmânân'ın lideri olan Rüstem b. Serâheng'i Loricânvend'in lideri Ebû Cafer ile Kâlcâr'a gönderdi. Rüstem b. Ebû Cafer, Hasan b. Nâmukûş, Rüstem b. Hüseyin ve İsfendiyâr b. Şûzîl Lâricân Vendân'daydılar.

[54] Bu topluluktaki insanların hepsi meşhur ve önemli kişilerdi. Ebû Cafer ile Kâlcâr'a gitmesi için emir verdi ve Karûn Vendân kabilesinden Ebû İshak Mehdi Lefûr Nâmâvar b. Ziyâr, Fadûsbân b. Kinehoz, Gorşâsf, Kinehoz, Veşmgîr b. Esfârengîç, Ebû'l-Fazl b. Ebû'l-Kâsım, Rüstem b. Fadûsbân, Şehr-i Aşûb b. Fadûsbân gibi önemli kişilerin ordugâhta bulunmaları için emir verdi ve Sârî'ye gitmek için anlaştılar. İsfahbed Alâüddeve bu kişilerin ne yapması gerekeceğiyle ilgili emir verip Kec Arslan Kecmec b. Gaziyi tuttu ve Sârî'ye doğru yöneldi. Sultanın halasının kaldığı eve gidip orada kaldı. Ali Bâr bu durumu öğrendikten sonra geri dönüp Sârî'ye gitti. Ümeranın hepsi saraya geldi ve hatuna emrine amade olduklarını belirterek ne emir buyurduğunu sordular. Hatun bir elçi gönderdi ve Ali Bâr, sultanın yanına gidip nefret etmenizi sağlayacak, dedi. Ümera, Feramerz ve Behram'ı çağırarak onların gönderdikleri mektupları ele geçirdiler. İsfahbed bütün mektupları yırtarak suya attı. Ümera, Feramerz ve Behram'a İsfahbed'in hizmetini yapmaları gerektiğini ve geçimlerini sağlamak için bunun gerekli olduğunu söylediler. Onlar sultana bir şey yapmadıklarını bu nedenle de hizmetine girmenin gerekmediğini söylediler. Teslim olmak için sultanın yanına götürülmek istendiler. Ali Bâr'ın ordusu, İsfahbed geldiğinde her tarafını sardı. Şehriyârkûh ve İzzedabâd ahalisi her gece ordugâha gelip yüz yirmi at alıyorlardı. Türkler İsfahbed'in yanına geldiler ve eğer böyle devam ederse hepimiz sultanın yanına gideceğiz, dediler. Bu işin bitmesi için sultanın emir vermesi gereklidir. İsfahbed bundan sonra böyle davranışların devam etmemesi için bir elçi gönderdi. Şehriyârkûh'ta ayyâr Ali b. İbrahim ve Hasan b. İbrahim, İsfahbed'in bir elçi göndermiş olduğunu anlamadılar. Ordu Rûdbar'a ulaştığı zaman akşam vakti yaklaşmıştı. Muhammed Buğra ve İsfendiyâr Buğra sarı renkleriyle göz kamaştıran ve Arap cinsi iki at almışlardı ve

atlar yüz elli bin dinar değerindeydiler. Aynı günün akşamı iki kardeş bu atları çaldılar ve sabaha kadar da kimsenin bu durumdan haberi olmadı. İsfahbed'in çadırına gelerek her iki atı Cebraîl'in gökyüzüne götürdüğünü ve dünyada hiç kimsenin bu atları çalamayacaklarını söylediler. İsfahbed yardım talebinde bulundu ancak altın ve gümüş verse bile kabul etmeyeceklerini belirttiler. İsfahbed, İzzedâbâd emirlerinden Veşmgîr Esferângîc'i çağırıp bu işi kimin yapabileceğini sordu. Esferângîc iki kişi Ali İbrahim ve Hasan İbrahim'in hariç bütün İzzedâbâd ahalisinin kendisi ile olduğunu söyledi. İsfahbed bu iki adamın yanına getirilmesi için emir verdi.

[55] Veşmgîr bu iki kişinin Şehr Âşûb'un yanında olduklarını söyledi. İsfahbed rikâbdarını Şehr Âşûb'un yanına göndererek bu saatte atları istediğini ve iki at oraya getirilene kadar da İsfahbed kalkmadı. Muhammed Buğra ve kardeşi İsfahbed'in hizmetine girip Taberistân ahalisinin kesinlikle galip olacağını söylediler. İsfahbed, Arm'dan Sertenge Kûla'ya gitti. Dâğvidar b. Sûhrab yaşlı, söz sahibi birini Behram ve Ferâmerz'in yanına gönderdi. Yaşlı adam onlara umursamazlık ve kibirden uzak durmalarını söyledi. Kimsenin onlara hürmeti kalmadığı için sultanın sarayında kalmalarını belirtti. Kendisinin giderek işlerini düzene koyup ihtiyaçları temin edene kadar burada kalmalarının daha iyi olduğunu söyledi. Yaşlı adamın sözünü yerine getirmediler. Rey şehrine Sultan Mahmud'un yanına gittiler. İsfahbed, sultanın yanına ulaştığı zaman ondan özür diledi ve kendisinin onlar için baba konumunda olduğunu söyledi. Sultan Mahmud, Behram ve Ferâmerz'e, İsfahbed'in hizmetine girmeleri için emir verdi. Sultan, Kîslîyan Kalesi'ni bizzat İsfahbed'e vermesi için onu vekil tayin etti. On gün sonra İsfahbed'i padişahlık teşrifatıyla gönderdi. İsfahbed on üç günde Sârî'ye ulaştı. Behram ve Ferâmerz, Lâricân yoluyla geldiler. Bu zamanda Çavlı Âmül şehrinde şahne idi. Ferâmerz bir elçi göndererek İsfahbed'den yüzük istedi. İsfahbed onu affedip yüzüğünü gönderdi ve o da İsfahbed'in hizmetine katıldı. Behram Âmül'den dönüp Rey'e geldi ve İsmailî mühlhitlerle anlaşma yaptı. Eğer Alâüddevle'yi öldürürlerse onlara mal ve vilayet vereceğini söyleyip anlaşma yaptı. İsmailîler bunu kabul etmeyecekleri cevabını verdiler. Bir kez daha sultanın yanına gelip sitem etti. Sultan da eğer mal istiyorsan kardeşine hizmet etmelisin şeklinde emir buyurarak onun yanına gitmesini söyledi. Her ikisinin de sultandan yana ümitleri kesilince Horasan üzerine Sultan Sencer'in yanına gittiler. Mahmud ve Sultan Sencer arasında ihtilaf vardı. Sencernâme'de bu

durum şiir şeklinde beyan edilmiştir. Sencer, Gazne'den Behramşah, Harzemşah'tan Atsız, Semerkant hanları ve Gur'dan bütün maiyetiyle Irak üzerine yöneldi. İsfahbed'in yanına bir elçi gönderdi ve Taberistân'ın maiyetiyle sen de bize katılmalısın dedi. İsfahbed, Mahmud ile olan anlaşmasından dolayı gitmedi. Sencer ve Mahmud Hemedan Heftadpûlan'da savaştılar. Sencer, Mahmud'u yendi ve başkenti Merv'e geri döndü. Sultan Sencer, Ebubekir adında bir hizmetçiyi İsfahbed'in yanına gönderdi ve Irak savaşında kendileriyle olmadığını ve Horasan'a gelmesi gerektiğini söyledi.

[56] İsfahbed hasta olup ayağında nikris çıktığını ve bu yüzden de oğlu Rüstem'i hizmetine göndereceğini söyledi. Rüstem henüz bir çocuktı ve İsfahbed yolculuk hazırlıklarının yapılması için emir verdi. Perîm'den onu gönderdi ve Base ovasında onunla vedalaşıp geri döndü. Sârî şehrine geldi. O yıl Horasan'da çetin bir kış yaşandı ve İsfahbed Rüstem, Bestâm'da sultana ulaştı. Ebû Kâlcâr, Ferâmerz, Sûhrab Ebû'l-Kasım ve Hurşid b. Kehistvan yüz Bâvendî erkeği, Âmül pehlivanı Lohrasf ve Kafırşah Rüstem'in hizmetinde idiler. Bu topluluk dört ay Nişâbur'da kaldı. Sencer'in içi rahat değildi. Behram, Sultan Sencer'in yanında kötü davranışlar sergileyip şikâyetle bulunuyordu. Sencer bu yüzden İsfahbed'i zorunlu olarak Nişabur'dan babasının yanına gönderdi. Üner'in kethüdası olan Şemsüddin lakaplı birini onunla gönderdi ve İsfahbed'in derhal onun hizmetine gelmesi gerektiğini bildirdi. İsfahbed: *eğer benim sultanın hizmetine gelmem gerekiyorsa Behram'ı benim yanıma göndermelisiniz*, dedi. Bu cevap üzerine Şemsüddin gitti ve bu durum sultanın hoşuna gitmeyip aşırı derecede öfkeleni. Behram için vilayet menşuru verdi. Muhammed Habeşî, Emir Zengi, Kayıtmış ve Muhammed Mezyedî'yi onunla gönderdi. Kebûd Câme, Fahrüddeve diye nitelendirilen Gorşasf b. Cehşiyâr Gûlpâygâni ve Ferâmerz b. Lengrûdî'yi bu orduya katılmaları için emir verdi. Gorgân'da yirmi bin adam topladılar ve oradan Esterâbâd'a ulaştılar. Nârvâlî'de karargâh kurdular. İsfahbed maiyetini toplayıp Temîşe'ye yöneldi. İnsanlar İsfahbed'e karşı çıktılar ve Behram'ın daha haklı olduğunu söylediler. Bu yıl kış çok çetin geçti. Behram'ın ordusu arasında evi Temîşe'de olan Ömer ve yolları çok iyi bilen Enenc isimli bir kişi vardı. Karîn b. Şah Hüsrev, Alâüddeve'nin kardeşinin komutanı ve Muhammed Habeşî de İsmâîlî ve mülhit idiler. Karîn kardeşini Teşî Hendek yolu üzerinde konuşlandırdı. Ebû Cafer'in mezhebine bağlı taassupkar kardeşi Karîn'i, Muhammed Habeşî'nin yanına gönderdi ve bende senin

mezhebindenim ve bu yol üzerinde bekleyeceğim, dedi. Ali Hamidî'nin yeğeni mülhit bir elçiyi Muhammed Habeşî'den habersiz İsfahbed'in yanına gönderdi. Muhammed Habeşî, Ömer Enenc'i çağırıp bizi gece bu yoldan götürebilir misin dedi. Ömer Enenc götürebileceğini söyledi. Behram'ın öncülüğünde zırhlı üç bin adam hazırlandı ve Ömer onlara rehberlik etti. Askerlerin sayısı elli bine ulaştı geriye kalanlar Temîşe'ye yönelerek savaştılar.

[57] İsfahbed çok şaşırdı ve Müslümanların başıboş bir şekilde bırakılmasının kendi yönetimine yakışmadığını söyledi. İsfahbed, İbrahim Yusufan'ı çağırdı ve iki at seçerek ona verip hızlı bir şekilde Sârî'ye ulaşması gerektiğini söyledi. İsfahbed, İbrahim Yusufan'a insanların kendisinden önce hazır olmaları için haber vermesi gerektiğini söyledi. İbrahim Yusufan ulaştığı zaman askerler hızlı bir şekilde gelerek yağma hareketlerinde ve kötü davranışlarda bulundular. Akşam namazı olunca geri dönüp Çârmân köyüne ulaştılar. İsfahbed'in yaşanan şeylerden haberi yoktu. Temîşe, İsfahbed Merzûban ve onun çocuklarına verilmişti. Sınır padişahı Hasan'ı kendileriyle götürdüler. O gece Mehrevân'a ulaşmak için hızlı bir şekilde gitti ve her tarafa saldırı emri verdi. Behram ile olan Menûçeher, Memlân ve Sohrâb Gerdân'ı esir alıp getirdiler. Behram'ın ordusuna saldırı yapmak için plan yaptılar. İsfahbed'in adamları bu durumu kabul etmeyerek onu yalnız bırakıp kendi evlerine gittiler. Ayrıca Enzân ordusu, elli bin asker, Merzûbani, Serânşâvâr ve Saidveyh onunla olmadılar. Seden Restak'ın maiyeti, İsfahbed'in çocukları Keyhüsrev, Kînehavaz, Vestam ile Behram'ın yanına gittiler. Maiyet her ne kadar Bavel ve Âmül'ün çevresinde olsa da İsfahbed ile kaldılar ve bu yüzden Sârî'ye yönelip oraya konuşlandılar. Muhammed Habeşî ordusunu Temîşe'ye götürdü. Sınır muhafızı İsfahbed Merzûban, Temîşe'den çıkarıldı ve Lengrûd'a götürüldü. Emîr Leşkerzâd Bâvend, Temîşe'de kalıp bir kişiyi Rüstem b. Dârâ'nın yanına gönderdi. Elli bin kişiye karşı bir şey yapamayacağını ve her taraftan kendisine saldırdıklarını söyledi. Bu nedenle de Temîşe'yi ellerinden alacaklarını belirtti. Rüstem Dârâ, Behmen'in kardeşi ve takipçileriyle Temîşe'ye gitti ve her tarafta askerler olmasına rağmen onlara saldırıp içeri girdiler. Temîşe ahalisi yardıma gitti. Türkler bu durumu anladıkları zaman bir emiri oraya bıraktılar. Muhammed Habeşî, Mehrevân'da Behram'a katıldı ve Şeş Gûnbed'de ordugâh kurdular. Seher vakti savaşıp Sârî'ye geldiler ve akşam ordugâha gittiler. Gece Lâricân, Âmül, Rûyân ve Dâbüyi'nin bütün askerleri İsfahbed'in yanından kaçtılar. Bâvendîlerde Gorşâsf Kehistvan, kardeşi

Hurşid ve çocukları İsfahbed'in yanında kalmadılar. Rüstem b. Serheng bu gece ani bir saldırı yapacaklarını söyledi ve bunun için de Likûz yolunu kapattılar. Ancak şiddetli bir kar ve yağmurdan dolayı kimse birbirini göremedi ve bir şey yapamadılar. Sabah olunca birkaç kişi dışında İsfahbed'in yanında kimse kalmadı. İsfahbed geri döndü ve Ârm'a giderek Havârân'a yerleşti. Behram, Muhammed Habeşi, Kebûd Câme ve diğer emirler Sârî'ye gittiler.

[58] Birkaç gün bu şekilde geçti. Emir Ebû İshak Lepûr kendi maiyetiyle İsfahbed'in yanına geldi. İzâbâd emîrleri, Kârûnvend, Ebû'l-Fazl, Veşmgir, Şehr Âşûb, Rüstem, Behmen ve Kalcar b. Cafer Kûla bütün Lûricânvendliler ile hizmetine katıldılar. İsfahbed, Birinc Bağan'da ordugâh kurup yüz tane adam seçti. Ebû'l-Fars Kûr'u onların başına geçirip Dâbû'nun yanına gönderdi, oradan da bir gemiyle Temîşe'ye gönderildi. İsfahbed'in yeğeni Rüstem Dârâ'nın yardımıyla Temîşe'ye ulaştı. Behram'nın yanında olan Bâvendîlerin hepsi Sârî'den Kebûd Came'ye gitmek için Temîşe'ye gönderildiler ve burada bir ay sekiz gün boyunca aralarında savaş oldu. Rüstem b. Dârâ'nın elinden hiçbir şey gelmedi. Sonun da sıcak bir fırtına esti ve Maskume'de ateş çıktı. Temîşe tamamen yanıp geriye hiçbir şey kalmadı ve bütün gece şehrin içinde ateş devam etti. Şehrin dışını ise düşmanlar muhasara etmişlerdi. İnsanlar her ne kadar Rüstem'e Temîşe'den uzak durmasını söyledilerse de o şehri muhasara edeceğini ve amcasının yanına gidip yenildiğini söyleyemeyeceğini belirtti. İsfahbed'in eski hizmetkârlarından biri "amcan ile konuşup bizi ve seni küçük düşürecek böyle bir işi yapmamasını söyledik" dedi. İbrahim b. Yusufan, Ebû'l-Abbas Sûrtîc, Ali Bayi Lâricân onun yanına gittiler ve hepimiz amcanın köleleriyiz onun yanında her şeyi anlatacağız, dediler. O da bu sebeple sinirlendi ve herkes istediğini yapsın dedi. Rüstem, Rustak yönüne gidince kardeşi Behmen de onunla gitti. Ateşin aydınlığı her tarafı kaplamıştı ve hiç kimsenin ona ok atmaya cesareti yoktu. Batayî, Rustak Seden'e gidip onu takip etti. Rüstem, ona üç defa kılıç darbesi vurdu ve hemen düştü. Artık hiç kimse onun ardından gitmedi. Kendisi ile olan cemaati sağlıklı bir şekilde götürüp Kûhistan'a gitti. Behram ile olan Bâvendîlerin evlerini ve mallarını yağmaladı. Bütün Kûhistanlılar, Seden Restak'tan elli bin kişi istedi ve ordu topladı. Ordu o gece Temîşe'de birkaç pehlivanla kapana alındılar. Rüstem bir çocuğun bile Esterâbâd'dan Sârî'ye gelemeyeceği şekilde yolu kapattı. Sârî askerleri çok fazla hayvan ve armağanla onu buradan çıkarmak için Temîşe'ye doğru yola koyuldular. Rüstem bunu öğrenince o da Temîşe sınırında olan

Gûgîrd'e gitti. Askerler saf şeklinde dizildiler ve Türkler ulaştığı zaman savaşa başladılar. Herkes kaçınca bütün mallar Rüstem'e kaldı ve Rüstem de hepsini alıp geri getirdi.

[59] Rüstem hayvan sahiplerinin gelmesi için emretti ve hepsini geri verdi. Kardeşi Behmen'i Kûhsâr'a gönderdi. Sîtâ köyünden bir Bâvendî, Behram'ın yanına gitti. Behram ona Kûhsâr ile Enzân'ın komutanlığını ve beraberinde elli bin asker de verdi. Behmen b. Dârâ atların sahibini tanıdıktan sonra gelip onu gördü ve savaş başladı. İnsanlar Behmen'in adını duyunca kaçmaya başladılar. Behram'ın sipehsaları olan Muhammed, Behmen ile tartışmaya başladı ve birbirlerine kılıç çektiler. Sonunda Behmen onun her iki ayağına da kılıç darbesi vurdu ve onu düşürüp başını kesti, sonrasında Send köyüne gidip oraya yerleşti. Nasîrüddevle'yi buradan sürdü. Rüstem, Lîlevâr ve Saîde köyünden Serenşavar'a kadar bütün Kûhistan'ı ele geçirdi. Ali b. el-Leys Dâmgân Türkleri ile birleşerek ordu topladı ve Zâram'ı yağmalayarak oraya yerleşti. Rüstem bunu duyunca saldırıya geçip savaştılar ve Ali b. el-Leys'i öldürdü. Böylece Dâmgân'a gelerek Lîvara yerleşti. Behram Dervîşân'ın şahneliğini Rüstem b. Keyhüsrev'e verdiğinden dolayı her zaman Türk ordusunu Lîvara getirirdi. İsfahbed Alâüddevle bu durumu öğrendiği zaman Kîslîyân'dan İzzeddâd Kûşvâr ve Behmen b. Keyhüsrev'i, Akîm Sungûr'un şehrine gitmeleri için gönderdi. Çünkü Akîm İsfahbed'in hizmetkârıydı ancak ondan yüz çevirip Behram'ın yanına gitmişti. Ona, hepsi Bâvendî olan Akîm şehri padişahı, Dârâ padişahı ve İskender b. Siyâvuş gibi Pîle Kelâh'ın çocukları, Kînhavâz, Namâgûş, Behram'ın âmili İbrahim Kasâb'ı tutuklamasını buyurdu. Alâüddevle, Dârâ padişahına işkence edilmesi ve İbrahim Kasâb'ın öldürülmesi için emir verdi. Şehr Âkîm, Alâüddevle'ye tabi oldu. Daha sonra İsfahbed Kecmec b. Gaziyi çağırdı. Dâmgân'a sultan tarafından Tuğrul adında bir komutan yerleştirilmişti. Bunun üzerine Alâüddevle adamların benim hâkimiyetimi kabul etmediler şeklinde mesaj gönderip şöyle belirtti: "Ben istemiyorum onlar orda kalsın çünkü Esterâbâd'a ulaştığım zaman bize katılacaklar, dedi". Tuğrul da bunu kabul ettiğini söyledi. Feramerz Lengrûd, İsfahbed'e muti olduğuna dair bir mektup yolladı.

[60] Ama Gerşâsf Balmân, Muhammed Habeşî'nin kendisine yakın İsfahbed'in ise uzak olduğunu belirtip onunla olmadığını ve kimsenin yanına gitmeyeceğini kendi halinde kalacağını söyledi. Bu durumu anlattıktan sonra İsfahbed, Taberistân,

Lâricân, Rûyân ve Âmül'ün askerlerini çağırdı ve Temîşe'ye gelerek buraya yerleşti. Muhammed Habeşi ve Behram'ı İsfahbed'in düşüncesinden haberdar edip tedbirli olmaları gerektiklerini söylediler. Tutuş'un oğlu Muhammed Habeşi'ye ordu verirse Temîşe'ye gidip İsfahbed'i yeneceğini söyledi. Muhammed Habeşi bütün maiyeti ona vererek Sêk ve Bicâ Kalede'ye gitti. Habeşi ordugâh kurup Rustak Seden'e saldırı için her gün emir verdi. İsfahbed oğlu Şah Gazi Rüstem'e maiyet verip Nârvâli'ye gitmesini ve Habeşi çıkana kadar onunla savaşmasını söyledi. Şah Gazi Rüstem oraya gittiği zaman ordu Cûye Gâmdan geçmişti, bu bölgede savaş başladı ve ordular her iki tarafta saf bağlamıştı. Oğlunun savaştığı haberi İsfahbed'e ulaşınca ata binip oğlunun yanına gitti. Oraya ulaştığı zaman Rüstem Türkleri yenmişti. Bazı askerler nehirde boğulmuştu. Ordu emîrlerinden olan Yâğî'yi tutup İsfahbed'in yanına götürdüler. İsfahbed Yağî'nin boynunun vurulması için emir verdi. Rohin Kalesi'ne sahip olan Ali Şûzil, Rustak Seden'deydi. İsfahbed Karîn kaleyi Ali Şozil'den aldı. Daha sonra Fahrûlmülûk Rüstem kaleyi tasarrufuna geçirdi. Fahrûlmülûk Rüstem öldükten sonra Kûtval kaleyi yaktı ve kalede olan her şeyi alarak Şehriyârkûh'a gitti. Ali Şûzil kalenin kendisine ait olduğunu ve zorla kendisinden alarak harap edildiği şeklinde sultana bir mektup yazdı. Ali Şûzil izin verilirse kalesini imar edeceğini belirtti. Sultan ona izin verilmesini emretti. Ali Şûzil böylece kaleyi imar edip oraya yerleşti ve içine zahire doldurdu. Nârvâli savaşı sona erdikten sonra sultan, Rüstem'in oğluna gidip kaleyi ondan almasını emretti. Şah Gazi oraya gidip bir ay savaş yaptı. Ali Şûzil sonunda sığınma talebinde bulunarak teslim olmak zorunda kaldı ve kaleyi de ona teslim etti. İsfahbed Rüstem, İbrahim Yusufan'ı oraya yerleştirdi ve Temîşe'ye babasının yanına geldi. İsfahbed daha sonra ayrılıp Esterâbâd'a gitti ve Fîrûzî meydanına indi. Bizzat o gün Ferâmerz ve Tuğrul, İsfahbed'in yanına gelip Behram'ı kendilerine vermesi için Muhammed Habeşi'nin yanına bir elçi gönderdi. Eğer karşı çıkarsa savaşacağını söyledi. Muhammed Habeşi bu mesajı duyduğu zaman kendisine köle olacağı şeklinde hitapta bulunup emrine amade olduğunu söyledi. Muhammed Habeşi hızlı bir şekilde orduyu alarak Pûgerd'e gitti. İsfahbed ise orduyu Gorgân kapısına götürdü.

[61] Muhammed Habeşi Ribât ve Yarê'ye gitti. Melik Alâüddevle orduyla ona karşı yürüdü ve onları nehrin öte kıyısına sürdü. Muhammed Habeşi bir hamlede İsfahbed'in ordusunun arasına girdi ve İsfahbed'in askerlerini yenilgiye uğrattı. Piyadeler kılıç ve oklarını çıkarıp ilerlerken, süvariler tekrar geri dönüp Muhammed

Habeşî'yi yenilgiye uğratarak davul ve bayrak ile Dıhistan'a kadar ilerlediler. Çok sayıda ölü ve yaralı geride kaldı. İsfahbed Gorgân'a gitti ve Behram'ı kendi yanına göndermesi için Kecmec b. Gazi'yi Dıhistan'a Muhammed Habeşî'nin yanına gönderdi. Muhammed Habeşî'ye aksi takdirde Dıhistan'a gelip seni oradan çıkaracağım, dedi. Kecmec mektubu ona teslim edince, Habeşî, Behram'ı vermeyeceğini ve Dıhistan'dan Horasan'a gideceğini bildirdi. Bunun üzerine Kecmec ordugâhın ortasında çadır kurdu. Cesur, güçlü ve tanınmış bir kişi olan Behram'ın kardeşi Ali Zerrin Kemer onun çadırı önünden geçti. Kecmec hizmetkârlarından birine onu buraya çağırmasını ve kim olduğunu söylememesini emretti. Ali Zerrin Kemer kim olduğunu öğrenmek için kendisini hazırladı. Çadırın içine geldiği zaman yine onu tanımadı ve çıkmak için geri döndü. Kecmec beş veya altı kişi ile onu yakalayıp elini bağladılar. Muhammed Habeşî'ye onu öldürmek istediği haberini verdi. Kecmec bir seyis bulup onu atın üstüne bağladı. Askerler kim olduğunu anlayamadılar ve Temîşe'de İsfahbed'e ulaştılar. Onu hediye olarak İsfahbed'e yolladılar. İsfahbed ona kızıp Şâdmân köyüne götürmeleri için emir verdi. Bu sırada atların arkasına bağlanarak işkence edildi ve buna daha fazla dayanamayarak can verdi. İsfahbed Gorgân kapısına indi. Yağma ve saldırı yapılmaması için emir verip burayı şahne Togan'a bıraktı ve döndü. İsfahbed, Gulpâyegân sınırına geldiği zaman bu savaşta onunla olmayıp Ferâmerz'e muhalif olduğu için Gorşâsf ondan kaçtı. Gorşâsf, İsfahbed'in gönlünü alabileceği düşüncesinden dolayı kaçtı. İsfahbed, Gorşâsf'a sen gelmeyene kadar ben buradan geçmeyeceğim, dedi. Gorşâsf anne tarafından İsfahbed'in akrabasıydı. İsfahbed'in düşmanlık istediğini anladığı zaman birkaç gün Ferâmerz ile beraber oldu. İsfahbed daha sonra her ikisini de gönderdi. Behram Üner'in yanına gitti ve bir yıl orada kaldı. İsmâîliler Üner'i öldürdüğü zaman Behram oradan Sultan Mesud'un yanına gitti. Behram kendisine bir ordu verilmesini ve savaşıp toprak kazanmak istediğini söyledi.

[62]

Behram'ın Öldürülmesinin Tedbiri Hakkında

Behram'ın ölüm haberi İsfahbed'e ulaştığı zaman ileri gelenleri çağırıp onun her türlü kötülüğü kendisine yaptığını söyledi. Ayrıca şunları da ekledi; bazen beni öldürmek için İsmâîliler ile anlaşma yaptı ve bazen de sultana mektup yazdı.

İsfahbed her ne kadar Behram'ın kendi sarayında kalmasını söylese de o dinlemedi. İsfahbed şu ifadelere de değinmiştir: Babam Hüsâmüddeve, Behram'ın inatçı ve cahil biri olduğunu bu yüzden kendi eliyle helak olacağını bundan sonraki amacının onu yakalayıp öldürmek olduğunu söyledi. İnsanlar Behram'ın ölüm emrinin İsfahbed'e ait olduğunu söylediler. İsfahbed Vestem b. Şehr Yûşen'e sen bu konu hakkında ne düşünüyorsun diye sordu. Vestem de emir sizin emrinizdir kimse bu emrin üzerine söz söyleyemez. Ülke için hayırlısı ne ise bizzat onu yaparız dedi. Daha sonra Ali b. Ziyâr'a bu konu hakkında sen ne düşünüyorsun diye sordu. Çünkü bu iş kendisinin yapması gerektiğini, Gorgân ve çevresinde akrabalarının olduğunu söyledi. Ali b. Ziyâr emrinize amadeyiz deyip eğer kazanırsa oradaki mülkü kendisine vermesini belirtti. Emîr Ali Ziyâr cesur ve yiğit bir insan olup vilayet ahalisi onu severdi. Meşveret yapmak için iyi düşüncelere sahip bir kişiydi. Bu işin sakın bir şekilde ve sükûnet içinde yapılmasını söyledi. Öncelikle bu önemli iş için bölgeyi kontrol etmesi amacıyla birini göndereceğini söyledi ve göndermek istediği kişi de hizmetkâr bir insandı. Göndereceği kişiyi çağırıp Bekrâbâd'a gitmesi gerektiğini, daha sonra Gorgân'a ve Behram'ın oturduğu mahallede onun evi ve sokağını gözetleyip bilgi toplamasını söyledi. Ayrıca Bekrâbâd'daki Türklerin kim ve hangi gruplardan oldukları hakkında bilgi istedi. Adam emîr ile oraya gitti ve bölgenin durumunu yakından kontrol etti. İsmâil Habeşî'nin Yâğî adındaki oğlunun burada olduğunu, yine Bekrâbâd'ın bütün evlerinde asker olduğunu ve çok fazla insanın toplandığını söyledi. Adamın oraya gitmesini emredip her gün iki veya üç defa o mahallede gidiş-geliş yapmasını onlarla arkadaş olana kadar böyle yapmaya da devam etmesini istedi. Adam söylenenlerin hepsine harfiyen riayet etti. Ali Ziyâr, İsfahbed'in yanına gelip kendi özel adamlarından birkaç kişi göndermesini istedi. İsfahbed, Hasan b. İbrahim Şîrgâhî Karûnvend, Ebü'l-Fevâris Lepûrec, Kâlcâr Kûsâric, Ali Gûrslâr ve kardeşi Ali Ziyâr'ı kendisiyle beraber Çınâr'a götürüp buraya yerleştirdiler. Burada her şeyi tertipleddiler. Sonra Ali Ziyâr Bekrâbâd'a Behram'ın olduğu sokağa gitti. Onun casusu evdeydi ve bir merdiven getirerek duvara yasladılar. Ali Ziyâr kim bu merdivenden çıkıp Behram'ı öldürecek dedi.

[63] Kendisinin de kapıda bekleyip hiç kimsenin dışarı çıkmasına izin vermeyeceğini söyledi. Hasan Şirgahec, Ebü'l-Fevâris Lepûrec ve Kâlcâr Kûsâric'in her üçü de duvarın üzerine çıktılar. Casus evin kapısını açmıştı. Cesur bir şekilde evin içine girdiler. Behram uyumuştı ve iki kişi de onun yanındaydı. Casus Behram'ı onlara

gösterip böylece ok ve kılıçla Behram'ın üzerine saldırdılar. Behram kaçmak istedi ama izin vermeyip öldürdüler ve ardından güvenli bir şekilde çıktılar. Lefan onun yanında şarap içti ama haberi yoktu. Melik Mesud, Gorgân'a Şemsül-Meali Kabûs'un köşküne yerleşmişti. Ali Ziyâr, Behram'ı öldüren bu kişiler ile Serhab Bayketa Çınar köprüsü yoluna ulaştı. Gündüz olunca Gûlpâyegân'a gelerek güvenli bir şekilde de İsfahbed'e ulaştılar. Taberistân ahalisi Behram'ın öldürüldüğünü öğrenince ileri gelenlerin ve halkın, sıradan kişilerin ve şeriflerin herkesin gönlüne Alâüddevle'nin padişah olması dileği yerleşti. Böylelikle Alâüddevle'nin gücü arttı ve çevredeki kabilelerin de fitne hareketleri azalmaya başladı. Alâüddevle, Selkâm hatunu Sârî'ye yerleştirdi. Hoca Yakub Mecûsî'yi ona vezir yaptı ve Ârm, Çemnû, Talâr, Ehlem ve diğer bazı yerleri ona verdi. Hoca Yakup bir süre sonra Müslüman oldu ve İsfahbed kendi vezaretini ona verdi. Âmûl'de hala onun saray ve hamamı vardır. Sultan tarafından Âmûl şehrinin valisi olarak atanmış ve Üstad Amîd diye nitelendirilmişti. Ancak asıl adı Penâh Hüsrev idi. Hüsrev Pervîz'in çocuklarından idi. Tanınmış, bilgili bir insandı ve Dılârâm isimli bir cariyeye sahipti. İsfahbed bir elçi göndererek cariyenin kendisine satılmasını istedi. Üstad Âmîd bunun olamayacağını söyledi. İsfahbed Sârî'ye yerleşti ve bir gün Üstad Âmîd'in evine elli süvari göndererek cariyenin çıkarılması emrini verip onu Sârî'ye götürdü. İsfahbed cariyeye âşık olmuştu ancak cariyeye ondan önce öldü. İsfahbed, Şehrîstan sarayı ve hamamının karşısında cariyenin ismiyle bir hangâh yapılması için emir verdi. Müeyyed, Sârî'yi yakana kadar orada onun adına kûnbet ve çok sayıda vakıf vardı. Hala kûnbeti mamur olup Dılârâm orada medfundur.

Feramerz'in İsfahbed'e Muhalefedinin Başlaması

[64] Taberistân padişahlığı tartışmasız bir şekilde İsfahbed'e ait olduktan sonra Feramerz b. Merdavic çok fazla kötü muamelelerde bulunduğu için endişeye kapıldı. Ama yine de İsfahbed'e bağlıydı. Sultanların yanında gizli bir şekilde İsfahbed hakkında kötü konuşurdu ve herkes de bu durumu bilirdi. İsmailîler bu yıl Deylem bölgesini ele geçirip Kelâçe Kûh Kalesi'ni tesis etmişlerdi. İsfahbed, Dervîşan'a gitti ve savaş için Kelâçe Kûh'a gideceğini bildirip maiyetini topladı. Ferâmerz bu sırada Esterâbâd'da idi. Ebü'l-Kâsım el-Bekrânî ile Seyf Esterâbâdî, İsfahbed'in yanına geldiler. İsfahbed de Temîşe'ye gitmek için hazırlandı. Ferâmerz'in casusu İsfahbed'in Temîşe'ye ulaştığını haber verdi. Ferâmerz bunu duyar duymaz kaçıp

Bâlman Kalesi'ne gitti. İsfahbed'de Bâlman'a geldi ve Tele Ovası'nda çadır kurdu. İsfahbed, Bâlman Kalesi'nin her tarafını yakıp yıkarak yağmaladı. Bu sırada birçok insan ve hayvan Ferâmerz ile birlikte kalede bulunuyordu. İki ay sonra Ferâmerz amân diledi: *Ben günahkârım sen hükümdarsın, senden korkmam şaşkırtıcı değildir*, dedi. Ferâmerz veliahdı Emîr Verdânşah'ı çok fazla altın ve hediyelerle İsfahbed'in yanına gönderdi. İsfahbed bunu kabul etti. Sultan Muhammed'in çocukları Sencer'e muhalif oldukları ve Sencer'in Irak'a gelişi yayıldığı için oradan göç edip Sârî'ye gittiler. Sultan Sencer, Bêstam'a ulaşmıştı. İsfahbed'in yanına bir elçi göndererek kendi isteğiyle onlara katılmasını istedi. İsfahbed hazırlanıp orduyu topladı. Sultan Simnân'dan geçmişti ve İsfahbed, sultanın yanına gitmek için Veyme'ye gitti. Sultanın yeğenleri Rey'e amcalarının yanına geldiler ama savaş gerçekleşmedi. İsfahbed hızlı bir şekilde dönüp Sârî'ye geldi ve Şah Gazi Rüstem'i Ârm'a konuşlandırdı. Bu tarihte Selçuklu hatunu babasının ve kardeşinin mezarını ziyaret etmek için İsfahbed'den izin alarak İsfahan'a gitti ve orada öldü. Hatun dönemin zahîd ve dindar bir kişiydi.

Sencer Irak'ın içinde bulunduğu durumu düzeltmeye çalıştığı zaman İsfahbed'e, sultanın, Mesud'u vilayeti senin elinden alması için gönderiyorlar şeklinde haber verildi. İsfahbed, Şah Gazi Rüstem'e bir ordu gönderdi ve Ârm'da tedbir almasını buyurdu. Ali Zerrîn Kemer'i Kilis boğazına Şah Gazinin yanına Sultan Mesud'un yetiştirdiği haberini vermesi için elçi olarak gönderdi. Şah Gazi, Kûla geçidine gitmek için hazırlandı ve oraya gidince kendisine bir ordugâh kurdu ve kuvvetlerinin iyi olduğunu düşündü. Mesud, Bekrabâd'a ulaştığı zaman İsfahbed bir elçi gönderdi ve niçin geldiğini söyleyene kadar orada beklemesini istedi. İsfahbed savaş için geldiysen ilerlemene izin vermem dedi. Mesud hediyelerle birlikte bir mektup yollayıp çocuklarını size vermek ve misafirlik için geliyorum, bu yolla Esterâbâd'a gitmekte olduğunu bildirdi ve bunun için ahdedti.

[65] İsfahbed onu evine davet ederek üç gün güzel bir şekilde ağırladı ve daha sonra onu alıp Sârî'ye götürdü. İsfahbed, Belicem'e kadar ona eşlik etti ve onu (...) şehrindeki sarayına yerleştirdi. Kış mevsimiydi ve maiyetinin çoğu Mesud ile birlikteydi. Bir ay sonra İsfahbed'den izin istediler. Onlar için elli at, elli yük katırı, yüz Rumî ve Bağdadî kumaşı, yüz çift Mâzenderânî elbise, yüz tane zırh, yüz tane ok-yay ve silah aletleri hediye edip onu gönderdi. İsfahbed Şah Gazi, Berkond'a

kadar onunla gitti ve Esterâbâd'da ona ulufe verilmesi için emir verdi. Mesud Gorgân'a ulaştığı zaman Ferâmerz b. Merdâviç, oğlu Verdânşah, İsfahbed'in yanında olmasına rağmen Mesud'un yanına gidip İsfahbed hakkında kötü konuşmalar yaptı ve eğer bana yardım edersen o vilayeti senin için ele geçiririm dedi. Mesud, İsfahbed'in daha önce yapmış olduğu iyilikler dolayısıyla onun sözlerine iltifat etmedi. Onun yakalanmasını istedi ve bütün askerlerini yağmaladı. Ona ait olan her şeyi alıp cezalandırılması için emir verdi. Mesud'un maiyeti çok güçlendi ve onu da yakalayıp Sencer'in yanına gönderdiler. Mesud'un teslim olması için kalenin girişine getirmek istediler.

Sultan Sencer'in İsfahbed'e Karşı Niyetinin Değişmesi ve Arguş'u Ona Karşı Göndermesi

Sultan Sencer yardımcı olmamasından dolayı İsfahbed'e kırıldı. Taberistân'ı İsfahbed'den geri alması için Arguş'u gönderdi. Arguş, Mesud'un yanına Gorgân'a bir elçi gönderdi ve şöyle buyurdu: "İsfahbed'den Şehriyârkûh'u geri almak için sana yardıma geldim". Mesud ben bu işi senin yardımına ihtiyaç duymadan yapabilirim dedi ve göç edip Irak'a Sencer'in yanına gitti. Merdâviç b. Gorşâsf, Cehine Kalesi'nde idi ve kaleyi ondan aldı. Merdâviç onun esaretinden kaçıp İsfahbed'in hizmetine katıldı. Merdâviç cesur, savaşçı ve korkusuz bir insan olup tuhaf işler yapardı. Arguş, Cehine Kalesi'ni geri aldıktan sonra Bâlman Kalesi'nin girişine geldi ve Verdânşah b. Ferâmerz'in kardeşi Emîr Ali kalede'ydi. Hiçbir yiyeceğin kalmadığı haberini alınca kaleyi Arguş'a vermek zorunda kaldı. Her iki kardeş Verdânşah ve Ali, İsfahbed'in hizmetine katıldılar.

[66] İsfahbed her ikisinin ağırlandı ve yaralarının giderilmesi için emir verdi. Arguş orduyu Esterâbâd'a getirdi ve Lamînek sınırında ordugâh kurdu. İsfahbed maiyetini Temîşe'ye gönderdi. Arguş, Temîşe'ye gelmek için altı ay bu işle meşgul oldu ama başaramadı. Ali Şuzîl'i yanına çağırıp ben Şehriyârkûh'a gidebilir miyim diye ona fikrini danıştı. Ali Şuzîl bu işin boş olduğunu ve İsfahbed'den hiçbir şey elde edemeyeceğini söyledi. Ayrıca kısa bir sürede Cehine ve Bâlman gibi iki kaleye sahip olduğunu ve niçin oraya gidemeyeceğini söyledi. Ali Şuzîl, kalenin sahiplerinin öldüğünü kendisinin çocuklarla mücadele ettiğini söyleyip geri dönmesini çünkü İsfahbed ve Şehriyârkûh'un diğerleri gibi olmayacağını söyledi. Arguş doğru söylediğini bildiği için buradan sultanın yanına gitti.

İsfehbed'in Çavlı ile Savaşı

İsfehbed, Çavlı'nın akrabaları Sutekûh Kalesi'ni onun adamlarından alana kadar kendisi bir şey yapmadı. Çavlı, Sultan Sencer tarafından Âmül ve Rey'in şahnesi seçilmişti. İsfehbed, kalenin kendisine teslim edilmesi için Çavlı'ya bir elçi gönderdi. Çavlı onu oyalayıp zaman kazanmaya çalışınca İsfehbed maiyetini Âmül'e gönderdi ve onun nâibini şehirden çıkardı. 1000 Âmül dinarı topladı. Çavlı'nın şahnesi Dârâ Kalesi'ne kaçtı. İsfehbed, şahnenin kendisine teslim edilmesi için Şahinşah'ın yanına bir elçi gönderdi. Ancak geri vermedi ve bunun ne anlama geldiğini bilmediğini belirtti. Çavlı, İsfehbed'in vilayeti kendisinden aldığını bildirmek için Sultan'ın yanına bir elçi gönderdi. Sencer bunun üzerine Çavlı'ya oraya gidip ondan geri almasını emretti. Çavlı da orduyu hazırlayıp Bestâm'a gitti. Ferâmerz Lengrûdî, Çavlı ile birlik olup onu kötü şeyler yapmaya teşvik ettiler. İsfehbed, Ali Kûlâyic'i onun yanına gönderdi ve *bana her zaman sana olan haklarımı unutma diye yazardın ki sen hep ikiyezlü oldun ve kötü davranışlarda bulundun*, dedi. Ferâmerz pişman oldu ve İsfehbed'in haklı olduğunu bundan sonra samimi bir şekilde ona hizmet edeceğini söyledi. Ferâmerz, İsfehbed'in vereceği her emri yerine getirmeye çalışacağını belirtti. Günden güne Çavlı'nın durumunu İsfehbed'e anlattı. Şahinşah b. Şîrsavâr, İsfehbed'in Çavlı ile uğraştığını öğrendiği zaman Menkebe isimli şahnesini Âmül'e gönderdi ve Encilkebin'de ordugâh kurup ona yardımda bulundu. Âmül'ün reayası şahneyi kabul etti. Lâricân, Rûyân, Ümitvarekûh ve Şelâb'ın maiyetleri Menkebe ile birlikteydiler. İsfehbed, Dervîşan'dan itibaren Âmül'e kadar saldırı düzenledi ve Menkebe ile olan maiyeti yenip birçok kişiyi öldürdü.

[67] Nerîmân Şîrzîl ve Bahtiyar Gerd, Nâsır-ı Bozorg'u yakalayıp İsfehbed'in yanına getirdiler. Nâsır oradan ayrılıp Şehriyârkûh'a geldi ve Çavlı'nın Kenîm yoluna çıktığı haberini getirdiler. İsfehbed kendi askerleriyle Harût'a gidip ordugâh tesis etti. Çavlı bu yolla gidemeyeceğini bildiği için Simnân'a yöneldi. İsfehbed ise Fîrîm'e gitti. Âmül'ün şahnesi, Rûyân, Lâricân ve Culâb'ın ordusuyla Çavlı'ya ulaştılar. Çavlı'ya iki bin adam verdi ve Culâb yoluyla Âmül'e geldikerek İsfehbed ile savaşacaklarını söylediler. Haber İsfehbed'e ulaştığı zaman yeğeni Ferâmerz b. Rüstem'i çağırdı ve Fîrîm'den Âmül'e saldırı için emir verdi. Çavlı'nın Türk askerleri Karâkelâte'ye gelip yerleşmişlerdi. Habersiz bir şekilde onlara saldırdılar ve

ileri gelen kim varsa öldürdüler, bazıları kaçıp Çavlı'nın yanına gittiler. İsfahbed'in ordusu onlara ait olan bütün hayvanları, eşyaları ve elbiseleri alıp onun yanına geldiler. İsfahbed hepsine ikta ve hediyeler verdi. Çavlı kendi ahalisini böyle görünce çaresiz bir şekilde Yerğâş'ın yanına giderek ondan yardım istedi ve birlikte Veyme'ye geldiler. Yerğâş ve Çavlı, Kec Arslan'a haber göndererek gelip kalabalık bir halde kendilerine katılmaları için kandırdı. Kec Arslanîler, onları Kilis Geçidi'nin içine kadar götürdüler. İsfahbed, Pîrîm'den Nâm ve Meyân Rûyân'a geçti. Kec Arslanîler, Çavlı'dan ayrılan Yerğâş Yaddaş'ı ordusuyla beraber muhasara altına aldılar. Astân Rustak'a kadar saldırı düzenleyip her tarafı yaktılar. İsfahbed, Kecmec b. Gazi'yi durumdan haberdar olması için gönderdi. Kecmec b. Gazi çok sayıda askerin olduğunu ve yaya olan askerlerin hepsinin gönderilmesini istedi. İsfahbed piyade maiyetini onun yanına gönderdi. Kerge Sâve'ye ulaştıkları zaman Kecmec b. Gazi onların askerlerinin çok olduğunu ve onlara karşı duramayacaklarını söyledi. Buradan dönüp daha güçlü olmak istediğini belirtti. Bu sırada düşman ulaşıp savaş başladı. İsfahbed'in ordusuna karşı zafer elde ettiler. Kerge Sâve'den Kûzâ Kalesi'ne kadar onları takip edip saldırı düzenlediler. Bu sırada has adamlar onların önüne çıkınca, düşman geri dönüp Âsarân'a gitti. Bu haber İsfahbed'e ulaştığı zaman Muhammed Sebüktegin, Çarık ve Kecmec b. Gazi'yi kendi akrabalarıyla babasının gulâmlarından Kazaklı, Altuntaş, Rus, Sungur Dıhistani ve diğer elli kişiyi İsfahbed Yerğâş'ın adamlarından Beşe, Sungurçe, Metne ve iki yüz elli Türk gulâmı Kecmec b. Gazi'ye teslim etti.

[68] İsfahbed, Muhammed Sebüktegin'i gönderdi ve oraya ulaşıp pusu kurdu. Daha sonra birkaç kişi ile düşman üzerine yöneldi ve hepsi tuzağa giriftar olup öldüler. Muhammed Geçkene, Kûşe, Mûmen Kûr, Muhammed Yelme, Süleyman ve diğer Keç Arslan'lı yüz kişi esir edildiler. Enarem köyüne İsfahbed'in yanına getirildiler. Bütün esirler ve ordugâhın çapulcuları onların arkasından lanet okudular. Ali Şehrdâr ulaştığı zaman uzun sakallara sahip Muhammed Geçkene'nin sakalını tuttu ve boynuna birkaç sille vurup eski dostu olması ve Melikin onu öldürmemesi için kendi evine götürdü. Birkaç gün geçtikten sonra İsfahbed onları yanına çağırarak aşağılayıcı sözler kullandı. Sultan esirlerin affedilmesi için emir verdi ve hepsi diz çöküp yanlış yaptıklarını bildirdiler. Çavlı'nın maiyeti Hasem Rece, Kerge Sâve, Âsiran savaşında mağlup olup çaresiz bir şekilde onun yanına döndüler. Çavlı bütün maiyetle Âmül'e yöneldi ve Rûdbâr'da çadır vurdu. İsfahbed, Enarem'de idi. Rüstem

Dâbû ve İsfahbed Keyhüsrev, Âmul tarafına saldırı düzenlediler. Rüstem Şah Gazi'nin ordu komutanı olan Ebû Cafer b. Kasım Hezîkâm, Katre Kelate köyüne yerleşmişti ve her gün Âmul'e saldırı düzenliyordu. Çavlı'nın ordusu atlarını korkudan bırakamıyor ve ordugâhtan ayrılamıyorlardı. Kar, yağmur ve yıldırım başladı. Çavlı bunun üzerine İsfahbed'in yanına bir elçi gönderdi ve kendilerinde biraz acizlik olduğunu, askerlerin yiyecek ve yemlerinin kalmadığını bildirdi. İsfahbed, "İlahi kudrete mani olacak gücünün olmadığı, ancak adamlarının çıkıp ihtiyaçlarını serbestçe karşılayabilmeleri için emir verebilirim" şeklinde cevap verdi. Çavlı, bu sözlerle güvenmedi ve maiyeti de bu durumdan rahatsız oldu. Her gün başka bir sıkıntı baş gösteriyordu. Elçiler ortaya çıktı ve Âmul reayası İsfahbed'in yanına gelip Türklerin zulmünün sona ermesi için aracılık yaptılar. Çaresiz ve aciz olduklarını belirttiler. İsfahbed adil bir insandı ve nitekim on dört bin Âmul dinarı eden kendi mülkü Çalık sarayını kefalet için bıraktı ve herkes elinden geldiğince yardımda bulundu. Kendisine sığınan her kişiye 300-400 dinar verdi. Böylece sultanın adamları kaçıp İsfahbed'e sığındılar ve onun himayesi altına girdiler. Çavlı, İsfahbed ile Âmul'ün hırsızlarının aldığı her ne varsa kendisine verilmesi karşılığında anlaştı. Çavlı eskiden İsfahbed'e hizmet ettiği için onun üzerinde bazı haklara sahipti.

[69] İsfahbed Rüstem, Çavlı'nın Ârm'a götürülüp kendisine misafirperverlik yapılması için emir verdi. Şah Gazi ileri gelenlerini Âmul'e gönderdi ve onu Ârm'a götürüp yedi gün ağırladı. Ordusunda bulunan herkese teşrifatta bulundu ve Çavlı bu durumdan utandı. Çavlı Irak'a gitmek için izin istedi ve İsfahbed Veyme'ye kadar onu uğurladı.

İsfahbed Rüstem'in Mızraklı İsmailî Mülhitlerle Olayı Hakkında

Bir süre geçtikten sonra Sultan Sencer, İsfahbed'e bir elçi gönderip şöyle dedi: *Sen bizim akrabamızsın ve bizi görmek için uzun zamandır yanımıza gelmiyorsun derhal gelmelisin.* İsfahbed: *Ben artık yaşlandım ve sizin hizmetinizi yapacak çocuklarım var,* dedi. Ayrıca *kimi istiyorsanız hizmetinize onu göndereyim,* dedi ancak sultan özrünü kabul etmedi.

Bu tarihte Mesud tekrar amcasının yanına gelmişti. Sultan sipehsâlârlığı Mesud'a verip Gorgân'a gitmesini ve Şehriyârkûh'u İsfahbed'den geri almasını söyledi. Mesud, Gorgân'a gitti. İsfahbed Şah Gazi mülhitler ile mücadeleye başlamıştı. Ebû

Cafer isimli Bâvendîli birini öldürmek için onu takip etti. İsmâîlî olup da ona gösterilen her kim varsa amân vermedi. Kîslîyanlılar, Zengiler ve bütün Rûkne ehli İsmâîlîlere sığındıklarından dolayı onların öldürülmelerini söylediler. İbn-i İsfendiyâr şöyle belirtti; *eğer bunu açıklamam istenirse uzun sürer*. İsfehbed Şah Gazi bir gün Sârî'de Zengû mahallesinden geçerken İsmâîlî biri bir dükkânın köşesinden çıktı ve İsfehbed'i tutarak onu bıçakladı. İsfehbed'in adamları hızlı bir şekilde kılıç ve kalkan ile mülhiti vurarak öldürdüler. Bu haber Alâüddevle'ye ulaştı. Rüstem'in kendi oğlu olduğunu kılıç ve bıçaktan korkmadığını belirtti. Derhal oğluna ulaştı ve Rüstem'in bıçak yarasını neresine aldığını ve nasıl bıçaktan korktuğunu söyledi. Rüstem: *Allah'ın yardımıyla rahat geçti ve ben silahlıydım niçin korkayım ki*, dedi. İsfehbed, fakirlere sadaka olarak birkaç bin dinar mal gönderdi. Şah Gazi, Sârî'den Âmül'e gitti. Bir gün Velikan sahrasında ava çıkmıştı.

[70] İki mülhit bir süre onun hizmetindeydi. İsfehbed su içerken biri fırsat yakalayıp mızrağı onun bir yanından sokup diğer yanından çıkardı. Hüseyin Şirzîl bir kargı ile mülhite vurdu ama diğer mülhit de bir bıçak çıkarıp İsfehbed'i öldürene kadar ona vurdu ve onun öldürüldüğü haberi yayıldı. İsfehbed'in yanı yırtılmış ama iç organları zarar görmemişti. İsfehbed yanını tutup ayağa kalkarak ölmediğini ve sağlıklı olduğunu söyledi. İsfehbed'in babası Dervîşan'da bu haberi duyunca çok üzüldü. Düşman Gorgân'daydı. İsfehbed sofranın hazırlanmasını emretti ve yemeğini yiyip ata binerek Âmül'e gitti. Oğlunu yaralı görünce daha da üzüldü ve gece-gündüz ağladı. Fakirlere, dervişlere ve şeriflere sadakalar verdi ve haber bekledi.

Sultan Sencer'in Yeğeni Sultan Mesud'u İsfehbed ile Savaş için Göndermesi

Bu haber Mesud'a ulaşınca orduyu hazırlayıp Şehriyârkûh'a geldi. Fahrüddevle diye anılan Merdâviç b. Gorşâsf tekrardan Mesud'un hizmetine katıldı ve ona kılavuzluk yaptı. Merdâviç b. Gorşâsf, Kenîm yoluna çıkmak için Lengrûd'dan Bişer'e ovasına ulaştı. İsfehbed oğlunu hasta bir şekilde Velikan'da bırakıp Şârmâm'a gitti. Mesud'a haber ulaşınca Eseragâh Urse ovasına gidip çadır vurdu. İsfehbed tekrar Ârm'a gitti ve oraya ulaştığı zaman, Mesud'un Sabık Kazvinî adındaki ordu casusunu Merdâviç b. Gorşâsf ile gözetlemeleri için Temîşe'ye gönderdiği haberini aldı. Padişah Merzûban bu olaydan haberdar olunca tedbirli hareket etti. İsfehbed akşam namazında Zâram'dan ayrıldı ve gece boyunca yolculuk yaparak onun Lareblemaresk ovasındaki sarayına kadar gitti. Mesud'un yaya askerleri Temîşe'ye

ulaşmışlardır. Süvariler her tarafa saldırı düzenlediler. İsfahbed onların ardından gelerek çoğunu öldürdü ve bazılarını esir aldı. İsfahbed bütün malları geri getirdi. Temîşe'ye ulaşan kim varsa İsfahbed'in geldiği haberini duyunca kaçtılar. İsfahbed'in süvarileri Kâzi Kelate'ye gitmek için takibatta bulundular. O topluluktan birçoğunu yakalayıp öldürdüler. Rezmân Kinehavâz'ı tutup diğer iki yüz kişi ile Temîşe'ye getirdiler. İsfahbed onların hapsedilmesini emretti ve Lengrûd'a kadar hiçbir yerde duramadı. İsfahbed üç gün Temîşe'de kaldı. Kîya ed-Daî elli bin Deylemlî ile İsfahbed'in yardımına geldi. Şah Gazi Rüstem de iyileşip ordusuna ulaşınca Mesud, İsfahbed'den korktu ve Liverven'de çadır kurdu. Taberistân ahalisi saldırıp onu tutmayı düşündüler.

[71] İsfahbed, Melikşah'ın haremının ve kızlarının kendisi ile olduğunu bu yüzden saygısızlık yapmanın doğru olmadığını belirtti. Enzân'ın ordu komutanı Leşker Firûz b. Merdâviç, iki yüz adamla Hulûb-u Rûdbâr'ı Kelâte'ye yerleşmişti. Firûz gidip onların ne yaptıklarını öğrenmek istediğini söyledi. İsfahbed, yanına süvariler katıp ona müsaade verdi. Firûz'un askerleri ordugâhın yanına kadar gitti. Mesud'un maiyeti Çavlı ile olup Leşker Firuz ile çatıştı ve onun ardından Hulûb Kelâte'ye gittiler. Adamlarının az olduğunu ve bu nedenle ertesi gün gelip bu cemaati alacaklarını söylediler. Leşker Firûz'un askerleri İsfahbed'in yanına bir elçi gönderip ordunun yarın kılıçla Borîn'e geleceğini bildirdi. İsfahbed'den onların işini görmek için bütün maiyeti yanına göndermesini istedi. İsfahbed, nakibinin sâları olan Halil Şehr Âsân b. Âsân'ı bütün maiyeti ile Leşker Firûz'un ordusunun yanına gönderdi ve hepsini sığınaklara yerleştirdi. Diğer gün Mesud'un ordusu ulaşınca birkaç kişi ile kendini onlara gösterdi. Aynı şekilde onu takip ettiler ve askerlerin sığınağını gördüler. İsfahbed'in gulâmlarından Bekmeş düşmanın safına girdi ve bir kişiyi yere atıp kendi safına geldi. Menûçehr isimli pehlivan başka bir taraftan çıkarak birini yere serdi. Aynı şekilde Mansûr da bir kişiyi yere serdi. İsfahbed'in gulâmı Yerğâş ordusu ile üzerlerine saldırıp onları dağıttı. İsfahbed'in piyadeleri ordunun arasına dağıldılar. Çavlı piyade askerlerin üzerine saldırdı. Çavlı'yı bir ok ile vurdular ancak o zırhlı olduğu için bir zarar görmedi. İsfahbed'in gulâmı Kenbe'nin sırtının ortasına bir ok vurdu ve onu attan düşürerek yaya şekilde safına götürdüler. Mesud'un ordusu hezimete uğradı. Kecmec ve Şehr Âsân, Mesud'un askerlerinin bir kısmının yakalanıp öldürülene kadar takibe devam ettiler. Firûz'un ordusu bütün maiyetle

İsfahbed'in hizmetine katıldı. O günden sonra Firûz'un ordusu güçlendi ve Mesud yenilerek Gorgân'a gitti. Bütün bunlar 521 senesinde oldu.

Sultan Sencer'in Yerğâş'ı İkinci Defa İsfahbed ile Savaşa Göndermesi

Bu haber Sultan Sencer'e ulaştığı zaman çok sinirlendi ve hangi emiri onun yanına göndereceğini düşündü. Yerğâş gidip onun işini görmek için sultandan izin istedi. Sencer, Yerğâş'a bir defa gidip hiçbir şey yapmadığını söyledi. Yerğâş da bunu telafi etmek için gitmek istediğini belirtti. Yerğâş, Damgan valisi idi.

[72] İsfahbed, Kûza Kalesi'nde bulunuyordu. Yerğâş'ın elçileri ulaştı. Elçilerden biri Esfozon Deylemî'nin kardeşi idi ve sultanın candârı¹⁷⁸ olup adı Şehrdâr idi. Yerğâş'dan kötü mesajlar dile gelince buna karşılık İsfahbed gülerek *bu Türk ahmaktır ona biri cevap versin bakalım ne yapabilir*, dedi. Ramazan ayı olduğu için İsfahbed orucunu açtı ve bayram yaklaşıyordu. İsfahbed buradan Temîşe'ye gitti. Yerğâş, Esterâbâd'a ulaştı ve Rûhûn Kalesi'nin muhasara edilmesi emrini verdi. İsfahbed oğlu Merdâviç'i maiyetle birlikte Temîşe'de bıraktı ve kendisi de Sârî'ye gitti. Merdâviç sekiz ay boyunca Temîşe'de kaldı. Yerğâş, Esterâbâd ve Rûhûn Kalesi'ni fethedemedi. Karîn b. Gorşâsf kale muhafızı idi. Karaca Saki'nin Irak ordusu ile Bağdat'a gittiği ve Selçuk Şah'a atabey olduğu haberi ulaşana kadar bu durum devam etti. Mesud da Gorgân'dan onların yanına gitmişti. Sultan böylece orduyu tekrar çağırdı ve Yerğâş da onun yanına gitti.

Sultan'ın Şah Gazi Rüstem'i Talep Etmesi ve Onun Sultan ile Karaca Arasındaki Savaşta Sergilediği Cesareti

Sultan, Dâmgân'a ulaştığı zaman yardıma gelmesi için İsfahbed'e bir mektup yazdı. İsfahbed iki tane genç oğlunun ve birkaç tane de savaşçı adamının olduğunu söyleyip birini göndereceğini belirtti. İsfahbed'in düşüncesinde Merdâviç'i göndermek vardı. Rüstem için mülhitlerden şüphelendiğinden dolayı göndermedi. Selçuklu sultanı bir elçi gönderip İsfahbed'e eğer oğlunu göndereceksen Rüstem'i göndermesini söyledi. Rüstem bu mesaja karşılık olarak babasına ben her hâlükârda gideceğim ve eğer senin emrini yerine getirmek için ölürsem bu kaderim olur şeklinde yanıt verdi. İsfahbed beş bin adam seçti ve oğlunun hizmetinde sultanın yanına gönderdi.

¹⁷⁸ Bazı İslâm devletlerinde hükümdar ve sarayını korumakla görevli muhafızlar için kullanılan bir terim.

Rüstem, Rey'e ulaştığı zaman Yergaş, Rey'de idi ve sultan ona öfkelenmişti. İki defa İsfahbed'e karşı sevk edilmiş ancak bir şey yapamadan dönmüştü.

[73] O, Muhammed Mezid'i ve Kitermiş birlikte kaçıp Gorgân'a gittiler. İsfahbed'in kendileri ile düşmanlık yapacağını düşündüler. Çünkü babasıyla savaşa gönderilmişlerdi. İnsanlar boşa gideceklerini düşündükleri için geri döndüler. İsfahbed dinlemedi ve Sâve'ye gitti. Sultan ile Hemadan'a ulaştı. Hemadan'ın girişinde askerlerin arz etmesini istedi. Sultan ata binip İsfahbed'in arkadaşı Emîr Kamac ile İsfahbed Rüstem'in askeri arz alanına gittiler. Piyade ve süvari askerleriyle çok güzel bir tören düzenledi. Sultan bu törene çok şaşırdı ve Kamaç'a İsfahbed gibi bir asker görmediğini söyledi. Kamaç da bunu onayladı. Sultan, İsfahbed'i çağırdı ve Karaca'nın Nihavend'e gelmesi için gönlünü aldı. Sultandan ayrıldı ve ordusuyla ilk harekete geçen İsfahbed Rüstem oldu. Ordusu ile her tarafa saldırı düzenleyerek toplulukları yenilgiye uğrattı. İsfahbed Rüstem'in arkasından ani şekilde bir asker çıkararak ona mızrak salladı. İsfahbed Rüstem kendini çekmek istedi ancak attan düştü. Bir Türk kılıcını çıkardı ve bu sırada Emîr Ebû Şuca İzzâdâbâd, İsfahbed Rüstem'in üzerine geldi. Türkler üç-dört kişi olup Emîr Şuca'nın her iki elini kestiler ancak İsfahbed Rüstem kalkamadı. Mızrak yarası İsfahbed'i kötü bir hale getirmişti. İsfahbed'in adamları ulaşip Türkleri uzaklaştırdılar. İsfahbed: *Ebu Şuca'ya yaşıyor musun*, diye sordu. Ebu Şuca: *Yaşıyorum ama ellerim yok*, dedi. İsfahbed, bunun üzerine Ebu Şuca'ya *üzülme Allah bana ne verirse onu seninle paylaşacağım*, dedi. İsfahbed yaralı bir şekilde kendisine saldıran Türk'ü bulup mızrakla onu vurdu ve başının koparılması için emir verdi. İsfahbed'in savaşçılarından Arap olan Hüseyin Gord isimli biri Karaca'ya saldırıp mızrakla onu vurdu ve bütün askerlerin göreceği şekilde onu düşürdü. Böylece atını çekip götürdü. Sencer'in emirleri gelip Karaca'yı Hüseyin Gord'dan geri aldılar. Sultanın yanına gidince herkes onu ben getirdim, dedi. Sultan bunun üzerine Karaca'ya: *Kim seni getirdi*, diye sordu. Karaca'da: *Beni her kim tuttu ise atım ondadır ismini de Mâzenderân şahına yaptığı hizmetten dolayı almıştır*. İsfahbed'in yaralandığı haberini sultana ulaştırdılar. Hüseyin Gord atı Şah Gazi'nin yanına getirmişti. Sultan, İsfahbed'in yanına gelip yüzünü öptü ve ona övgüde bulundu. Kamac'a dünya da gördüğüm en cesur insanlardan biridir, dedi. İsfahbed, Karaca'nın atını sultana verip Hüseyin Gord'a da bin dinar verdi. Ona Ârm sınırında bin dinar değerinde ikta verdi. Sultan, İsfahbed için Hemadan'a kendi özel doktorlarını

gönderdi ve bir süre de orada kaldı. Sencernâme’de de yazdığı gibi Karaca’yı öldürme emri verdi. Sultan, Mesud’u Rûyân’a gönderdi.

[74] Mesud’un kardeşi Tuğrul Irak’a gönderildi daha sonra dönüp Horasan’a gitti. Birinci ciltte de bahsi geçtiği gibi İsfahbed Rüstem’in yaraları daha iyi olmuştu ve Rey sınırında sultana ulaştı. Sultan onu sağlıklı gördüğü için şükretti. İsfahbed, Har’a kadar sultan ile gitti. Burada iken törene katıldı ve babasına şükranlarını yazılı bir şekilde ilettiler. Orada yazan lafızlardan biri Rüstem’in Rüstemî adında bir oğlunun olduğuyla ilgiliydi. Sultan, İsfahbed’in bütün isteklerini yerine getirdi. İsfahbed, Veyme’ye ulaştığı zaman babası haberdar oldu ve Pîrîm’e geldi. Şah Gazi, Mansûrekûh’a ulaştı ve oradan Pîrîm’e gitti. Şah Gazi babasını karşılamak için onun yanına gelip attan inerek yeri öptü ve daha sonra da rikâbı öptü. Babası onu kendi yanında götürdü ve durumunu sordu. Böylece her şeyi babasına açıkladı ve üç gün orada kaldı. Babası sarayı ve evinin bulunduğu Ârm’a gitmesi için ona emir verdi. Yergaş, sultandan kaçıp Gorgân’a ulaştı. Cehine ve Bâlman Kaleleri Yergaş’ın elindeydi. Çocukları Cehine Kalesi’ne yerleşmişler. Sultan, Büyük Hacıp Mahmud Kâşânî’yi İsfahbed’in yanına gönderdi ve ona şöyle yazdı: Onu senin yanına gönderdik biliyorsun ki bize bu işten daha önemli bir iş yoktur. İyi ve kötü ne yapacağını görelim dedi. Biz Merv’e gidiyoruz çünkü Mahmud Kâşânî (...) ovasına ulaşınca İsfahbed, komutanı Şehr Âsân’ı, Yergaş’a karşı dikkat etmesi için onun yanına gönderdi. İsfahbed, Şemşîr Borin yolu ile Temîşe’ye gitti. Mahmud Kâşânî, Semkû yolu üzerinde İsfahbed’i gördü ve oradan birlikte Esterâbâd’a gittiler. Yergaş, İsfahbed’in geldiğini öğrendiği zaman Bâlman Kalesi’nden Cehine’ye gitti. İsfahbed de bu durumu öğrenince Yergaş’ın ardından hızlı şekilde atlılar gönderdi. Götürdüğü her şeyi ondan geri aldılar. İsfahbed, Harûn Verârûn’a gitti. Mahmut Kâşânî, İsfahbed’in yanına gelip hasta olduğunu ve Yergaş ile ne yapmak istiyorsa yapmasını söyledi. İsfahbed’e saygı gösterdi ve gitti. İsfahbed bir ordu seçip Şehr Âsân b. Âsân’a verdi. Âsân, kale önlerine gidip her gün savaştı. Yergaş bir kişiyi İsfahbed’in yanına gönderdi ve canını affetmesi için birini sultanın yanına göndermesini istedi. Sultanın yanına birini gönderdi ve kendisi hasta düştü. Sultanın elçisi ulaştığı zaman İsfahbed yanına gelmesi için izin verin dedi.

[75] Yergaş, İsfahbed’den aman diledi ve kaleden aşağıya nasıl ineceğini düşündü. İsfahbed’in kendisini yakalamasından korkuyordu. İsfahbed onu sakinleştirip aman

verdi ve böylece aşağı indi. Daha sonra Şehr Âsân b. Âsân, Yerğâş ile Gûlpayegân'a gelerek buraya yerleşti. On gün geçtikten sonra Yerğâş öldü ve İsfahbed oradan ayrılıp tekrardan Ârm'a gitti.

Selçuklu Hatunu'nun Vefatı ve Sultanın Onun Çeyizi ile Mirasını Talep Etmesi

Bu zamanda Hatun İsfahan'a gitmişti ve orada hastalanınca vasiyette bulundu. Çeyizini İsfahbed'e helal ettiğini ve hem Mâzenderân'da hem de benden kalan ne varsa helal olsun dedi. Kendisi için bir saray, mezar ve hangâh yapılması için vasiyette bulundu. İsfahbed onun vasiyetini yerine getirdi. İsfahbed'e hakkını helal etki bende hakkımı helal edeyim şeklinde bir mektup yazmıştı. Onun mektubu İsfahbed'e ulaştığı zaman çok üzüldü ve ağladı. İsfahbed onun için her zaman zahmetimizi çekti ve bizden de hiç iyilik görmedi, dedi. O zahide bir kadındı. Şehriyârkûh'ta çok fazla hayrat yapmıştı. Sârî şehrinde mülkü olan Karakuy mahallesinde bir hangâh yapılması emrini verdi. İsfahbed, Hatunun taziyesini yaptıktan sonra sultan bir elçiyi onun yanına gönderdi ve kalmış olan yüz altmış bin dinarlık miras ile çeyiz üzerinde hak iddia etti. İsfahbed onun mirasından bir şey kalmadığı şeklinde yanıt verdi. Sultan gulâmlarını Melek Hatun'un sarayına gönderdi. İsfahbed bu duruma engel oldu ve cevap gönderdi. Bu haber sultana ulaştığı zaman ordu komutanı olan Muhammed Kâşî'yi temsilci olarak seçip sultanın emrettiği davaları çözmesi için Şehriyârkûh'a gönderdi.

Muhammed Kâşî, Esterâbâd'a ulaştığı zaman orduyu Lamlinek'in girişine yerleştirdi. İsfahbed, Terice şehrindeydi ve sıkıntıları halletmek için Âmul'e gidiyordu. Orduyu Lâricân'a göndermişti. İsfahbed bu önemli iş ile meşgulken Dârâ Kalesi'nin Şahinşah'ı ölmüştü. Kaleden bir kişi İsfahbed'in yanına gelerek Emîr Şahinşah'ın öldüğünü ve kalede karışıklık olduğunu söyledi. Yeğeni olan Şehriyâr kalenin içine girdi. Melik Alâüddevle, Terice'den ayrılarak Rûdbar Hac'a gitti. Askerler hızlı bir şekilde Lâricân'a ulaştı.

[76] Şahinşah'ın ordusu da İsfahbed'e doğru yöneldi. Muhammed b. İsfendiyâr, Hasan Zerrîn Kûl ve Behram Şelâbî gibi Çolâb piyadeleri İsfahbed'in hizmetine katıldılar. İsfahbed kaleyi teslim etmesi için birini Şehriyâr'ın yanına gönderdi. Şehriyâr buna karşılık teslim etmeyeceğini ve kendi malı olduğunu belirtti. İsfahbed, Şelâb ve Ümidvarekûh'un harap edilmesi için emir verdi ve oradan geri dönüp Sârî'ye gitti. Daha sonra Tacülmülûk lakaplı oğlu Merdâviç'i birçok asker ile

Temîşe'ye gönderdi. Merdâviç böylece Temîşe'ye yerleşti. Mahmut Kâşânî, İsfahbed'in yanına bir elçi gönderdi ve sultan seninle şeriat üzerine muamelede bulunuyor, dedi. Sende onunla şeriat üzerine muamelede bulun yoksa sultanın istediği ne varsa kendi hakkından vermen gerekecek, dedi. Şeriatın dışında konuşur ve iş yaparsa ben onu engellemek için orduyla geldim, diye belirtti. Bu konuşma üzerine dört ay geçti büyükler ve arabulucular bir araya gelerek Hatun'un mirasını paylaştılar. Miras on bin dinarı geçti. İsfahbed bu mülkün kendisine satılmasını istedi ve sonunda çeyiz ile mülkü yüz bin dinara satın aldı. Mahmud Kâşânî bunun üzerine kalkıp Horasan'a gitti. İsfahbed kararlaştırılan malı-mülkü sultanın vekillerine verdi. O yıl Taberistân da deprem oldu. Şehriyârkûh çevresinde daha da büyük bir deprem meydana geldi. Fîrîm şehri yıkıldı. Restak Konîm ve Zaram'ın tamamı harap oldu. Dovlît köyü yok oldu ve Şehriyârkûh'un tamamı harap oldu.

Sultanın Abbas'ı Orduyla Dârâ Kalesi'ni Muhasara için Göndermesi

Âmül amîdi Şahinşah'ın öldüğünü ve Dârâ Kalesi'nin onun sayesinde çok fazla mala sahip olduğunu söyledi. Ayrıca Lâricân Merzuban'ı da bu durumu açıklamak için amîd ile muvafakat eyledi. Sultan bu durumdan haberdar oldu ve Rey valisi Abbas'ı çok sayıda askerle donatarak, Havâr, Simnân, Demâvend askerlerini de Sâve hâkimi ve Taramtay'la ona refakat ile gönderdi. Ayrıca Rey, Kasrân, Rûyân, Lâricân, Kelâr, Şelâb muhafızları bundan önce gelemedikleri Hermeduza askerler ile geldiler. Abbas Âmül'e geldiği zaman İsfahbed maiyeti ile Sârî'den Mâmtîr'e gelmişti ve Abbas'ın yanına bir elçi gönderip niçin geldiğini sordu.

[77] Abbas: *Horasan, Dâbüyi ve Terice'yi tekrar geri verip Ümidvârekûh ve Şelâb'a saldırı yapılmaması, Âmül'de sahip olduğu malları ve hizmetçileri senden geri almak için şeklinde cevap verdi. İsfahbed: senin gibi ve senden büyük emirler benim yanıma çok geldiler deyip ve söylemiş olduklarını ancak kılıç ile yapabileceğini belirtti. Adamlarına her gece Âmül'ün bir mahallesini yakmalarını ve hırsızlık, öldürme, ayyarlık gibi işlerin yapılması için emir verdi. Ahali artık dayanamadı ve Abbas'a sığınmaya başladılar. Abbas, Lâricân Merzuban'ın yanına bir elçi gönderdi ve şöyle söyledi: “ Bu davayı sultana yaptırdın ya bizimle gel savaş veya bizi bırak.” Bunun üzerine Lâricân Merzuban: bütün adamlarımı göndereceğim ancak ben oraya gelemeyeceğim, dedi. Abbas ve Lâricân Merzuban arasına düşmanlık ve tartışma düştü. İstandâr ordusunu Âmül'e gönderdi. İsfahbed de ordusunu geri çağırması için*

emir verdi. Abbas her zaman Âmul'de değildi. İstandâr bütün maiyeti çağırdı ve Şehriyâr Nûşirevan, Abbas'ın yanından kaçarak İsfahbed'in yanına gitti. Cârî'den Gılan'a kadar her yerde İsfahbed'in maiyeti vardı. Abbas, Seyyid İzzeddin Murtaza'nın babasını İsfahbed'in yanına bir elçi olarak gönderdi. İsfahbed Dârâ Kalesi'ne saldırı düzenlenmemesi ve Şehriyâr'ı affetmesini istedi. İsfahbed buna engel olmayacağını belirtip amîd ve şahnenin götürülmesini emretti. Abbas, İsfahbed'in düşmanlığını görünce barış ve anlaşmayı daha uygun gördü. Gece Âmul'ün yakılma emrinin verildiğini biliyordu. İsfahbed, Abbas bizim misafirimiz olmalıdır, dedi. Abbas anlaşma yaptıktan sonra misafir olarak İsfahbed'e geldi ve İsfahbed ona çok güzel muamelede bulundu. Şah Gazi'de aynı şekilde Ârm'a misafirliğe gitti ve hediyeler götürdü. Oradan Rey'e geçti. Böylece İsfahbed ile aralarında dostluk başladı.

İsfahbed'in Dârâ Kalesi'ni Alması

İsfahbed, Enenkar'ın yöneticisi olan amcası oğlu Şehrdâr'ı Dârâ Kalesi'ni muhasara etmesi için gönderdi. Kendisi daha sonra Şelâb'a gitti. Şelâb ahalisi İsfahbed'in oraya gittiğini öğrendiği zaman kadın, erkek, büyük, küçük herkes sığınmak için onun yanına geldiler ve hepimiz senin hizmetkârınız bizi affet dediler.

[78] İsfahbed hepsine güzel muamelede bulundu. Sonra da evlerine gitmeleri için emir verdi ve biz sadece kaleyi istiyoruz, dedi. Kalenin çevresinin gözetlenmesi için emir verdi. Aşağı inen kim varsa hemen tuttular. Şehriyâr'ın işi çok zorlaştı. İsfahbed'in yanına bir elçi gönderip amân diledi. İsfahbed'in onun üzerinde çok hakkı olduğu için ona kırıldı. Öncelikle cezalandırılmasını istedi ancak Taberistân'ın büyükleri aracılığıyla siniri yatıştı. Böylece ona teşrifatta bulunup iktâ vereceğini ve onunla anlaşma yapacağını söyledi. İsfahbed, Seyyid Ebû Ali Şecerî ve Zeynüddin'i bu önemli iş için seçip onun yanına gönderdi. Kadı'l Kuddat Tacü'l İslam Ebû Muammer, ileri gelenleri ve seyyidleri İsfahbed'in yanına gönderdi. Kefilleri affetmen en iyi karardır diye ona söylediler ve İsfahbed'in kızını Şehriyâr için istediler. İsfahbed sözünü yerine getirmek için Çemnu'ya gitti. Amcası oğlu Sûhrab b. Rüstem'i yakın akrabaları ile kaleye gönderdi. Emîr Şehriyâr onları kaleye götürüp kendisi aşağı indi. İsfahbed, kız kardeşini Şehriyâr'a verdi. İsfahbed'in kız kardeşi çok salih bir kadındı ve hala hayır eserleri mevcuttu. Velikan onun mülkü olup parası ile orayı almıştı. Bunun dışında Rustak Âmul'de seksen ve diğer bölgelerde de

kırk tane köyü vardı. Bizim zamanımızda Âmul'de ondan kalan dükkânlar ve hamamlar vardı. Şah Gazi ve diğer meliklerin yaptığı kervansaray ve köprüler bu kadının kazandığı mallarının hasılatıdır. Bu kadının Şehriyâr'dan iki kız ve bir erkek evladı kalmıştı. İsfahbed Alâüddeyle Hasan erkek çocuğu öldürdü ve Şah Erdeşir bir kızı İsfahbed Ebû Cafer Eşrâb'a, diğerini ise padişah Hezbârüddin Hurşid Gorşâsb'a verdi. Babasından sonra hiç kimse bu kızı Şah Gazi kadar sevmeydi. Âmul'de iken her gün onun yanına gelerek oturup istişare ederdi. O, Şah Gazi'den yaşça daha büyüktü. Ziyaretgâh'ı Karakelâte'de hala durmaktadır. İsfahbed, Dârâ Kalesi'ne sahip olduğunda Mâzenderân'da padişahlığının yaklaşık yirmi birinci yılıydı. Altmış yaşını geçtikten sonra nikris hastalığına yakalandı.

[79]

İsfahbed Şah Gazi Rüstem'in Menûçehr Merzuban ile Savaş için Orduyla Lâricân'a İlerlemesi

İsfahbed Şah Gazi'nin Lâricân hâkimiyle aralarında husumet çıktı. Ârm'dan orduyla ayrılıp Enûcedan ve Enendan yoluyla harekete geçip Lâricân'a geldi. Menûçehr bu durumdan haberdar olunca karşısına çıkıp savaştı. Onu ağır bir hezimete uğrattı ve adamlarının çoğunun boyunlarını vurdu. Şah Gazi, Ârm'a gittiği zaman hürmet gördü ve burada bulunan amcasının oğlunun evine gitti. Mâzenderân'da Vafre olarak bilinen bir değneği gizli şekilde aldı ve öncü olup: *Ey cesaretsiz, sen Laricanik'ten kaçıp bizim yanımıza mı geldin, nasıl bir Bâvendisin?* dedi. İsfahbed haklı olduğunu belirtti ve Ârm'da kalmayarak bizzat oradan dönüp Talâr'a gitti. İsfahbed orduyu topladı ve Derke nehrine kadar hızlı bir şekilde ilerleyip orada olan herkesin öldürülmesi için emir verdi. Dört yüz Lâricân'lı erkeği esir alıp boyunlarını vurdular. Lâricân da yaşanan bu durumun hala anılarda canlı olduğunu belirtti. Bundan sonra Menûçehr evinden ayrılıp Bekerûd'a gitti ve uyku uyuyamadı. İsfahbed'in korkusundan dolayı evden kaleye kadar yolu kapattı ve kapatılan bu yolun emareleri halen mevcuttur. İsfahbed iki ayda bir Lâricân'a saldırıyordu. Böylece bütün ahali ona boyun eğdi ve Menûçehr aciz kaldı. Şah Gazi Irak'a gittiği zaman Menûçehr, sultan'a intikamını almasını söyledi. Sebebini de şu şekilde tarif etti: Bir gün ona Mâzenderân'ın çakkalının nerede olduğu söylendi. Bunun üzerine Şah Gazi ona sultanın ve babasının engel olamayacağı şeyler yaptı. Irak'ta kefil olunduğu için İsfahbed ona çok pişman olduğunu söylemesini istedi. Ayrıca ileri gelenler de onun

büyük bir hata işlediğini söylediler. İsfahbed, sultanın başı üzerine gelip pişman olduğunu ve büyük bir hata işlediğini söylemeyene kadar onu bırakmayıp öldüreceğini söyledi. O da çaresiz bir şekilde gelip bunu dile getirdi. Şah Gazi: *Şuan da Dezebon'da gözetleme yapmayı bırakın*, dedi. Ahaliden her otuz kilo maldan üç kilo bâc/vergi alınması istendi. Bütün insanlar Menûcehr'e İsfahbed'in haklı olduğunu söylediler. Onlar arasında Bâvendî hükümeti varlığını devam ettirdikçe kimseden vergi alınmayacağı ile ilgili bir anlaşma yapıldı.

[80]

Şah Gazi Rüstem'in Babası ile Olan Kötü Muamelesinin Sebebi

İsfahbed Alâüddevle'nin gücü azaldığı zaman Şah Gazi onun üzerinde hâkimiyet sağladı. Bütün hizmetkârlar onun hizmetine katıldılar ve böylece babasından daha ziyade güç ve şan sahibi oldu. Babasına Dârâ Kalesi'ni kendisine bahşetmesi için bir mektup gönderdi. Babası ona Dârâ Kalesi'ni vermeyeceğini söyleyip Ârm'a gitti. O da tövbe edip kalede oturarak fıkıh ilmi ile meşgul olacağını söyledi.

Enenker'in valisi İsfahbed Cemâlülmülûk bir gün Alâüddevle'nin yanında durduğu sırada Alâüddevle ona bir köleye nasıl davranılacağı ile ilgili bir soru sordu. Cemâlülmülûk: Kölenin arzu ve isteklerini yapmalıyız ki bize hizmet etsin şeklinde cevap verdi. Bunun üzerine Alâüddevle o zaman Dârâ Kalesi'ni oğlum Rüstem'e verin, dedi. Kaleyi oğluna verdiler ve böylece Şah Gazi Rüstem sakinleşti. Şah Gazi komutanı İbrahim Kiyâ'yı kaleye göndererek oraya yerleşmesini istedi.

Harzemşah'ın Rüstem Kebûd Câme'yi Tutması ve Şah Gazi Rüstem'in Onunla Savaşı

Bu dönemde Harzemşah Gorgân'a saldırdı ve Rüstem Kebûd Câme'yi yakaladı. Onun bu rubaileri söyleyip Şah Gazi'ye gönderene kadar esir etti.

Hiçbir hıyanetim ve hiçbir günahım yok Harzemşah beni tuttu

Bana yardımcı ol ve hemen yardımcı olmazsan, Bir gün belki Rüstem'e yazık oldu dersin

Bir gün Şah Gazi babasından izinsiz Ârm'dan Esterâbâd'a gitti. Sonraki gün Gorgân sınırına kadar ulaştı. En güvendiği kişiyi ona yakın olduğunu bildirmek için Kebûd Câme'nin yanına gönderdi. Bir süre sonra aniden Harzemşah'ın çadırına girdi.

Harzemşah kendisine iyi muamelede bulundu ve ona şerbet getirdiler. Ancak Kebûd Câme'yi kendisine vermeyene kadar şerbeti içmeyeceğini söyledi. Harzemşah, Kebûd Câme'yi öldürdüğünü söyledi. Şah Gazi bunun üzerine göndermiş olduğu kişinin onun yanında olduğunu belirtti. Harzemşah bir elçi gönderip Kebûd Câme'yi getirtti. Şah Gazi onun bir ata bindirilip Temîşe'nin içine gidene kadar attan indirilmemesi için emir verdi. Şah Gazi şerbeti içip yemeğini yedikten sonra Mâzenderân Şahının ordusu ona ulaşınca hazırlanarak Temîşe'nin içlerine doğru gitti.

[81] Babası Şah Gazi'yi azarlayıp kendisine haber vermeden küçük bir maiyetle oraya giderek iyi yapmadığını söyledi. Oğlu babasına bastığı toprak üzerine yemin ederek niyetinin Harezm'e kadar durmadan gidip Rüstem'i geri almak olduğunu söyledi.

Tacülmülûk'un Şah Gazi ile Olan Düşmanlığının Temeli

Şah Gazi'nin kardeşi Tacülmülûk Merdâvîç Mâzenderân'da abisi bulunduğu için ilerleyemeyeceğini biliyordu. Bu yüzden izinsiz bir şekilde Sultan Sencer'in yanına gitti ve burada yüksek makamlara sahip oldu. Sencer bir an olsa bile ondan hiç sıkılmadı. Sultan Sencer onun gibi, cesur ve yiğit birini bulamayacağını biliyordu. Merdâvîç'in tabiatı daha çok nesir, belagat ve şiire yatkındı. Bu iki beyti kardeşine göndermişti:

Kardeşim her zaman benimle tartışmak ister

Babam ülke dışına çıkarmak ister

Sabah vakti her ikisinin başını kes

Allah'ın izni dışında bir şeyin olmayacağını belirt

Şah Gazi bu iki beyitten dolayı ona daha fazla öfkeleni ve kardeşine karşı olan merhametsizliği gönlüne oturdu.

Nasırüddeve Şahinşah Gazi Rüstem b. Ali'nin Padişahlığının Yirmi Dördüncü Yılı

İsfahbed Alâüddeve Ali'nin kendisinden ümidi kesilince Şahinşah Gazi Rüstem'i çağırdı ve uyanık biri olduğun için sana vaaz ve nasihatte bulunmaya gerek yok dedi. Taberistân'ın hâkimiyetini düşmanlardan onun için kurtardığını ve güzel bir sofra

gibi önüne serdiğini belirtti. Saltanatı bırakıp gitmen zor olsa da bıraktığın halef adını baki kılacak dedi.

[82] İsfahbed Alâüddevle Ali, Gazi Rüstem'e Merdâvîç'ten kırıldığını ve onu tekrar affetmeyeceğini hatta kendisinin bile vasiyeti durumunda bunun gerçekleşmeyeceğini söyledi. Ama daha küçük kardeşin olan Karîn'i emanetim olduğu için sana vereceğim, dedi. Benim için önemli olan vezir Ebûl-Fazl'a iyi davran senin için de inşallah iyi olur, dedi. Bu sırada, Sârî şehrinde, İsfahbed Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Karîn ve Necmüddevle'nin de oturduğu saraydaki bahçe kapısında can verdi. İsfahbed başlığını çıkarıp toprağın üzerine oturarak Taberistân geleneklerine göre yas elbiselerini giydi ve ayaklarını yere vurarak feryat etmeye başladı. Ertesi gün onun için ferman çıkarıldı. Babasının cenazesinin ardından gömüldüğü şanda Gavposti olarak adlandırılan bağlık bir yere kadar yaya yürüdü. İsfahbed yedi gün boyunca bir palasın üzerinde oturdu ve yas törenlerini bitirdikten sonra sekizinci gün ülke işlerini yapmaya başladı. Taberistân'da hiç kimsenin ona itaat etmemeye cesareti yoktu. İnsanlar ondan çok korkup çekiniyorlardı ve bundan dolayı da her taraf sakinleşip insanlar rahata kavuşmaya başladı. Küçük melikler onun yüceliğinden, cesaretinden, tedbir ve kifayetinden korktukları için babasına davrandıkları gibi ona davranamayacaklarını biliyorlardı. Gizlice Merv'e Tacülmülûk'e bir kişiyi göndererek babasının vefat haberini açıkladılar. Tacülmülûk, sultana: Ben bugünün ümidi ile sana hizmet ettim ki bana bir mülk ve ev veresin şeklinde mesaj yolladı. Sultan, Emîr-i Emîran'a onun işini yapmaları için ferman buyurdu ve kardeşler arasında da mülkün paylaşılması için arabuluculuk yapması emrini verdi. Emîr-i Emîran, Kuştemur isimli birini on bin kişi ile seçip Gulpâyegân, Hasterûd, Lengrûd emîrleri ve Kebûd Câme'nin yanında onun hizmetine girmek için bir mektup yazdı. Şah Gazi'nin yanına bir elçi göndererek başsağlığı dilediler, sonra arabulucu mektubunu sundular. Merdâvîç, Temîşe'den çıktıktan sonra bütün ahali onu karşılayarak hizmetine girmek için hazırlandı. Sultan, Cehine Kalesi'ni ona bahşetti ve böylece kendi tasarrufuna aldı. Fahrüddevle'nin annesi Gorşâsf'ı istedi. Oradan Kuştemur ile sultanın emîrleri Şah Gazinin yanına elçiler göndererek sultanın emrini arz ettiler.

[83] Şah Gazi eğer Merdâvîç benim kardeşim olsaydı benimle beraber olur ve benim hizmetimi yapardı, dedi. Sultanın hizmetini yaptığı için onunla beraber olması

gerektiğini belirtti. Elçi geri dönüp sırtlan ile av yapabilen adam değildir, diyerek onu ancak zamanla kazanırız, dedi. Tacülmülûk ve Kuştemur ümitsiz oldukları zaman orduyu Temîşe'ye götürdüler. Lâricân ve Taberistân muhafızları elçileri gönderdiler. Herkes Merdâvîç'in saltanata daha layık olduğunu belirtti. Temîşe'nin içlerine geldikleri zaman Taberistân'ın bütün ahalisi Merdâvîç'in hizmetine katıldı. İsfahbed Şah Gazi, Ârm'a gitti ancak orada kalmayarak Kürtâbad'da Kûla boğazının üst taraflarına gitti. Taberistân ahalisi kılavuzları, Kuştemur'un ordusunu akşam hazırlayıp İsfahbed'in yolu üzerine götürdüler. İsfahbed sabah vakti hamamda iken ordu Kürtâbâd çölüne ulaştı. İsfahbed'e haber ulaşınca hemen birkaç kişi ile çıkarak hazırlığını yaptı ve bütün yolların kapatılmasını istedi. Düşünceleri Sârî taraflarına yönelmekti ancak onların bu taraftaki yolları düşünemeyeceklerini bu yüzden oradan Sârî yoluna çıkarak Leşkerâbâd'a gitmeyi düşündü. Kelân Afganân av meydanına ulaştığında yabani inekler yolda durmuştu ve hava çok karanlıktı. Onlar yolu kapatanların düşmanlar olduğunu düşünüp korktular. O kendi adamlarına burada kalmalarını kendisinin ise önden gideceğini söyledi. Oraya geldiğinde yol üzerindeki ineklerin inek olduğunu anlayınca o cemaati çağırdı ve oradan Bernemher'e gittiler. Dûnkâ'ya ulaştıkları zaman onunla olan Ebü'l-Fazl Dâbû'ya Dabulîği (komutanlığı) sana verdim, bu işi bırak ve isyan etme bugünün değerini bilip kötü bir iş yapma dedi. Dâbû onun elini öptü. Şah Gazi Merzbanâbâd'a gitti ve oradan Lengimân'a daha sonra da kendisini Dârâ Kalesi'ne ulaştırdı. Emîr Şehriyâr senin için Dârâ Kalesi diğer her yerden daha güvenlidir diye söylemişti. Emîr Ali Sabıküddevle, Emîr Şehriyâr, Nasırmülûk, Seyyid Hüsameddin, Ebû Haşim Alevî, Mecdüddin Dârâ ve diğer cemaat onunla birlikteydiler. Ahek kuyusu olarak adlandırılan yerde ordugâh kurdular. Tacülmülûk ve Kuştemur, Hac Rûdbâr'a gittiler. Lâricân'a Menûçehr'in yanına Merzubân ve İstandâr'ı gönderdiler.

[84] Ancak her ikisi Tacülmülûk'ün yanına geldiler. Oradan bütün vilayete şahne ve vali gönderdiler. Kuştemur'a ait olan Âmül'ün bütün mahallelerin de bekçiler ortaya çıktı. İsfahbed'in yanında kalan bazı tanınmış az kişinin dışında Bâvendîlerden ve Lûricâvendîlerden bütün Taberistân ehli Tacülmülûk'ün yanına gittiler. Ahali Tacülmülûk'ün veziri olup kötü bir adam olan Bahâüddin Ebü'l-Fazl'a biat etmedi. Şah Gazi'nin akrabalarından Âmül'ün sipehsâlârı olan İsfahbed Rüstem'e herkes güvenirdi. Şah Gazi ona dört yüz tane katır ve kendisine erzak göndermesini istedi. İsfahbed Rüstem katırlarla gelip Tacülmülûk'e katıldı. Şah Gazi'ye haber ulaşınca

bundan sonra burada kalmanın mantıklı olmadığını söyleyip kaleye gitti. Tâcûlmülûk ve Kuştemur kalenin girişine indiler ve orada toplandılar. İsfahbed Rüstem, Tâcûlmülûk'ten adamlar aldı ve Sevâtekûh Kalesi'nin girişine gidip orayı ele geçirdi. İsfahbed oğlu Alâüddevle Hasan'ı kızı ile İlal Kalesi'ne gönderdi. Kuştemur'un ordusu da o kaleye gitti. Alâüddevle Hasan kız kardeşini kalede bıraktı ve babasının gulâmlarıyla padişahın yanına gitti. Kuştemur'un ordusu İlal Kalesi'ni ele geçirerek İsfahbed'in kızını ordugâha götürdüler. Tâcûlmülûk onu geri götürerek kendi yanında tuttu. İsfahbed, Tacüddin Turanşah b. Zerdestân Cenâşek'in bir oğlunu rehine için orada tuttu. İsfahbed kalenin dışında dışı olan ne varsa kalsın erilleri bize verin dedi. Bu haber kaleye ulaşınca Şah Erdeşir'in veziri İzzeddin Hasan Kîya'nın babası olan Rûstâ Muhter, Şah Gazi'nin yanına geldi ve Allah senden ikbalini aldı peki adamlığını da mı aldı? dedi. Doğru söylüyorsun diyerek Turanşah'ın oğlunun götürülüp boynunun vurulması ve başının da Türk ordusu içine atılması emrini verdi. Mâzenderân'ın harap edilmesinden sekiz ay sonra Merdâvîç hiçbir zulme engel olamadı. Ahali artık Türklerden bıkmıştı. Tâcûlmülûk'ten umutlarını kesip gizlice İsfahbed'in yanına elçi göndererek af dilediler. O kimsenin cezalandırılmaması ve intikam alınmaması için Allah'a dua etti. Menûçehr Lâricân, İsfahbed'e bir elçi gönderdi ve eğer benimle akrabalık yapıp kız kardeşini bana verirsen ben de maiyetim ve akrabalarımın Lâricân'a gideceğim, dedi. İstandâr da aynı şekilde bu akrabalığı istiyordu. Her ikisi ile bunun üzerine ahdedildi ve onlar bu ordudan ayrılıp kendi vilayetlerine gittiler.

[85] Bir münecim olan Necîbü'z-Zamân Ahmed b. Mahmud Kasrânî kaleden bir cenazenin çıkacağını ve bunun da kalenin sahibine ait olacağını söyledi. Bu sekiz aylık zaman zarfında bir damla yağmur yağmadı ve havuzların suyu tükenip zahireler azalmaya başladı. Emîr Tacüddevle Şehriyâr, İsfahbed'e hiç endişe etmemesini ve rahat olmasını, bu kaleden başka bir yere gitmemesini, zira bu kalenin sahipleri için her zaman hayırlı olduğunu söyledi. Tacüddevle terazi burcu girip buğday hasadı başladığı zaman bir yıl yetecek kadar yağmur yağar, dedi. İsfahbed onun sözlerini dinleyip dediği gibi yaptı. Bu zamanda Emîr Tacüddevle Şehriyâr hastalandı ve on iki gün içerisinde vefat etti. Onun cenazesini kaleden çıkardılar ve Âmül'e götürüp orada defnettiler. Onun söylediği gibi buğday mevsimi geldiği zaman yağmur yağmaya başladı ve on beş gün boyunca böyle devam etti. Böylelikle havuzların hepsi tekrardan doldu. Türkler bu tufandan korktular bu yüzden çadır ve hayvanlarını

kaybettiler. Oradan göç ederek Hac Rûdbâr'a geldiler. Her taraftan insanlar Şah Gazinin taraftarlığı için ayaklandı. Tâcûlmülûk'ten yüz çevirerek onun hizmetine yöneldiler. Kuştemur, Tercî'den geçtiği zaman o Dârâ Kalesi'nden aşağı indi ve Dûrgâh'ta bir ordu kurdu. Bütün vilayetlere temsilci göndererek oranın sakinleriyle dertleşti ve onlara yaptığı adağını haber verdi. Buna göre üç yıl boyunca memleketin mamur hale gelmesi için halktan vergi alınmaması emrini verdi. Ona ihanet edip tekrardan dönen cemaate üç yıl boyunca maaş vermemek üzere anlaştı. Emîrler, meşhurlar, kâtipler ve çalışanlardan bu sözü aldı. O bu üç yıl zarfında Taberistân'ı o kadar bayındır hale getirdi ki lakabı Muzafferî olan bir şair şöyle dedi;

Cenneti Aden diyorlar Mâzenderân ülkesine

İsfehbed'lerin İsfehbed'i sayesinde

Onun katırlarını götüren İsfehbed Rüstem'e, Rüstem Gelmin ismini koymuştular. Onun hizmetine gelince Savâtekûh Kalesi'ne gitmesini ve Kuştemur'un maiyetinden geri almasını söyledi. Oraya gidip kaleyi geri aldı ve isyan eden o topluluğun bir gün bile güzel yaşamasına izin vermedi. Ona her taraftan muhalif olan savaşçılar gönderdi ve vilayeti onun için ele geçirdiler. Eğer biri günah işleyip yanlış yaparsa onu bulunca elini ve ayaklarını keserek boynunu uçururdu. İnsanlar onun rızasını kazanmaya ve canlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. İşlerini bitirince bir ordu toplayıp mülhitlerle savaş yapmaya gitti.

[86] Bir gün içinde Rûdbâr Selsekûh'da on sekiz bin mülhitin boynunu vurup onların başından bir minare yaptı. Süvarileri oradan Temîşe'nin üst bölgesine gönderdi. Bâvendî olduğu ifade edilen Divâne Rüstem'in mülhitlerle arasının iyi olduğunu söylüyorlardı. Şemşire Borîn'in yukarı kısımlarında duvarları yüksek olmayan Divâne Rüstemî olarak adlandırdıkları bir yarık vardı ve orada durup kervanların yolunu keserek çok sayıda Müslüman öldürdü. Kûmuş, Çehârdîh ve Kerkîlî vilayetlerini de harap etmişti. Selsekûh'dan Mukasefeler ona saldırdılar ve onu yakalayarak Temîşe'ye getirip idam ettiler. Mezarı da Tekan'daki bir kümbettir. Dâbû ve oğlu Rüstem Emîr Ali Sabıküddeve akrabalık kurdular ve Emîr Ali onun kızını istedi. İsfehbed ona komutanlık verdiğinden dolayı kaleye gelerek aynı gün isyan etti. O Dûnkâ'daki sarayda padişah olarak tahta oturdu. İsfehbed'in atlarını tuttular ve onun yanına gelmeyip Şehrîyûşen valisine sığındılar ama İsfehbed'den korktukları için orada da kalmadılar. Emîr Ali Sabık'ın yanına Kîle Havâran'a bir

elçi gönderdiler ve gelebilmeleri için İsfahbed ile bir anlaşma yapmasını istediler. Herkesi affediyor bizi de affetsin dediler. Emîr Ali Sabıküddevle bu durumu İsfahbed'e anlattı ve İsfahbed ona olabildiğince şefkatli davrandı. Amcası Hüsâmüddevle'nin Sitti Celîle isimli kızını ona vererek akrabalık kurdu. İsfahbed, Emîr Ali'nin sözlerini duyduğu zaman yemin edip ahd etti. Emîr Ali, Kur'an çıkardı. İsfahbed'e buralara ulaşana kadar Dâbû'yu tutmaması ve onu öldürmemesi için yemin ettirmek istedi. İsfahbed hem onu hem de oğlunu öldüreceğini söyledi. Sabıküddevle'ye söylediklerimi duydun, Dâbû'ya İsfahbed'in yemin ettiğini söyle dedi. Her ikisi İsfahbed'in yanına geldiler baba ve çocuğu Âmul'e gönderdiler. Çocuğu Nimetşad'da okla öldürdüler ve babasını da idam ederek bir süre asılı bıraktılar. İsfahbed Rüstem onun akrabası olan ve Kuştemur ile Tâcûlmülûk döneminde padişahlık iddiası olan İrmengâh'a kendilerini misafir etmesi için emir verdi. İsfahbed kaç bin koyun ve inek kestirerek bir sofraya serilmesini buyurdu ve o yemeğe oturduğu sırada İsfahbed Rüstem onun öldürülmesi için emir verdi.

[87] Şerefûlmülûk Alâüddevle Hasan, Rey'den Mâzenderân'a geldiği zaman İsfahbed kendi yanına gelmemesi gerektiğini söyledi. Bir elçi göndererek onun esir edilip Kîslîyan Kalesi'ne götürülmesini emretti ve bir yıl sekiz ay boyunca hapsedildi. Âmul'ün ileri gelenleri ona kefil olana kadar esir olarak tutuldu ve daha sonra kaleden çıkarıp Rekûnd'a gönderdiler. İsfahbed kendi yanına gelmemesini ve Hüsâmüddevle'nin küçük kardeşi Şehriyâr'ın yanına Sekârû'ya yerleşmesini buyurdu. Şuanda onun oturduğu yer Hüsâmüddevle Hangâhı olarak adlandırılmaktadır. Orası bir av alanıydı. Hiçbir zaman da kardeşinin yanına gelmedi ve inatçıydı. İsfahbed her ne zaman Sekârû'ya gelse kardeşi ona uzaktan hizmet ederdi. Her zaman av ve şarap içmekle meşgul olurdu. Üç erkek evladı vardı. Veliaht yaptığı birinin adı Gerde Bâzû idi ve onu çok severdi. Biri Alâüddevle Hasan b. Rüstem diğeri küçük olan İsfahbed Ali idi.

Mülhitler Tarafından Gerde Bâzû'nun Öldürülme Sebebi

İsfahbed öldükten sonra Tâcûlmülûk olarak adlandırılan kardeşi Merdâvîç b. Ali, Temîşe'nin dış bölgelerini ele geçirdi. Cehîne Kalesi ile o çevredeki emirler onunla ittifak yaptılar. Sultan Sencer kız kardeşini ona verdi. Sultan her sabah vakti onu görmeyene kadar hiçbir işle meşgul olmazdı. Bâvendîlerin ilk döneminden son dönemine kadar onun gibi mert, cesur ve karizmatik bir padişahın bulunamayacağı

söylendi. Gerde Bâzû'nun rubaileri de meşhur olup oluşturduğu kalın bir kitabı vardı. Enverî onu övmek için birkaç kaside yazmıştır ve onlardan bir beyit şöyledir:

Sen bu dönemin Hz. Ali'sisin

Tâcûlmülûk bu dönemin aslanısın

Sultan Sencer, İsfahbed'in yanına elçi gönderip bir oğlunu Merv'e kendi yanlarına göndermesini istedi. Kardeşi daima padişah olma arzusundaydı. Veliaht Gerde Bâzû henüz genç idi ve yolculuk için hazırladı.

[88] İsfahbed Hûrşîd b. Ebû Kâsım Bâv Mamtîr'i onun atabeyliği için seçip bin adamla Merv'e gönderdi. Merv'de bulunan her canlı onun asaletini, cesaretini ve görkemini görmek için saraya geldi. Hatta birçok kadın da ona âşık oldu. Onun yiğitliği, asaleti, kârizması bu yüzden tarih oldu. O dönemde bir gün Serahs'ta hamama gitti ve birkaç saat orada kaldıktan sonra hararetinin dinmesi için Maslah hamamına gelerek burada durdu. İki mülhit fırsat kollayıp içeri girerek onu şehit ettiler. Hizmetçileri onu orada bir sandığın içine koyup Ali b. Musa er-Rıza'nın Meşhedi'inde¹⁷⁹ defnettiler.

Bu ölüm haberi Şah Gazi'ye ulaşınca sinirlenip çok üzüldü ve bir türlü sakinleşemedi. Hayatı boyunca Sencer'e mülhit lakabını verdi ve bir daha asla ne mektup yazdı, ne de elçi gönderdi. Ayrıca onun arkadaşı olan meliklere mülhit Sencer'in oğlunun ölüm emrini verdiği ile ilgili mektup yazdı. Harzemşah Said Adil Atsız b. Muhammed, Sâyin Taberî'ye ona şu şekilde bir mektup yazdırana kadar sakinleşmedi: “ *Sen bu kadar mert, bilgili ve akli-selim bir insansın. Ancak, yaptığın iki şey beni çok şaşırttı. Birincisi padişahlar bir iş yapmak için elçi gönderdikleri zaman daha bilgili, daha gösterişli, daha temiz ve daha güzel konuşan birini seçerler. Sen her yıl benim yanıma ferrâş (kapıcı) gibi birini gönderiyorsun ne dış görünüş olarak iyi ve ne de konuşmasını biliyor. Bu iki anlama geliyor ya sarayında doğru düzgün biri yok ya da bizleri adam yerine koymuyorsun. Bu ferrâş Temîşe ferrâşı olan Ebû Nasr'ın babası idi. Bir diğer ilginç olan şey de sultan Sencer, Hezârâsb Kalesi'nde benim de oğlumu öldürdü ama ben halen onu âlemin sahibi görüyorum ve kendimi onun hizmetkârı olarak hissediyorum. Senin oğlunu Sencer öldürmeyip yanındaki bir mülhit öldürmesine rağmen Sencer ailesinin tamamını*

¹⁷⁹ Şehitler mezarlığı.

mülhit diye nitelendiriyorsun.”. Sâyin hiçbir zaman bu mesajı İsfahbed’e söylemeyi doğru bulmadı. Özetle İsfahbed, Sultan Sencer’den yüzünü çevirdiği zaman onun haklı olduğunu ve bunun gibi bir çocuğun herkesten daha aziz olduğunu belirtti. Horasan’da parmakları ve saçları kesilmiş olan bazı çalgıcı kadınlar tövbe ettiler. İsfahbed oğlu öldükten sonra Alamut’ta saldırıya başladı ve hiçbir mülhitin kaleden çıkmaya cesaret edemeyeceği bir saldırı düzenledi. Şah Gazi’nin münşisi Kâfi Ebü’l-Kâsım, Kiyâkûr Muhammed için şöyle bir mektup yazdı. “Kâfir, melun bir insanın hayatı yeryüzünde uzun olmasın ve açık bir konu olduğu bilinir ki kâfirler ile mülhitlerin öldürülmesi Müslümanlar için kurtuluşun sebebidir.

[89] Allah-u Teâla çok büyük bir nimet verdi ki o da bizim kılıcımızla sizin ölümünüzdür. Siz kültürsüz, kötü, hadsiz ve bir tilki gibi sinsice saklanıyorsunuz. Sizin bu bıçaklar ne işe yarar? Ben kimseye size beslediğim düşmanlığı beslemeyip ve bütün çabamı da sizi yok etmek için harcayacağım. Yeryüzünde size benden daha düşman kimse yok, gelin ve adamlığınızı bana gösterin.” Mülhitler bu mektuba karşılık şöyle cevap verdiler. “Senin mektubunu okuduk tamamen kötü sözlerdi ve kötü sözleri kötülük ehli kişiler verir” dediler. Allah’ın laneti zalimlerden başkasına değildir. Kiyâbozorg, Deylem’in hükümdarına Rûdbest’i ikta olarak verdi. Mâzenderân’da mal-mülk sahibi bir kişi vardı. Âmül, Leşkerek, Hindû Kûlade, Hezarek ve Eknan onun mülküydü. Âmül’de yüz yirmi çift öküzü, değirmeni, hamamı ve dükkânları mevcut olup Kiyâbozorg’un veziriydi. Kiyâbozorg, ona Alamut Kalesi’ne saldırmasını emretti ve kimsenin toprağı ekmesine izin vermediler. Alamut Kalesi dışında Deyleman’ın tamamında onların tasarrufunda bir avuç yer kalmadı.

Taberistân Vilayetinın Kontrol Altına Alınması ve Yönetilmesi

İsfahbed Âmül’e gelip Hürrem Kalesi’nin yapılmasını emretti ve Perseb’e kadar olan bölgeyi Lâricân Merzubanı¹⁸⁰, Menûçeher’den geri aldı. İsfahbed’in kız kardeşini ona vermesi için ahali aracılık yaptı. İsfahbed’in oğlu bütün maiyetle Sekâr’a hareket etti ve her ne zaman emir gelirse her bir dinarı 100 normal dinar ve 95 Âmül dinarı ayarında olan 100 Hüsrevânî dinarı haraç göndereceğini bildirdi. Bu dinarlardan çok

¹⁸⁰ Eski Farsça merz “sınır” ve pân “bekçi” kelimelerinin birleşmesiyle elde edilen isim sınır bekçisi, sınır kumandanı gibi anlamlar gelmektedir. Arapça’da ise merzubâna dönüşmüştür. Merzûbânın Sâsânî döneminde valilere, İslami dönemde ise yüksek rütbeli memurlara bir unvan olarak verilmekteydi.

daha fazlasını Kûzâ Kalesi'nden aldı. Hacı Eminüddin Dehîstânî Âmul'de bu dinarları eritti. İsfahbed, İstândâr Şehr Yûşen ile akrabalık yaptı. Nâtil ve Pây-ı Deşt'deki bütün mülkleri çeyiz olarak aldı.

[90] İsfahbed'in şahne ve amîlleri Siyâhrûd'a kadar olan yerlerde hâkimiyet sağladılar. İhtiyaç duyulduğundan Şehr Yûşen'in oğlu ile Temîşe'de emrinde 400 adam hizmet sunması kararlaştırıldı. Emîr Verdânşahel-Kürdî'ye hizmet eden Âmul amîdi Merzuban adında bir adam ortaya çıktı ve Tercî'yi yirmi beş bin dinar karşılığında Emîr Ebû İshak Fernâvend Lefûr'a verdi. İzâbâd'daki edepsiz emîrlerin hepsini tutuklattı ve her birini herhangi bir sebeple alaşağı edip bütün mal mülklerini alarak divana kaydetti. Her şey İsfahbed'in elinde olduğu için Gîlân'dan Temîşe'ye kadar bu şekilde hareket etti. Şehr Yûşen, İstândâr'ın kardeşi ve Kiyâbozorg'un yeğeni Keykâvûs kardeşinden kaçıp İsfahbed'in hizmetine geldi. Bir süre onun rikabında yaya olarak hizmet sundu daha sonra süvari olarak hizmette bulundu. Taberîstân'ın bütün mülkünün Keykâvûs'a verilmesini emretti. Lefûr, Ebû İshak'a dört yüz altın verdi ve Şûzil'e de on iki bin piyade yerleştirip Kûlâhelk'i onlara iktâ olarak ayırdı. Lohrâsf-ı Gîl'i Gîlânlılar ile Gîlân'a gönderdi. Deylem ve Gîlân'da bulunan güçlü erkeklerin getirilip donatılmasını ve herkesin gücüne göre otuz ile bin dinar arasında maaş verilmesini emretti. Kalkan, kılıç ve bayraklı beş yüz gulâm hazırladı ve dört yüz tane de paralı Türk gulâmı için Sârî'de ev tahsis etti. İsfahbed, Ârm'da yerleşik olan eski dört gulâmın dışında diğerlerinin Sârî dışında hiçbir yerden evlenmelerine izin vermedi. Bu gulâmlar için kasap ve fırıncı görevlendirildi. Her mızraklı köleye otuz kilo ekmek, altı kilo et verilmesini istedi. Ok taşıyıcılarına ise her ay on beş kilo ekmek ve üç kilo et verilmesini belirtti. Mızrak sallayıcılarına yeteneğine göre dört veya beş yüz dinar arasında maaş ve hatta bazen bin dinar verilecekti. Yaz kış, ramazan-bayram, evlilik, petrol, pirinç ve hamam masrafı bunların hepsi kanun olarak belirlendi ve Bâvendî hükümetinin sonuna kadar bu şekilde devam etti. Hiçbir Türk'e köy ve toprak iktâ olarak verilmedi. İsfahbed öyle bir hale getirdi ki eğer gece yarısı Temîşe'ye gitseydi silahlı dört yüz tane gulâm hazırda beklerdi. Bâvendî çocukları olan emîrlar ile İsfahbed'in kendi ve babası yönetiminde hizmet etmiş olan tanınmış kişiler, diğer vilayetlerde Serheng olarak görev yapıp nöbetleşe her dört ayda bir 200 adam ile onun sarayında hizmet etmek ile görevlendirildiler.

[91] İsfahbed sarayın dört bir tarafına, küçük bir deliğin bile olduğu yerlere muhafız bıraktı. Görevli kişiler zırhlı bir şekilde beklerlerdi ve diğer askerlerde uyurlardı. Maiyetin başında herhangi bir gün savaş için orduyu yönlendirmek amacı ile nakipler görevlendirildi. Bu kişiler yerlerine ulaştıkları zaman kendi iradeleri ile ayrılma haklarına sahiptiler. Komutanlar istediği zaman bir grubu bir başka gruba değiştiremezdi. İsfahbed bütün Mâzenderân'ın kendi mal mülkü olduğunu söyledi. Dört yüz tane büyük gemi hazırlanmasını emredip ticaret maksadıyla Derbend, Sakisîn ve Bakû'ye yelken açtılar. Büyük şehirlerin her birinde, Bağdat'da Hace Kiyâ, Derbend'de Ebü'l-Hasan Tacir, Harezm'de Sayîn Taberî Ta'vizî, Rey'de İzzeddin Muhammed Muhtar, Sakisîn'de Ahmed Assâr, Mekke'de Za'ferânî, Sivas'ta Muhammed ve Carî gibi vekiller tayin etti. Bu cemaatin ticaret yapması için her birine yüz ya da iki yüz bin dinar verildi. Damgan ve Esterâbâd'da İsfahbed'in tahıl ürünlerini satmak için beş yüz katır, on tane ahırcı görevlendirildi. Şekerkamışı ekilmesini istedi. Âmul'deki tarlalarından yetmiş beş bin kilo şeker ve nebat, Dâbûyi'de ise kırk beş bin kilo üretilirdi. Şeker fabrikaları Hûzistan'dan Muhammed Hûzî ve Ali Hûzî'nin elindeydi. Bu dönemde beyaz şekerin üç kilosu bir buçuk altın sikke değerindeydi.

Süleyman Şah'ın İsfahbed'in Misafirliğine Gelmesi

İleri gelenlere ve halka malum olduğu üzere Oğuzlar, Sultan Sencer'i mağlup edip esir edince, savaşın şekli hala kâğıtlara yazılıp temize çekilirdi ve başkaları da bunun nasıl olduğu ile ilgili yazılar yazarlardı.

[92] Sencer'in birçok emîri İsfahbed'e sığınıp onun hizmetine katıldı. Sencer'in yeğeni Süleymanşah beş emîrle Esterâbâd'a geldi ve İsfahbed Tâcûlmülûk Merdâviç b. Ali oradaydı. Onları İmamüddeve'nin köşkünde misafir etti. O köşk Esterâbâd'da hala ayaktadır. Sencer, Süleymanşah'a aşırı derecede itina gösterirdi. Bir gün polo meydanına gidene kadar bu tutumunu aynı şekilde devam ettirdi. Sultanın ordusunda hiç kimse Tâcûlmülûk gibi polo oynayamazdı. Bin iki yüz dinara satın aldığı bir Arap atına sahipti. Sultan Süleymanşah, polo oyunu için şart koyacağını bunun içinde eğer kendisi kazanırsa onun atını alacağını ve kaybederse de o ne isterse onu vereceğini söylemişti. Süleymanşah'ın yanında bir gulâmı vardı ve bir an bile ondan uzak durmaya tahammül edemezdi. Tâcûlmülûk benden at, senden de gulâm dedi. Süleymanşah bunu kabul etti. İsfahbed üzeniyi hazırladı ve ayaklarını atın üzerine

attı. Oyun başladı ve Süleymanşah kaybetti. Dünyada bu oyunu Tâcûlmülûk gibi oynayan yoktu. Süleymanşah saraya gittiği zaman gulâmı İsfahbed Tâcûlmülûk'ün yanına gönderdi. İsfahbed atını hazırladı ve gulâma da ata binmesini emrederek Süleymanşah'ın yanına gönderdi. Bunun bahsi yani Şah Gazi'in Sultan Süleyman'ın maiyetine katılması ve ona ne yaptığı, onu nasıl Hemedân'a götürdüğü ve saltanata oturttuğu konusu birinci ciltte geçmişti. Mahmud Gundem Kûb Sultan, Mâzenderân'a geldi. Sultan Süleyman, Rey ve çevresini İsfahbed'e vermişti. İsfahbed, Rey'i tasarrufuna alarak Hâce Hasan Necmüddin'i Rey vilayetine amîd olarak gönderdi. Bir yıl sekiz ay boyunca Rey ve Meşkû'ya kadar onun çevresi İsfahbed'in tasarrufunda idi. Rey ve Mâzenderân'daki bütün kadılar, seyyidler ve tanınmış kişiler Şah Gazi'nin hizmetinde idiler. Âlemde, Seyyid İzzeddin Yahya'nın babası Murtaza'dan daha saygın ve önemli kimse yoktu. Şah Gazi ile tahta oturup emir verirdi.

[93] Murtaza bir süre Mâzenderân'da kaldı. Kazvin'de bulunan Seyyid Kemâleddin Murtaza ve kardeşi Seyyid Kıvâmeddin'e Rey'in Zemahran mahallesinde bir medrese yapmaları için yüz yirmi bin dinar verdi. Ayrıca Rey'de bulunan yedi büyük köyün alınmasını ve bu medreseye vakfedilmesini istedi. Mâzenderân'da kâse, hasır, piriç, şeker ve yağ gibi şeyler yapıp her yıl fakihler ve medrese mütevellisi için gönderilirdi. Bir kimse bu vakıfnameyi incelerse o padişahın himmetinin ne kadar ziyade olduğunu bilir. Elhamdülillah bu medrese hala ayaktadır ve kıyamete kadar da öyle kalsın. Oradaki seyyidlerin büyüklerinin çocukları ve Kazvin Alevîlerinden iki yüze yakın kişi de onun hayratından istifade etmekteydi. Onun vefatından sonra İsfahbed Alâüddevle Hasan b. Rüstem, Seyyid Kemâleddin'in yanında bulunan on iki bin dinar altını Rey'den Hz. Ali'nin fakir olan akrabaları için Mâzenderân'a gönderilmesini emretti. Bugün Zâmehrân'da o medrese halen faaliyette ve ilmî etkinliklerini devam ettirmektedir. Seyyid Ziyâüddin adında bir müderris burada bulunurdu ve bütün ilimlerde ders verebilecek donanıma sahipti. Seyyid Salih Kıvamüddin Ali b. Münteşî'nin mütevellisinin ve İmâmiyye'nin mütekellimi olan Seyyid Mahmud Haşimî'nin öğrencisidir. Fakihler her zaman orada bulunur ve ilim ile meşgul olurlardı. İbn-i İsfendiyâr şöyle söyler: “ O kadar vilayet gezip gördüm ancak hiçbir yerde bu kadar ilimle uğraşan bir cemaat görmedim ve inşallah bu şekilde kalır”. Atabeg İldeniz, Dejmar Kalesi'nden Sultan Arslan b. Tuğrul'u alıp

Azerbaycan'da tahta oturduktan sonra Irak'a gelerek Süleymanşah ile savaştı ve onu tutup kalede hapsetti.

[94] Sultan Arslan tecrübeli biriydi ve Dejmâr Kalesi'nden sürekli başını çıkarıp aşağıda akan suya baktığı için boynu eğikti. İldeniz, Irak, Azerbaycan, Ârrân ve Ahlat'da faaliyet göstermek istedi ve oğlu Muhammed'i de Rey'e gönderdi. İsfahbed, Sungur İnanç'ı Muhammed'i çıkarmak için Gorgân'dan Rey'e gönderdi. İldeniz ve İnanç arasında akrabalık kuruldu. Kızı Kuteybe Hatun'u, Atabey Muhammed için istedi. Sultan Sencer'in ordusunda Sungur İnanç gibi bir asker yoktu. Her zaman dört tane kılıç kuşanırdı. İsfahbed vilayette sıkıntılar baş gösterdiğinde Abbas'ın mühlitlerden almış olduğu Estonâvend Kalesi'ni bir Türk'e verdi. Daha sonra o Türk'ten satın aldı ve Pirûzekûh Kalesi'ni muhasara etti. Muhasara edildiklerinden dolayı İsfahbed ile savaşamayacaklarını bildikleri için kaleyi sattılar ve bütün Demâvend emîrleri Irak'ı ona bıraktılar.

Merdavîç ve İsfahbed'in Akîbeti

İsfahbed için hiçbir şey kardeşinin işinden daha önemli değildi. Orduyu Esterâbâd'a gönderdi. Ahali kardeşinden yüz çevirerek onun hizmetine yöneldiler. Çünkü o çok zengindi ve Tâcûlmülûk ise fakirdi. Yüz Gîlânlının bir günlük parasını veremeyecek kadar fakirdi. Sarayda hoca olan bir kadı bir gün onun yanına gelerek bugün Gîlânlıların maaş günüdür ve başlığını sarıp para istiyorlar, dedi. İsfahbed: *Sen bu şekilde gelip benden para mı istiyorsun*, dedi. Kadı onun yanından çıktı ve başlığını çıkarıp tekrardan onun yanına giderek ben başlığımı çıkarıp attım ama pehlivanlar aynı şekilde para istemeye devam ediyorlar, dedi. İsfahbed tebessüm ederek verecek bir cevap bulamadı. Bâlman Kalesi'nin bir sultana ait olduğunu ve Şah Gazi'nin bu kaleyi onlardan satın aldığını belirtti. Bâlman ve Hasterûd ahalisi ve Seyyid Cemâleddin Ebû'l-Kâsım Alevî, İsfahbed'in yanına gittiler. Seyyid Cemâleddin Esterâbâd'da bir fırıncı idi ve babasıyla burayı emniyete almışlardı. Şair İmâdî'nin Memduhlarından olan İmâdüddeve Merdâvîç ve Ferâmerz birer padişah olup Bâlman Kalesi'nin de sahipleri idiler.

[95] İmâdî'nin burcu hala o kalede mevcuttu ve hiç kimse onu açamadı. Merdâvîç ve Ferâmerz'in ölümünden sonra kalenin Arguş'un eline geçmesiyle Verdânşah ve kardeşi Alâüddeve'nin hizmetine katıldılar. Seyyid Cemâleddin de Verdânşah'ın hizmetine katıldı. Şah Gazi, Esterâbâd'ı tasarrufuna aldıktan sonra oranın

komutanlığını ona verdi ve bir süre sonra da bütün ordu komutanlığını ona bıraktı. Şuanda orada çocukları hâkim olan Ali Lerze Cehîne Rûdbar, İsfahbed'in yanına geldi ki hala onun çocukları bu bölgeye hâkimler. Bu bölgede ondan daha cesur bir asker yoktu. Onun cesareti ve mertliğinden dolayı Şah Gazi onu çok severdi. Onun hakkında Rüstem-i Mâzenderân diye yazarlardı. İsfahbed Tâcûlmülûk, Cehîne Kalesi'ni muhasara etmesi için emir verdi ve sultanın kız kardeşini oraya götürdü. Bütün Rûdbar ahalisi kardeşinin yanına gittiklerini bildiği için o kaleye geri döndü ve oğlunun eşi olan Fahrüddeve Gorşâsf ile Horasan'a gitmek için Kebûd Câme vilayetine gitti. İsfahbed, Kebûd Câme'ye (...) isimli birini gönderdi ve eğer Merdâvîç'in Horasan'a gitmesine izin verecek olursa, onun yerine kendisini öldüreceğini belirtti. Kebûd Câme, İsfahbed'e bir elçi gönderdi ve kardeşini öldürmeye cesaretinin olmadığını söyledi. Kebûd Câme onu yakalayıp esir edeceğini ve İsfahbed'in de onu öldürmek için birini göndermesini talep etti İsfahbed güvendiği adamları gönderdi ve aralarında Sungur Sorh isimli birini kardeşi Tâcûlmülûk'ün başını kesmesi için gönderdi. Onun başını Rûdbest'de İsfahbed'in yanına getirdiler. Bu gulâm yaşadığı sürece adı Kaltabânkeş olarak kaldı çünkü Şah Gazi onu böyle çağırırdı. İsfahbed daha sonra (...) Kalesi'ni aldı ve Vecâr Kalesi'ni de bayındır hale getirdi. İsfahbed, Sultan Sencer'in kız kardeşini getirip birkaç gün içinde nikâhladı ancak bir süre sonra o vefat etti. Vitak isimli Emîr-i Ecel'in askerlerinden bir Türk Âmûl'de İsfahbed'in hizmetindeydi. İsfahbed, Sencer ve Mahmud Han'dan sonra Gorgân'ı kendi tasarrufuna almıştı ve Câcrom'u da ele geçirdi. Veziri olan ve Mücâheddin lakabını verdiği emîri İbrahim Tercî'yi Gorgân vilayetine gönderdi. Câcrom'u da Necmeddin lakabını verdiği Şulek'i isimli birine verdi. Şah, Muaviye'nin nakibi Yusuf Aliyân'ı birkaç oğlu ile oraya kutval¹⁸¹ tayin etti.

[96]

İsfahbed'in Horasan'a Gitmesi Hakkında

İsfahbed bu işleri bitirdiğinde ve Oğuzlar bütün Horasan'ı aldıklarında, onların büyükleri ve ileri gelenleri olan Tuti Bey ve Korkut Sencer, İsfahbed'in yanına elçiler gönderdiler. Elçiler, Rûzâbâb ve Nevhendek köyünde İsfahbed'in hizmetine

¹⁸¹ Hintçe kôtvâla kelimesinden gelmekte olup kale komutanı anlamını gelmektedir. Ortaçağ boyunca Hindistan, Orta Asya ve İran'da kullanılmıştır. İlhanlılar, Timurlar ve Safevîler'de “ bir şehir veya kasabanın mahallî idarecisi” anlamında kullanılmıştır.

ulaştılar ve onun düşmanı olan Sencer'i tutukladıklarını ve onunla anlaşp, Irak'ta sahip oldukları her şeyin yüzde yirmi beşini, Horasan'da ise yüzde yetmiş beşini kendileri için istediklerini belirttiler. İsfahbed, Oğuzların sözlerini hiç önemsemedi, çünkü Harezmşah-ı Bozorg Atsız onun arkadaşı idi ve kendisinin yanında olacağı ile ilgili bir mektup yazdı. Bu mektubun nüshası hâlâ Ebkarü'l-Efkâr Reşidüddin Vatvat kitabında yazılıdır. İsfahbed, Oğuzların ve elçilerinin sözlerine itibar etmeyip maiyetini topladı. Otuz binin üzerinde süvari ile yaya asker hazırladı. Bunların sekiz bini Şûziladaşt ve Kûla'nın piyadeleri idi. Eğer her biri yazılırsa uzun sürecek. Oğuzlar Dîhistan'a gelmek için Nişabur'a gittiler. İsfahbed, Gorgân'ı Yetak'a vermişti. Bu dönemde de Harezm'e otuz fersah mesafedeki Hezârâsf mevziinde Harzemşah-ı Bozorg Atsız'ın öldüğü haberi yayıldı. İsfahbed, Gîl, Deylem, Rûyân, Lâricân, Kebûd Câme, Yetak, Demâvend, Kasrân ve Kazvin ahalisinden oluşan bütün maiyetle Dîhistan'a geldi. Âmul, Sârî ve Ârm'daki hırsızlar, zorbalar ve ayyarlardan yaklaşık elli bin kişi bu maiyetle yola çıktılar. Birbirlerine ulaşınca Oğuzlar birini İsfahbed'in yanına gönderip Nişabur'a gelmeleri ve o bölgeyi ona vermek için kendilerine izin vermesini belirttiler. İsfahbed kimseyi dinlemeyip savaş için geldiğini ve barış istemediğini söyledi. Savaş başlayınca Yetak ve Kebûd Câme kendi maiyetleriyle sağ taraftaydılar.

[97] Lâricân Merzûban, İstândâr, Demâvend ve Kasrân'ın maiyeti de sol taraftaydılar. İsfahbed de Taberistân Bâvendîleri ve gulâmlarla ordunun merkezindeydi. O gün savaş meydanına çıktığı zaman İsfahbed'in atının ayağı sarsıldı. Hüsâmüddeve, Haşim Alevî'ye: Eğer öncü birliklerimiz geri gelemeyecek olursa bugün savaşmayacağız, dedi. Haşim ve diğerleri öncü birliğin sabah gittiğini ve bu saatte savaş meydanına ulaşmış olduğunu belirttiler. İsfahbed bugün ya beni yakalayacaklar ya da öldürecekler dedi. İsfahbed ayrıca o gün ki Karaca Saki ile savaşta kendisini attan düşürüp yaraladıkları misali yine aynı olayın yaşanmasından korktuğunu ancak gitmekten başka bir çarenin kalmayıp tevekkül edeceklerini söyledi. Bu cümleyi söyledikten sonra savaş meydanına çıktılar ve Oğuzlar kendi merkez askerlerini İsfahbed'in yönüne doğru sürdürdüler. İsfahbed üç kat daha ileri gitti ve Oğuzların merkez askerleri geri döndüler. Aynı şekilde Oğuzların sağ güçleri İsfahbed'in sol güçlerine saldırdılar. Yetak ve Kebûd Câme eğer İsfahbed bu savaş kaybederse makamlarını kendilerinden alacaklarını ve yaşama şanslarının kalmayacağını belirttiler. Kimse onlara saldırmadan mağlup olmuş gibi davranıp

teslim oldular. İsfahbed uzaktan askerlerin kaldırdığı tozu görünce onun ne olduğunu sordu? Yetak ve Kebûd Câme'nin kaçtığını söylediler. Böylece Oğuzların ordusu hemen o taraftan çıkıp İsfahbed'in maiyetini yendiler. İsfahbed'e Oğuzların kendilerine ulaştıklarını söylediler. İsfahbed tahtının buraya bırakılmasını söyledi. Kardeşi Nasırülmülûk ve Taberistân'ın büyükleri burası tahtın yeri değil, senin bütün maiyetini öldürecekler ve piyadelerden hiçbirisi sağ kalmayacak dediler. İsfahbed ah çekip Türklerin vefasızlığına lanet etti. Kendi piyadelerinin katilleri olarak gördü. İsfahbed'i oradan alıp dört kişi ile onu çıkardılar. Yetak ve Kebûd Câme ise kendi vilayetlerine gittiler. İsfahbed'in otuz bin askerinden bin tane asker kaldı. Öldürülen askerlerin yerleri halen bellidir. İsfahbed, Taberistân'a gelip tekrardan asker seçti ve on iki bin asker topladı. Mehrîn ve Mansûrekûh kalelerine gidip sekiz ay orayı muhasara etti ve sonunda ele geçirdi. Bestâm ve Dâmgân'ı tasarrufu altına aldı ve böylece Oğuzlar Maverâünnehir'e gittiler. Müeyyed Âyaba Oğuzların askerleri arasından Sultan Sencer'i kaçırdı ve Merv'e götürüp tahta oturttu. Türkan Hatun'u tekrar getirdiler. Sultan Sencer seksen yaşına varmıştı ve kısa bir süre sonra öldü. Horasan'ın her tarafında bir emîr başkaldırdı. Bu hikâye uzundur anlatmaya gerek yok.

[98] İsfahbed mülhitler ile mücadele etmek için Kiyâ Bozorg'u görevlendirdi. Kiyâ Bozorg, mülkü Deylemlilere bırakıp bir süre sonra öldü. İsfahbed, yeğeni Keykâvûs İstandâr'a Deylemân'ı otuz bin Kadirî dinarı haraç karşılığında verdi ve oraya yerleşip görevinin mülhitler ile cihat etmek olduğunu söyledi. Keykâvûs da İsfahbed'in emrettiği gibi yaptı ve bu arada bir iki yıl içinde İstandâr Şehr Yuşen de oraya geldi. Akrabası Emîr Namavar, Bîsütun'un babası idi. Çocukları Şehr Yuşen Hezârâsf ve Celil küçüklerdi. Rûyân ahalisi Namavar'a daha büyük olanı hükümdar olarak seçmeyi teklif ettiler. Keykâvûs Deyleman'dan Kecû'ya gitti ve Namavar'ı yakalayıp esir etti. Onu Nûr Kalesi'ne gönderdi ve ömrünün sonuna kadar oradaydı. Keykâvûs saltanata oturdu ve İsfahbed'in hizmetine girdi. Eliş'ten Siyahrûd'un yanına kadar buraları yirmi dört bin dinara kiraladı. Her hafta Âmül divanında Pazar günü onun naibi aylık ödemesini getirdi ve âmid, Merzuban'a ulaştırdı.

İstândâr Keykâvûs ve Fahrüddevle Gorşâsf'ın İsfehbed ile Muhalefeti Hakkında

İstândâr Keykâvûs, Fahrüddevle Gorşâsf ile Dîhîstan savaşında anlaşarak Mâzenderân topraklarında isyan edeceğini ve kendisinin de Gulpâyegân'da isyan etmesini söyledi. İsfehbed ile mücadele etmekten bıktıklarını ve artık takatlerinin kalmadığını belirtti. Bir gün bile olsa padişahlığın keyfinden lezzet almadıklarını söylediler. Akıbetlerinin de onun askerleri arasında ya ölecekler ya da esir olacaklar diye düşündüler. İkisi aralarında anlaştılar, biri Esterâbâd'ı diğeri de Âmül'ü ele geçirecekti. Her ikisi bu yerlere ulaştıkları zaman Estândâr Keykâvûs da Âmül'e geldi ve Karâkulâde'de İsfehbed'in köşkünü yaktı. Âmül'ün maiyeti ona çıktı. Fahrüddevle, Esterâbâd'a geldi ve yağma yaptıktan sonra Gulpâyegân'a gitti. İsfehbed, maiyeti Temîşe'nin dışına gönderip Gulpâyegân'ı yaktı ve birkaç kişinin boynunun vurulmasını emretti. Bu sebeple Fahrüddevle Gorşâsf kaçarak Cehîne Kalesi'ne gitti. Bütün kadın, çocuk, akraba ve kabilesini yağmalayıp Sârî'ye getirdiler. O yıl Esterâbâd amîdi olan İzzeddin Mahmud'un Fahrüddevle ile olan sırlarını açığa çıkardılar.

[99] Fahrüddevle'ye hizmet edip onun kâtipliğini yapan kardeşi Muvaffak'ı da getirdiler. İzzeddin bir yıl sekiz ay Sultan Şiken Kalesi'nde mahkûm edildi. Gerde Bâzû'nun hizmetinde olup onun veziri olan Mucîr Ebû Nasrân, Serahs'ta mülhitleri öldürdü. Gerde Bâzû'nun hazinesi onun elinde bulunmaktaydı. Hazineyi maiyetten gizli bir şekilde getirip İsfehbed'e teslim etti. Bu durum İsfehbed'in hoşuna gitti ve kendi hazinedarlığını ona verdi. Daha sonra sarayın bütün yetkilerini ona devredip bu makamdan vezirliğe yükseltti. Vezir olduktan sonra Mâzenderân'ın vezareti gerek ondan önce ve gerekse ondan sonra Bâvendîlerin hiçbir vezirinin hükmü bu kadar geniş olmamıştı. İsfehbed'in ona 400 bin dinar altın emanet olarak vermiş olduğu söylenirdi. Ölüm zamanı yaklaşıncâ İsfehbed'e vezirin yakında öleceğini bu nedenle bir kişiyi vezirin yanına gönderterek emaneti nereye koyduğunu sormasını söylediler. Can vereceği sırada uyandı ve İsfehbed'e hâlâ yaşıyor olduğumu söyleyin, dedi. Kalktığı zaman da elçi göndermeye gerek olmadığını belirtti. Elçiler evden çıktıkları sırada vefat etti ve o emaneti de bulamadılar. Ondan sonra bir kardeşi ve Ali isimli bir yeğeni kalmıştı. Bizim zamanımızda İsfehbed bu emaneti hala onlardan

istemektedir. Alâüddeve Hasan ve Şah Erdeşîr uzun süre hapiste kaldılar ve Mucîr ölünce Sârî şehrinin şairleri onun için beyit okudular.

İsfehbed, Gulpâyegân'ı Fahrüddeve'den geri alıp Cehîne Kalesi'ne gittiği zaman oğlu Alâüddeve İsfehbed Hasan'ı bütün orduyla valilik için gönderdi ve Keykâvûs'u tutmayana kadar da geri dönmeme emrini verdi. İsfehbed, Taberistân'ın maiyetiyle Keykâvûs'a karşı yürüdüğü zaman o da onlara doğru harekete geçti ve Kâvî Race yolu üzerinde saklandı. Fahrüddeve, İsfehbed Alâüddeve Hasan'ı bütün maiyetiyle yenilgiye uğratarak Şah Gazi'nin kendisine 700 dinarlık elbise giydirdiği Gîlanşah adında bir Gîlânlı hariç hepsini uzaklaştırdı. Onu parça parça edene kadar yerinden oynatamadılar. Dadârgîl adlı kişi İsfehbed Alâüddeve'yi gemiye bindirip Gîlân'a Sultan Şahgîl'in evine götürdü.

[100] Padişah Mübarezeddin Ercâs'ın gözünü çıkardılar, İsfehbed Hûrşîd Mamtîr'i tuttular. Bazı kişiler onun bizzat Keykâvûs için casusluk yaptığını söylediler. İsfehbed, onun makamını ele geçirdiği için böyle yaptı. Gerde Bâzû'yu Serahs'ta öldürdükleri için bu makamı aldı. Onun atebeyi ve kardeşi Padişah Kârûn Taberiyân'ı kendi yanında götürdü ve yüksek bir mertebeye getirdi. Sârî'den Âmül'e kadar sipehsâlârlığı ve amîdliği ona verdi. İsfehbed Alâüddeve Hasan, Emîr Ali Sabıkuddevle, Muzaffereddin İsfehbed Mecdüddin Dârâ ve Hüsameddin bir süre sonra onun hizmetine ulaşmak istediler. İsfehbed Şerefülmülûk, Alâüddeve Hasan'ın Kerkem'e gitmesini söyledi ve ata binmesine izin vermeyip her şeyi ondan geri aldı. Mecdüddin Dârâ'yı Cehûdiye'ye, Hüsamüddin Alevî'yi Vâkeân Dâbüyi'ye, Muzaffereddin'i Cîkâbiliyi Rustak Ezât'a gönderdi. *“Eğer bu mevzilerden çıktığınızı veya ata bindiğinizi öğrenirsem çocuklarını ve diğer akrabalarınızdan hepsinin orada asılmasını emredeceğini,”* dedi. *“Emîr Ali Sabıküddeve ordugâhta seni görmek için izin verilirse bin koyun hizmetine sunacağım,”* dedi. Ona izin vermeleri için bin tane koyun Şilet'te hediye etti ve onun adını da eşek Ali koydu. *“Eşekten de ancak eşekçe davranışlar beklenilirdi,”* dedi. Bu söz İsfehbed'i biraz yumuşattı. Ama bir yıl onun iktasını ve malını geri aldı. Bundan sonra İsfehbed'de nikris hastalığı ortaya çıkmıştı ve ona iğne yapmak için sırtlayıp götürürlerdi. İyileştikten sonra orduyu toplayıp Bestâm'a gitti ve Bediş Kalesi'ni satın aldı. Oradan Kecu'ya saldırı emri verdi. Maiyetinin çoğu oraya saldırdı ve Sencer'in emirleri onun hizmetine

geldiler. İstândâr Keykâvus'un sarayını muhasara ettikleri zaman bu durumdan haberdar oldu. Bu yüzden bütün Kecû'yu yağmalayarak geri döndüler.

Baharb'ın Babası Lâricân Hâkimi Menûçeher'i Öldürmesi

Bu yıl da Lâricân hâkimi Menûçeher oğlu tarafından öldürüldü.

[101] Menûçeher, samimi bir şekilde İsfahbed'e yardım ederdi ve elinden geldiğince de onun için çabalardı. İsfahbed ile akrabalık yaptığı için büyük bir konuma ulaşmıştı. Lâricân ahalisi onu kendi babalarından daha yakın görürlerdi. Akıllı ve liyakatli bir padişahı. Kehrûd'u öyle bir bayındır hale getirdi ki Mısır, Hint, Roma ve Şam'dan buraya mallar getirilirdi. Ayrıca görkemli binalar inşa edildi ve eğer bunları görmeyen bir kimseye anlatılsaydı inanmayabilirdi. Onun on sekiz oğlu ve birkaç tane de kızı vardı. Büyük oğlunun adı Baharb (Ebû Harb) idi. Baharb, Allah ve kitap tanımayan dinsiz bir kişiliğe sahipti ve bundan dolayı da babası ondan hiç razı değildi. Babası onun davranışlarından ve huylarından dolayı üzülmüyordu. Bir defa Kehrûd'da babasından kaçtı ve İsfahbed'in hizmetine katılmak için Şenyûh geçidine kadar geldi. Babası bu haberi duyduğunda askerleri, tutup getirmeleri için onun ardından gönderdi. O geçide ulaştığı zaman orada bulunan cemaat onun çıkmasına izin vermediler. O sırada babasının askerleri ulaştı ve korkudan dolayı kendini Hürmüz çayına attı ki eğer dağ oraya düşseydi parçalanırdı. Babasının adamları onu ölüme terk edip geri döndüler. Suyun içinde attan ayrılıp nehrin kenarına geldi ve Allah'ın yardımıyla at da zarar görmeden her ikisi sudan çıktı. Daha sonra ata binerek o günün gecesinde Âmul'e ulaştı. Şahneler ve amîller onun geldiğini haber alınca hemen onu karşılamaya gittiler. Onun için elbise, binek, başlık gibi gerekli ne varsa hazırladılar ve İsfahbed'e haber verdiler. İsfahbed, Baharb'a her konuda iyi davranılmasını ve güzel bir şekilde de kendi yanına gönderilmesini istedi. İsfahbed'in emrini yerine getirerek onu gönderdiler. Baharb, İsfahbed'in sarayına ulaşınca ona güzel muamelelerde bulunulup devamlı bir şekilde ona hizmet yapıyordu. Bu durum da Menûçeher, İsfahbed'e bir mektup yazıncaya kadar devam etti. İsfahbed bir süre sonra Baharb'a iktâ verip güzel bir teşrifat ile babasının yanına gönderdi. Babası ondan daha küçük olan (...) isimli kardeşini veliaht olarak kabul etmişti. Baharb, onu kıskanıyordu ve babası da Baharb'ın bu durumuna dayanamıyordu. Çaresiz adam dünya işlerinin Allah'ın kaderiyle gerçekleştiğini bilmiyordu.

[102] Padişahlık yüce Allah’a aittir. Bu iki günlük yalan dünya için kan dökmek çok kötüdür. Özellikle baba olan biri için çok daha kötüdür. Baharb; kötü bir kalp, öfke, kıskançlık ve nefret ile bir ramazan gecesi babasının yanına gelip veliaht kardeşini misafir edeceğini söyledi. Onun yanında diğer iki kardeşini de beraberinde eve götürdü ve o gece kardeşlerini geç saatlere kadar evde tuttu. Misafirlik bitince herkes kendi kasrına döndü. Ancak haramzade ve dinsiz Baharb, bütün kardeşlerinin öldürülmesi emrini verdi ve sabah vakti de babasının Kehrûd’daki sarayına geldi. Babası da sarayda hamamdan çıktıktan sonra tahta oturdu. Emîr Humâm Perîm ve Dâbû da onun yanına oturdular. Baharb içeri gelerek yavaşça babasının arkasında durdu ve kolundan çıkardığı gürz ile başına öyle bir darbe indirdi ki babası orada can verdi. İsfahbed’in bir hizmetçisi kılıcı çıkarıp onu öldürmek istedi ama Baharb’ın adamları onu öldürdüler. Humâm ve Dâbû böylesi işlerin dünyada çok fazla gerçekleştiğini söyledi. Babasının buradan götürülmesi emrini verdi ve kardeşlerinin cenazelerinin de meydana getirilmesini istedi. Kendisi de evin damına çıkıp halka hitaben Mâzenderân şahının emriyle bu işleri yaptığını söyledi. Çünkü insanların Mâzenderân şahından korktuklarını ve ona karşı bir şey yapamayacaklarını bildiği için böyle söyledi. Kehrûd kapıların kapatılması emrini verdi. (...) isimli bir kişiyi Şah Gazi’nin yanına gönderdi. İsfahbed, Gecmûr’daydı. Baharb’ın elçisi ulaştığı zaman hemen İsfahbed’in yanına götürdüler. İsfahbed niçin geldiğini sordu? İsfahbed’in padişahlığı devamlı olsun Baharb’ın yanından geldim babasını öldürdüm, dedi. İsfahbed de babasını öldürmesi beni ilgilendirmez. Benim için önemli olan emrimi yerine getirip getirmemesidir, dedi. Baharb hemen hizmetine katılabileceğini belirtti. İsfahbed bunun üzerine “*gidin ona, biz gidip sarayda bekliyoruz olabildiğince erken gelmesini söyleyin*”, dedi. Elçi, Baharb’ın yanına giderek İsfahbed’in tepkisini, hal-hareketlerini, davranış ve tavırlarını ona anlattı. İsfahbed, Gecmûr’dan Âmul’e geldiği zaman Baharb üçyüz süvari ve piyade ile babasının hiçbir zaman sahip olmadığı bir görkemle hizmet için hazır bulundu. İsfahbed ordusunu toplayarak Deylem’e gitti ve daha sonra Kelâr’a oradan Gûrşîrd’e ve Gûrşîrd’den de Kecû’ya gitti.

[103] Kitabın ilk cildinde zikredildiği şekilde Kecû’dan Serdavî Rece’ye geldi. İstândâr, Alâüddevle Hasan’a davrandığı gibi bütün süvari ve piyadeleri toplayarak yola çıktı. Baharb, Lâricân’ın sınır muhafızları ve Mâzenderân’ın tanınmış kişilerini hezimete uğrattı. İsfahbed burada ne oldu, diye sordu. Ordunun yenilgiye uğradığını

söylediler. İsfahbed tahtının getirilmesi için emir verdi ve tahtı getirip yere bıraktılar. Şimdi siz gidin o haramzade gelip beni alsın bakalım diye belirtti. Hezimete uğrayan kişiler onun tahtının yanına geldiler. Ehlem tarafından Kiyûnu Kelâde isimli büyük ve meşhur olan bir asker vardı ve öteden beri hizmet ederdi. İsfahbed'e eğer tahta oturmak istiyorsan her iki orduyu da görebileceği bir yere yerleştirmesini söyledi. Tahtın İsfahbed'in söylediği yere götürülmesini belirtti ve elbisesini açtı. Baharb diğer emirler ile geri döndü ve bir anda doksan adamı kılıç ile öldürerek Kelâr İsfahbedleri, Mânîvend, Şîr Zilvend, Hordâvend, Gîl, Deylem ve Gürcülerden dört yüz adamı esir alıp Mâzenderân şahının yanına getirdiler. İstândâr Keykâvûs sadece iki kişi ile kaçtı. İsfahbed oradan göç etti. İstândâr Serpeteşte'nin yanına geldi, yanında (...) isimli bir seyyid vardı. Seyyid adamı görüyor musun, Şah Gazi'yi anımsatıyor, dedi. Ona benim için oraya git ve köle Keykâvûs'un pişman olarak senin huzurunda diz çökmeye hazır olduğunu söylemesini istedi. Ayrıca ben isteğim şeyi yaparak işlediğim günah ile geldim, bir af imkânı var mı diye sordu? Bunları söyledikten sonra oraya döndü ve seni bekliyor olacak dedi. Alevî gitti ve İsfahbed'e bu sözleri anlattı. İsfahbed cezanı aldı bundan sonra senin hizmetindedir, dedi. Ramazan ayı idi ve İsfahbed oradan Âmül'e geldi. Bu dört yüz adamı yakmış olduğu sarayın köprüsüne astırdı. Âmül şehrinde o mahalleden çok kötü koku geldiği için kimse oradan geçemiyordu. Bunlardan biri olan Rûyân Merde otuz bin dinar takdim etti ama İsfahbed kabul etmedi. Dünyada hangi padişahın benim evimi yıkmaya cesareti var ki dedi. Sonbahar geldiği zaman maiyeti toplayıp Deylem'e gitti. Benefşegûn'a ulaşınca İstândâr Keykâvûs haber aldı. Kefen ve kılıç ile İsfahbed'i karşılamaya geldi ve Keykâvûs seni nasıl bu isyana sürükledi, dedi. O kendisine bir vilayet vermesi gerekirken vefasızlık edip vermeyen Âmül amîdinden dolayı isyan ettiğini belirtti. Ayrıca kendisinden para ve mal istedi. Birini gönderip onu rezil etsin dedi.

[104] Gidip ona akrabalarının kaybolmayıp avare olmaması için kendi kavmine ve aşiretine katılmasını söyledi. Sakın bir hata yaptığımızı düşünme, ben Âmül'e ulaşmadan önce sen bütün ordu ile benim maiyetime katılmalısın ki gidip Gorşâsf'ı Cehîne'ye indireyim, dedi. Ben padişahın emrini yerine getirip Âmül'de senin hizmetine katılacağım ama benim ordumun hepsi bu kadar ve senin yanına geldiler ve artık hiçbir şeyim yok, dedi. Padişah üzülme Âmül'e ulaştığın zaman sana yardım edeceğiz dedi.

Keykâvûs ordusunun içine girdi, İsfahbed, Âmul'e ulaştığı zaman onun hizmetine katıldı. Merzuban'a 1000 Âmul dinarını ona vermesini emretti ve bir yıllık olan altın borcundan dolayı telaşlanmayıp onu vermemesini söyledi. Âmul'den göç etti ve Cehîne Kalesi'ne gitti. Keykâvûs'u yanına çağırdı. Bu isyanı sen ve Fahrüddeve Gorşâsf anlaşılarak mı yapmıştınız diye sordu. Evet, öyleydi diye cevap verdi. Kaleye gitmesi ve ona kendisinin daha kalabalık ve daha iyi olduğunu, ben İsfahbed ile anlaşmazsam sende anlaşamazsın diye belirtmesini, bana olan saygın için çık ki seni affedeyim, yoksa bu dağ ve denize emredip (...) ve Gulpâyegân'da onu yakmaları için emir vereceğim diye söylemesini belirtti. Keykâvûs kaleye gitti böylece bunu ve Fahrüddeve ile arasında meydana gelen diğer olayları onunla paylaştı. İsfahbed, Fahrüddeve'yi affedip Gulpâyegân'ı ona verdi ve Cehîne Kalesi'ni geri aldı. Kendi komutanını oraya yerleştirdi ve Mâzenderân'a geldi. Gîlân'dan Dinar Cârî, Câcrom, Şebînkân ve Cermağan'a kadar altı ay boyunca ordu topladı. Lend, Bord ve diğer köylerden ağaçların kesilmesi için emir verdi. Altı ay sonra iki yüz bin yük ile Girdkûh mıntıkasına geldi ve onları Seburâbâd Kalesi'nin etrafına yığdı. Sonra da Mâzenderân'da Keledâr denilen bölgeye saldırılarını emretti. Girdkûh mülhitlere geç geldiniz daha erken ve hızlı gelmeliydiniz, başımıza nelerin geldiğini İsfahbed biliyor, biz koyun sürülerini yedik, dediler. İsfahbed, eğer bu yıl geç geldiysek gelecek yıl erken geleceğiz, dediler. Bütün Mâzenderân ahalisi iki ay kaleyi muhasara ile meşgul oldular ve sekiz ay boyunca da devam etti. Mülhitler dinsiz, haramzade Buğra Tekin için Horasan'a çok fazla altın gönderdiler. Buğra Tekin de İsfahbed'e saldırmak için bütün Horasan ordusunu topladı.

[105] İsfahbed bu durumdan habersizdi ve ordusu da Alâmut'a saldırıya gittikleri için yanında değildi. Hiçbir Müslümanın da ona böyle bir saldırı yapılacağı düşüncesi de yoktu. Buğra Tekin aniden ordugâhın yanına ulaşınca mülhitler de kalede davul çalmaya başladılar. İsfahbed Şah Gazi'nin adamları harekete geçti. İsfahbed'e Türklerin ulaştığı haberini verdiler. Bu yüzden tahtının getirilmesini istedi ve tahtı getirdiler. Böylece tahtın üzerine oturdu. Buğra Tekin'in ordusu İsfahbed'in ordugâhının çevresini yağmalayıp hızlı bir şekilde de geri döndüler. Ama onun bütün ordusu dağıldı. Zârem ve Acûr Rûd'a kadar gittiler ve böylece muhasara düzeni bozuldu. Binlerce dinarlık giysiler ile hediye gönderdiler. İsfahbed derdinin Müslümanların mülhitler karşısında zor duruma düşüp rezil olmaları olduğunu belirtti ve toplanan bütün o odunların yakılması emrini verdi. Mülhitler de birini

gönderip İsfahbed'e bu odunların kendilerine satılmasını söyledi. İsfahbed de himmetsiz Müslümanlar kaleyi almamı bırakmadılar ve bende odunları satıp onlara yardımcı olmam diyerek hepsinin yakılmasını emretti. İsfahbed, maiyetinin Temîşe'den çıkmasını ve Cenâşek'e kadar olan mıntıkayı kendi tasarruflarına almalarını istedi. Taceddin Turanşah, İsfahbed'in korkusundan dolayı Horasan'a gitmişti ve onun öfkesini bildiği için ona yalvardı. Cenâşek Kalesi'ni on iki bin dinara İsfahbed'e sattı ve ona hizmet için geldi. İsfahbed yaşadığı müddetçe hizmetinden çıkmasına izin vermedi. Bütün Cenâşek bölgesini satın almış olduklarından dolayı İsfahbedlerin mülkü olmuştu. İsfahbed bu zaman zarfında güvendiği kişileri Kazvîn'e gönderdi. Sabîk-ı Kazvînî adında cesur ve savaşçı biri vardı ki Sultan Mesud'un ordusunun pehlivanı idi. İsfahbed onun mertliğini çok beğenirdi ve onu kandırıp Mâzenderân'a getirmek için çok fazla mal mülk gönderdi. Böylece eşi, çocukları ve aşiretiyle Mâzenderân'a getirdi. Damgân, Bestâm, Câcrom ve Yârdmed'i ona verdi. Sabîk savaşçı ve mülhit öldüren bir kişiydi. Mülhitler Girdkûh'tan dışarıya adım atamayacak derecede ondan korkarlardı. Yüz erkek köle satın almıştı ve dört yüz tane akrabası olan Deylemli ve Kazvînli de onun emri altındaydılar. Simnân'dan Nişabur'a kadar sözü geçerliydi ve havadaki kuşlar bile ondan izin alıp uçuyorlardı. İsfahbed, Mâzenderân'da hiç kimseye göstermediği şefkat ve güven ile ona yaklaşırdı. Bir defa da kaç kese altın gönderdiği kitabın birinci cildinde zikredildi.

[106] Bu dönemde Müeyyed Âyaba, Nişabur, Beyhak ve Tus'un mülkiyeti üzerinde hâkimiyet sağlamıştı. İsfahbed'e senin hizmetkârın olmak ve senin için savaşıp adına hutbe okutarak sikke bastıracağım şeklinde bir mektup yazdı. İsfahbed, Türklerin sözünde durmayacağını ve vefasız olduklarını biliyordu. İsfahbed, Horasan'a hâkim olmak niyetiyle ordusunun dinlenmesi ve hazırlıklarını yapması için bir yıl mühlet verdi. Rey'e Sungur İnânc'ın yanına birkaç elçi gönderdi. İsfahbed'in Selçuklu ailesinden olan kızını Sungur ile nikâhlamak ve bu vesileyle İsfahbed'in ordu komutanı olarak Irak ve Horasan'ı onun adına yönetmeyi kabul etmesi üzerine anlaştılar. Esti Şahan adlı diğer bir kızını da Baharb b. Menûçehr'e verdi. Baharb onu Lâricân'a götürdü ve ondan Kînhavâz adlı bir çocuk dünyaya getirdi. Şah Gazi'de elli yaşından sonra nikris ve prostat hastalığı çıktı. Çoğu zaman bir yerden başka bir yere gulâmları tarafından götürülüyordu.

Temîşe'den Gîlân'a kadar Mâzenderân'da birçok hayır kurumu yaptırdı. Seng Best ve köprü inşası için özel âmil, müşrif ve şahne görevlendirmişti. Bir kimse ona senin paranı yiyorlar deseydi o kimseyi dinlemez ve ben Allah-u Teâlâ için hazineden para harcadım, derdi. Bâvel ve Çemnûye köprüsü için çok para harcamıştı. Böylece Taberistân'ın dağlarında, ovalarında, şehirlerinde, kalelerinde ve köylerinde üzerinde köprü yapılmayan bir nehir/su bırakmadı. Bunların çoğu bugün hala mevcuttur. Âmül'de Kûze Gozar¹⁸² adında bir gelenek vardı ki eski sultanlar bunu yapmışlardı. İsfahbed de bu geleneğin devam etmesi emrini verdi ve bu geleneği sürdürmeyen kimselere de lanet etti. Ayrıca yazı ile yazdığı lanet yazısı halen Keşteme'deki cami mescidinin avlusunda duruyor. Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan ve Hüsâmüddevle Erdeşir de bu bidati kaldırına lanet olsun buyurdular.

[107]

İsfahbed Şah Gazi'nin Ölümü Hakkında

İsfahbed Şah Gazi altmış yaşına varınca bütün orduyu Sârî'ye çağırdı ve Etrabon meydanında tatbikatta bulundu. Şah Gazi'nin bir yanında Sabık Kazvîni, diğer yanında ise Baharb Lâricân durmuştu. Şah Gazi çevgan getirmelerini emretti ve çevganı alıp altmış yaşındayım şuana kadar hiç hastalanmadım ama ölümüm sanki yakındır, dedi. Topa bir vuruş yapıp çevganı elinden bıraktı ve artık benim zamanım değildir, diye belirtti. Fer verdin ayının ilk günü olup Farsların Nevruz'u idi. Şah Gazi yemeğe gitmeleri için orduya emir verdi. Şah Gazi bu ay içinde hastalandı ve Sârî'ye bir ferseng uzak olan Zînovân köyüne gitti. Şah Gazi, 657 yılı Fer verdin ayının 17. günü vefat etti ve hiçbir vasiyet yazmayıp Mâzenderân'ı büyük bir nimet ile geride bıraktı. Taberistân bölgesi ilk günden şimdiye kadar hiçbir dönemde onun dönemi kadar bayındır hale getirilmemişti. Onun, Şerefülmülûk Hasan b. Rüstem ve Alâüddevle Ali adında iki erkek oğlu vardı. Selçuklu ailesinden olan bir kızını İsfahbed Nasırüddevle Dârâ b. Behmen'e vermişti. Şah Erdeşir, Terci nahiyesinde Alâüddevle'nin öldürülmesi için emir verdi.

Alâüddevle Şerefülmülûk Hasan b. Rüstem b. Ali'nin Padişahlığı

Şah Gazi'den sonra sekiz buçuk yıl padişahlık yaptı. Deyleman'ın padişahı olan Mecdüddin Dârâ, Emîr Ali Sâbık, Seyyid Haşim Alevî ve Emir Sorhâb gibi

¹⁸² Eski zamanlarda evleri gezerek kirli elbiseleri olan kişilerin elbiselerini toplayıp para karşılığında onları nehir kenarında yıkama geleşiydi.

Taberistân'ın tanınmış kişileri Şah Gazi'nin tabutunu Alâüddevle'nin kabrinin olduğu medreseye götürüp oraya defnettiler. Hepsi Sârî'de Şehr Âsân b. Âsân'a ait olan Mecdüddin Dârâ'nın evinde toplandılar. Cemaziyelahir 658 yılında İsfahbed Şerefülmülûk Hasan'a babasının vefat ettiği ile ilgili bir mektup yazıp Rekvend'e gönderdiler.

[108] Şerefülmülûk de hasta ve yataktaydı. Sârî'ye gelmek için hemen ata bindi. Rekvend'den Şah Erdeşir zamanında onun şarap ve çevgan arkadaşı olan Keykâvûs Nasırülmülûk'ü kendi özel elli adamıyla düşmanı olan kardeşi Nasırülmülûk'ün kellesini ona getirmeleri için Âb-ı Ser'e gönderdi. Zira kardeşi Şah Gazi nezdinde ondan daha büyük itibar ve kudret sahibiydi. Oraya ulaşınca düşmanı olan kardeşi Nasırülmülûk'ü İsfahbed'in adamları onun yanına getirdiler. Nasırülmülûk, Şah Gazi öldü mü diye sordu? Evet öyledir diye cevap verdiler. Nasırülmülûk ben ondan sonra yaşamak istemiyorum deyip nasıl istiyorsan öyle yap şeklinde cevap verdi. Onu idam edip boynunu keserek İsfahbed'in yanına götürdüler. İsfahbed de hemen bir kişiyi amcası İsfahbed Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Ali'nin boynunu vurması için Sekârd'a gönderdi. İsfahbed Hüsâmüddevle Şehriyâr b. Ali bunu bildiği için ondan kaçıp Sârî'ye gitti. Tanınmış kişiler onu karşıladılar ve Mecdüddin Dârâ'nın evine gidip bir hafta orada kaldı. Amcasının ardından birini Demâvend'e gönderdi. Pîrûzkûh'ta Şemseddin Ali Kiyâ komutan idi. Cebrail Bersak ve Gorsâşf onun arkadaşlarıydılar. Beş yüz süvari ile Hüsâmüddevle'yi bulmak için harekete geçtiler. Şemseddin Ali Kiyâ, kendisine yardım için onu kaleye aldı ve himaye etti. Cebrail Bersak ve Gorsâşf ulaştıkları zaman bütün tanınmış kişilerin Şemseddin'e biat ettiklerini öğrendiler. Şemseddin onlara, İsfahbed'e teslim etmek için onun başka bir yere gitmemesi için tuttuğunu söyledi. Onlar da biz onun elçileriyiz, dediler. Böylece İsfahbed Hüsâmüddevle'yi onlara teslim edip onu kaleden aşağı indirdiler. Veyme kasabasında başını kesip bedenini toprağa gömdüler. İsfahbed Hasan amcasının boynunun bir ay boyunca Licem yolu üzerinde asılmasını emretti. Çok fazla para, altın ve eşya kaleden çıkararak hepsini ahaliye bahsettiler. Asla kimsenin rüyasında bile göremeyeceği şeyler yaptılar. Saray gulâmlarının başı olan Cevher adlı bir hoca vardı ve Şah Gazi onu çok severdi. Babasının mezarı başında oturmuştu ve birkaç gulâm ile getirilip zindana atılması için emir verildi. Ona ait olan her ne varsa getirip kendi yakınlarına dağıttı. Ali Kiyâ, İbrahim Câmedâr, Esed Nûşirevân ve bunlar gibi

has adamları vardı. Onlara çok iyi bakardı ve her biri padişah hayatı yaşardı. İsfahbed İsfendiyâr b. Şehriyâr adlı babasının bir yeğeni vardı.

[109] Kendisi Emîr Şehriyâr'ın oğlu olup Dârâ Kalesi ona aitti ve onlara vermişti. Daha önce bu kitapta Şah Gazi'nin bu kız kardeşine ne kadar şefkat besleyip önem verdiğinden bahsettim. Âmül'de padişahken ona bir olay anlattılar. Birini onu tutması için gönderdi ve Dârâ Kalesi'ne götürüp öldürülmesini emretti. Halası bir süre daha yaşadı ve Şah Erdeşir döneminde öldü. Kadının iyilikleri ve hayırlarına bu kitapta değinilmişti. Şah Gazi'nin babası Bestâm, Dâmgân ve Câcrom'u vermiş olduğu Sabîk Kazvinî'yi tebrik etmek için onun yanına geldiğinde, davranışlarını gözlemledi ve onun babası gibi olmadığını anladı. Bir yatsı namazı vakti hazırlanıp Sârî'den Dâmgân'a gitti. İsfahbed'e bu haberi verdiler ve bütün askerleri onun ardından gönderip kendisi de hızla onları takip etti. Sabîk, Zârem köyüne ulaştığı vakit oradaki yazlığına gitmek istedi ancak kış mevsiminde hiç gitmediği için insanların ve hayvanların geçişinde zorluk çekeceğini bilmiyordu. Askerler ona başka bir yola çıkmaları gerektiğini belirttiler. O yola çıktıkları zaman İsfahbed Alâüddeve Şerefülmülûk ulaşmıştı ve Sabîk'ın o yolu geçemeyeceğini biliyordu. Askerlerinin onun ardından giderek onu yakalamalarını söyledi. Reâyadan biri olan Muhammed Âhenger, koşarak Zârem'e gitti ve askerler ile mücadeleye başladı. Sabîk ve yardımcıları karda kaldılar. Sabîk attan inerek onu salıverdi. Sabîk, Muhammed Âhenger'e ulaşınca onun üzerine büyük bir taş yuvarladı. Muhammed Âhenger'in bir kolu parçalandı ve kılıcı elinden düşüp ikiye ayrıldı. Muhammed Âhenger parçalanmış kılıcı eline aldı ve belini de dağa yasladı. Ali Kiyâ Şemseddin onun yanına gidince Âhenger parçalanmış kılıç ile boynunun yarısını vurdu. Kiyâ yaşadığı müddetçe Şah Erdeşir döneminde başı her zaman sallandı. Bu yüzden onun lakabı da Kiyâ'yı Sernâved (başı titre) kaldı. Sabîk'ın bütün gulâmlarını tuttular. Esfere isimli bir Gîlanlı, Sabîk'ın yanına gitti ve yaraları ağır olduğu için ayakta duracak takati kalmamıştı. Sabîk'ı tutup ellerini bağladı ve uzun sakallarından da bağlayarak o şekilde Zârem'e kadar götürdü. İsfahbed, uzaktan onu görünce asi bir yapıya sahip olduğu için sinirlendi ve hemen geldi. İsfahbed, onu kırbaçalayıp sakallarının çözülmesini ve bütün maiyetinin de öldürülmesini istedi. İsfahbed oradan Sârî'ye gitti. Sabîk için elbise hazırlatıp hizmetkâr tahsis etti. Yaralarının tedavi edilmesi için emir verdi ancak bir faydası olmadı ve o yaralarla öldü. Onun sakallarını bağlayan Gîlanlı da aynı ay öldü.

[110] Sabîk 1000'e yakın mülhit öldürmüştü. Irak ve Horasan'da onun gibi cesur kimse yoktu. İsfahbed Şerefülmülûk Sârî'den Âmül'e gitti ve Keykâvûs İstândâr babasının mağlup olmasını istememesinden dolayı onun hizmetine geldi. Keykâvûs gizlice onun hizmetine gelmişti ve emrine amadeydi. Siyâhrûd olarak adlandırılan Elîsrû'dan Bekteşe kadar Şah Gazi'nin kefaletinde olan yerleri ona verdi. Ayrıca Kiyâ Bozorg'a ait olan Rûdbest'i de ona verdi. Baharb Lâricân Merzuban onun hizmetine katıldı. İstândâr dönünce onu Sârî'ye kadar getirdi. Baharb bir gece Mâzenderân'ın bütün tanınmış kişilerini Gecmûr'da misafir olarak ağırladı. 1000 dinara yakın hediye onlara verdi. Melik Alâüddevle Baharb'a Lâricân'da kimsenin rüyasında dahi göremeyeceği bir cömertlik gösterdi ve onu tekrardan geri gönderip kendisi de Temîşe'ye gitti. Veliaht olan Yezgîrd adlı İsfahbed Gerde Bâzû için Baharb'ın kız kardeşini istedi. Âmül ve çevresini de Yezgîrd'e verdi. Emîr Şehriyâr onun halasını oğluna istedi ve Baharb'ın kız kardeşini de oraya getirdi. Gerde Bâzû'nun o kadından iki kızı oldu. Hüsâmüddevle Şah Erdeşir ortanca oğlu için Kebûd Câme'nin kızını istedi. Onu, Donka sarayına getirdi ve Ârm'da Dâbüyî'ye kadar olan yerleri ona verdi. Orada ona ayrı bir saray yaptılar ve oraya gidip daha sonra Esterâbâd'a gitti. Bâلمان, Hasterûd, Cehîne ve Lengrûd emîrlerinden bir grup ona isyan etmiş ve Kebûd Câme'ye sığınmışlardı. İsfahbed, hepsinin teslim edilmesini ve Esterâbâd meydanında boyunlarının vurulması emretti. Babasının tanınmış emîrlerinden hiç birinin yaşamasına izin vermedi. Padişah, Ercâsf'ı ordu komutan olarak seçip Kişvâre'yi ona vererek Şozîl'de kalmasını söyledi. Kûla, Tacûddevle Emîr Hasan'ı gönderdi. Atabeg İldeniz ve Arslan, Sultan Süleymanşah'ı kalede öldürüp Irak ve Azerbaycan'ı ele geçirince Sungur İnanç, Rey'den kaçarak onun yanına geldi.

İsfahbed, Sungur'a Tenîr, Behrâm Kelâde ve çevresini vererek onu ve onunla birlikte olan iki-üç bin kişilik maiyetini taltif etti. İsfahbed'in çok cömert bir kişiliği vardı ve bütün dünyayı bir kişiye bile verseydi gözüne hiçbir şey gelmezdi. Ondandır önce veya sonra hiçbir padişah onun kadar cömert olamadı. Siyasette ve hükmetmede hiçbir hatayı affetmeyip en küçük bir suçta bile kimseye yaşam hakkı tanımazdı. Bir kişi yanlış yaptığı zaman onun değnek ile dövülmesini isterdi. Bundandır dolayı Taberistân'da İsfahbed Hasan'a izafeten birinin çûbu Hasenî (Hasan'ın sopası) ile dövülmesi meselesi bir darb-ı mesel olmuştu. Bundandır dolayı bu durum artık bir gelenek haline geldi.

[111] İsfahbed'in padişahlığı döneminde gece veya gündüz ister tanınmış kişi isterse de cahil, asker veya râıyyetten olsun hiç kimse ondan güvende değildi. Cehennemdeki varlıkların bile ondan korktuğu bir haşmete sahipti. Bir ay kaldığı bir yerde kesinlikle mezarlık yapılırdı. Sinirlendiği zaman kim olursa olsun aynı muamelede bulunurdu. Doğru kararlar almak için her zaman çok dikkatli hareket ederdi. Bir insan hata yaptığı zaman o hatayı tam olarak tespit etmeden cezasını vermezdi. Bu dönemde kadın-erkek, baba-çocuk herkes ağzından çıkan söze çok dikkat ederdi. Onun işi gece-gündüz av, şarap, sofrası ve para dağıtmaktı. Padişahlığı döneminde siyaset ve hükümle meşgul olduğu geceler dışında tövbe etmeden uyamazdı. Bir kişi babasından on dinar istediye o on beş, yüz istediye o iki bin, bin istediye o yirmi bin, elli bin ya da altmış bin verdi. Hiçbir zaman piyade ve Gılânî istemezdi. On iki bin meşhur süvarisi vardı. Türk ve Tacik emîrlere bayrak ve makam verdi. İnanç onun evine geldiği zaman şimdilerde İzzeddin Sabmaz'ın eşi olan kızı Ayşe Hatun'u istedi. Şah Erdeşir tahta oturduğu ilk gün ona çeyiz verip Irak'a kız kardeşlerinin yanına göndermişti. İsfahbed, Ayşe Hatun'u çok severdi ve ona haddinden fazla nimet bahşetti. Bu zaman da Irak'ta mal ve mülkten sahip olduğu her şey ona Şehit Melikten kalmıştı. Ayşe Hatun her zaman ona dua ederdi. Ayşe Hatun da o dönemde Mâzenderân kadınlarının sahip olduğu iffete sahipti. İnanç, Padişah ile akrabalık kurunca Hacı Taş, Müeyyed Âyaba'dan yardım almak için Gorgan'a gideceğini söyledi. Melik Alâüddevle ona izin verince o da Gorgan'a gitti. Müeyyed ona yardım gönderdi. Şehit Melik (İsfahbed) ona Rey'e gitmesi için dört bin süvari ve piyade verdi. Mozdağ'da Çâle Kâvânân olarak adlandırılan bir yerde savaştılar ve İldeniz'i yenip Atabeg Muhammed'e ulaştı. Onu tutmak istediler ancak kendi kızı Kuteybe'yi ona vermiş olduğundan dolayı serbest bırakılmasını söyledi. Çocuğu olduğu için savaşmamasını söyledi.

[112] Tekrardan Rey'e geldi ve Taberek Kalesi'ni imar etti. İsfahbed'e kendisinin Türk olduğunu ve kaleye sahip olamayacağını belirtti. Irak'ta Mâzenderân gibi sana aittir idare etmek için komutan ve özel adamlarını gönder, dedi. Bu yıl çok çetin bir kış vardı. Melik Şehit üç yüz özel adamı ve meşhur bir komutanını kaleye göndererek burayı kendi tasarrufuna aldı. Lâricân hâkimi Baharb ve İstândâr'a Emîr İnanç ve kalenin durumunu her gün kendisine bildirmesini için emir verdi.

Baharb'ın Kötü Davranışları ve Onun Helak olması Hakkında

Lâricân ahalisi Baharb'ın dinsiz davranışlarından dolayı usanmıştı. Müslüman kadınları şarap meclisine götürüp onların ayak, kulak veya burunlarını keserdi. Ayrıca kadınların kendi gulâmları ile ilişkiye girmesine zorlardı. Kendisi de gulâmlarla arkadan ilişki yaşırdı. Karşı çıkan biri olduğu zaman kadın veya erkek olsun cinsel organını yakardı. Baharb'ın dinsizliği hakkında yazarsam kimse inanmaz. Bir gün Belâr ve Aheng'de gulâmlar onu yalnız görünce attan düşürerek kol ve ayaklarını kesip organlarını bedeninden ayırdılar. Gulâmlar ayrıca erkeklik organını da kestiler ve daha sonra kaçıp Irak'a gittiler. Artık o vilayetin ahalisi Allah'ın yardımıyla o haramzadenin zulmünden kurtuldular.

Baharb'ın ve babasının komutanı olan Emîr Ali Lâricân, Kavâ köyünden gelmişti. Baharb'ın oğlu ve Şehit Melik'in yeğeni olan henüz bir yaşındaki Kinhovaz'ı padişahlığa oturttular. Emîr Ali de onun atabeyi olacağını söyledi. Melik Şehit, Baharb'ın ölümünden haberdar olunca orduyla Âmül'e ve oradan da Perseb'e gitti. Ali Lâricânî'nin yanına bir elçi gönderdi ve sana ne oluyor da bu işe karışıyorsun dedi? O da Baharb benim hizmetçim ve oğlu da benim yeğenimdir, diye belirterek onun vilayeti bana aittir ve çocuk büyüyünce ona vereceğim şeklinde cevap verdi. Bütün Lâricân ahalisi Melik Şehid'in hizmetine yönelmeye başladılar. Yanına gelen kişilere de Lâricân'ın yüz yıllık mahsulü sizin hizmetinizdedir, dedi.

[113] Lâricân sınır muhafızlarına ne kadar dinar veriliyorduydu o yüz katı verilmesini emretti. Ali Lâricânî kalelerinde olan bütün hazineleri Rey'e göndererek kendisi de her iki oğlu ve eşiyle Rey'e gitti. Oradan da Atabeg İldeniz'in hizmetine katıldı. Melik Şehit bütün Lâricân kalelerini tasarrufuna aldı. Menûçehr kız ve erkek olmak üzere kırk tane çocuğa sahipti. Kardeşlerini kör etmişti ve Şehit Melik cömert padişahların yaptığı gibi onları Âmül'e götürdü. Babası döneminde topladığı mal, mülk, rütbe, para ve her şeyi oğlu Gerde Bazû'nun evinde olan kız kardeşine verdi. Çocuklardan biri Ziyaüddin Behram b. Menûçehr idi. O akıllı, yetenekli, mahir, sanatçı vb. birçok özelliğe sahipti. Baharb zamanında ondan kaçıp Nişabur'a Müeyyidülmülûk'e hizmet etmek için Horasan'a gitmişti. Melik Şehit bir mektup yazdı ve onu getirerek bin dinar değerinde ikta verdi. Menûçehr'in iki yüz civarında çoluk çocuğu Âmül'de bulunmaktaydı ve Melik Şehit hepsine de değer verirdi. Kendi kız kardeşi ve onun oğlu Kînhavâz'ı Âmül'e getirdi. Onlara bir saray

yaptırarak hizmetçiler görevlendirdi. Melik Said Erdeşir Şah zamanına kadar İsfahbed Kînhavâz hayattaydı ve kendisi damdan düşerek öldü. Kînhavâz'ın kız kardeşi halen hayattaydı. Lâricân fethedilince bütün ahali Melik Şehid'in hizmetine geldi. Herkes ikta ve elbise aldı. Padişah Taberiyân'da yaşayan Kârun b. Ebü'l-Kâsım Bâv'ı sipahsâlâr ve alemdâr olarak seçti. Ebü'l-Kâsım vilayetin ahalisine adil davrandı. Ebü'l-Kâsım öldükten sonra Bahâeddin Şehrdâr Lefûr'u onun yerine seçerek oraya gönderdi. Bu sırada Sungur İnanç Rey'de gulâmları tarafından öldürüldü. Atabeg İldeniz, Muhammed ve Sultan Arslan, Rey'de idiler. Taberek dağının altında onu defnettiler. Türbesi hala mevcuttur. Emîr Ali Lâricânî her zaman Lâricân vilayetinin Irak'a ait olduğunu ve Melik Şehid'in onu zorla aldığını, Taberek Kalesi'ni de İnanç'a yardım ederek ele geçirdiği için İldeniz ve Sultan Arslan tarafından cezalandırılması gerektiğini söylüyordu. Sultanın özel vekillerinden İzzeddin Yahya adında biri vardı. Onu Perîm'de bulunan Melik Şehid'in yanına gönderdi. Ona sen bize ne yaptığını, İnanç'ı nasıl kendine bağladığını ve Irak mülküne ait olan Lâricân'a nasıl egemen olduğunu biliyorsun deyip *“Eğer kabul ediyorsan barış yapacağız ve etmiyorsan da birkaç Türk getirip Mâzenderân'ın bütün ağaçlarını söküp ananın fercrine ve Atabegin oğullarının dübüriine sokacağım,”* dedi. Melik Şehit bu sırada elçiyi öldürmek için elini kılıcına götürdü ancak elçi hemen kaçtı.

[114] Bu sebeple yakalanarak sakallarından tutulup kasırdan aşağı atılmasını söyledi. Hacıpler elçinin sakallarını tuttuğunda İsfahbed Mecdüddin Dârâ, Hurşîd, emîrler ve Bâvendîlerin tanınmış kişileri yere kapanıp onun affedilmesini dilediler. Böylece elçiyi affetti ve iki-üç gün sonra da ona çok fazla nimet bahşetti. İbn-i İsfendiyâr “Yirmi beş yıl sonra onu Irak'ta gördüğünü söyledi. Melik Şehid bana her ne kadar böyle yapmış olsa da her zaman onun ruhuna Fatiha okurum, çünkü sahip olduğum malları hep onun sayesinde kazandım dedi”. Ayrıca Melik Şehid'in kendisine yaptığı iyiliği hiçbir padişahın yapmadığını söyledi. Elçi ulaşınca İsfahbed'in verdiği cevabı Atabeg İldeniz öğrendi ve bu sebeple orduyu hazırlayıp Demâvend'deki Fîruzkuh Kalesi'nin altına indi. Sultan Arslan da başka bir taraftan buraya geldi. Atabeg, Hende'de çadır vurdu ve Dâmgân'dan Bestâm'a kadar bütün mevzilere asker gönderdi. Fîruzkuh Kalesi önlerinde kırk gün boyunca savaştılar, kaleye bir ok bile isabet ettiremediler. Ümitsizliğine düşüp İsfahbed'e karşı bir şey yapamayınca anlaşma sağlanıp geri döndüler. Atabeg, Muhammed'i Rey'e yerleştirip Kasrân

Birûn'daki eski vakıfları ve tarlaları İsfahbed'e verdi. Atabeg, Fîruzkuh Kalesi'nden döndüğü zaman Ali Kîya'yı oradan getirdi ve Lâricân'a göndererek oradaki kalenin komutanı yaptı. Birkaç ay sonra Hüsâmüddeve Şehriyâr'a biat ettiği için Ali Kîya'yı tutuklattı ve kendisine eziyet edip 12000 dinar ceza kesti. Melik Şehid'in ölümüne kadar da bu borç devam etti. Bu dönemde vezir ve divan ashabı Şah Gazi öldüğünde Sârî hazinesini tasarruflarına aldılar. Menkebe bunlar ile ortaklık yaptı. Şah Gazi, Menkebe'yi çok sever ve her zaman elçi olarak Irak'a gönderirdi. İsfahbed babası zamanında ondan bir köle istemişti ve Menkebe, Irak'tan döndüğü bir sonraki yıl ona köleyi gönderdi. Menkebe, Irak'tan dönünce güzel bir gulâm getirdi ve bu yüzden İsfahbed Alâüddeve onu da istedi. Menkebe bundan dolayı şöyle bir dörtlük yazdı:

Önceki yıl padişah Aydoğdu ile ilişkiye girdi,

Bu yıl da Sungurek'e meylletti,

Bize söyleyebilir misin sana bela olan erkeklik organını

Sen nasıl iki erkekle böyle bir şey yaptın

Şiiri İsfahbed'e arz ettiler ve bundan dolayı Menkebe'ye kırıldı. İsfahbed, Menkebe'nin yakalanmasını emretti ve babasının veziri Hacı Hasan Necmeddin ve Kîya Şehabeddin Leşker b. Reşâ Mûc'u, her üçüne de ölene kadar sopa vurdurdu.

[115] Ölü bir halde İsfahbed'in yanından götürdüler ve onlardan kimse sağ bırakılmadı. İsfahbed kendisi için Şah Gazi döneminde Âmül'ün amîdi olan Merzuban Kîya adında birini vezir seçti. Ancak beş altı ay sonra onu tutuklattı. Müsadere edip saldırgan bir köpekle çuvalın içine bırakılmasını emretti. Bu şekilde çok fazla işkence uyguladılar. Hatta Âmül'de Ahbârî diye bilinen bir mescid vardı. Onun kapısının önünde davette bulunan yaşlı zahid bir pîr/şeyh vardı. Merzuban onun müridi idi. Yazdığımız zamanda, “bir gün caminin önünden geçerken orada şeyhi gördü ve ona selam verdi. Şeyh de selamını aldı. Merzuban, ona “Halimi görüyorsun benden nasihatini esirgeme” dedi. Şeyh de “Sen bu padişaha ne yaptın ki sana bu şekilde davrandı,” diye sordu. O da “ey pîr ben onun için şimdiye kadar kimsenin yapmadığı şeyleri yaptım” dedi. Yaşlı da “senin ona yaptığın iyiliklere karşılık mı o sana böyle davrandı” dedi. Pîr sakın ol ve padişahın yanına git çünkü sen gereken hürmeti yeterince göstermedin, dedi. Merzuban çok ağladı ve yanından ayrıldı. Bu durumdan çok etkilendi ve kısa bir süre sonra vefat etti. Merzuban'dan

birkaç tane çocuk kalmıştı ve çocuklarının hepsini öldürdüler. İsfahbed'in padişahlığı döneminde Harzemşah'lı Âdil İl Arslan Atsız öldü ve Sultanşah Mahmud'u onun yerine tahta oturtular. Hudâvend-i Âlem Sultan Sahib Kırân ordusu ile Harezm'e geldi ve orayı ondan aldı. Müeyyed Âyaba, Melik Şehid'in yanına bir elçi gönderip Mîgân ve Harekân'ın Horasan'a ait olduğunu ve nâiblerini kendi yanına çağırmasını yoksa ordu gönderip Bestâm ve Dâmgân'ı ele geçireceğini söyledi. Elçi bu mesajı gönderdiği zaman İsfahbed, Tenîr'de idi. İsfahbed elçinin ayakkabısının çıkarılıp içine taş doldurularak boynuna asılmasını ve ordugâhtan da çıkarılmasını buyurdu. Elçi, Müeyyed Âyaba'nın yanına geldiğinde bu olayı anlattı. Müeyyed de onun padişah olmasından dolayı kibrinin çok olduğunu ve zamanın onun kendi cezasını vermesi gerektiğini belirtti. Sultanşah Mahmud ve annesi ile yanlarında üç-dört bin Harezmliyle beraber Dîhistan'a gelince Melik Şehid'in yanına birini göndererek atalarımız arasında dostluk ilişkisi vardı ve bütün âlemde bunu biliyordu nasıl oldu da biz bu şekilde düşman olduk, dedi. Sonra eğer bize merhamet ve yardım edersen senin yanına geleceğiz, dedi. İsfahbed bu durumu değerlendirdi ve ordusunu Temîşe'ye götürdü. Rey, Siyâhrûd ve Gîlan kapısından bütün maiyeti, askerleri ve halkı Temîşe'ye götürdü.

[116] Şehir ve köylerdeki bütün şekerci, aşçı, fırıncı ve kasapları burada topladı. Bir ay boyunca çeşit çeşit helva ve şekerler yapılmasını emretti. Gencîne'den Sepîd Dârastân'a kadar bir sofra serilmesi kararını aldı. Bir ferseng mesafeye bir sofra kurulması kararlaştırıldı. Hediye olarak hayvanları vermek için Temîşe'nin sınırına kadar getirdi. Çadırların hepsi süslendi. Bu bir ay boyunca işler çok fazla olduğu için kimse yatmaya fırsat bulamadı. İsfahbed büyükleri Dîhistan'a gönderip Sultanşah'ı getirtti ve onu karşılamak için Hüsâmüddevle Erdeşir'i gönderdi. O ulaşınca at üzerinde birbirlerini kucakladılar ve Gencîne'ye ulaşınca attan indiler. Gün aydınlanana kadar İsfahbed'in yanına geldi. Şah Erdeşir, Temîşe'ye geldi. Müeyyed Âyaba, Sultanşah'ın durumundan haberdar olduktan sonra yüz süvari ile hızlı bir şekilde Nişabur'dan Dîhistan'a geldi ve Sultan'ın yanına bir elçi göndererek senin hizmetine girdim, dedi. Sultan da sakın Mâzenderân'a gitme çünkü Taberistân padişahı sana yardımcı olmayacak, dedi. Tazikler hiçbir zaman Türk'e güvenmez ve hiçbir şekilde seni Mâzenderân'dan çıkartmayıp adamlarından hiçbirini de sağ bırakmaz, dedi. O da eğer bir gün Gencîne'de durursan ben gelip senin rikabını öpeceğim ve hizmet için gerekli olan her şeyi yapacağım, dedi. Bunları söyler

söylemez Müeyyed Âyaba hemen ata bindi ve henüz cevabı ulaşmadan hizmetine katılıp elini öptü. Müeyyed'i Horasan askerini alması için Dîhistan'a götürdü. Bu sırada Gerde Bâzû'nun büyük oğlu ve Yezdigerd ile arası bozulmuştu. Mâzenderân ahalisi İsfahbed'in siyaseti ve öfkesinden korktukları için Gerde Bâzû'nun hizmetine sığındılar. Gerde Bâzû'nun maiyeti ve ordusu iki kat arttı. Mâzenderân'daki tanınmış kişiler, emîrlere, melikler, Bâvendîler, kâtipler, amîller ve her kimin bir çocuğu varsa onun hizmetine gönderdiler. Güllerin yapraklarının onun gençliğini kışkandığı bir şehzade idi. O, latif, nazik ve kibar bir karaktere sahipti. Yüzü gül, bedeni yasemin gibi, akıllı, güçlü, karizmatik, cesaretli, şair ruhlu biriydi. Çok güzel ok atardı ve o dönemde onun gibi ok atan hiç kimse yoktu. Geyik avlamak için sahip olduğu yay halen mezarının üzerinde mevcuttu. Irak, Horasan ve dünyanın dört bir yanından okçular gelip onun yayını kullanmaktadırlar ama hiç kimse bu yayı onun gibi kullanamamıştır. Bu yüzden saygı ile yayı öperek mezarın üzerinde bırakıp geri döndüler.

[117] Tabiatı adalete çok meyilliydi. Eğer Allah-u Teâlâ Taberistân halkının hayrını isterse bana yardımcı olur ve padişah olurum derdi. Bir şehzade için gerekli olan ilim ve hüner kendisinde fazlasıyla mevcuttu. Taberistân, Lâricân ve Gîlân ahalisi ona âşıktılar ve onun hizmetine girmeyi çok isterlerdi. Bu durum başkalarının onun hakkında söz taşıyıp babasının ona karşı düşüncelerinin değişmesine kadar devam etti. Emîr Ebû Şucâ, Serşah Gazi'de Karaca Sâkî ile savaşan İzzedâbâd emîrini ve onun genç, cesur ve temiz olan erkek çocuklarını hapsetti, sonra da öldürttü. Oğlunun hizmetindeki hizmetkâr, maiyet ve ehli kalemden olan her kim varsa hepsine işkence edip saç ve sakallarını kestirdi. Gulâmları ve oğlanları da tutuklattı, çocuk babasına sinirlenip rahatsızlanıncaya kadar bu durum devam etti. En sonunda kist hastalığına yakalandı ve sonra da spazm oldu. Melik Şehit gittiği her yere onu da götürürdü ve gün geçtikçe durumu daha da ağırlaştı. Taberî diliyle durumunu şöyle anlatır;

Bu bela nereden başıma geldi bilmiyorum

Canımı nazla büyüttüm o kadar şimdi toprağa vermeliyim

Yirmi beş yıl belasız güzel bir şekilde yaşadım

Bir anda kayboldu ve bir daha elime geçmeyecek

Müeyyed, Horasan ordusunu topladıktan sonra Dîhistan ve Gorgân'dan Harezm'e geldi. Sultanşah da ordusu ile Temîşe'ye geldi. Sultanşah'ın annesi Dîhistan'a geçti. Bâlman Kalesi, Emîr Ferâmerz Lîmiskî'ye yani Emîr Dârâ'nın babasına aitti. Kendisi yirmi yaşında saçında siyah kıl kalmayan biriydi. Bâlman'ı ondan alıp Şîr'in kutvallığını ve Seden Restak'da Ruhen Kalesi'ni ona verdiler. Temîşe'ye ulaştığında Bahâeddin Şehrdâr, Mecdüddin Dârâ, Mubârez Cebrail, Emîr Ali Lahrâsf, Hasan Kiyâ Lahrâsf, halasının oğlu İsfahbed Cûm, İsfahbed Ali Bûrnâm, İsfahbed Nasîrûddeve Dârâ b. Behmen ve Hasan Kîya gibi Mâzenderân'ın bütün ileri gelenleri oradaydı. Sultanşah ve Müeyyed Temîşe'nin muhasarası için emir verdikleri gün padişah ordu komutanı Mübarizüddin Ercâsf'ı seçip dört yüz adam ile Temîşe'nin yardımına gönderdi. Lakeş yoluna gelip İnâme olarak adlandırılan Temîşe'nin yukarı kısmındaki mevziye ulaştıkları zaman Müeyyed, Temîşe'yi aldı ve dört yüz adamı öldürüp bütün tanınmış kişileri de tutarak kötü bir şekilde katletti. Daha sonra oradan ayrılıp Eşerb'e gitti. Ercâsf, Eşerb'in üst kısımlarında ordugâh kurmuştu. Müeyyed oraya ordu gönderdi. Ercâsf oradan kalkıp ordugâhı bırakarak daha aşağılara gitti. Müeyyed oraya gelinceye kadar Ercâsf saklandı. Ancak daha sonra yağma yapılırken bulundu.

[118] Saldırıya gelenlerin hiçbiri geri dönemedi ve hepsi orada öldürüldü. Müeyyed, Sârî'ye gelerek her tarafı yakıp yıktı. Mescit, mezarlık ve hatta gölgesinde durulacak bir duvar bile bırakmadı. Kuşkebân ve Asyav'da bulunan Melik Şehit, Fîrîm'e gitmek için ayrıldı. Şârmâm sınırına ulaşınca Müeyyed hızlı at süren birini gönderdi. Harezm Türkleri ile bir Kürt koyunlarıyla yolun üzerinde duran kardeşi Kûştem orduyu görünce kaçmaya başladı. İsfahbed'e ulaşınca ordu kelimesinden daha fazla bir şey diyemedi ve aniden nefesi kesilerek orada can verdi. İsfahbed ise kendi ordusuna kaçmanın cezası işte böyle ölümdür, dedi. Bundan sonra işleri yapması için emir verdi ve orduyu Cûkcûk'a gönderdi. Düşman ordusu ulaşınca İsfahbed'in ordusu aslanın avına saldırdığı gibi bir saatte hepsini öldürdüler. Kûştem üç-dört süvari ile Sârî'ye gitti ve diğer hepsini öldürdüler. Müeyyed bundan sonra İsfahbed'in kendi üzerine geleceğini biliyordu. Müeyyed hemen Sultanşah'ın yanına gitti ve Sultanşah da onu hazırladı böylece Temîşe'ye ulaşana kadar hiçbir yerde durmadı. Temîşe'ye ulaştıktan sonra oradan Gorgân'a gitti. Melik Şehid oğlu Gerde Bâzû'yu Dârâ Kalesi'ne göndermişti. Kendi doktoru olan Şerefülzamân Yahudi'yi tedavi etmesi için Gerde Bâzû'nun yanına gönderdi. Câdi'ye olarak adlandırılan

Amelgâh Hac mevziinde onu hamama götürdüler ve hastalanıp orada öldü. Oradan Şah Gazi Rüstem'in yanına getirip toprağa gömdüler. Melik Şehid bu hengâmede dört yüz adamın el ve ayaklarını kesip bir daha kimsenin böyle bir şeye kalkışmasını engellemek için onları idam etti. Eğer Temîşe'de bir kimse ileri gelenlerden birinin evine sığınır ve o kişide ona izin verirse onu da asacağını söyledi. Melik Şehid Sârî'den ayrılıp Temîşe'ye gitti. Sürülerin getirilmesini emredip maiyete elbise verdi. Herkesin atı için yem verilmesini ve atı olmayanlara da at verilmesini emretti. Padişah, Ercâsf, İsfehbed Şehriyâr, Kutbeddin Borsuk ve Menguteğtemer'e Horasan'dan Tus'a kadar bir çöp dahi kalmayacak şekilde yakılmasını ve hatta beşikte süt içen çocukların bile öldürülmesini istedi. Eğer bir mescit, ziyaretgâh veya başka bir yer yakılmadan bırakılırsa onun yerine sizi yakacağım, dedi. Orduyu gönderdikten sonra oradan Dervîşan'a geldi ve hava sıcak oluncaya kadar bekleyip Ârm'a giderek gece-gündüz şarap içmekle meşgul oldu. Sahip olduğu vilayetlerde kötü bir şey düşünen veya kötü bir şey yapan varsa getirilip öldürülmesini emretti.

[119] Her zaman üç yüz veya dört yüz tane erkek gulâmı vardı ve onlardan biri diğerine bakarsa her ikisinin de asılmasını emrederdi. Hiç kimsenin onlarla konuşma cesaretleri yoktu ve hiç kimsenin de onlarla konuşmaya cesaretleri yoktu.

İsfehbed Hasan'ın Gulâmları Tarafından Öldürülmesi Hakkında

Türkler artık sıkılmıştı ve anlaşma yaptılar. İsfehbed Hasan bir gece sabaha kadar Zarem kasrında şarap içti. O, şarap içtiği zaman hizmetçilerinden hiç kimse ne büyük ne küçük, ne Arap ne Türk ve hatta kalem ehlinde herhangi bir kimse onun yanına yaklaşamazdı. İçki içtiğinde eğer biri yanından çıksaydı hemen durdurulup asılmasını emrederdi. Sabahlara kadar içki içerdi ve sabah olunca da herkes işine bakmak için dağılırdı. Üç yüz tane köle silahlanıp bazıları sarayın içinde bazıları ise dışında beklediler. O taht üzerinde uyumuştı ki iki gulâm da onun yanında durup kılıç, bıçak ve okla onu paramparça edecek şekilde öldürerek çıktılar. Daha sonra sarayın kapısına gelip İsfehbed kimsenin içeri girmesine izin vermiyor, dediler ve oradan da dışarı çıkıp atlara binerek Lend yoluna yöneldiler. Şah Erdeşir bu durumdan haberdar oldu ve elli süvari ile onların ardından gitti. İnsanlar, onlar üç yüz köle sen ise padişahsın onların ardından gitmek yakışmaz sana söyleyince o geri döndü. Ama bir süre sonra Rey, Abhaz, Harezm ve Horasan'ın hepsi onun eline geçti. Kaçan o gulâmları da gittikleri yerlerden getirterek öldürdü. Bir yıl içinde

onlardan hiçbirisi sağ kalmadı. Onun dört oğlu ve bir kızı vardı. Oğlu Yezdigerd ve Ali ondan önce öldü. Hüsâmüddeve Erdeşir ve Fahrülmülûk Rüstem ise bir süre yaşadı. Diğer çocuğun ismi Saliha idi ve âlem onun gibi dindar ve takvalı bir padişahı görmemiştir. Onların zamanında çok acayip ve ilginç hadiseler meydana geldi ki bunları sonra anlatacağım. İsfahbed Şehid Alâüddeve öldüğü zaman Nasırüddin Rûzbehân onun hakkında şöyle bir medhiye söyledi:

Bir sel gibi gelip geçtin

Ateş gibi dünyayı yaktın

Rüzgâr gibi hiç dinmedin

Şuanda ise bir gümüş gibi toprağın altındasın

[120]

Hüsâmüddeve Erdeşir b. Hasan'ın 34 yıl 8 aylık Padişahlığı

Kitabın birinci cildinde ayrıntıya ve tekrara girmeden onun lakaplarından bahsetmiştik. Fiziksel olarak yeryüzünde onun kadar güçlü padişah, yüzü çok güzel olduğu içinde gökyüzünde onun gibi ay yoktu. Boyu selvi gibi, yüzü güneş gibi, gücü Behram gibiydi. Kendisi en güzel şansa sahip, tedbirli, akıllı, olgun, güzel ahlaka sahip, saçları dalgalı, kokusu güzel, bileği ve elleri gül üzerindeki bir şebnem gibi, omuzları geniş, boyu uzun, kaslı, asil, tok sesli, çok etkileyici ve rahatlatıcı konuşan bir kişiydi. Doğu halkları arasında onu görenler hemen etkilenirdi. Taşı avucunda sıkıldığı zaman taş parçalanırdı. Elinden çıkan ok ise demiri parçalardı. Kolları ile dağı kavrısa kaldırabilirdi. Parmakla mühür bastığı yeri delerdi. Hiçbir şah, şehzâde, emîr, âlim, haşmetinden korktukları için tahtın yanından bile geçemezdi. İbn-i İsfendiyâr, eğer onu görmeye gelen emîr ve büyüklerin seçkinlerinin onun haşmet, celalet, heybet ve kemalinden dillerinin tutulduğunu söylemek istersem çok uzayacağını belirtti.

[121] Ayrıca Müslümanların konuşmaktan ziyade onun icraatlarını görünce başka bir iş yapmayıp bunları konuştuklarını söyledi. Hükümeti beraber yönettiği büyükler onun çevrenmesi ve başka bir saraya götürülüp düşüncelerini arz etmesini istediler. Onun sarayında her gün iki defa sofralar serilirdi. Öğleden önce serilene hançe öğleden sonra serilene ise büyük han denirdi. Sabah erkenden ikindiye kadar 300

tane adam onun mutfağında çalışırdı. 300 koyun 10 kuzu, 50 inek 2 at, 540 kg beyaz şeker, 30 kg nebat, 60 kg badem, 300 kg inek yağı ve mevcut olan diğer ürünler her gün mutfakta tüketilirdi. 12.000 kg ekmek bu sofraya bırakılırdı. Ayrıca tavuk ve çeşitli kuşlar da sofraya konurdu. Sofra tamamen hazırlandığı zaman İsfahbed'in komutanı tanınmış kişi ve meliklerin isimlerinin yazılı olduğu mektubu ona arz ederdi. Her gün sırası gelenlerin isimlerinin üzeri çizilir ve biri gönderilerek onlar davete getirilirdi. Herkesin bir derecesi ve yeri vardı. Mertebesi yüksek olanların sofradaki yerleri belliydi. Melik ve emîrlar gelince padişahın da gelmesi için haber verilirdi. Padişah özel sofralar kurulması için emir verirdi. 300 adet tepsi içinde çok güzel yemekler getirilirdi. Bu tepsiler mutfak çalışanlarının başları üzerinde getirilip padişahın tahtının altına koyulurdu ve eğer padişah isterse tadına bakardı. Padişah yemeklerin tadına bakmak istemezse gelen kişilerin odalarına gitmelerini ve yemeğin de onların ardından gideceğini söylerdi. Padişah yemeğe başlamadan önce elini gül suyu ile yıkardı. Sofra da eğer elçiler ve yabancılar varsa padişah resmi elbiseler ile gelirdi. Yabancı olmadığında ise normal bir elbise ve kılıç ile çıkardı. Padişah geldiği zaman münadiler her tarafa padişahın geldiğini bildirirlerdi. Padişah yemeğe oturunca kılıcını da önüne bırakırdı.

[122] Yemekten sonra herkes yaklaşık bir saat kadar padişahı beklerdi. Daha sonra perdeler açılırdı ve divan başlardı. Her sınıftan insan şerifler, askerler raiyyet padişahın karşısına gelir ve sıkıntılarını arz ederlerdi. Padişah sıkıntısı olanların sıkıntıları dinlerdi ve ona göre uygun bir şeyler söylerdi. Kimse kalmadığı zamanda kalkıp dinlenme yerine giderdi ve ellerini gül suyuyla yıkardı. Bu sırada nakibsâlâr huzuruna gelir ve devlet erkânının bârgâhta hazır olduğunu haber verirdi. Padişah eğer şarap meclisine gitmek istemezse onların gelmesine izin verirdi ve eğer gitmek isterse de Şarapsâlâra Meclisi hazırlanması için emir verirdi. Böylelikle altından ve gümüşten yapılmış süslü tezgâhlar hazırlanırdı ve her şey sınırsızca çıkartılırdı. Güzel bir şekilde hazırlanmış ikta, at ve müreffeh bir hayata sahip padişah gibi yaşayan çalgı ekibi gelirdi. Nesrin, yasemin, gül, nergis, vb. çiçeklerin tomurcuklarını dökerlerdi. Kuru ve taze meyveler, şekerler, altından tabaklar içinde güzel kokularla meclis ferahlatılırdı. Misafirlerden biri hacetini gidermek için kalkarsa hizmetçiler ona hemen hizmette bulunurlardı. Padişahın izni olmadan kimse meclisi terk edemezdi. Bir kişi gittiği zamanda tepsisinde ne kadar yiyecek kalmışsa

onunla götürürlerdi. Eğer giden kişi dışarıda bir arkadaşının yanına gideceğini söylerse arkadaşının konumuna göre ona da yiyecek ve içecek verilirdi. Padişahın çok fazla altın ve gümüş bahşettiği geceler olurdu. Padişahın bağışta bulunmadığı gece yoktu. Padişah uykusunun geldiğini ve dinlenmeye geçeceğini söylediği zaman iki Şahnâme okur sabaha kadar hamasi bir dille Şahnâme okurlardı. Padişah uyusa da uyumasa da onlar bunu okumak zorundaydılar. Padişah içki içse de içmese de hiçbir zaman kimse onu sabah uyurken görmezdi. Sabah erkenden kalkıp hamama gider ve guslederek yeni elbiseler giyerdi. Güzel kokular sürer, daha sonra padişahlar için mektuplar hazırlar ve Kur'an'dan bir cüz okurdu. Meydana çıkmak isterse atları hazırlatıp çıkardı. Onunla meydana çıkmak isteyenlere gelip sarayın önünde hazırlanmalarını söylerdi. Sadece birkaç tane ok atmak için spor yapmak istese bile her zaman meydan çevresinde 30 özel at ve 10 tane silah aletleri taşıyan katır hazırlanırdı.

[123] Bir yere gittiği zaman büyük miktarda katır yükü ilaç, şarap, su, elbise, (...), taht ve aletlerini de götürürlerdi. 50 silahlı saray kölesi ve eğer av yaparlarsa 100 Vikdeş (anası aynı babası ise ayrı ırktan olan at) Arap atı av için hazırlanırdı. Eğer polo oynamak isteseydi polo meydanında 150 tane at hazırlanıp oynamak isteyenler ata binerdi. Meydanın her bir köşesinde şarapdar atı ile dururdu. Biri susayıp su içmek isterse gidip su içmesi için dururdu. İsfahbed'in polo elbisesi diğerlerine göre farklıydı. Üst tarafı dar, başını sarar, kemeri altınla süslü olup üzerinde ihlas süresi yazılıydı. Polo oyununu bitirdikten sonra hamama giderdi. Oyun esnasında giydiği elbiseleri bahşederdi. Genelde Türk veya Tacik gulâmlarından birine bahşederdi. Bu dönemde bir gelenek haline getirilmişti. Eğer bir kimse onunla polo oyunu oynarken attan düşüp elbiseleri kirlenirse hemen ona yeni elbiseler verilirdi. Günlük iki defa banyo ihtiyacı olsaydı her seferinde elbisesini değiştirirdi. Ömrü boyunca gerek evde olsun gerekse yolculukta olsun yıkanmadığı bir gün yoktu. Biri dinlenmede, biri sarayda, biri hamamda ve biri de yolculukta olmak üzere 4 tane tahtı vardı. Belirttiğim yerlerde onun bağ, meydan ve kasırları vardı. Altından ve gümüşten eşyalar, yazlık-kışlık malzemeler, dinlenme elbiseleri her zaman hazırды. İsfahbed aniden bir yere giderse iki kişi her zaman onun işini yapmaya hazırды. Gulpâyegân, Temîşe, Bunâsrân, Bârtûrz, Rekvend, Vâhân, Behrân Kelâde, Râmeşâbâd, Serûkende, Tenîratrab, Valâşîr, Dârmehrkende, Celûsek, Sârî, Devledâbâd, Kecmûs

Sârî, Ömerâbâd Sârî, Bernemher, Rûdbest Dûnka, Surestân İzzedâbâd, Erdeşîrâbâd, Âs Kelâte, Âlûme Serterice, Lenkîmân Hac, Dîyemihec, Leşkerek Âmûl, Rûdbâr Âmûl, Natıl kasabası, Kecû kasabası, Kelâr Kehrûd, Felûl, Pedâme, Erdel,

[124] Heşmenişin Lefûr, Fîrûzkûh, Dûalemler, Bûru, Vern, Dâmgân, Bestâm, Mehrevân, Dervîşân, Lelert, Leyây gibi yerlerde yapılmış olan kasırları vardı. Sârî'deki kasrı çok görkemliydi. Etrabon olarak adlandırılan Devledâbâd'daki sarayı çok yüksekti. Duvarlarını 90 kilo altın ile kaplamışlardı. Bu saray yerden 10 adım yüksekliğinde yapılmış olup Bâdhâne olarak adlandırılan bir havuz yapılmıştı. Tavanı uyuk yıldızına ulaşırdı. Dört tane büyük avlu, divan yeri, hamam vb. şeylere sahipti. Sarayın uzunluğu 30 arşın ve genişliği de 8 arşın idi. Duvarları fîrûze taşı ile yapılmıştı. Yerin altından sekiz arşın büyük bir havuz vardı. Havuzun ortasında altından bir aslan heykelinin ağzından havuza su akmaktaydı. Yazın Bağdat hasırları getirilip serilirdi. Her avlu da büyük bir yelpaze üzerine gül suyu dökülürdü. Hizmetçiler padişahın hizmetine her an amade idiler. Hizmetçiler Temmuz ayında bile orayı yorgansız yatamayacak bir şekilde serinletirlerdi. Sarayın bir diğer tarafında bir bağ vardı, Semerkant ve Dimeşk kıskanırdı. Onun gülleri, meyveleri, ağaçları İrem'den getirilmiş gibiydi. O bağın ortasında dört konut ve hamamlar arasında Hornak ve Sedir misali üç küçük kasır yapılmıştı. Başından sonuna kadar Afrasiyab'ın intikam hikâyesiyle nakşedilmişti. Ortasında büyük bir havuzu olup güvercin, bülbül, kumru, papağan vb. birçok kuş türü de bu bağda bulunurdu. Ayrıca akla gelmeyecek birçok şey de mevcuttu. Bağda hayvanlar için ayrıca içinde yem bulunan bir de ambar bulunurdu ve bunun için de biri görevlendirilmişti. Sarayın önünde bir diğer köşesinde 400 arşın büyüklüğünde bir başka bahçe bulunuyordu. Bu bahçede var olan bütün meyve ağaçlarını dikti. Yasemin, sümbül, menekşe vb. çiçekleri de ekti. Bir tarafta da ceylan, geyik, tavşan, zürafa, zebra ve deve kuşu gibi hayvanları topladı. Onların yiyecekleri de her zaman hazırды.

[125] Bu bağın içinde küçük bir göl yapılmış ve her tarafı da düzenlenmişti. Bu gölün içinde çeşitli su kuşları ve balıklar yaşardı. Gölün üzerinde bir köprü yapılmış ve padişah yalnız kalmak istediği zaman o köprü üzerinden geçerek oraya giderdi. Padişah gittikten sonra köprü zincir ile birbirinden ayrılırdı. Padişah birinin gelmesini istediği zaman zincirle köprüyü tekrardan indirirlerdi. Bu yapının üzerinde büyük balkon ve teraslar olup altında da şaraphane ve ferraşhane vardı. Padişah

Pîrîm kasabasında da aynı bu şekilde kasır, bağ, gölet yapmıştı. Çelûsek, Dervîşân ve Devletâbâd'da onun hizmetkârları o kadar güzel evler ve yapılar inşa ettiler ki Muhammed Sıpendî köprüsünden Parsî hendeğinde Ulyâbâd'ın üst tarafına kadar yapılar hepsi birbirine iliştilmişti. Herkesin kendi için yaptığı 12 tane hamam vardı. Aynı zamanda bir kervansaray mevcuttu ve bu kervansarayda her zaman 500 tane Arap atı bulunurdu. Uzun bir ahır olup Berke, Musul ve Bağdat'tan her yıl ipek gönderilirdi. Esterâbâd sınırından Deylem sınırına kadar dağ ve ovalarda çok sayıda büyük ağıllar yaptırmıştı. Her birinde 12 bin at, 280 bin kuyruklu ve kuyruksuz koyun, onun çobanlarının elindeydi. Bu koyunlar padişahın mutfığı için beslenirdi. Her zaman 1000 tane Türk ve Yekdeş gulâm onun saray ve kasırlarında hizmet ederdi. Padişah mütegayyir birini 4 ayda bir onları kontrol etmesi için görevlendirirdi. Ayrıca 200 tane gulâm öğrenci, 4 tane de ferraş görevlendirirdi. Göç zamanında malzemeleri taşımak için 750 katırı vardı. 25 adet davul, 12 bayrak, bir çift tamamen altından yapılmış ve başında altından şahin bulunan hükümet nişanesi, 1000 tane deve kışın Verzâbâd Nâmne köyüne yazında Harut'a giderlerdi. Kervanların liderleri Dâmgân'lı erkeklerdi. Bahsedilen yerlerde de mamur kalelere sahipti. Has adamlar, kale komutanları, o kalelerde hayvanları ile beraber kalırlardı. 7 bine yakında akrabası oradaydı. Bu kişilerin isimleri belliydi. Özetle:

[126]

Temîşe'nin Dışı

Cenâşek, Telûmen, Kale Av, Tîre Av, Tîre Seng, Cehîne, Bâlman, Geçîn, Melik Bend Şahkûh, Rohen Seden Rustak, Vacâ, Herreme Diz Şâlrûd, Nedîş Bestâm, Dâscân Bestâm, Mehrebon

Temîşe'nin İçi, Dağ ve Ova

Enbâme, Şahdiz Cûrûd, İlâl Cûrûd, Kûzâ, Kale Menâzil Şele Rûd Pîrîm, Sevâtekûh, Pîrûzkûh, Estûnâvend, Becet, Cikvedere, Kûterkâr, Esfâlây Lâricân, Herremedoz, Dârâ, Gendomkûh Simnân, Vern Şûzildâşt, Âbderre Kûsân, Rezân Behbelerûd, Dûrmû, Veymek, Serçeân Demâvend, Kîsliyân.

Rûyân

Nûr, Nâcûr, Kâvalûl, Hârsî, Rüstemâbâd Kecû, Gerdu Rebhercân, Düşmangûr, Çîrenekûh, Çamâzîstan, Gurciyân, Sîlasarây, Çelender, Efrân Kûkâlac, Keşfel, Ezbelû, Tenka, Estonâ Vendek, Lûlûsarây, Ebleyt, Vâyehvâr Sipenc.

Ebü'l-Mefâhir Müheddeb adlı kişi narin, bilgili bir köleye sahipti. Çok güzel huyları vardı. Fıkıh, belâgat, edepte onun gibisi yoktu. Hayatının son zamanlarında iki defa hac yapmıştı. Her zaman yanında at, katır, alet-edevat bulunurdu. Her Cuma gecesi meydanda durup dua ederdi ve ordusu da yüksek sesle âmin diyerek bağırır ve böylece ses her tarafa ulaşırdı. Bunların o dualardan olduğu söylenir:

Yeryüzünün Padişahına selam olsun

O ki, padişahlık mührü ve tacını miras olarak aldı,

Yüz binlerce kez selam olsun Allah'a

Allah'ın selamı Şehriyar'ın tahtı, bahtı ve tacına olsun

[127] Çöldeki çakılların sayısı, gökyüzündeki yıldızlar ve hayvanların kılı âdetince binlerce kez Allah'ın rahmeti Şehriyâr'a olsun. Hudâvend-i Hüdâvendân, Şehriyâr-i İran ve Turan, Tac Bahş-i Irak ve Horasan, Sultanı Tacik, İsfehbedü'l-Âzam, Şahinşahü'l-Muazzam, Meliku Rikâbü'l-Ümem, Seyyidu Mülûkü'l-Arap ve'l-Acem Melik b. Melik b. Melik b. Melikü'l-Müeyyed ve'l-Kâlîyü'l-Müsedded Hâfizu Bilâdullah, Nâsırı İbâdâllah Muîn-i Halifetullah Muzahhirü'l-Hakk Muğîsü'l-Halk Hüsamü'd-Dünya ve'd-Din Alâü'l-İslâm ve'l-Müslimin Şemsü'l-Mülûk ve's-Selâtin Felekü'l-Meâlî Zûlkarneynü's-Sânî Tahmûrasü'z-Zamân Hüsrevu Hüsrevân Şahı İran ve Tûrân Nâsırü's-Şeriat Mühyi'l-Hakikat Bâsitü'l-Adl Kâşîfü'z-Zülm Âdilü'l-Mülûkü'l-Hâfikin Mudîlü'l-Evliyaüllah ve Müzeyyelü'l-Adâüllah Mevlâ-i Mülûki'l-Âlem Fereşvâz Gorşah Ebü'l-Hasan Erdeşir b. Hasan b. Rüstem Allah onun mülkünü ve gücünü arttırsın. Ali b. Şehriyâr b. Karin b. Sorhâb b. Şehriyâr b. Şehriyâr b. Dârâ b. Rüstem b. Şervîn Rüstem b. Sorhâb b. Karin b. Şehriyâr b. Karin b. Şervîn b. Sorhâb b. Mihr Merdân b. Sorhâb b. Bâv b. Şâpûr b. Kayûs b. Kubâd b. Fîrûz b. Yezdigerd b. Behrâm b. Behrâm b. Behrâm b. Hürmüz b. Şâpûr b. Hürmüz Elcenüd b. Erdeşir-i Babekan b. Sâsân b. Bâbek b. Sâsân b. Vahâfrid b. Mehrmâh b. Sâsân b. Behmen b. İsfendiyâr b. Geştâsf b. Lehrâsf b. Kiyâvcân b. Kiyândeş b. Kiyânevid b.

Keykubâd b. Zânâ b. Anâder b. Yûznâ b. Nâmûr b. Nûzer b. Menûçîhr, O, Faris b. Yahuda b. Yakup b. İshak b. İbrahim b. Târih b. Mâhûr Bel Sârûğ b. Ergu b. Fâliğ b. Abir b. Salih b. Erfehşed b. Sam b. Nuh b. Lamek b. Meruşleh b. Ehnûh b. Elyarid b. Mehabil b. Keynan b. Enuş b. Şit b. Âdem'dir. Güzel bir ömür ve güzel bir saltanat yaşadı. Doğu ve batıda kendi düşmanlarını azalttı. Ona dua edip de âmin diyenlere Allah rahmet eylesin. Şimdi ve diğer zamanlarda yüz bin Rıdvan, mağfîret, merhamet ve rahmet kandili Said Sultan Şehid Alâüddevle Hasan b. Rüstem'in ruhunu şad etsin. Sultan Toprağı cennet olsun. Çocukları Şerefülmülûk Hasan b. Erdeşîr, Şemsülmülûk Rüstem b. Erdeşîr ve Rûknüddevle Karîn b. Erdeşîr'i ona bahşet.

[128] Onların mülk ve saltanatını koru. Bunları bitirdikten sonra on iki beyitlik bir şiir okudu ve başı şöyle:

Padişahım senin en düşük kölen dünya olsun

Senin iyiliklerin herkese örnek olsun

Dünya her zaman Melik Erdeşîr'in istediği gibi olsun

Bu acımasız ve kötü dünya onun için çok yumuşak olsun

Melik Şehit Alâüddevle Allah onun mezarını nur ile doldursun ve öldürdüğü kişilere lanet etsin devlet erkânını Zârem'den Sârî'ye gönderdi. Kendisi daha genç ve çocuk olmasına rağmen vakar elbisesi ve başlığını taktı ve Zârem'den Dervîşan kasrına gitti. 40 gün boyunca padişahlık tacını takmadan, matem elbisesiyle toprağa ve palasa oturarak yas tuttu. Cenâşek emîri olup yüksek makama sahip yaşlı ve akıllı biri olan Taceddîn Tûranşah b. Zerdestân'ı kendisine hacîb edindi. İstiare ve istişare yaptıktan sonra işlerin yapılmasına karar vererek güzel bir şekilde işlerini yaptı. İstibdatsız bir saltanat dönemi başladı. Memleketin her tarafına elçiler göndererek kendi yönetimi altındaki yerlerin ilim ve adalet makamı olduğunu söyledi. Bu dünyada zulüm gören kimseler için bizim sarayımız bir sığınaktır, dedi. Haberciler görevlendirerek ülkede olup bitenleri kendisine haber vermelerini belirtti. Adaleti tesis etmek için Necmettin el-Kadî, Cemâleddin Hacı Eştân, Nasır Alevî Sengepoşte ve kardeşini emîr olarak görevlendirdi. Öncelikle acil olan işlerin yapılmasını daha sonra da diğer işlerin yapılmasını emretti. Her Cuma gecesi de onların durumunu

mütalaa edip ona göre hüküm verirdi. Mübarezeddin Ercâsf'a da şöyle bir olay gerçekleştiği ile ilgili bir mektup yazdı; Babamızın ölümünden dolayı yasta olsak da bu yaşlı dünya bizim adaletimiz ile süslenip bir gelin gibi olmuş ve karanlıktan aydınlığa ulaşmıştır. Ayrıca kendisine mektuptan haberdar olduktan sonra ona gelmesini ve Temîşe'ye ulaşmadan durumu kimseye açıklamayıp şehre geldiğinde açıklamasını belirtmişti. Taziye elbisesini giyip sarayımıza gelsin, dedi.

[129] Tus sınırında mektup komutan Ercâsf'a ulaştığı zaman geri dönüp padişahın emrini yerine getirdi. O, bütün emîrler ve maiyet padişaha hizmet için izin aldılar. İsfahbed taziye bitirdikten 40 gün sonra Ercâsf ulaştığı gibi taht ve tacı saraya götürdüler. İsfahbed şanslı bir zamanda Taberistân'ın padişahı olmuştu. Her tarafta hükümleri geçerli olmaya başladı ve çevresindeki ileri gelen kişiler önünde eğilip hizmet için hazırlandılar. İsfahbed hazine, mal-mülk ve paranın getirilmesini emretti. Emîrler, memurlar, seyyidler, kâtipler, reisler için makam verilmesini ve ayrıca herkese görev taksimatı yapılmasını buyurdu. Büyük kişilere de ikta verilmesini istedi. Dervîşan'dan Mehrevân'ın üst taraflarına ve oradan da Tenîr'e geldi. Sonraki gün Rûdbâr Etroban'a gidip orada çadır vurdu. Daha sonra babasının mezarını ziyaret edip çokça hayırda bulundu. Bir ay kadar buralarda kaldı. Müeyyed burada savaştığı için çevre çok fazla zarar görmüştü. Her tarafa amîller göndererek tarım ve imar faaliyetlerinde bulunmalarını belirtti. Komutan Ercâsf'ı ise Kuşvâre'ye gönderdi ve Emîr-i Ahır Yarenkuş'u da Bestam'a gönderdi. Mengû'yu Dâmgân'a, Teğretmer'i Veyme'ye gönderdi ve Demâvend, Şâmrıza ve Simnân sınırına kadar ona verdi. Cemâleddin Seyyid Ebû'l-Kâsım'ı Esterâbâd'a, Şemseddin Ali Kiyâ'yı Pîrûzkûh'a, Mohrebon ve kardeşi Ketkiyâ'ya Cehîne'nin kutvallığını verdi. İsfahbed Ebû Cafer Eşreb'e Lâricân'ı, Taceddin Şehriyâr Hurşid Mâmtir'e Âmul'ü verdi ve kardeşi Rüstem'i de onun niyabeti için gönderdi. Müeyyed Âyaba, Nişabur'da Melik Şehit İsfahbed Şerefülmülûk Alâüddevle Hasan'ın ölümünü haber aldığı zaman bir kez daha Horasan ordusuyla Mâzenderân'a savaş için gitti. Sultanşah'ı da Harezm ordusu ve maiyetiyle davet etti. O Sârî'ye ulaşınca İsfahbed, Ârm'dan Erdel'e gitti. Estândâr Keykâvûs Ârm bölgesinde onun hizmetine geldi. Müeyyed tebrik ve teselli için birini gönderdi ki baban öldü akraba olmak için kızımı sana göndereceğim, dedi. Bediş Kalesi ve Temîşe'nin dışını da kendisine verilmesini istedi. Estândâr Keykâvûs'a hazır olması için emir verdi. İsfahbed elçiye hiçbir cevap vermedi.

Estândâr gelince elçiye işaret etti ve her şeyi söylemesini istedi. Estândâr, elçiye “Müeyyed’e sen bizim hiç Türk görmediğimizi onun bildiğini, bu padişahın babası zamanında Temîşe’yi aldığını ve eğer şimdi Keykâvus bana emîr verirse 50 bin Gîl ve Deylem’li ile Temîşe’ye gelirim o zaman bakalım gelmeye cesareti olur mu? diye söylemesini buyurdu.

[130] Elçiye geri dönmesi için izin verdiler. Elçi Müeyyed’e ulaşınca ona “itaat etmesi gerektiğini, zira şiddetle bu şehzadeye karşı bir şey elde edemeyeceğini” belirtti. O vilayetin ahalisi babasının şiddet ve öfkeli tutumlarından dolayı nefret etmiştiler. Artık kimse onun yasalarını dikkate almıyor ve oğluna hizmet için hazırlanıyorlardı. Müeyyed elçinin kendisine ulaştığının sekizinci günü ayrılıp Temîşe’ye ulaşana kadar da attan inmedi. İsfahbed, Sârî’ye geldi ve Keykâvûs’a artık yası bitirip kendi yanına gelmesini söyledi. İsfahbed birini Rûyân’a gönderip Müeyyed, Esterâbâd’a ulaşınca Düveynî şehrinin girişinde olan Velîn Kalesi’ni restore etti. Hisar yapılmasını ve üç tane kuyu kazılmasını emretti. 200 tane Horasanlı adamı da oraya yerleştirdi. Bâlman Kalesi’ne Beşir adlı bir komutanı emîr yaptı. O vilayeti onun kardeşi İhtiyareddin Kûştem’e verdi. Sultanşah ve validesine hizmeti için Nişabur’a döndü. Kûştem de padişah Mübârezeddin Ercâsî’ye saldırı için Kuşvâre’ye gitti. Padişah da onun kaleye girmesini izin verdi ve geri döneceği sırada da ona tuzak kurdu. Sonra saldırdı ve Kûştem 30 süvari ile çıkabildi, geri kalanların hepsini öldürdüler. Kûştem’in Temîşe dışında yardım alacağı bir yer yoktu. Bu yüzden gidip yardım alarak dönmek istedi. Müeyyed, Nişabur’a ulaşınca Sultanşah onun yanına birini gönderdi ve babasının mülkünü geri alması için kendisine yardımcı olmasını istedi. Ben her gün sana yardım için çabaladım ve 1000’e yakın adamım Mâzenderân’da öldürüldü. Ben şuan Hetâ bölgesindeyim, dedi. Müeyyed bunun üzerine elini ve ayağını öpmek için ordusunu hazırladı ve Harezmi’ye gitti. Şah Erdeşîr, Sultan Sâib Kırân’a bir elçi gönderdi ve aralarında anlaşma ve ittifak yapıldı. Sultan Said’in köleleri Suberni sınırında savaşa hazırlandılar. Müeyyed Âyaba’nın atı sarsıldı ve sızlanarak onu üzerinden düşürdü. Bir süvari Müeyyed Âyaba’yı tutup sultanın yanına getirdi. Önce kendisinin çoban olduğunu söyledi onu tanıyınca Âyaba olduğunu anladılar. Bu durum anlaşılınca hemen sultanın önünde diz çöküp affedilmesini ve eğer affederse Sultan Sencer’in hazinesini ona vereceğini söyledi.

Sultan ticaret yapmanın zamanı olmadığını belirterek attan indi ve kılıçla onu öldürdü. Bunun üzerine Şair Nakkâşî, Şah Erdeşîr'i şöyle methetti:

Şah'ın şevketi Harezmi kapısında şahin gibiydi ve

Bir horoz misali Müeyyed'in ömür kekliğini avladı.

[131] Onun ölüm haberi Şah Erdeşîr'e ulaşınca Lîyan'dan ayrıldı. Sabahın erken saatlerinde Esterâbâd'a ulaşmıştı. 200'den daha az sayıda asker onun yanındaydı. Bir iki gün sonra ordu Sepidegûr sınırına ulaştı ve orada çadır kurdular. [O gün Ali b. İsmail b. Cafer Sadık'ın evladı Seyyid Şemşek Bişek Goraz'ın çocukları Seyyid Alâüddin ve Rükneddin adalet istediler. Kürtlerin büyüğü olan babaları Haydar-ı Kürd'ün oğlunun ağzında bir hastalık ortaya çıktı ve oğlunu tedavi etmek için götürdü ancak oğlu öldü. Bunun üzerine Kürtler Şemşek'i öldürdü. Şah da bütün Kürtleri öldürdü ve mallarını yağmaladı. Onların mallarını da Seyyid Alâüddin ve Rükneddin'e kısas olarak verdi ve oraya sahip olana kadar da onlara destek oldu. Seyyidler oraya sahip olduktan sonra ahali onları Edezade Şemşek ve daha sonra da Kurd-e Kelan olarak adlandırırlar. Şimdi de Seyyid Şemşek'in çocukları o köyün sahibidirler.] Aynı gün Kûştem'in Nişabur'da helak olduğu haberi geldi. İsfahbed, birini Velfen Kalesi'ne gönderdi. Necib Heyamî Kuştem'e hizmet etmekteydi ve amân dileyip kaleyi teslim ettiler. İsfahbed orayı harap ederek Bâlman'a gitti. Kebûd Câme'yi muhasara etmek için bir ordu hazırlayıp oraya gitti. Nusretüddin Muhammed Kebûd Câme ve amcası Rükneddin padişahın hizmetine geldiler. İsfahbed, Müeyyed ile buluşup ona yardımcı olduğundan dolayı amcasına öfkelenmişti. Vilayeti onlar arasında bölüştürdü, padişahlığı, nevbet hakkını ve idareyi Nusretüddin'e verdi. Rükneddin'e sadece bir maaş ile yetinmesini söyledi. Rükneddin de oradan döndü. Padişah orduyu Dâmgân ve Bestâm'a gönderip her iki yeri de tasarrufuna aldı. Kutbeddin Borsuk (Bersak), Bediş Kalesi'nin girişinde cesurca savaşmıştı. İsfahbed, Kutbettin'i Bestâm'a yerleştirdi ve Bediş Kalesi'ni de ele geçirdiler. Ayrıca orada vergi işlerini de düzene bağladılar. İsfahbed, Sârî'ye geldi. Sârî'den de Gorgân'ın yönetimi için Taceddin İzedâd'ı gönderip orayı kendi divanına bağladı. Şah Erdeşîr ve Sultan Said Tekiş arasındaki dostluk güçlendi. Böylece aralarındaki elçi gidiş-gelişleri de arttı ve hiçbir zaman da kesilmedi. Elçiliği ise çoğu zaman Seyyid Cemâleddin Ebü'l-Kâsım yapıyordu. Sultan Said, her seferinde çok fazla altın gönderirdi. Hediyeler arasında elbiseler, güzel köleler ve

rahvan atlar vardı. Sultan Said, Mâzenderân'dan gelen elçilere her zaman diğerlerine göre daha fazla değer verirdi. Ayrıca onunla daha latif bir şekilde konuşurdu.

[132] Onun arkadaşlığı ve başarısından dolayı övünürdü. Ayrıca hükümeti, gücü, şevketi ve maiyetinin çokluğundan bahsederdi. Elçiler Sultan Said'in padişahı övdüğünü ve idaresinden sevinçle söz ettiğini ona haber verince sevgisi daha da arttı. Samimiyet ve itaat bağları binlerce kez daha da arttı. O tarihte Selahaddin Yusuf batı sınırlarındaki Frank topraklarının büyük bir kısmını istila ederek Mısır ve Şam'ın sultanı oldu. İbn- İsfendiyâr zamanımızda ondan daha büyük ve daha adil padişah yoktu diye belirtti. Selahaddin Yusuf'un İsfahbed ile arkadaşlığı vardı ve onlar arasında elçi gidiş-gelişleri olurdu. Aynı zamanda bu dönemde kendisine itaat eden İmâm en-Nasr Lidinillah Emîrû'l-Mu'minin Ebû'l-Abbas Ahmed halifelik makamında bulunuyordu. Biat almak için Bağdat Kadı'l-Kudâtını Şah Erdeşîr'in yanına gönderdi. Onunla birlikte güzel bir kervan, bayrak (...) ve 40 altın nallı Arap atı gönderdi. Âmül'de Çavli köşkü olarak adlandırılan bir yerde yapmış olduğu sarayı su götürmüştü. Elçiyi görünce ona teşrif elbisesi, başlık, kaftan ve külah vb. şeyler vererek kabul buyurdu. Kardeşi Fahrülmülûk Rüstem'i atların durumuna bakması için gönderdi. Zamanla halife ile arasındaki dostluk o kadar arttı ki Emîrû'l-Mu'minin birine kırılır ve sinirlenirse İsfahbed'in yanına gidip ona sığınır ve Halifenin onu affetmesi için İsfahbed'e yalvarırdı. İsfahbed de o kişiye yemin ettirerek affedilmesini sağlardı. İsfahbed'in yanına gelen kişilerden biri de Hûzistân emîri ve Emîrû'l-Hac olan Taştekin idi. Onun aracılığı ile hapisneden çıktı. Bir başka kişi de İsfahan valisi olup aynı zamanda Emîrû'l-Amîd ve Irak Melikü'l-Ümerâsı İzzeddin Hacı Ferec idi. Onun hikâyesini açıklamak uzun sürer. Bu dönemde Allah-u Teala haccı nasip edince bu vesileyle Bağdat'a gittim. Dönüş sırasında İsfahbed için şu mealde bir mektup gönderildi: İtikadından ötürü sizden başka hiçbir padişaha bu derece güven, şevkat ve itibarımız yoktur, zira İsfahbed'in idaresi İmâmiyye mezhebi üzerineydi ve İmâmilerin kutsal yerleri için sadaka ve hayırda bulunmaktaydı.

[133] Selahaddin Yusuf vefat edince Mısır ülkesinin idaresi Harran ve Halep'i idare eden oğlu Ali'ye verildi. Şam'ın sultanı olan oğlu Melikü'l-Adîl Ebubekir ve Selahattin Yusuf'un diğer oğlu Osman Mısır'a gittiler ve Mısır'ı ondan aldılar. O da nübüvvet ve Şii büyükleri için şiir yazdı:

Bizim Mevla'mız Ebubekir ve Osman gibi kılıç ile Ali'nin hakkı için savaştılar

Bu savaşlar halen de devam ediyor Mevla'mız Ebubekir bizim için devrim yaptı.

Bizim Mevla'mız Ebubekir ve arkadaşı Osman, Ali'ye karşı kılıç çektiler

Ali, Osman ve Ebubekir savaşı tekrar başladı. Acaba bu sefer Ebubekir, Ali'ye karşı şefkatli olur mu?

Sultan Arslan, Tuğrul, Atabeg Muhammed, Kızıl Arslan, Haremeyn Emîrleri, Fas Emîri, Ummân Melikleri, Ahlat Emîri, Şîrvân ve Derbend Emîrleri, Gence ve Arran sınırlarına kaç defa saldırmış olan Tiflis ve Abhaz'ın Tamar isimli sultanı ve Nizâmî-yi Gencevî Azerbaycan ve Arrân padişahı olan Emîr Ebû Bekir'e Tamar hakkında şöyle yazdı:

Onun işi örgüdür neden kılıç aldı, bizim işimizi o mu devraldı.

Mağrib hududuna kadar bu padişah ve meliklerin hepsi her yıl Hz. Şah Erdeşîr için elçi göndermekteydiler. Sultan Said, İsfehbed'e iyi davranınca buna karşılık olarak o da iyi davrandı ve hizmette bulundu. Böylece başkaları da onun hizmetine meylettiler. Onun için saltanat yolunu da aşikâr kıldı. İsfehbed'in ashabı Sultan Said ile olan arkadaşlığını bu şekilde çok güçlü görünce bu dostluğun bozulmaması için kendi aralarında akraba olmalarını düşündüler. Bu durumu Sultan Said ile paylaştıkları zaman onun iki yaşında bir kızı vardı. Sultan Said, padişaha dünyada seninle evlendirebileceğim bir kızım yoktur, şeklinde mektup gönderir ve kendisine eğer istiyorsan iki yaşında bir kızım var onu senin sarayına göndereyim diye belirtir. Harezm'den Seyyid Cemâleddin de bu iş için aracılık yaptı. Süt parası, altın, elbise ve mücevherlerle Divâne diye bilinen Sa'deddin Hüseyin'i kızı istemesi için Harezm'e gönderildi ve orada nikâh kıyıldı.

[134] Dönüş sırasında Hüseyin Divâne isyan etti ve bir süreliğine Arrân ile Azeybaycan'a gitti burada kendisine yakışmayacak bir padişahlık dönemi sürdürdü. Çok fazla para, kale ve mal-mülk kazandı ancak hayat ona çok vefa göstermediği için tekrar kaybetti. Bu yüzden de oradan kaçarak Musul'a gitti. Musul atabeyi de onun mallarına göz diktiğinden dolayı zehirli şerbet içirerek öldürdü ve mallarını da aldı. Hikâyesi uzundur. Özetle Sultan Said'in meclisi yüce ve daim olsun. Müeyyed Âyaba, sultanın yanından ayrılıp oğlu Melik Toganşah'ın yanına gitti ve Nişabur'da

onu tahta oturttu. Sultan Said ile adına hutbe okutup sikke basmak üzere anlaşma yaptı. Kendisi yumuşak huylu, güzel yüzlü, cömert, konuşması düzgün, dili etkileyici ve dünyada eşi olmayan bir gençti. Doğal olarak çok güzel şiir okurdu ve onun gibi şiir okuyan kimse yoktu. O dönemde kaside, rubai ve dörtlük okurdu. O rubailerden biri şudur;

İnsanın canına can veren o kişi nerededir

Öyle bir şevketi vardı ki dünya onun gözünde bir kibrit çöpü gibiydi

Dünya hayatı sonlanıncaya dek Togaşah gibi kimse bu dünyaya gelmez

İsfahbed şarapsâlârı İbrahim Kiyâ'yı Togaşah'ın yanına gönderdi ve onunla dostluk kapısını araladı. O, bu dostluğa riayet ettiği gibi naibi Kavâm Ali'yi İbrahim Kiyâ ile birlikte İsfahbed'e gönderdi ve intikam düşüncesini bırakmasını istedi. Bu vesileyle kendim ömrüm boyunca size hizmet edip verilen emirleri yerine getireceğim, dedi. Bunun üzerine anlaşma sağlandı. Bir iki yıl içerisinde Togaşah'a olan sevgi ve itaati o kadar arttı ki aralarındaki dostluk ziyadeleşti ve İsfahbed'in değeri ikiye katlandı. Her gün birbirlerinden haberdar idiler. Mâzenderân'ın meşhur mallarını ve Arap atlarını Şah Erdeşîr, kardeşleri ve oğulları arasında taksim eder onun da payını gönderirdi. O da doğudan Barzî atları, Nişabur'dan da iyi ve temiz çalgıcılar gönderirdi. Taceddin Turanşah b. Zerdestan, Şah'a onunla akraba olmalarını zira onun güzelliği Züleyha, tatlılığı Şirin, vefası Leyla, dini Âsiye, zühdü Rabia ve iffeti Hacer gibi bir kız kardeşi olduğunu ve eğer izin verirse kızı, onun sarayına getireceğini söyler.

[135] Turanşah da Horasan ahalisini çok sevdiği için her an Şah'ı akrabalık için teşvik ediyordu. Bir gün bu iş için izin aldı. O, İbrahim Kiyâ, Mecdüddin Dârâ, Bersak, Şerefüddin Bestâm ve İbn-i İsfendiyâr'ın amcası Nişabur'a gittiler. İsteme töreni düzenleyip mehir vererek nikâh yaptılar. Gelin hastalandı ve gün geçtikçe de hastalığı artıp zayıf düşmeye başladı. Gönderilen kişiler onun iyileşmesi umuduyla 4 ay orada kaldılar. Togaşah'ın gösterdiği misafirperverlikten dolayı utanıp geri dönmek istediler. Sonunda gelin kriz geçirdi. Togaşah'ın kardeşi ona Taberistân'ın padişahı genç bir padişaktır ve senin için bunu istedi, dedi. Beni gönder eğer şansım yaver giderse güzel bir şekilde geçer ve eğer de kısmetim de ölüm varsa ölümün de her yerde olduğunu belirtti. Beni gönderdiğin için de kendini hiç sorumlu hissetme,

dedi. Kardeşi onu 1000 dinara yakın yükü Mâzenderân'a gönderdi. Şefkatli ve yardımsever bir karaktere sahip olduğu için ileri gelenler ve kız kardeşleri bir süre onunla yolculuk yaptılar. Şah Erdeşîr'e haber ulaşınca melik ve emîrleri karşılamak için adamlarını Gorgân'a kadar gönderdi. Vilayetin her tarafını süslediler. Taberistân ahalisi bir ay boyunca hazırlıklardan dolayı hiçbir şey yapamadı. Gorgân sınırından Sârî'ye kadar adım adım her tarafa altın ve şeker saçmışlardı. Gelin kervanı Sârî'ye ulaştığında Şah, sarayın cennet gibi süslenmesini söyledi. Her tarafta Rukni, Âmüli, Şahî, Câmî, Şerefî, Alaî, Bestâmî, Dâmgânî, Esterâbâdi altınlar saçılmış ve Sârî'de Ğiye olarak adlandırılan kar kürekleri ile bunları ayırırlardı. Sarayın kapısından gelinin yatağının olduğu yere kadar her taraf altın ile süslenmişti. Şah'ın içeri girme zamanı gelmişti. Gelin hastalıktan dolayı sararmış ve zayıflamıştı. Hayattan ve gençlikten uzaklaşmıştı. Şahın işi sekteye uğradı ve her halinden mutsuz olduğu anlaşılmıştı. Gelinde çok ağlamış ve birlikte olmaları başka bir zamana ertelenmişti.

[136] Ancak aynı hafta içerisinde şehzade de öldü. Şah bu duruma çok üzüldü. Yaşanan bu olaylar Togaşah ve Şahinşah Erdeşîr'in arkadaşlığını sekteye uğratmaktan ziyade daha arttırdı. Böylece gün geçtikçe arkadaşlıkları daha da artıyordu. Bu sırada şah çok fazla şeye sahip oldu ve Taberistân'ın büyükleri ona biat ettiler. İsfahbed'in önünde diz çökerek senin hizmetkârınız dediler. İleri gelenler İsfahbed'e düşünce, basiret ve yücelik gibi özelliklerinin hepsinin bir araya geldiğini bu sebeple de en güzel dönem olduğunu söylediler. Padişaha bu dünyada iniş-çıkışların çok olduğunu, dünya tarihi vb. gibi şeylerin de bilindiğini, dünyanın padişahların kılıçları ile sakinleştiği hükümdarların dünyayı bırakıp gittiklerini, herkesin kendi nispetince hükmetme zamanı geçirdiğini söylediler. Herkesin kendi isminin baki kalması için bir şeyler yapmaya çalıştıkları ve küçük olan insanın mal-mülk ve çocuk peşinde olduğunu belirttiler. Bu dünyanın mal-mülkü ile razı olan kişi bir köpek gibi kemiğe razı olan insandır. Biz istiyoruz ki biat yaptığımız gün senin ve çocukların için unutulmayacak bir gün olsun. Yüzlerce yıl geçti atalarınız arasında olan düşmanlığı siz dostluğa çevirdiniz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu: “*Babalar dürüst olursa çocuklar da onlara yakın olurlar*”. Büyükler bu arkadaşlığın güçlenmesi dışında bir şey bilmiyoruz ki sen onun kızıyla evlendin ama şansızlıktan dolayı böyle bir olay yaşandı. Bu sözler bitince İsfahbed onlara baktı ve konuşmak isteyenler oldu ama Ali Kiyâ Pîrûzkûh'dan başka kimsenin aklına bir şey gelmedi. O

da İslam padişahının hükümeti ve ömrü var oldukça devam etsin dedi. Aklın bu konuyu idrak etmesi zordur.

[137] Senin geçmiş atalarının binlercesinden hiçbirisi asla memleketleri ve hayatları için kötü bir şey yapmadılar. Türkler nasıl olurda İranlılarla akrabalık kurarlar. Türkler ve Arapların içinde her zaman düşmanlığın olduğunu ve bu yüzden onlara dikkat etmesi gerektiğini söylediler. Dostluk, arkadaşlık ve akrabalığın her zaman iyi olduğunu ancak gücün de sonunda tartışma ve ayrılık getirebileceğini belirttiler. Yaşadığın sürece senin akrabaların seninle birlikte olacaklarını söyleyip her an saldırıya hazır beklerler ve ölümün yaklaşınca malına göz koyarlar. Çocukların ile ortaklık yapıp mirasının paylaşımını helal görürler. Yaşlı adamın sözleri işitilince herkes onun sözlerini teyit etmek için eski hikâyelerden örnekler verdiler. Bugün dünya Sultanı Tekiş b. İl Arslan'ın sarayı önünde 100 bin insan toplanmıştır ve bunlar her zaman atalarımız Selçuklu ve Gazneliler ile birlikteydiler. Hiçbir zaman herhangi bir aksilik çıkmadı. Akıllı, doğru ve yanlış ayırabilen insan bu sözlere önem vermez. Şah Seyyid Cemâleddin Ebü'l-Kasım Esterâbâdî, İsfahbed-i Kebîr Mecdüddin Dârâ, İbrahim Şarâbî ve amcam (İbn-i İsfendiyâr'ın) amcası Sa'deddin Zahîd'e bu önemli işi yapmalarını emretti. 100 bin Nişabur dinarı, Rumî, Bağdadî ve Tiflîsî elbiseler, içi mücevher dolu tabaklar, inciler ile süslenmiş bir çadır, Arap ve Yekdeşan atlarını nikâh için onlarla gönderdi. Sultan Said onları karşılamaya geldi. Kimsenin gösteremeyeceği bir saygı ve ihtiram ile onlara muamelede bulundu ve elinden gelen her şeyi yaptı. Harezmîler, Mâzenderân ahalisini öyle bir ağırladılar ki en alt makamdaki kişilere bile çok iyi muamelede bulundular. 8 ay boyunca onları misafir olarak ağırladı.

[138] Çeyizin hazırlanması için emir verdi. İleri gelen emîrleri ve kızın annesini onunla birlikte göndereceğini söyledi. Bunlar olurken Gorgân hududuna Kirman yöneticisi Melik Dinâr yedi bin süvari ve Türkmen ile geldi. Şah Erdeşir'e bizzat ona hizmet için bu taraflara geldiğini bildirmek için bir elçi gönderdi ve eğer izni olursa gelip tahtının ayağını öpeceğini bildirdi. Şah da Bernemher Rustak ve Esterâbâd'a bir mektup yazarak onun maiyetine ve hayvanlarına yiyecek temin etmelerini buyurdu. Şah Erdeşir de gelip hizmetine katılması için izin verdi. Ancak çevresindeki kişiler ona eğer gidersen dönüşüne izin vermez, dediler. Bunun üzerine Melik Dinar, Şah'ın hizmetine girmekten vazgeçip yağma faaliyetlerine başladı. Temîşe ahalisi

İsfahbed gelinceye kadar kendilerini korudular. Bu tarihte İzzeddin Gorşâsf sipehsâlâr idi ve Melik Dinar'ın maiyetine katıldı. Gencîne sınırına kadar saldırı düzenlediler. Bu haber sultana ulaştığından huzurunda Bâî-yi Rikâbdâr denilen Mücemzî isimli elçi vardı ve Şah onu Harezm'e göndermişti. Sultan da onu Şah'a iletmesi için şu mealde bir mektup ile yolladı: "Sen maiyetini onların üzerine gönderme, ta ki ben felan günde onlara arkadan sen de önden saldır, böylece öyle bir savaşalım ki onlardan hiç kimse kalmasın. Eğer beni beklemeden saldırı düzenlersen mutlaka kaçacak kişiler olur, dedi." Mücemzî, Âbeskûn yolunda Melik Dinar ile karşılaştı. Onu tutup yazdığı yazıyı alarak boynunun yarısını kestiler. Sultanın hangi gün onlara ulaşacağını anladılar. Böylece o vilayetten göç edip Merv ve Serahs'a ulaştılar. Sultan da yedi gün içerisinde Harezm'den Gorgân'a ulaştı ancak onları bulamadı. İsfahbed onun gelişinden haberdar oldu. Şehriyâr b. Hurşîd Mamtîr'i hediyelerle onun hizmeti için gönderdi. Harezm ordusunun şaşıracağı düzeyde at ve yolculuk malzemesi götürdüler. Bu tarihte onlarda böyle bir gelenek yoktu. Şah, Temîşe ve Esterâbâd ambarlarından onların hayvanlarına yem çıkarılmasını söyledi. 8 bin koyun, 2 bin inek de sultan için gönderdi. Her emîr için de kendilerine yaraşır bir yazı yazdı. İsfahbed Şehriyâr, Sultan-ı Âlem'in hizmetine ulaşınca onu ok, yay ve kılıç gibi aletlerle imtihan etti. İsfahbed Şehriyâr döneminde Taberistân'da onun gibi bir süvari yoktu. Türkler onun cesaretinden dolayı hayrete kapıldılar. Sultan, Şah'a Gorgân'a bizim yanımıza ve yardımımıza gelmesi için bir mektup yazmasını söyledi. Çünkü savaşçı Türklerin hayvan otlakları için her an saldırabileceklerini ve memlekete zarar verebileceklerini düşündü.

[139] Taceddin bu durumu arz etti. Şah'da bizim Sultan-ı Âlem ile bir sorunumuz yoktur deyip Gorgân'a bir şey olmasını pek önemsemedi. Esterâbâd, Bernemher Rustak ve Kebûd Câme vilayetinden asker toplanıp hisarlar yapılmasını emretti. Hoca Şemseddin Nizamülmülk'ün babası Bahâeddin Ali'yi İsfahbed Şehriyâr b. Hurşîd ile Şah'ın yanına gönderdi ve Şah olarak bilinen bir oğlunu Dıhistan'a yerleştirip Gorgân ile çevresini de ona vererek Harezm'e gitti. Bu sırada Sultanşah Merv ve Serahs'da saltanat sürdürmekteydi ve Gûr meliki ile savaş halindeydi. Bahâeddîn Ali, İsfahbed'in yanına ulaşınca hak ettiği bir saygı ile onu karşıladılar. Sultan-ı Âlem ve İsfahbed arasındaki sırları anlattı. Bu sırlardan biri şuydu: "Sultan kendi yanına gönderdiği İsfahbed Şehriyâr'ı gördüğünü ve tanıdığını ancak

beğenmediğini söyledi. Yanlış yaptıklarını bir hizmetçiye bu kadar müsamaha gösterilmeyeceğini ve gereğinden fazla değer verdiklerini söyledi. İsfahbed bu sözden etkilendi ve bunu kulağına küpe yaptı. Her ne zaman Bahâeddin, İsfahbed ile şarap meclisine otursaydı ona Dıhistan'dan çıkmak bile istersen Şah'tan izin almalısın dedi. Bir süre beraber ol şefkat ve muhabbet göster ve senin izninle Dıhistan'a gitsin, dedi. İsfahbed buna hiç cevap vermedi ve anlamamış gibi yaptı. Bahâeddin şarap içmeyi bitirince ayrılmak için elbiselerini giyip hazırlandığında İsfahbed'e bir süredir senin hizmetindeyim ve her zaman bu konu hakkında konuşuyorum ama sen duymazlıktan gelip anlamamış gibi yapıyorsun ve ne düşündüğünü bilmiyorum? dedi. Harezmsah'ın oğlunun senin hizmetinde olması iyi değil. İsfahbed da Irak, Rûyân, Gîl ve Deylem'de önemli işlerinin olduğunu belirtti. Sultanın himmetiyle bu vilayetleri kontrol etmeyi başardığı takdirde, maslahatın ne olduğunu bizzat kendisinin ona yazacağını söyledi. Sultan Said, Harezm'e ulaşınca Taberistân'ın büyükleri ve İsfahbedler onu karşıladılar. Sultan Said dünyadaki hiçbir yerin Temîşe kadar bayındır bir halde olmadığını söyledi. Başka hiçbir yerde bulunamayacak kale ve hazinelerin olduğunu belirtti. Temîşe de yağmur çok olduğu için akarsuları boldu ve bu nedenle orada yazları kar ve buza ihtiyaç yoktur. Temiz çukurlara sahip olup dünyanın en güzel koku veren yeridir. Temîşe'de ok atmada yetenekli olan kişilere Bâyi derlerdi. Türkistan'ın hiçbir yerinde Bâyiler gibi ok atan yoktu.

[140] Ondan sonra binalar imaretler yapılması emredildi. Kızının ve eşinin Harezm'den gönderdi. Mâzenderân'ın emîrlerini ve tanınmış kişilerini teşrifatla geri gönderdi. Çocuğunun çeyizini görecektik kişilerin şaşırabileceği bir şekilde hazırladı. Onlar arasında üç yüz elli beş parça elbise, başlık ve ayakkabı vardı. Altınla süslenmiş kemerler, şapkalar ayrıca yakut ve incilerle bezenmiştir. Öyle ki bütün bu elbiseler İsfahbed'in yılın her bir gününde bir elbise giyeceği şekilde hazırlanmıştı. Harezm'in her tarafını Sûbernî sınırına kadar süslediler. Şah'a haber ulaşınca akrabaları Bâvendîleri, İsfahbedleri ve emîrleri karşılamak için Dıhistan'a gönderdi. Kız ile annesi, Harezm'in büyük emîrleri ve Bahâeddin Ali'nin oğlu için hediyeler getirildi. Dıhistan'dan Gorgân'a ulaştıkları zaman Mübarezeddin Ercâsf oradaydı ve onları karşıladı. Onlara çok fazla ilgi ve alaka gösterdiği için Harezmîliler çok şaşırdı. Şah Erdeşîr, Gürcü ve Deylemlilerden bir grup ile Gorgân'ın sınırına kadar emîrlere,

tanınmış kişiler, kadılar, işçiler, kâtipler ve reayaya Temîşe sınırına kadar herkese hediyeler gönderdi. Her köy ve şehri süslediler. Çalgıcılar, sihirbazlar oyunlar oynadı. Taberistân'da sokak, mahalle ve köylerde insanlar emîrler gibi yaşadılar. Her tarafa altınlar, şekerler, elbiseler saçılmıştı. Şimdiye kadar dünya böyle bir evlilik görmemişti. Düğün kervanı Mehrevân'a ulaşınca İsfahbed Fahrülmülûk Rüstem b. el-Hasan onları karşıladı ve Sârî'ye ulaşınca da padişahın bağının olduğu sarayda gelini indirdiler. Kız hala 7 veya 8 yaşındaydı. Birinci kapıdan hareme kadar sofralar sermiştiler. Eti helal olan her türden hayvan pişirilip tabaklara koyulmuştu. Onların arasında 1000 tane geyik, koyun, at, deve, zebra ve birçok hayvan türü vardı. İnsanlar üç gün boyunca yediler ama yine de yemekler bitmedi. Erdeşir Şah mutluluktan dolayı bir ay boyunca şarap meclisi düzenledi. Ahaliye çok fazla bağışta bulundu. Bir günde Taberistân, Gîlan ve Deylemân İsfahbedlerine, emîrlere ve tanınmış kişilerine bir yıl boyunca gönderilmeyecek hediyeler gönderdi. Harezmşah Sultan Said'in gönderdiği elbise ve başlıklardan ötürü coşkuluydu. Vezirlik makamında bulunan Bahâeddin Ali Kîya'ya 100 bin dinardan daha fazlasına verdi.

[141] 50 bin çeyiz ve geriye kalanı ise ikta idi. 4 aylık misafirlikten sonra kızın annesi, emîrler, Harezm'in tanınmış kişiler geri döndüler, sultan ve İsfahbed'in akrabalığından sonra dünya huzura erişti ve muhalifler sessizliğe büründüler. Şah'ın Deylem ve Rûyân'ı Estândâr Keykâvus'tan geri alma isteğine kadar bu durum devam etti. Rûyân ahalisinin Padişah Ercâsf ile düşmanlığının eski olmasından dolayı Şah onu Âmül'de sipehsâlâr yaptı. Onun amcası oğlu Hûrşîd b. Keykâvus'u Kûşvare'ye gönderdi. Ercâsf Âmül'e ulaşınca Estândâr Keykâvus onunla gelerek Şah Erdeşir'in yanına gidip şikâyetinde bulundu ancak Şah ona tatmin edici bir şey söylemedi. Estândâr, Şirvanşah Emîri Hordâvend, Zerminodemaniyond, Lehtezen Betincan, Sa'lûk Gîlan gibi Rûyân, Deylem ve Gîlan'ın büyüklerini çağırdı. Mâzenderân padişahının genç ve güçlü olduğunu belirtip komutanı Ercâsf'ı bize göndererek malımıza sahip olmak istediğini, ben onun şikâyetini yazdım ama cevap vermedi siz ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Estândâr Keykavus'un Cestân adında bir oğlu vardı ve kendisi kabiledeki en güçlü, en akıllı ve dindar gençti. Ümerâ, Estândâr'a biz hepimiz senin köleniz, dört yıldır senin yanında bulunuyoruz ve sahip olduğumuz her şeyi senden aldık, dediler. Senin işaretiyle senin nezdinde babalarımızın sahip olduğumuz mal ve mülkü feda ederiz. Şeytanın bile fitnesinin ateşinden kaçtığı Şah Gazi'yi

senin emrinle rezil ettiler, senin emrinle Rûyân halkı onu da yapabilir, dediler. Şuanda Elhamdülillah daha güçlüsün, maiyetin çok, her şeyin daha fazla, malımız ve canımız sana fedadır ne istersen iste dediler. Emîr Estândâr da onları övdü ve hepsini geri gönderdi. Yalnız kalınca oğlu Cestân'ı oturttu ve Rûyân ahalisinin sözlerini duydun, dedi. Ne kadar erdemli kölelerimiz olduğu ile ilgili gururlandığını biliyorum ancak onlar kendileri için bu sözleri söylüyorlar, dedi. Onlar benim Mâzederân melikiyle olan husumetimi kullanıp ilerlemek istiyorlar. Böylesi övgüleri çok gördüğünü belirtti. Oğluna Mâzenderân'ın her şeyini kendisine bırakacağını söyledi ancak bu olaydan altı ay sonra Cestan öldü. Ondan da bir yaşında bir erkek çocuk kalmıştı.

[142] Şah Erdeşir'in de bir kızı oldu. Estândâr Keykâvûs onun musibeti için çok ağladı ve sabrı tükendi. Cestan çok güzel günler geçirmişti. Şah Erdeşir onun için bir taziye mesajı yolladı. Naibi ve Erdeşir'in babasının yakınlarından olan İzzeddin Gorşâsf'ı onun yanına gönderdi. Mektupta ne kadar üzüldüğünü belirtti. Bu Keykâvus'un hoşuna gitti ve zamanında geri döndü. Estândâr, Gorşâf'a Melikü'l-Mülûk'e benim ve atalarımın hükümete sahip olması senin ve babanın sayesinde olmuştur ve sizin hizmetiniz bunda çok etkili olmuştur, dedi. Tek bir çocuğum kaldı o da senin kölendir, dedi. Onu da sana verdim eğer hayatta kalıp büyürse evlendireceğiz ve bir çocuk dünyaya getirirse ruhumun senden razı olması için bu vilayeti ona vereceğiz, dedi. Bu söz Şah'a söylenince kabul etti ve bir gün bu arzuyu gerçekleştireceğim, dedi. Keykâvus, Şah'tan memnuniyet duydu ve o yılda ordugâhta öldü. Rûyân ahalisi de Cestân'ın oğlu küçük olduğu için Keykâvus'un yeğeni Hezâresf b. Şehr Yûşen'e biat ettiler ve onu sultan yaptılar. Hezâresf kardeşi Emîr Celîl'i Şah Erdeşir'e gönderdi, haraç ve hizmetini sunup itaatini bildirdi. Şah Erdeşir'de Şah Gazi ile nasıl muamelede bulunduysanız Hezâresf ile de öyle davransınlar buyurdu. Keykâvus'un yaşadığı dönemde Şah Gazi ona makam-mevki verdiğinden dolayı ölüm gününe kadar İsmailîler ile husumet içindeydi ve gece-gündüz onlarla mücadele etti.

İstandâr Hezâresf'in Şah Erdeşir İle Durumu Hakkında

İstandâr Hezâresf'in kendi vilayetinde gücü artınca Zermivend ve ayrıca Şirvanşah'ın kardeşinin ölüm hükmünü verdi. Her ikisi de İstandâr Hezâresf'den

ayrılıp Şah Erdeşir'in hizmetine gelerek senin hizmetkârınız, senin şanın, şerefın ve büyüklüğün daha fazladır o yüzden senin hizmetinde bulunmak istiyoruz, dediler.

[143] Şah Erdeşir'e "sizin emrinizden dolayı onun hizmetine bağlandık, dediler. Bugün akılsız insanlar gibi bize muamele de bulunuyor ki onun ataları asla böyle bir davranışta bulunmadılar. Eğer İsfehbed ona fırsat verirse bu iş için vilayet ahali isyan eder ve mülhitler ile diğerleri o bölgenin ahalisine katılırlar." İsfehbed nasihat etmesi için onun yanına birini gönderdi ve nasihatçi senin işlerin bizim zararımızdır diyerek, dikkat etmesini ve isyan hareketinde bulunmamasını söyledi ve şöyle bir beyit okudu:

Aklı başında olmayan bir kişi

Daha erken çukura düşebilir

Şansı ve bahtı alındığı gibi sanki nasihatte fayda vermedi. Aptal ve akılsız insanlar gurur yaptığı zaman ancak kılıç ile hizaya gelirler. Aynuddevle Siyah, Arslan, Tarık Sencer ve Türk emîrler onu bıraktılar ve şahın hizmetine katıldılar. Bu arada Padişah Ercâsî' da onu yok etmek için bu topluluk ile bir oldu. Şah Erdeşir'den de izin aldı. Deylem'in sınırına kadar saldırı düzenledi ve o çevredeki insanları Âmül'e götürüp oraya yerleştirdi. Hezâresf de savaş için Âmül'e hareket etti. Şah Erdeşir, Tenir'de ordusunu topladı. Türk, Arap ve Bayî'den müteşekkil dört bin adam Rûyân'a geldi. Bunlar Natil'e ulaştıklarında Hezâresf'in Hacek'te savaşa başladığı haberini aldılar. Bayrak ve nişanın oraya götürülmesini emretti. Şah'ın bayrak ve sembolü ulaşınca kaçtılar ancak birçoğu yakalanıp öldürüldü. O Kecu'ya Şah da Sîyahrûd'a gidip çadır vurdular. Rûyân ahalisinin hizmetine gelmeleri için iki gün orada kaldı ve daha sonra Kecu'ya gitti. Bütün vilayeti harap ettikten sonra da Gur Şird'e gitti ve birkaç gün orada kalıp Kelâr'a geldi. Hezâresf, Kelâte'ye giderek mülhitlere sığındı. Kış ayı yaklaşmıştı ve Şah Âmül'e geri döndü. Bu yılda Dekle Pars, Sultan Tuğrul ve Atabeg Muhammed'e isyan etmişti. Muvaffak vekilini Irak'tan Şah'ın yanına elçi olarak göndererek, "Bizim ile senin aranda dostluk var, Rey ve çevresindeki mülkleri sana verdik. Hiçbir zaman senden de bir şey istemedik. Bugün ise senden yardım bekliyoruz. Halife Emirül-müminin, Eyve (Eyyûbî) emîrleri, Ârran, Azerbaycan, Ahlat ve Merâğa ordusu bize yardıma geldiler. Eğer Şah da yardım gönderirse herkes haberdar olacak." dedi. İsfehbed, Bahâeddin Şehrdar Lefûr'u hazırladı.

Bahâeddin Lâricân valisi idi. İsfahbed, Bahâeddin'in Lefûr'a gelmesini istedi. İsfahbed o kadar çok fazla at ve eşya topladı ki onu yazma imkânı yok.

[144] Eşyaların içinde altın bir mızrak, altından süslenmiş üzenği vb. birçok şey hazırlayıp kuvvetli adamlar topladı ve Irak'a gitti. Sultan ve Atabey Muhammed onun ordusunu böyle görünce ona *altın emîr* lakabını verdiler. Sultan ve Atabeg, İsfahan'da kalıp orduyu Atabey Dekle'ye gönderdiler. Atabeg, mağlup olup avare bir duruma düştü. Yaşanan yenilgiden sonra hizmet için geldi ve böylece onu affettiler. Vali olduğu şehre geri gönderdiler. Bahâeddin Şehrdâr'ı kendisine yakışacak bir teşrifatla gönderdiler ve İsfahbed'e teşekkür ettiler. Bu yılda soylu bir Alevî Gîlan'dan Şah'ın hizmetine geldi. Şah ona bir bayrak ve ed-Dâî ila Hakkü'l-Rıdâ b. el-Hadî Kîya Bozorg'a ait olan Deylem'i vererek oraya gönderdi. Kendisi adil ve insafî bir şekilde orayı idare etti. Böylece bölge ahalisi Hezâresf'i bırakıp onun yanına gittiler. Bu durum üzerine Hezâresf de ona saldırdı ve onu yakalayıp öldürdü. İsfahbed bu haberi işitince çok öfkelenmiş ve Alevî'nin intikamını almayana kadar sakinleşmeyeceğini söyledi. Sârî'den Âmul'e geldi ve elli parça mancınık hazırlattı. İnsanların omuzlarında Âmul'den Kecû'ya götürdüler. Nur Kalesi altına gidip mancınıkları hazırladılar. Ebü'l-Fâris Nur Kale komutanı idi ve içeri gelmek için köprü yapacaklarını düşündü. Şah'ın yanına bir elçi göndererek, *kaleyi teslim almak için onlara ne kadar verdiysen o parayı bana ver hemen sana teslim ederim*, dedi. Ebü'l-Fâris aşağı indi ve Şah kale komutanı ile özel adamlarını gönderdi. Oradan Nacû'ya gittiler ve aynı hafta orayı ele geçirerek Velic'e gittiler. Savaş başlar başlamaz İsfahbed'in iki yüz adamı öldürüldü. İsfahbed savaşmamalarını ve oradan Kelâr'a dönmelerini söyledi. Hezâresf ve kardeşi Rey'e gittiler. Şah, Emîr Rüstem'i sipehsâlâr olarak Sute Kelâte'ye gönderdi. Ayrılma talimatı verip Deyleman'a ve oradan da sahil yolu ile Âmul'e geldi. Ahali sakin oluncaya kadar bir-iki ay orada kaldı. Bir kez daha orduyu topladı ve deniz kıyısına çekti. Özbulu ve Tenge kalelerini ele geçirdi. O vilayetin bütün ahalisi İsfahbed'in yanına geldi. İsfahbed, İzzâbâd'dan Şah Hüsrev Hacı adlı bir emîri o vilayete gönderdi. Ercâsf, Rûyân'da herkesi kendisine yardım için topladı ve tekrar Kelâr'a gitti. O vilayeti inceledi ve döndüğünde Davi Rece'ye ulaştı. Ayrıca Kebûd Câme, İsfahbed'in kızının doğduğu Elağ'a ulaştı. Orada çadır kurulmasını emretti, üç gün kutlama yaptı ve sadaka

dağıtarak çokça bağışta bulundu. O gün Keysungur adlı bir emîr ok atarken yanlışlıkla bir adamı kalbinden vurarak öldürdü.

[145] Yaşanan bu olay İsfahbed'i çok üzdü ve göç edip Âmul'e kadar gitti. Aynı yaz ayında da Zârem'e gitti. O ve İsfahbed Hürşîd Mamtîr'in çocukları arasında sıkıntı baş gösterdi. Onlara pek güvenmiyordu. O yıl da Lefûr, Şehrdâr Bahâeddin ile akraba olup anlaşma yaptılar. İsfahbed'e Erdeşir b. Erdeşir'i yakalayıp Kûza Kalesi'nin onun kendileri için ele geçireceğini arz ettiler. Bir yoldan Fesil Kuza'nın alt taraflarında Serce Rece'ye ulaştılar ve Kuza ahalisi onu padişah olarak tanımadı. O da kendini gizleyerek insanların içine girdi ve onların nasıl düşündüklerini, ne yapmak istediklerini öğrendi ve bunu Şah Erdeşir'e açıkladı. Şah eskiden onunla düşman olduğundan dolayı böyle şeyler duyuyordu. Sultan-ı Âlem'in başına bir musibet getireceğini düşünüyordu. Bahâeddin Şehrdâr'ın Lâricân'dan hizmete gelmesi için bir mektup yazdı. Şehrdâr, Terkâr'a ulaşınca akrabalarına niçin kendini çağırdıkları ile ilgili bir mektup yazdı. Ancak bu durum onların bilgisi dışındaydı. Onlar da gelmekle hata yaptıklarını ama artık iş işten geçti, dediler. Şehrdâr, huzura geldi ve kaç gün orada kaldı. Şah, Padişah Ercâsf, Emîr Taceddin Turanşah, Bahâeddin Şehrdâr, İsfahbed Taceddin Şehriyâr ve kardeşi İsfahbed Rüstem'i sarayına çağırdı. Hürşîd'in oğulları hakkında duyduğu her şeyi anlattı ve siz ne düşünüyorsunuz? diye sordu. Bahâeddin Şehrdâr, Rüstem ve Şehriyâr'ın esir edilmesi emri verildi. İsfahbed Keyhüsrev, Eşreb'i kardeşlerinin olduğu Pure Kelâde'de esir edilmesi için gönderdi. Keyhüsrev, Eşreb ulaşınca her ikisini kaleye gönderdi. Şehriyâr Taceddin'i İlâl'e, Rüstem'i Kîslîyan'a ve Pure Kele'yi de Burn'a gönderdi. İsfahbed, Şehriyâr ve Rüstem'in boynunun vurulmasını emretti. Birkaç yıl sonra Pure Kele'yi serbest bıraktı. Şehrdâr, 16 yıl Kûza Kalesi'nde hapisteydi. Sultan Said öldükten sonra onu getirdiler ve Lefûr vilayetini ona verip ziyadesiyle iyilikte bulundular. Padişahlıktan bir yıl sonra o da öldü. Oğulları ve torunları halen yaşıyorlardı. Bu yıl Taceddin Turanşah b. Zerdestan da öldü. Ercâsf'a İskendere'ye gitmesi için izin verdi. Ayrıca Gîlân'a saldırması için hazırlık yapmasını söyledi. Ancak o da İskendere'de öldü.

[146] Şah Erdeşir, Âmul'de komutanlığı ve Rûyân naibliğini amcası oğlu Hezbarreddin Hurşîd'e verdi. Bu yıl Toğanşah b. Müeyyed, Horasan'ı ele geçirmek istemeleri ve onun oraya önem vermemesinden dolayı İsmâîlîler ile anlaşmazlığa

düştü. İsmâîliler eğer çıksaydı Toğansah'ı, Şerefülmülük Serahsî'yi, Kıvâm-u Kihen'i, Kıvâm-u Mihen'i ve Ömer Dîvâne'yi öldüreceklerdi. İsmâîliler, Nişabur'a geldiler ve bu cemaatten Kıvâm-u Mihen'i pazarda bulup bıçakladılar. Mülhitlerin lideri yakalandı ancak Kıvâm-u Ali'yi de yaraladılar. Mülhitlerin kaç kişi olduğu belirlenip bazıları cezalandırıldı ve bazıları da kaçtı. Toğansah ordu hazırlayıp Terşiz, Tun ve Kayın'a gitti. Bu çevrenin ahalisi kötü bir şekilde cezalandırıldı ve mülhitlerin başlarından minare yaptılar. Toğansah, Şah Erdeşir'e gönderdiği hediyeler arasında Dimaşk bronzundan yapılmış 300 kg ham gümüşlü bir put vardı. O put Gavpûstî mahallesindeki Şah Gazi medresesinin kapısına koyuldu. Sûtâş'ın Sârî'ye gelmesinden sonraki ilk savaşta medreseyi yaktılar ve o putu da yağmaladılar. Padişah Hezbareddin Rûyân'a yerleşince Hezâresf ve kardeşi Hemedan'a Sultan Tuğrul ve Atabeg Muhammed'in yanına giderek Şah'ın nezdinde olanlara mülklerini geri vermesi için aracı olması temennisinde bulundular. Atabeg, yakın adamlarından olan İzzeddin'i Âmul'e Şah'ın yanına gönderdi. Şah, *"Onlar bizim kölelerimiz, vilayeti biz emaneten verdik"* şeklinde cevap verdi ve maiyeti ve tanınmış kişiler onu şikâyet için bize sığındılar. Doğru bir karar alması için ona nasihatte bulunduk ama o inat etti ve ayak diretmeğe devam etti. Bu yüzden vilayeti ondan alıp başka birine verdik. Onu gönderin başka bir şekilde istihdam edeceğiz," dedi. Elçi Atabeg'in yanına gidince Hezâresf'in cevabını açıkladı ki sarayına gidip rızasını kazanması gerektiğini söylediler. Hezâresf oradan dönerek Rey'e geldi. Vali Serâceddin Kalyâr'ın kızını istedi. Kaymaz, Ebû Bekir Derâzgûş adlı birini sultanın vilayetlerine dahil olan Kecû'ya gönderdi. O da sultanın himayesine girdi. Şah'ın Hezâresf'e olan nefreti arttı. Padişah, Hezbareddin Hûrşîd'i yardıma gönderdi. Ebû Bekir, Derâzgûş'u Rey Kalesi'nin kapısına kadar götürdü. Şair bu fetih hakkında şöyle dedi;

[147]

Mâzenderân nasıl yönetilebilir

Ebûbekir ve birkaç Türk acizdirler

Mâzenderân bir halının ipeği gibidir

Halıyı düzeltmek beceri gerektirir

Diğeri Hezaresf hakkında şöyle dedi;

Hezaresf'in gücünden dolayı binlerce at onu kaldıramadı

Eşeklerden yardım dilediler.

Diğeri;

Padişahlar heves için Arap atlarına biniyorlar

Şaka ve eğlence içinde eşeklerle oynuyorlar

Belki de Hezaresf de uzun bir ömürden sonra

Rey'deki eşeklerden güç ister

Diğeri;

Rüstem hiçbir zaman savaştan yorulmaz

Gök gürültüsü hâkimin tokmağından rahatsız mı olur?

Binlerce atın hizmetinde olduğu bir padişah

Acaba reydeki eşeklerden mi rahatsız olur?

Hezâresf'in annesi Liyat mevziinde Erdeşir'in annesinin yanına gelmişti. Hezâresf'in annesi yola çıktığında vezir Kemal Muhammed'i Âmul'deki evine gönderdiler ve orada durmasını söylediler. Bu yılın sonunda Melik Toğansah b. Müeyyed'in Nişabur'da öldüğü haberi ulaştı. Dünyada her nerede vefalı bir kişi vardysa o genç padişahın ölümünden dolayı mateme otururdu. Yakın arkadaşlarından biri şöyle dedi;

Rubai

Padişah öldüğü zaman

Vefalı insanlar meyve vermez

Her sınıftan insanlar

Dul kadınlar gibi evde otururlar

Tac-ı Abî onun hakkında şöyle diyor;

Sensiz ne baĝ ne bostan ne de mutluluk istiyorum

Ne de sensiz şarap meclisinde oturmak istiyorum

Sensiz bir gül seçersem

Dikenî benim gözüme girsin

Onun Türkan Hatun'dan olma Sencerşah adında küçük bir erkek çocuk kaldı. Togaşah'ın kölelerinden Mengli Tegin'i onun atabeĝi yaptılar. Ancak Mahmud'un yolundan (sırat-ı Mahmud) farklı bir yol tutup halka, ileri gelenlere ve eşrafa zülüm etmeye başladı.

[148] Sultan Said çok adil ve akıllı bir padişahı. Horasan ahalisi onun hizmetini yapmaya meyilliydi. Harezm'e gidip onu Nişabur'a getirdiler ve muhasara ettiler. Şah Erdeşir'den yardım istedi. Erdeşir, Mâzenderân'ın tanınmış kişilerinden Kutbeddin Bersak, Emîr-i Ahûr Rus, İsfahbed Keyhüsrev Eşreb, İsfahbed İzzeddin Erdeşir b. Erdeşir Babâîyan'ı Temîşe'nin dışında onun hizmetine gönderdi. Bir gün içinde muhasarayı sonlandırdılar. Seden Rustak'ın emîrlerinden biri olan Şîrsavâr Lîmseki, hızlı ok atıyor ve burç üzerinde hedef aldığı kişiyi öldürüyordu. Bu sırada sultan da onu izliyordu ve birkaç Türk'e gidip Şîrsavâr'ın elini öpmelerini söyledi. O yıl kaleye sahip olamadılar. Kûfeli olup dünyadaki âlimler arasında adalet, bilgi ve yetki açısından müstesna bir yere sahip bir kadı vardı. Mengli Tegin'den kaçıp Devletâbâd'da İsfahbed'e sığındı. İsfahbed kadının ilim ve zühdüne hürmetten dolayı onu karşılamak üzere ata bindi ve o dönemde Horasan'da gelenek olan siyah elbise ile bir başlık takıp simsiyah uzun bir Arap atına binerek Çale Rûdbar mevzisine kadar geldi. Kadının attan inmesine de izin vermedi. Kadı, Şah'ın heybetini görünce biraz titreme tuttu. İsfahbed her ne kadar da sakin ve güzel bir şekilde davrandıysa da o başını kaldırmaya cesaret edemedi. Şah atı biraz sürdükten sonra kadının Sârî şehrine götürölüp oraya yerleştirilmesini emretti. Ona her gün belli bir görev belirlenip çok iyi ve cömertçe muamele de bulunuldu. Mengli Tegin kendi maslahatı ve Kufeli kadının gönlünü almak için elçiler gönderdi. Kadı onlara güvendi ve Mengli Tegin'e yemin ettirdi. Şah'ın yanına birini gönderip ailem ve adamlarım Nişabur'da onlar için üzüldüğünü belirtti. Şah bunun üzerine “*Bu doğru değil ve*

senin için birini, onları getirmesi için göndereceğim ve ayrıca sana layık bir makam da ayarlayacağım”, dedi. Mengli Tegin ayak diretti, “Bugünün işi yarına bırakılmamalıdır, Türkler söz verdi ama onların sözlerine güvenilmez ancak senin gibi birine güvenilebilir,” dedi.

[149] Senin işlerini yapmamız için bize katılınca yavaşla. Kadı Kufi şöyle dedi; “Ailesi yanında olmadan ölen kişi şehittir. Benim Nişabur’da akraba ve adamlarım var bundan dolayı Mengli Tegin bana el uzatamaz. Nişabur’a gideceğim”. Şah ona çok fazla nimet bahsetti ve geri gönderdi. Oraya ulaşınca bir gün aniden Mengli Tegin ona saldırdı. Arkadaşları, muhacir ve ensarın Hz. Osman’ı isyancıların eline vermeleri ve Kufe Şiîlerinin de Hüseyin b. Ali’yi Kербela’da düşmanlarının yanında bırakmaları misali vefasızlık yapıp onu Mengli Tegin’e bıraktılar.

Rubai

Sana yapılan zulüm Ali Mervan’a yapılandan daha büyüktür

Senin mazlumiyetin Osman’dan daha fazladır

Eğer toplanırsa Tufan suyundan daha çoktur

Bir süre sonra Sultan Said’in delilleri arttı ve Nişabur’a gelerek çoğunluktan biat aldı. O yıl Şah Erdeşir iki bin adamı Sultan Said’e yardım için göndermişti. Mengli Tegin, Kadı Kufi’yi öldürdüğü için kısas uygulayıp onu astılar. Sencerşah, annesi, Kıvâm Ali’yi ve diğer kişileri Harezm’e götürdüler. Horasan Melik’i burayı büyük oğlu Kutbettin Han’a verdi. Belli bir süreden sonra Fahreddin Gulpâyegânî, Horasan Sultanı’nın yanına gidince Melik Şehid Hasan zamanında yapmış olduğu gibi Şah’ın hizmetinden kaçma fikrine kapıldı ve fitneyi körükledi. Onun hizmetçileri bu durumu Şah Erdeşir’e anlattılar. O da Gulpâyegân’a gitmek için Şah’tan izin istedi. Şah da Gulpâyegân’a gitme düşüncesinin doğru olduğunu teyit etti. Bir akşam Donka kasrında şarap meclisi düzenledi ve bir süre sonra Fahreddin’i de teşrif etti. Fahreddin sarhoş olduktan sonra düştü. Şah onun ata bindirilmesini söyledi. Ardından Şah’ın güvendiği adamlardan oluşan bir grup Rudbest ırmağının öte tarafında bir kısmı da köprünün ortasında onu bekliyordı. Şah’ın güvendiği kişiler o köprünün ortasına gelince el ve ayaklarından tutup ırmağın içine attılar. Seher vakti Donka Siyah Mecid’in alt taraflarında balık avı için bir tor bırakmıştı. Onun cesedi

tora takıldı ve çıkarılıp Şah’a bildirildi. Şah da dün sarhoş olduğu için kendini atmış olabileceğini söyledi. Bunu kabul ettirmek için vurguladı. Kimsenin şüphelenmemesi için taziye düzenlenmesini emretti. Donka’da çok güzel bir mescitte onu defnettiler. Mezarının yeri hala bellidir. Bu haber Keykâvûs Gulpâyegânî ve Turanşah b. Zerdestan’ın oğluna ulaşınca onun hem babası ölmüştü hem de eşinin babası Mübârezeddin Padişah Ercâsf ölmüştü.

[150] Bu yüzden yalnız kaldığını ve düşmanlara sahip olduğunu söyledi. Her ikisi anlaştılar ve isyan ederek Harezm’e sultanın hizmetine gittiler. Sultan, Keykâvûs’u Gorgan’ın şahneliğine atadı. Seraceddin Zerdestan b. Turanşah’ı gönderdi ve Şah Erdeşir bir elçi gönderdi ki eğer Sultan-ı Âlem izin verir ve beni hizmetkârı olarak kabul ederse onları kendi yanına göndermesini belirtti. Sultan, “*Razı olacaksan götür,*” dedi. “*Ayrıca birinin böyle küçük şeyler isteyip yapmamam hoşuma gitmez,*” dedi. Bu cevap Şah’a ağır geldi ve kendi kendine belki sultan sahip olduğum malları almak istiyor, dedi. Emîr Rüstem Sabıkuddevle zamanında da aynı şeyi yapmıştı. Sultan bir yüzük gönderdi ve “*ben senin hizmetine geleceğim,*” dedi. Gorgan ve Dîhistan’ı kendisine vereceğini belirtti. Emîr Rüstem de gönlünü alarak Şah’a bir nişan gönderdi ancak daha da ümitsiz oldu. İsfahbed Nusretüddin Kebûd Câme hala Erdeşir’in hizmetindeydi. Şah Erdeşir ona bir mektup yazdı ki, “*Her ne şekilde olursa olsun Zerdestan’ı yakala ve bizim yanımıza gönder. Sakın onu öldürme çünkü babasının benim üzerimde hakkı var ve ben onu seviyorum,*” dedi. İsfahbed Nusretüddin, onu misafir etti edip Çenaşek’e kendi evine götürdü. Başını keserek Şah’a gönderdi. Devletâbâd’da sarayın kapısı üzerine astılar. Şairlerden biri şöyle dedi;

Kim senin rızanı kazanmak için çalışmazsa

O da Zerdestan gibi başsız kalacak

Bu olaydan sonra Cemâleddin Alevî’nin oğlu kaçıp Harezm’e gitti. Şah da Cemâleddin Alevî’ye öfkeleni ve bundan dolayı onun makamını düşürdü. Çünkü hizmetkârlar, Sultanu’l-Âlem’e katılmak niyetiyle onun oğlunu Harezm’e gönderdiğini ileri sürdüler. Bahaeddin Ali Vecih gidene kadar Cemâleddin Alevî’nin oğlunu getirdiler. Şah, onu ve babasını yakaladı ve uzun bir süre kalede tuttu. En sonunda onları affederek serbest bıraktı. Sultan, Sirâceddin’in öldürülmesi haberini

işittiğinde Kebûd Câme vilayetine gelip her tarafın yakılmasını emretti. Sultan, Hümayun Kalesi'ne gitti ve Kebûd Câme'yi aşağı getirmeyene kadar gitmeyeceğini söyledi. Bir ay sonra Nusretüddin Muhammed Kebûd Câme bir ok ve kefen ile kaleden inip sultanın atının önünde diz çökerek ona yalvardı. Sultan onu kaldırıp gönlünü alarak teşrifatta bulundu. Kendi vilayetine gönderdi ve o da kendi işine devam etti.

[151] Kebûd Câme, sultan'a hizmet için Harezm'e gitti ve oradan da izin alarak eve gitti. Ancak onun Şah Erdeşir'e düşmanlığı başladı. Her gün Şah'ın Gûr ve Gazne'ye elçiler gönderdiği ile ilgili sinsice yazılar yazıyordu. Sultana karşı Sultanşah ve İsfahbed ile anlaştı. Hezâresf ve Celîl bir süre Rey'de kaldıktan sonra her iki kardeş gizlice Kecû'ya geldiler. Celîl oradan kaçtı. Hezâresf de Âmûl'e gitti. Tenîr'de Şah'a aniden haber götürdüler ki emîr Estendâr Hezâresf'in aman dilemek için evden çıktığını söylediler. Bu durum Şah'ın hoşuna gitti. Onun gönlünü aldı ve *"sana karşı şefkatli olacağım"* dedi. Üç gün sonra Padişah gelmeden önce Celîl'in ölüm haberi Hezâresf'e ulaştı. Hezâresf kendini tutamayarak başlığını atıp toprağa oturdu ve yas tutmaya başladı. İsfahbed'e haber verilince o da tanınmış kişileri taziyeye gönderdi ve kendisi de onun sarayına gitti. Mâzenderân'ın ileri gelenleri dediler ki, *"Onu tutmalı, kalenin aşağısına götürüp kaleyi ele geçirmelisin"*. Şah bu sırada bunu yapmanın doğru olmadığını belirtti. Herkes bir şekilde Şah'ın etrafında toplandı. Padişah Hûrşîd de Rûyân'ı kendisinden alıp ona verecekleri düşüncesinden dolayı korktu. Onu kışkırttı ve bu durum İsfahbed ona bu vilayet sana aittir ve nasıl istiyorsan öyle hareket et demesine kadar devam etti. Hemen onu tuttular ve esir ederek Velec Kalesi'ne götürdüler. Velec ahalisine de, *"kaleyi bize verin onu serbest bırakacağız,"* dediler. Velec ahalisi de, *"o size esir olmadan bizim padişahımız idi,"* dediler. Padişah Hûrşîd, Şah'ın iznini almadan Hezâresf'in vilayetini ve mülkünü ele geçirmek istedi. Hezâresf'in boynunun vurulmasını istedi ve sonraki gün Velec Kalesi'ni verdiler. On sekiz yıl boyunca Câcrum'dan Siyâh Gîlan'a kadar olan yerler yaşlı kadınların altın dolu tabaklarla rahat bir şekilde gezebilecekleri kadar emniyetli ve huzurlu bir hale geldi. Hezâresf'in öldürülme haberi Sirâceddin'e ulaşınca Atabeyin yanına gitti ve kendi damadını Mâzenderân Şah'ının öldürdüğünü söyledi. Sirâceddin gidip onun intikamını almak için izin istedi. Bunun üzerine Atabeg ona deli olduğunu belirtti. *"Ne bu dünyada ne de ahirette kendisinden hayır"*

beklenilmeyen birinin öldürülmesinden dolayı ben Şah Erdeşir'e düşmanlık mı yapayım diyorsun. Artık öldü ve eğer esir olsaydı bunun için uğraşırdım ancak öldü. Artık o kaybetti, satranç oyununda şah, şahın yerine geçemez, dedi.

[152] Atabeg, Kaymaz'ı Rey'den azletti ve Suncebey'i onun yerine atayıp bu yılda Rey'e geldi. Atabeg bir gün Ali Bâr'ın oğlu ile oturmuştu ve tellalların sesi duyulunca *bu kimdir?* dedi. Kaymaz olduğunu söylediler. Atabeg, *"Kaymaz da böyle bir makama gelip de tellal mı çağırıyor, dedi. Benim kölelerim ve onlara verdiğim mevki-makam hakkında senin düşüncelerin nedir?"* diye sordu. Ali Bâr'ın oğlu Atabeg'in ömrü her zaman uzun olsun şeklinde cevap verdi. Ayrıca ona, *"Sen kölelerine çok fazla makam-mevki verdiğin için çocuklarından hiç biri senin emrini takmıyor ve biri diğerinin selamını almıyor,"* dedi. Bu kölelerden biri sağ oluncaya dek Irak'ın sakin olmayacağını belirtti. Atabeg ağlayarak, *"doğru mu söylüyorsun?"* dedi. Ali Bâr'ın oğlu *"bunun için zamanı ve Allah'ın hükmünü beklemeliyiz,"* dedi. Bu dönemde Atabeg, Rey şehrinde bulunmaktaydı ve hasta idi. Hastalığı da gittikçe şiddetlendi. İsfahbed yanına birini gönderdi ve Ali Vecihi'ye, *"Ben ölüyorum çocuklarım sana emanettir. Senin için iyi bir komşuydum ve baban öldüğü zaman sana davrandığım gibi sende çocuklarıma öyle davran,"* dedi. Onu Rey'den alıp Hemedan'a götürdüler ve babası Atabeg İldeniz'in medresesinde defnettiler. Ölüm haberi Arrân'da bulunan kardeşi Kızıl Arslan Osman'a ulaştı. Onun kardeşi Kızıl Arslan hariç üç tane oğlu vardı. Atabeg Ebû Bekir, Kutluğ İnanç ve Emîr-i Emîrân. Atabeg, Ebubekir'i amcası Kızıl Arslan Zahide Hatun'a verdi ve o da çocuğu olarak kabul etti. Kutluğ İnanç ve Emîr-i Emîrân ise İnanç Sungur'un Ketibe adlı kızından idiler. Emîr-i Emîrân, Şirvan'a ve oradan da Abhaz Melikesi Tamara'nın yanına gitti. Orduyu alıp Ebû Bekir ile savaştı ve orada hakkın rahmetine kavuştu. Bu hikâye uzundur. Kutluğ İnanç annesi ile kaldı. Atabeg Kızıl Arslan, Irak'a gitmek istedi. Sultan Tuğrul Save'de idi. Atabeg ulaşınca Tuğrul ondan kaçtı ve İsfahbed'in evine sığındı. Fûlul'da Rûs, Âyaba, Beşîr, Sûncebe, Karagûz ve Muyâk ona yardımcı oldular. Kitabın birinci cildinde yazdığım gibi Şah ile Atabeg arasında yazışmalar olmuştu. Sultan Tuğrul cesur, zorba, kibirli ve kan dökücü bir padişahı. Atabeg Kızıl Arslan da himmet ve mürüvvet sahibiydi ki Esîr Ağsîketî, Nizâmî-yi Gencevî, Zahîr Feryâbî, Mucîr Beylekanî, Eşherî, Cemâl Hocendî, Abdürrezzak ve Necîb Zengânî kendi kasidelerinde onu çokça övmüşler. Rûs, Âyaba ve Tuğrul ile olan emîrler Türk

olduklarını, işlerinin ise yağma ve savaş olduklarını söylediler. Eğer Mâzenderân'da yağma yapamayacaksak başka bir yere gitmeliyiz diye düşündüler. Onu Dâmgân ve Bestâm'a gitmek için zorladılar.

[153] Aniden Felûl'dan ayrıldılar. Yol üzerinde durup Şah'ın yanına geldiler ve dediler ki; *“Sultan Derbent'e ulaştı ve adamların yol vermiyorlar, onlara Dâmgân'a gitmek üzere çıkış için izin vermeleri söyle,”* Burası hala Şah Erdeşîr'in idaresindeydi, Şah, onlara mektup yazıp ulûfe verilmesini ve yardım edilmesini buyurdu. Kızıl Arslan ile anlaşarak Harûrî'yi dîvâna aldı. O dönemin 12 bin Rey dinarı mukabilinde Enbâme Kalesi'ni Kâsrân emîrlerinden satın aldı ve kendi naiblerine verdi. Atabeg, Taberek Kalesi'nin imar edilmesini emretti. Kuteybe Hatun'un iddeti dolmadan onu Hemedan'a götürdü, oradan Rey'e geçti. Atabeg Kuteybe'yi Rey'de yeğeni ile bıraktı ve onu veliaht seçip Azerbaycan'a geldi. Tuğrul, Dâmgân'dan Kazvîn ve Herkân yolu ile Hemedan'a gitti. Bir süre sonra Rûs ve Âyaba'yı kendi sarayına davet etti. Karârgûz'u kör etti. Atabeg, Arrân, Merâğa, Erbil ve Ahlat'a ordu toplayıp Hemedan'a geldi. Sultan ondan kaçtı. Onun ardından ordu gönderildi ve sonunda yakalanıp Dezmâr Kalesi'ne götürüldü. Atabeg, Rey'e gelip Kuteybe Hatun ile nikâh etti. Ancak Kuteybe Hatun, Sultan Tuğrul'u sevdiği için istemiyordu. Atabeg mert ve yiğit bir insan olmasına rağmen sürekli şarap içip kumar oynardı. Ramazan ayı dışında günlerini hep böyle geçirirdi. Gulâmları ile istişare yapar ve her daim kadınlarla zaman geçirirdi. Kuteybe, Atabeg Muhammed gibi kimsenin onu kandıramayacağını biliyordu. Atabeg çok akıllı ve sinsi biriydi. Çok iyi aldatırdı bu yüzden şeytanlar bile ondan kaçardı. Sürekli sinsi, akılsız ve düşük kadınlarla olan bir yöneticinin yönetimi de uzun sürmez, bir şimşek gibi bir an gelip kaybolur. Böylesi bir yönetimin sonucu da rezalettir ve ancak düşmanlarını mutlu eder. Kadınlar genel olarak böyle özelliklere sahip oldukları için son akıbet yine hüsrân ile biter. Böyle hareket eden bir yönetici de fitneden kurtulamaz. Bu dünyada meydana gelen her kötülüğün arkasında mutlaka bir kadın parmağı olmuştur. Kadınların aklına gelen planlar matematik, felsefe, ilahiyat gibi ilimleri okuyanların bile aklı ermiyor.

[154] İnşallah hiçbir zaman kadınlardan akıl alınmaz ve biri akıl alırsa kendini çukura atmış olur.

Rubai

Kadınlar binde bir vefalı olabilir, vefa yaratıldığı zaman Allah kadınların üzerini çizdi

Kadınlar iyidir ancak senden daha şefkatlisini görene kadar

Yeni bir sevgi bulursa artık seni görmek bile istemez

Bu bahis iyi kadınlara aittir ve kötülerin ise hikâyesi çok uzundur.

Şerhi geçen bu kadın Hemadan'da Kuhen köşkünde dört adamı Kızıl Arslan'ın yatak odasına götürdü ve onu bıçakla parça parça edilmesini emretti. Ayrıca dinsizin öldürüldüğünü söyledi. Zahide Hatun derhal Kızıl Arslan'ın yüzüğünü çıkardı ve Atabeg Ebû Bekir'e vererek, “gidip Arran ve Azerbaycan vilayetini kendi tasarrufuna alabilirsin,” dedi. Atabeg, Zahide Hatun'un yardımı ile amcasının mülkünü aldı ve yirmi yıl padişahlık yaptı. Bu hikâye uzundur ve bizi hedefimizden saptırır. 500 yıl sonra Peygamber Salla'llahu Aleyhi ve Sellem'in “müneccimler Ka'be'nin Rabbi'ne karşı yalancıdır” mealindeki hadisinde söylediği üzere mucizesi tekrar gerçekleşti. Müneccimler bu yıl rüzgâr tufanının geleceğini söylediler. Şah Erdeşir de bu yüzden Perîm sınırındaki Devâlem köyünde fırtına korumalıkları yaptırmıştı ki eğer bir kimse bunları görseydi insanoğlunun yapabileceği bir şey değildir diye düşünürdü. O gün sultanın kızı herkesi saraya çağırıp şikâyetlerin dinlenmesi için Bâr-ı Am yaptı. Müneccimlerin fırtınanın gelecek dedikleri günden daha iyi bir gün geçmedi. O gün bitince Felûl Kalesi'ne geldi ve Kuteybe de Rey'e gelmişti. Hala Rey'de medrese, hangâh ve mezarı bulunan Hâce lakaplı Şeref Muradî, kadını Şah Erdeşir'den vilayeti alması için kışkırtıyordu.

[155] Onu Har'a gönderdi ancak ahali onu çıkardı. Erdehen Kalesi'nin komutanına Demâvend bölgesinde karışıklık çıkarmasını söyledi. Şah, o yıl Rey havalisinde bulunan Sercâhân ve Kendekûh kalelerinin yapılmasını emretti. Taberek'te Kazvînî isimli bir komutan bulunmaktaydı. İzzeddin Murteza Alemülhadi Yahya b. El-Murtaza o kaleye gitti. Kaleyi İsfahbed'a vermesi için onu kandırdı. Bu kişi Sabık-ı Kazvînî'nin akrabası idi. Şah Gazi sayesinde çok fazla nimete erişmişti. Bu zamanda onun akrabalarından olan Cemâl Hasan Kazvînî adında biri Şah'ın yanına gelmişti ve Şah, Gulpâyegân vilayetini ikta olarak ona verdi. *Her ne zaman akrabalarımдан biri*

Şah'ın hizmeti için gelirse Şah'a vereceğim,” dedi. Seyyid İzzeddin ona, bu söz üzerine Kuran'a el basıp yemin ettirdi ve Şah'ın yanına geldi. Bu durumu Müstevfî'ye anlattı. Şah, Hezbârüddin Padişah Hûrşîd, Keysungur, Emîr Sabıküddevle Şehriyâr, Porsuk, İsfehbed Erdeşîr b. Erdeşîr, Yemğa Emîr-i Silâh, Emîr-i Âhûr, Emîr-i Şikâr ve Esedüddevle Kara Sungur'u Cemal Hasan Kazvînî ve Seyyidî Tabdolâb ile Rey'e gönderdi. Tesadüfen önceki gün İmâdu Vezânrey bu durumdan haberdar olmuştu. Kale komutanının yanına giderek, “Duydum ki kaleyi Rafizî padişahlara verecekmişsin. Sen hepimizin Rafizîlere av olmamızı mı istiyorsun, kıyamet günü Allah, Resûl ve sahabe önünde nasıl hesap vereceksin, dedi. Bunun üzerine o da ne yapabilirim, Seyyid, Allah, Resul ve talak üzerine bana yemin ettirdi, dedi. Bundan sonra ne yapabilirim, dinimden nasıl dönebilirim?” İmâd Vezân da bu kadar olmayacağını ve çok saçma olduğunu belirtti. Ben sana kıyamet günü bütün yeminlerinin üzerime olması için bir yazı vereceğim ve ceza da benim olsun deyip Kazvînî'nin yanında binlerce kez yemin etti. Seher vakti Seyyid İzzeddin ve Cemâl Hasan kalenin altına gelince komutanı çağırdılar. Seyyid kalenin önüne gelerek dediği şeyi yapmayacağını ve pişman olduğunu belirtti. Bunun üzerine komutan da, “Ey kafîr sen Kur'an ve talak üzerine yemin etmedin mi?” diye karşılık verdi. Seyyid de bütün bunları İmâd Vezân'ın üstlendiğini ve buna dair ona yazı verdiğini söyledi. Bir süre komutan dönene kadar Lem ve Kîf'de kaldılar. Kutval da geri gitti. Onlar da ümitsiz bir şekilde ordugâh ile o anda ayrılıp Felûl'a ulaştılar. İmâd Vezân da maiyetini topladı ve Şah Âmûl'e geldikten sonra Kasrân'da İmâme Kalesi'ne gitti. Kuteybe'in ordusuyla çarpıştı ve orayı ele geçirdi.

[156] Kasrân'ın reisi Adîl isimli birini oraya yerleştirdi. Yedi-sekiz ay zarfında Şah Erdeşîr tekrar geldi ve kaleyi muhasara etti. Gece-gündüz oraya huzursuzluk verdi. Pehlivan olarak nitelendirilen Bezdâl Kânî adlı Bestâmlı kişi bir halatın başını bağlayarak yukarı çıkıp otuz adamı çekti. Zorbaca ve sinsice kaleye sahip oldular. Adîl'i, çocuklarını, eşini ve adamlarını öldürdüler. Adîl'in kafasına saman doldurup bir yıl boyunca asılı tuttular. Sultan Tuğrul, Dezmâr'ın komutanı Bedreddin'i aldı ve oradan çıkarıp Kıfçak'a götürdü. Bir oğlunu yardım etmesi için de Halife'nin yanına gönderdi. Ancak yardımcı olmadığı gibi Halife onu olarak bu durumu kimsenin öğrenmemesi için hareme gönderdi. O da bunun üzerine kışı Bağdad'da geçirmek üzere Sultan Mesud'un sarayının hazırlanması için Halifeye mesaj gönderdi. Emirül-

Mu‘minin orayı yıktırdı ve bu zamandan ondan hiçbir iz bulunmamaktadır. Oğluyla oraya gitmiş olan dünyada meşhur bir hizmetkâr olan İsfahan valisi İzzeddin Ferec’i de tutuklattı. Şah Erdeşir, Hacı Sünbül isimli bir adamını gönderip şefaatte bulunmasına kadar bu durum devam etti ve daha sonra Halife, İzzeddin Ferec’i serbest bıraktı. Onu gönderdi ve Şehrâbâd ve Cûla’ya ulaşınca birini de onu yakalayıp getirmesi için tembihledi. Sünbül bir sandık içinde onu Hele vilayetine kadar getirdi ve kimse de bu durumdan haberdar değildi. Daha sonra oradan çıkarıp Sultan’ın yanına gönderdi. Sultan Tuğrul da Irak üzerinde hâkimiyet sağladı. Rey, Save ve o çevreyi Kuteybe’ye bıraktı. Bu tarihte Sultan Tuğrul’a Arapların “ğurap” olarak adlandırdıkları siyah bir karga gönderdi. Çok büyük cüsseli ve bir kartal gibiydi. Bu karganın Hz. Peygamber’in bir mucizesinin olduğunu söylediler. Karganın yanında her ne zaman kul (söyle) denseydi, o da fasih bir Arapçayla *Muhammed Resulullah* derdi. Sultan bu kargayı hürmetle Şah Erdeşir’e gönderdi. Karga, bir yıl boyunca Şah Erdeşir’in evindeki hazinesinin içinde kaldı. İnsanlar onu duymaya ve ziyaret etmeye geliyorlardı. Ancak bir yıl sonra öldü ve Rudbest Kasabası’nda Gûnbet Camisi karşısında seyyidlerin kabristanının kapısında gömdüler. Bu dönemde herkes onu ziyarete gidiyor ve ondan yardım diliyorlardı. Sultan Tuğrul bir süre sonra gelip Kuteybe ile evlendi ve onunla birlikte oldu. Kuteybe Tuğrul’a dayanamıyordu ve onu çok kıskanıyordu. Ancak sultan Rey’e gelinceye kadar bu durumu pek önemsemedi.

[157] Kuteybe, “*Oğlum büyüdü ve Tuğrul ile ilişkimi bitirmek istiyorum ve bütün Irak da oğluma ait olmalıdır,*” dedi. Şeref de onu Sultan-ı Âzam Şahinşah Said Tekiş b. İl-Arslan’ın hizmetine gitmesi için kışkırttı. Her gün Irak’a gizlice güzel hediyeler gönderiyordu. Altından elbiseler, beyitler, âşık ve maşuklar için güzel yazılar gönderiyordu. Allah kendisini affetsin Sultan Said yumuşak tabiatlı ve kadınlara meyilli olduğu için şarap meclisine gitti. Bu haber Şah Erdeşir’e ulaştı. Sultan Said hem Tuğrul’un arkadaşı hem de Kuteybe’nin de düşmanı idi. Sultanın yanına bir elçi gönderdi ve bu durumu ona anlatmasını istedi. Tuğrul teşekkür etti ve bir akşam onun asılmasını istedi. Bu haber Said’e ulaşınca orduyu hazırladı ve Rey’e gelerek Taberek Kalesi’ni aldı. Ordusu Save’ye kadar ulaştı. Harezmlilerden Tuğaç isimli büyük bir emîri Rey’e şahne yaptı ve Taberek Kalesi’ne de Horasanlı kişileri gönderip kendisi Harezm’e geri döndü. Sultan Said, Merv hududlarına kadar da

yağmada bulunup Harezm'e dönmüştü. Sultan Tuğrul Rey'e geldi ve Taberek Kalesi'ni muhasara için Şah Erdeşir'den yardım talebinde bulundu. Onun yardımı ulaşana kadar kendisi zaten kaleye sahip olmuştu. Tuğaç hastaydı ve aynı gün cenazesini çıkardılar. Bu olayı Şah'a bildirdiler ki Şah da, "*Taberek Kalesini başka bir şekilde imar edeceğim,*" dedi. Kalenin yıkılması için emir verdi ve bir daha imar edilmeyecek şekilde yıktılar. İsfahbed emir verdiği gibi Tuğrul kaleyi harap etti ve ondan sonra da kimse orayı imar etmek istemedi. Kutluğ İnânc, Sultan'dan kaçmak için İzzeddin Meyâk, Karagûz Bedreddin ve babasının diğer emîrleriyle Harezm'e gitti. Sultan-ı Âlem, önceki yıl Temîşe Derbend'ine ulaşmış ve Esfid Dârestân köyünde ordugâh kurmuştu. Temîşe'nin dışının hepsini harap etmişti. Sultan Tuğrul, "*Bestâm ve Dâmgân reisleri ile çevrenin tanınmış kişilerine buraları bana verin ki Irak'ın mülküne sahip olayım. Yolumun üzerinde olduğundan buradan zahire ve erzak temin edeceğimi söyledim*". Şah bu yıl Keşit ve Sorhab Kelâde ile Sârî'ye giderek ordugâh kurdu. İhtiyaçtan dolayı reisleri, bütün tanınmış kişiler ile sultanın yanına gönderdi ve onun vilayetini kendi divanına katarak oraya şahne bıraktı. İsfahbed, Erdeşir b. Erdeşir'i Tuğrul'un yanına gönderdi ve onun kızını kendi büyük oğlu Şerefülmülük'e istedi. Tuğrul da kabul etti ve Har'a gitti. Oradan Bestâm ve Dâmgân'ı tasarrufuna aldı. Sultan Mahmud'un Horasan'a gelmesi ve Nişabur'u sultandan alıp Horasan'ı Şah Mahmud'a vermesi için bekledi.

[158] Bu ahd üzerine yemin etiler ki, İsfahbed, ona güvenin bir göstergesi olarak birini gönderip Gorgan'ı hâkimiyetine alacaktı. Sultanşah Horasan'a gelmeden, İsfahbed ordu gönderip Gorgan'ı yağmaladı, kalesini yıkıp şehri de yaktdılar. Sultan-ı Âzam, Serahs'a gitti ve kardeşinin savaşı için bir süre orda kaldı. Gorgân'ın yakılışını haber vermek için Şah'ın iki habercisi de oradaydı. Ancak Ramazan Bayramı gecesi Sultanşah, kulunca yakalandı ve gece yarısı öldü. Merv'e gitmesi için Sultan-ı Âzam'a haber verdiler. Sultan Merv'e girince herkes onu karşıladı. Sultan-ı Âzam kardeşinin yasını tuttu ve onu tabutun içine bırakarak Harezm'e gönderdiler. Defnedilmesi için emir verildi. Sultan-ı Âzam oradan güçlü bir ordu ile Esterâbâd'a geldi ve Şah'ın yanına Hatîr Pehlivan, Hâce Karanfil ve tanınmış emîrleri elçi olarak gönderdi. Bir oğlunu hizmetine göndermesi mukabilinde İsfahbed ile anlaşma yaptı. İsfahbed bu zamanda Âlâme-yi Sertercî'deydi. Elçileri geri gönderdi. Tuğrul'un yanına bir elçi gönderip, "*Sultan Said gelip benimle anlaştı*

ve Irak'a gitmek istiyor," dedi. Kendisine, "sende destek olmak için onunla gitmelisin, gitmezsen artık seni yanında görmek istemez," dedi. Sultan Tuğrul da birini göndererek her halükarda savaşacağını belirtti. Sultan Hâr'dan geçtiği zaman Kutluğ İnanc, Meyâk, Bedreddin Karagûz Emîr Akçedâr ordunun öncüsü idiler. Sultan Tuğrul, Şahinşah Fahrüddeve Deylemî'nin künbetinin bulunduğu dağın üzerinde durmuştu. O gece sabaha kadar şarap içmişti ve hala sarhoştur. İki yüz süvari ile orduyu görünce saldırıya geçti ve öncüler savaşmaya başladılar. Saldırı anında onun adamlarının hepsi geri çekildiler ve on süvari ile sultanın ordusuna saldırdı. Onu muhasara ettiler ve İzzeddin Meyâk bir mızrak ile onu vurdu. Diğer iki emîr ona yardımcı olarak attan indirdiler. Kutluğ İnanc gelince hemen attan inip boynunu vurdu. Bu haber sultana ulaştı ve başını ona getirdiler. Ancak o, "keşke öldürmeseydiniz," dedi. Cesedi ulaşınca Rey'deki Raviye Pazarı'nda üç gün asılmasını emretti. Başını da hemen Bağdat'a Emîrû'l-Mu'minin en-Nâsir Lidinillah'a gönderdi. Sultan o yıl Hemedan'a gitti ve bütün Irak'ı da dolaştı. Kaleleri ele geçirdi ve Irak ümerâsı onun hizmetine girdi. Bir süre bölge ahalisinin gelip kendisine itaat etmesi için İsfahan'da kaldı. Oğlu Ali Şah'ı İsfahan vilayetine gönderdi ve geri döndü. Hemedan'a ulaşınca Şah Erdeşîr büyük oğlu Rükneddevle Kârin'i Padişah Hûşîd b. Keyûs, Hacı Fahreddin Sünbül, Türk, Bâvend ve Deylemli emîrlerle Hemedan'a gönderdi.

[159] Sultan birkaç gün sonra Rükneddin'i geri gönderdi ve kendisi de Rey'e gitti. Kutluğ İnanc için Irak'a teçhizat gönderdi. Mayacuk'u da kendi naibi olarak iki bin süvari ile Rey'de bıraktı. Dâmgân'a ulaşınca Bestâm ve Dâmgân'ı Erkeli'ye bıraktı. Sultan, Erkeli'ye Şah Erdeşîr ile düşmanlık yapmasını ve vilayetine saldırmasını emretti. Gorgân'a ulaşınca Sutaş, Kebûd Câme, Kîk, İzzeddin Celdik'i bütün Horasan ve Harezmi ordusuyla Mâzenderân'a saldırmak üzere hazırlayıp görevlendirdi. Sonra da Harezmi'e gitti. İsfahbed Rüstem, bu zamanda Kuşvadâr'da Pûrekele denilen yerde idi. Onu bu Kuşvadârdan uzaklaştırdılar, o da Talûman Kalesi'ne sığındı. Ordu Cenâşek Kalesi'ne gitti. Kiyâ Şîrezâd, Seden Restak'ta komutan idi. Kardeşi İbrahim Kiyâ, Talûman'a iltica edenlerin galebe çalması ile sultanın ordusunu muhasara ettiler. Kaleyi de İsfahbed Rüstem ve İbrahim Kiyâ'nın sözleşmeleri üzerine onlara verdiler. Ondaki Cenâşek'e sahip olan Şîrezâd da orayı kardeşine verdi. Bunu sultana bildirdiler. İsfahbed Rüstem'in gelmesi için

mektup yazdı, ona üç nevbet gönderip teşrifatta bulundu. Ancak o her şeyi bırakıp kaçtı ve Rûdbâr'da bulunan İsfahbed'in yanına geldi. Ancak İsfahbed onu kendi yanında tutmadı. On gün sonra onu esir edip Dârâ Kalesi'ne götürdüler. Sultanın ordusu da onun yanına geldi. Dört ay boyunca savaştılar ve sonunda mancınık ve zor kullanarak 598 yılında oraya sahip oldular. Daha sonra Sârî'ye gelerek bütün sarayları ve padişahların yerlerini yakıp şehri ateşe verdiler. Şehirde katliam ve yağma faaliyetlerinde bulundular. İsfahbed'de Lefûr Belûnd ve Râvend civarında idi. Yirmi üç gün sonra geri geldi. Temîşe'ye gelip o vilayete şahne atadı. Burası Sutaş'a bırakılmış ve Sutaş da Nişabur'da sultanın hizmetinde idi. Mayacuk, Irak'ta güçlenince, bir gün Kutluğ İnanc ile oturdu ve falan yere gideceğiz, dediler. Sonra attan indi, Kutluğ İnancı da indirdi ve kafasını kesip Harezm'e gönderdi. Hemadan ve bütün vilayeti kendi tasarrufuna aldı. Rey Nakîbü'n-Nükabâ'sı İzzeddin Yahya, Dârü'l-Hilafe'ye iltica etti. Halife en-Nâsır Lidinillah, Sultanü'l-Vüzerâ Müeyyedüddin b. el-Kasâb'ı Arap ordusu ile Huzistan ve Erbil bayrağı ile Irak'a gönderdi. Rey'e gelinceye kadar Harezmliler kaçtı ancak bazıları öldürüldü.

[160] İsfahan'ı Sungur Tavîl'e verdiler. Sungur da Reis Hocendî'yi öldürdü ve vilayete tek başına hâkim oldu. Atabeg Muhammed'in kölesi Sirâceddin Kaymaz'ı da öldürdüler. Müineddin Rey'e ulaştı. Şah Erdeşir bir elçi göndererek Müineddin'in hizmetinde olan Emîr-i Kebîr Nasireddin Mamtîr'i İzzeddin Yahya'nın Arap atları ve Bağdat elbiseleri ile Şah'ın yanına gitmesini belirtti. Emîrü'l-Mu'minin, Şah Erdeşir'e çok merhametli ve şefkatli davrandı. Bu olaydan birkaç ay geçtikten sonra Sultan-ı Âzam Irak'a 100 bin kişilik bir ordu getirdi. Müeyyedüddin, Hemedan'a gitti ve orada hasta düştü. Sultan ise Mezdeğân'a gitti ve Mayacuk'u 300 bin kişi ile Hemedan'a gönderdi. Halifenin ordusu ortaya çıktı ve sultanın maiyetine saldırarak onları hezimete uğrattı. O günde Müeyyed hastalıktan dolayı öldü ama defnetmediler. Mayacuk, onun askerlerinin öncülerini yendiğini görünce çok fazla kişi ile dağın arkasına sığındı ve Halife'nin ordusuna yağma için fırsat verdi. Sultan Mezdeğân'dayken ordusunun yenildiği haberi ulaştı. Yenilginin telafisini sağlamak için her şeyin hazırlanması emrini verdi. Ardından Mayacuk'un elçisi ulaştı ve fetih haberini verdi. Mayacuk ordu, bayrak ve maiyeti Hemedan'a çekti. Müeyyedüddin'in boynunu vurması için de birini gönderdi. Bu fitneyi körükleyen Seyyid İzzeddin Yahya'yı takip edip yakaladılar ve onu bağlı bir şekilde sultanının

yanına gönderdiler. Ona kendini nasıl gördüğünü sordular ve sultanın kendisini öldürme gibi bir isteğinin olmadığını söylediler. Cesur bir kişiliği olduğundan dolayı kendini Hüseyin b. Ali gibi görüyorum, dedi. Sultan da buna çok öfkeleni ve başının vurulmasını emretti. Başını vurup Rey'e gönderdi ve Seyyid'inin düşmanı olan İmâd Vezzân medresesinde astılar. Bu zamanda onun başı ve bedeni Kum şehrinde İmâm Kâzım Musa b. Ca'fer'in kızının Meşhed-i Mutahhar'ında medfundur. Irak Şiîleri onun hakkında çok fazla mersiye söylerler. İmâm Efdalüddin Allâme-yi Mâhabâdî bir şiirinde şöyle dedi;

Bizim selâmımız gökyüzüne kadardır

İzzeddin Yahya'ya selâm olsun

Suçu olmadan İmâm Hüseyin gibi şehit ettiler

Habil ve Hz. Yahya gibi öldürdüler

Seyyid Nasîrüddin Mamtîr ve Emîrû'l-Mu'minin en-Nâsır Lidinillah'ın veziri Mekînüddin Kûmî'yi eşeklere bindirip, onları Nihavend'e ve oradan da Bağdat'a götürdüler.

[161] Emîrû'l-Mu'minin, Müeyyedüddin'den sonra Bağdat'ın vezirliğini Seyyîdü'l-İmâr Nâsîrüddin'e verdi. Makam ve mevki olarak öyle bir yere geldi ki Abbasî Devleti'nde Bermekilerden daha yüksek olan bir yere ulaştı. Ancak bu durum düşmanlarını arttırarak fitne ortaya çıkarmıştır. Düşmanları çoğaldığı için Emîrû'l-Mu'minin memleketin maslahatı için onu ihraç etmek zorunda kaldı. Kendisine dua ve afiyette bulundu. Sultan aynı yıl Bîsütun dağına kadar gitti. Birçok kişi de ona biat etti. Irak sükûnet bulunca o da geri dönüp Hemedan'a gitti. Hacı İmâm Şihâb Heyûkî'yi elçi olarak Bağdat'a gönderdi. Bu sırada Nasîrüddin hala naib ve vezirlik görevini yürütüyordu. Konuşurken aralarında bir tartışma çıktı ve halifenin hazinedarı İbn-i Nâkid, Şihâb Heyûkî'nin tarafını tutuyordu. Bu yıl Sultan-ı Âlem Necîb Kıssadâr'ı Mâzenderân'a gönderdi ki düşmanlığımdan dolayı çocuğumu kaçırdıklarını söylediler. Bu tür iftiraları Şah'a arz ettiler. Necîb geldi ve görüp geri döndü. Yalan söylediklerini anladı. Sultan Harezmi'e gitti. Aynı yıl Kuduz Han (Kutuz Han) ile savaştı ve maiyeti zarar gördü. Harezmi'e geldi ve Kutbeddin Melik Han'ı Merv'den Irak'a gönderdi. Şah Erdeşir Fîrim'de idi. Kuduz Kâfir mağlup

olunca karısı ve çocuklarını Mâzenderân'a getirdi. Bu kâfir bir gün sıtmaya yakalandı (ateşi çıktı) ve dayanamayıp karnına bir bıçak sapladı ve cehenneme gitti. Aynı yıl Kutbeddin Han, Irak'a gitti ve fitne durduğu için geri döndü. Şah Erdeşir, Kutbeddin Han için Dâmğân'a çok fazla hediye gönderdi ve sultan nezdinde durumunu düzeltmesi hususunda onunla anlaştı. Sonra Merv'e gitti. Şah Erdeşir, sultan'ın yanına bir elçi gönderdi. Elçi henüz oradayken sultan vefat etti ve Sultan-ı Şehid Hüdâvend-i Âlem İskenderü'l-Ahd Cemşîdü'l-Asr Şahinşah Gazi Sultanü'l-Selâtin el-Mahsûs'u Allah'ın inayetiyle veliaht tayin etti. Şah Erdeşir'in durumunu düzeltilti ve ona şefkatle davrandı. Bu durum Atabey Ebû Bekir, Irak'a gelinceye kadar devam etti. Atabeg, Mayacuk ile savaştı ve onu yenip tekrardan Arrân'a gitti. Mayacuk tekrar ordu topladı ve Irak'ta topladığı bütün malı maiyetine dağıttı. Altı bin savaşçı adam hazırladı ve sultana vergi göndermedi.

[162] Sultan Şehid'e karşı gizlice isyan hareketinde bulundu. Anlaşmak için güvendiği adamlarını Şah Erdeşir'in yanına gönderdi ve Kendkûh'ta iktası bulunan Kasrân'ı ona verdi. Bu yılda Kerîmü's-Şeref Horasanî, sultana Nişabur'da ahalinin Sencerşah b. Toganşah için biat aldığını söyledi. Ona zehir vermek için Şah Erdeşir birini gönderdi. Bu şekilde Harezm'de birkaç kişiyi öldürdüler. Sencerşah'ın her iki gözüne de mil çekildi ve bundan dolayı öldü. İzzeddin Hüseyin Kiyâ b. Vestâmîr ve Hasan Nakîb Zeberrûd onunla Harezm'de idiler ve her ikisini yakalayıp esir ettiler. İzzeddin Hüseyin Kiyâ esirken öldü ve sultan da orduyu hazırlayıp Pîrûzkûh'a geldi. İsfahbed Ebü'l-Kâsım Perîm'de Pîrûzkûh Kalesi'nin komutanıydı. İsfahbed Hasan Gûr b. Ebû Ca'fer Demâvend sipehsâlârı ve Kutbettin Borsuk Veyme sahibi idi, Şamerzâ da kalede idi. Sultan-ı Âlem, Handa mevziinde çadır vurduğunda bu kişiler savaş olmadan birini gönderdiler. Sultandan, görev, makam ve ikta isteyip bu şekilde kaleyi geri vereceklerini söylediler. Sultan oradan göç edip Estûnâvend'e gitti. Şah kızını Elka isimli çobanlık yapan birine verip onu büyük bir makama getirdi. Dunbolilerin baş çobanlığını ona teslim etmişti. Taberistân'ın tanınmış kişileri atlarını, develerini ve diğer hayvanlarını bakması için ona verdiler. Şah da bütün hayvanlarını ona teslim etti. Sultanın yanına gitti. Heblerûd'un çoğu askerlerini ona verdi ve Felûl Kalesi'ne gitti. Kaleyi mancınıklarla vurup ele geçirdi ve oraya Türk-i Aguş ismini verdi. Mayacuk, sultanın hizmetine geldi. Şah Erdeşir dışında hiç kimse onun isyan düşüncesine sahip olduğunu bilmiyordu. Şah da veliahdı olan oğlunu

sultanın hizmetine gönderdi ve geçen birkaç yıl içerisinde Zermîvend Manivend, bütün Rûyân ahalisiyle ona biat etti. Estendâr'ın akrabası olan Bîsutûn b. Nâmâver cimri, düşük ve kötü bir insandı ancak Şah Erdeşir onu tanımamıştı. Âmul'ün sipehsâlârı bir köyün yarısını ona vermişti. Böyle bir yere sahip olmak için çok çabaladı ve bu yüzden ona hepsini verdiler. Kötü davranışlarından dolayı da köyü ondan aldılar ve isyan edip Şah'ın bâcgeri/âmili olan Natıl Hasan Hacı ve Rey'de İsfahbed'in hizmetini yapmış olan Cestân'ın oğlu Edîb'i getirip boyunlarını vurdurttu. Deylem ve o nahiyede Ercâsf ve Hûrşîd'in yeğeni olup güçlü ve cesur biri olan Padişah Ali'yi ki aynı zamanda Rûyan'da Şah'ın naibiydi, onu tutup mızrakla öldürdüler. Bir gün içinde bütün Rûyan ahalisi Kecû'ya ulaşır Bîsutûn'u padişahlığa oturtular. Bu haber Câlûs'da Şah'a verildi.

[163] Şah da orduyu toplamakla meşgul oldu. Emîr Keysungur'un kaçtığı haberi ulaştı. Keysungur, Dâmgân vilayetini ele geçirmek için sultanın yanına gitti ancak Nişabur yolunda öldü. Şah büyük bir ordu ile Rûyân'a geldi ve bu vilayette bulunan her kim varsa boynunun vurulmasını emretti. Zermîvend ve Bîsutûn Dilâver'e gittiler. Mâzenderân ordusu Dilâver'e girdi ve Zermîvend'in eşi ve çocuklarını yağmaladılar. Zermîvend iki kişi ile ormana kaçtı ve ormanda öldü. Bîsutûn da İsmailîlerin vilayeti olan Herkân'a gitti ve İsmailîlerle birlik oldu. Ama İsmailîler onu Şah Erdeşir'e düşmanlığından dolayı aralarına almadılar. Şah Erdeşir'e, haber gönderip onun başına karşılık Cürcân'ın kendilerine verilmesi buyruğunun yazılması talebinde bulundular. Şah da, *“dünyanın her yerinde onun gibi olan biri benim için köpek değerindedir ve ölüp ölmemesinin hiçbir önemi yok onun için bir çakıl bile vermem, O cahilliğinden dolayı isyan etti. Hizmetkârı olduğu o toplum ne kadar da güçlü olsa benden hiçbir şey alamazlar. O ölü ve canlı da olsa hiçbir anlamı yok,”* dedi. Mülhit bu cevabı alınca gizlice onu kendi vilayetinde tuttu. Şah Erdeşir ve Sultan-ı Âlem arasında ihtilaf çıkıncaya kadar tuttu. O, Kelâte Ray'a geldi. Fîrûzkûh ve Felûl'u ele geçirdi. Elkâ-yi Kürd'ü Heblerûd'a gönderdi. Estûnâvend'in komutanı İsfahbed Şîrzâd Germâberûd'da idi. Elka, Kemreşû olarak adlandırılan Kûhistan ahalisini gece onların vilayetine götürdü. Demâvend, Rişterûd, Fehrâ vilayetlerine sahip oldular. Kürtler onun etrafında toplandı. Şah'ın Nakîbsâlârı olan İsfahbed Bâdûsbân Lefûr, reislerine Şerhdâr ve Mîrdûcîn denilen Şelâb halkı, Şîrbemekût Acûrrûd, Emîr Şehriyâr Sabikûddeve, İsfahbed Pûrekele ve pek çok tanınmış kişi

babasına rağmen Şah'ın ortanca oğlu olan ve Şah diye nitelendirilen İsfahbed Şemsülmülûk'e biat ettiler. Şehrdâr, Mîrdûcîn ve Şîrbemekût, *“bize izin ver sarayda babanı mızrak ile öldürelim,”* dediler. Babasının korumaları idiler. Bu kişiler Şah'ın yanına her zaman gidebilirlerdi. İsfahbed Pûrekele *“otuz Türk'e babasını Âmul'den çıkarıp Deylem'e götürmesi için yemin ettirelim.”* İsfahbed Badûsban da *“babandan sürünün yanına gitmek için izin iste ve bizde seni Dâra Kalesi'ne götürelim, ordunun geldiğini ve babasının onu kaleye gönderdiğini söyleyip kaleye girelim, kalenin komutanı Kiyâ Leşker Fîrûz'un boynunu vurup kaleye hakîm olalım, böylece hem mal hem de maiyete sahip olup rahat bir şekilde yaşarız”* dedi. Şemsülmülûk bunun güzel bir düşünce olduğunu ve sonraki gün bu işi yapacaklarını söyledi.

[164] İsfahbed Şemsülmülûk sonraki gün geldi ve babasından izin istedi. Kendi sürüsünü görmek için seher vakti Mîle'ye gideceğini söyledi. Babası da ona izin verdi. İkinci namazına kadar Erdeşîr'in iki oğlu Tata ve İsfahbed Ali Sungur geldiler. Tata ve Ali Sungur, Şah ile yalnız kalmak istediler. Oğlunun gitmek için izin istediğini ve kendisinin böyle bir düşünceye sahip olduğunu söylediler. Yazdığım her şeyi ona söylediler. Başka bir koruma Rüstem Yezdâdî'nin oğlu da aynı saatte İsfahbed Rüstem'in yanına geldi. Erdeşîr Tata ve İsfahbed Ali, baban ile yalnız kaldılar ve senin hakkında konuşuyorlar, dedi. Rüstem hemen ata bindi ve Padişah Aleyk olarak adlandırılan babaannesi ve ona biat eden bir grupla kaçtılar. Babası Rûdbâr Âmul kasrından şehre bir elçi gönderdi ancak oğlun ava gitti, dediler. İsfahbed Bahâeddin hemen Bâdûsbân Lefûr'u yakaladı ve esir etti. Bütün maiyet ve köleleri oğlunu yakalamaları için gönderdi ve sonunda onu denizin yanında Dezeven ile yakalayarak Aryân Kelâde'ye götürdüler. İsfahbed ona kaç kişinin biat ettiği ile ilgili çokça soru sordu. Hepsini yazıp babasına gönderdi. O gece kardeşinin annesi sopa ile onu öldürdüler. İsfahbed Bahâeddin, Bâdûsbân'ın da asılmasını emretti. Oğlunu da bağlayıp Dârâ Kalesi'ne gönderdi. Şerefülmülûk'ün büyük oğlu maiyeti ile birlikte İsfahan da idi. Sultan, Sutaş'ı İsfahbed'e muhalefet için Esterâbâd'a göndermişti. Rûkneddin Kebûd Câme ve Kebek Türk çocuğun bu isyan haberini yaydılar. Sûtaş Esterâbâd yönünden Sârî'ye geldi. Ağuş ve Elkâ-yı Kürd de Lâricân yönünden Âmul'e geldiler. Bütün Âmul ahalisi, maiyyet ve raiyyet onların yanına geldiler. Şah'ın soyundan olan ve Kiyâbâd olarak adlandırılan Padişah Ali, Rûyân'a gitti. Alp Sungur Sümbül üç yüz gulâm ile Kecû'ya yerleşti. Her yıl Rûyân kalelerine

zahire götüren iki yüz katırı vardı. Her iki Türk ve Padişah Ali bütün maiyet ve katırlarıyla Ağuş'un yanına gelerek onunla görüştüler. Rûyân'ın tanınmış kişileri onunla idi. Ağuş, Şah'ın yanına gitmek için Âmül'den ayılıp Dûgah köyüne geldi. İkinci namazı vaktinde Şah'a haber verdiler ve o da hemen ata binip onun yanına gelerek, "*benim iznim olmadan Âmül'de kalamazsın,*" dedi. Türk de, "*o halde beni ancak kılıç ile çıkarırsınız*" dedi. İsfahbed, Taberistân'ın tanınmış kişileri ile meşveret yaptı. Herkes veliahdın oğlunun Harezm'de olduğunu ve sabretmeleri gerektiğini söylediler.

[165] İsfahbed bu konuşmalara kulak asmadı ve Âmül'e gitti. Sultanın maiyeti Lîkânî mevziine gitmişti. İsfahbed, Kara Kelâde sarayına yerleşti ki gidip onları benim hizmetime kılıç zoruyla getirin ya da avare edin, dedi. Ordu oraya gitti ve Rûyân ahalisi Şah'ın korkusundan kaçtı. Harezm maiyetinin bazılarını yakalandı ve bazıları ise öldürüldüler. Kelâce yürüyerek Estendâr'a gitti. Bîsütûn onunla birlikte olan birkaç Harezmli'yi gemiye bindirip Âbeskûn'a gönderdi. Şah bir süre Âmül'de kaldı ve orduyu Estendâr'ın dağ ve ovalarına gönderip birçok kişinin de öldürülmesini emretti. Bîsütûn kaçıp Kelâte Ray'a geldi. Daha sonra maiyet Âmül'e ulaşınca Padişah Gerşâsf b. Hûrşîd ve Emîr Rüstem Sabıkuddevle'yi Lâricân'a gönderdi. Lâricân Kürtleri ve sipahilerden bir grup Keykâvus isimli burnu kesik bir sipahinin etrafında toplanmışlardı. Ancak onu Nevâ köyünde tuttular ve boynunu vurup Felûl'a gittiler. Felûl Kalesi, Toğan isimli bir Türk'e aitti ve bu kaleye sahip olarak Toğan'ı, eşini ve kucağındaki oğlu ile Âmül'e getirdiler. Şah Erdeşir, Erzânâbâd kasabasını ikta olarak onlara verdi. İsfahbed birkaç ay sonra Şerefülmülûk Hasan'ı sultan babasının yanına gönderdi ve kızı Harezm'de tuttu. Şah da kızı tekrar istemedi. Bu durum bir süre devam etti. Atabey Ebû Bekir b. Muhammed Irak'a ulaştı ve Ereklı'yi mağlup etti. Böylece Estûnâvend Kalesi, Atabey'in eline geçti ve kaleyi hizmetinde olan Ali Lâricânî'nin oğlu Şeratuvali Kâv'a verdi. Bu yıl Sultan Said'in vefat haberi Demâvend'in Şâristâne sınırındaki Erkeli'ye ulaştı. Ancak Şah'ın bundan haberi yoktu. Erkeli, Harezm'e gitti ve Şah, Kecû'da idi. Rûyân ahalisinin bir kısmı itaat etmişti. Bîsütûn mülhitlere sığındı. Kendisinin bütün vilayetini ikta olarak verdi ki o yıl orda kalmak istedi. Sultan Said'in ölüm haberinin gerçek olduğunu duyunca Kecû'dan bir gün içerisinde Âmül'e oradan Sârî'ye ve daha sonra Temîşe'ye oradan da Enzân'a geldi. Padişah Gerşâsf'ı asi olan bütün

Enzân ahalisini Şah'ın maiyeti olmaları için gönderdi. Firûz b. Gerdâvîç'in amcası Emîr Esbâvec, Emîr Kermâc tarafından yakalandı. Harezmli Türk vekil Firûz, Temîşe'nin dışında şahne idi. Horasan'ın bütün ahalisi ve Harezmşah'ın tanınmış emîrlerinden üç kişi ile oraya ordu gönderdi ve savaştılar. Şah'ın maiyeti Harzemşah'ın emîrlerini yendi. Vekil yakalandı ve kötü bir şekilde yaralandı.

[166] Ordu çok fazla ganimet aldı ve Vekil'i üç yüz esir ile Temîşe'ye Şah'ın yanına getirdiler. Şah ona iyi muamelede bulundu ve yağmalanmış bütün malını cariyeleri ile geri yolladı. Yaralarının tedavi edilmesi için de bir doktor gönderdi. Ağır ve derin bir yarası olduğundan dolayı bir mihfe ile Sârî'ye götürülmesini emretti. Kendisi Sârî'de öldü ve elliye yakın esir de Elkâ'da hapsedildi. İsfahbed, Esterâbâd'a gitti. Nasîreddin Kebûd Câme'de Temîşe'ye Sultan II. İskender'in hizmetine gitti. Sutaş, Sultan Said'in ölüm haberini alınca o da gitti. Şah, Cehîne ve Balmân kalelerini sultanın komutanlarından geri aldı ve kendi tasarrufuna dâhil etti. Akralarını ve adamlarını oraya yerleştirdi. İsfahbed Şerefüddin Nasîrüddevle Şehriyâr'a Seden Restak'ı ve Esterâbâd'ı da İsfahbed Purekele'ye verdi. Memleketteki bütün kalelere, “yirmi-otuz yıldır hapsedilmiş olan ker kim varsa yanıma getirin,” şeklinde mektuplar yazdı. Kendi yanına ulaşan herkesi serbest bıraktı. İsfahbed Bahâeddin Şehrdâr Lefûr on altı yıl Kûzâ Kalesi'nde mahkûm idi. Eski ve büyük emîrlerden sadece Lefûr kalmıştı onu da serbest bıraktı. Lefûr'a padişahlığını tekrar geri verip inek, koyun ve at sürüleri bahşetti. Her yere dağılmış olan hizmetkârlarının da ona gönderilmesi için emir verdi. Gorgân'dan Rey sınırına kadar her şeyi ona bıraktı. Bu tarafta işler düzene oturunca kendisi geri dönüp Rûdbest ve Donka'ya geldi. Burada tekrardan nikris hastalığı nüksetti. Ordu toplayarak Emîr-i Şikâr Karasungur, Sabîkuddevle ve Emîr Şehriyâr'ı Demavend'e Pîrûzkûh Kalesi'ni ele geçirmek için gönderdi. Sirâcaddin lakaplı Tatek isimli sultanın bir emîri oradaydı. Tatek o vilayette onlara izin vermedi. Şah bunu duyunca Emîr Seyfüddin Sabîkûddevle Rüstem, Padişah Gerşâsf b. Hurşid'in Emîr-i Şikâr ve Emîr-i Âhûr ile oraya gitmesi için emir verdi. Maiyet kale önlerine ulaşınca Sirâcaddin Tetak kaleyi bıraktı ve Harezm'e gitti. Şah'ın adamları savaşmak için Tetak iki yüz süvari ile Fesil'den çıktı. Ordu onun etrafını sarıp saldırı düzenledi. Sonunda Tetak esir edildi ve bu şekilde Donka'da bulunan Şah'ın yanına getirdiler. Şah, Tetak'ın serbest bırakılmasını emretti. Merzanâbâd iktalarının sahibi Yerğuş onu kabul edip kendi

evine götürdü. Alevî Cemâleddin Muhammed, Pîrûzkûh Kalesi'ni ele geçirdi. Şah'ın maiyeti kaleye sahip olmak için iki ay boyunca muhasarası ile meşgul oldular.

[167] Alevî de Şah'a itaat etti. Şah, Mehrîrân ile birlikte birkaç farklı yeri ona ait kıldı. Atabey Ebû Bekir, Rey'den dönünce babasının kölesi olan Kelce isimli bir Türk tarafından tutuklandı. Ama Atabey Ebû Bekir esaretten kaçtı ve Irak ordusu onun etrafında toplandı. Aydoğmuş, Mengli, Menkebe, İzzeddin Kayıtbâ, Satmaz ve Emîr-i Âlem Cemâleddin, Irak mülküne sahip oldular ve kendi aralarında bölüştüler. Şahın yanına sürekli elçiler göndererek, "*biz senin kulun ve köleniz, ayrıca Irak da senin mülkündür,*" gibi sözler söylemeleri üzerine Şah'tan kendileri ile anlaşması için söz aldılar. Şah da anlaştı ve Irak tarafında artık endişesi kalmadı. Orduyu Temîşe dışına çekti. Seden Restak'ın Limsek köyüne ulaşınca İsfahbed Rüknüddin Kebûd Câme ve her iki oğlu Muhammed ve İsfahsâlâr, Şah'ın hizmetine geldi. O gün orada şarap içtiler ve kutlama yaptılar. İsfahbed, Vecâ Kalesi'ne giderek orayı bayındır hale getirdi ve oradan Hermâb Rûd'a gitti. Tîre Seng Kalesi'ni yaptı. Nusretüddin Kebûd Câme amcası Şah'ın hizmetine geldiği için o da Sultan-ı Âzam İskender-i Zamân Serncer Muhammed'in Allah saltanatını daim kılsın yanına gitti. Rüknüddin, Emîr Rüstem Sabıkûddeve ile Kebûd Câme vilayetine saldırdı. Birbirlerinden uzaklaştılar ve Emîr Rüstem asker, maiyet ve gulâmları olmadan yalnız başına Kebûd Câme ahalisi üzerine yürüdü. Onu tutuklayıp kendi vilayetine götürdüler. Şah ona üzüldü ve Tîre Seng Kalesi'ni ele geçirinceye kadar orda kaldı. Böylece kendi adamlarını ve komutanlarını oraya yerleştirdikten sonra geri döndü. Şah Esterâbâd'a ulaşınca Hüdâvend-i Âlem Sultan-ı Benî Âdem Şahinşah-ı Kışvâr Goşay İskender-i Zamân'ın zafer ve kudreti artsın elçileri geldi ve "*Pîrûzkuh ve Temîşe'nin çevresindeki yerleri Şah'tan aldın*" mealindeki mektubu getirdiler. Şah geri dönüp başkente geldiğinde, Bestâm ile Dâmgân Erberz adlı bir Türk'e kalmıştı. O yıl sultan ile savaşmak için Gıyâsüddin Gûr ve Şahabüddin Gûr'un Horasan'a geldiği herkes tarafından biliniyordu. Sultan, Sûtâş, Atabeg ve bütün emîrleri Nişabur'a gönderdi. Pûre Kele'yi kendisine tabi olması için Şah'a gönderdi. Şah Zârem'e gitti ve bütün maiyeti Dâmgân'a onun yanına gönderdi. O da oğlunu aracılı olarak Zârem'e Şah'ın hizmetine gönderdi. Ancak yirmi gün süre zarfında Dâmgân kadısı onun yanına gelip, "*Mâzenderân'a gidersen artık buraya dönemezsin,*" şeklindeki konuşmasına kadar Şah'ın maiyeti arasında bulundu.

[168] Daha sonra Erberz, Mâzenderân ordusu arasından kaçıp Dâmgân'a gitti. Şah'ın maiyeti Elend'e geldi ve Erberz'in yaptıklarının haberi Nişabur'da Sûtaş'a ulaşınca kadar ordugâh kurdular. Şah kendi maiyetiyle Zîr'e gelmişti. Sûtaş, Nişabur'dan Dâmgân'a saldırı için geldi. Erberz ondan kaçtı ve Seragâh Vâre'ye gitti. Sûtaş yine oraya saldırdı. Onu yakaladı ve Nişabur'a gitti. Esir şekilde Harezm'e gönderdi. Gûr sultanları gelene kadar başını kesmiştiler. Böylece Nişabur'a sahip oldular. Ali Şah ve diğer bütün emîrleri Gûr'a götürdüler. O dönem Ziyâüddin lakaplı Melik Alâüddin'i Nişabur'a yerleştirdiler ve Sultan-ı Âlem Mefharu Beni Âdem İskender-i Zamân gelip Nişabur'u ele geçirdi. Kendine yakışan bir şekilde hareket edip herkesi afetti. Gûr'un bütün emîrlerini serbest bıraktı. Onlara para ve hayvan bahşetti. Tabaka olarak alt kesimdeki Gûrilere insaniyet ve saltanat tarzını öğretti. O padişahların utanmaları ve pişman olmaları için bunu yaptı. Ali Şah bütün emîrleri sultanın yanına gönderdi. Sultan Merv ve Serahs'a gitti. Daha sonra Herat'a saldırdı ve bütün vilayeti ele geçirdi. Bu yıl Irak emîrleri ve Atabeg Sad-ı Pars arasında anlaşmazlık çıktı. Gökçe, İsfahan'a ordu götürdü ve oradan Şiraz'a gitti. Atabeg ile savaştı ve o gün Aydoğmuş'un komutanı geldi. Gökçe onu kardeşi, Mengli'yi de oğlu olarak kabul etti. Atabeg Sad o savaşta yenildi ve güç bela onların elinden kurtulabildi. Irak Türkleri onun bütün memleketini ele geçirdiler. Şiraz'da çok fazla zâhidi ve abdâlî öldürüp astılar. Bunlar dönünceye kadar ortalığı harap edip karışıklık çıkardılar. İzzeddin Satmaz'ın Köpek isimli bir gulâmı vardı ve ahali Gökçe'nin yanına giderek Köpek'in insanların yollarını kesip onları yağmaladığı için haklarının alınmasını istediler. Gökçe de Köpek'in yolda asılmasını emretti. Aydoğmuş ile Mengli ona şefaatt ettiler ve Gökçe onun bırakılmasını emretti. Bütün emîrlere Köpek'in öldürülmesine biat ettiler. Köpek, İsfahan'a ulaşınca emîrlere ondan ayrıldılar. Köpek de korktu ve kaçıp Rey'e gitti. Emîrlere de onun ardından Rey'e gittiler. Emîr Özbek b. Atabeg Muhammed, Köpek ile birlikte idi ve savaştılar. Mengli onun tarafını tuttu. Aydoğmuş, Satmaz ve Menkebe, Köpek'in yanına geldiler. Mengli, Köpek'in öldürülmesini istemedi. Satmaz kılıç ile yüzüne vurup parçaladı ve Aydoğmuş de başının kesilmesini emretti.

[169] Daha sonra onlar Rey'e geldiler ki biz, *"hepimiz senin köleniz onu senin hizmetin için öldürdük,"* dediler. Atabeg Ebû Bekir'i serbest bıraktılar. Atabeg de bunun üzerine teşrifat ve iyi muamelede bulunmak için birini onlara gönderdi.

Aydoğmuş, Irak'ın padişahlığına oturdu. Bütün Irak saltanatının hutbesini Atabey Ebû Bekir'in adına okuttu. Özbek'i Melik, Aydoğmuş'u da Melikül-Ümerâ olarak çağırıyorlardı. Şah Erdeşir'in yanına bu durumu kabul etmesi için elçi gönderdiler. Şah, “*Estûnâvend Kalesi benim mülkümdür bana verin,*” dedi. Onlar da Şah Erdeşir'e, “*Şuanda senin gücün daha fazladır senin olsun biz razıyız,*” dediler. Şah Gazi İsfahbed onlarla anlaştı. Estûnâvend Kalesi'ne ordu gönderdi ve muhasara edilmesini emretti. Sonunda Estûnâvend Kalesi'nin yerine Felûl Kalesi'ni Esfârengiç b. Ali Lâricânî'ye verilmesi için anlaştılar. İsfahbed, Estûnâvend Kalesi için özel bir komutan gönderdi. Şerefüddeve b. Ali Lâricânî'nin Felûl'e yerleşmesinden bir müddet sonra İsfahbed, Mile'yi ikta olarak ona verdi. Çocuklarını Mile'ye gönderdi ve Felûl Kalesi'ni de Şah'ın kölelerine teslim etti. O devamlı hizmet ediyordu. Şah da ona çok iyi muamelede bulunuyordu. Estûnâvend Kalesi'nin alındığı yıl Şah Erdeşir Pirîm'e geldi. Dihîstan'ın reisi Alâüddin b. Zeynüddin, Şah'ın hizmetine sığındı ve ondan amân talep etti. Şah ona şefkat gösterdi. Şemsülmülûk Rüstem b. Erdeşir, Perîm'den Bâğek köyüne gidip atlarının ahırını görmek için izin talep etti. Büyük kardeşi Şerefülmülûk ve küçük kardeşi Kârin her ikisi babaları Şah'ın hizmetinde idiler. Şah ona izin verdi oradan Bâğek'e geldi ve Emrab ile 50 bin (...) Sûbernî'ye vardığında Hüdâvend-i Cihân Âzam-u Türkân Padişah-ı İslâm'ın Allah mülkünü daim eylesin, karşılanması gibi Hüdâvend-i Âlem Selâtin-i İskender-i Cihân onu karşıladı. Onun için hiçbir şeyi eksik bırakmadı yer, makam-mevki her şeyi verdi. Bu tarihte Gıyâsüddin Gûr ölmüştü. Şahabüddin Gazneyn Harezm'e gitti ve Mâzenderân'a Harezm'e gittiğini söylemek için elçiler gönderdi. Şah Erdeşir de onun elçilerine çok iyi muamelede bulundu ve hutbeyi onun adına okutup sikkeyi de onun adına bastı. Hüdâvend-i Âlem Sultan-ı Selâtin Allah fikrini yüceltsin, Harezm'e altı ferseng mesafede olan Nûzvâr'da savaştı.

[170] Her iki ordu arasında Ceyhun nehri vardı. Bir süre karşılıklı oturdular. Şahâbüddin Gazneyn hata yaptığını ve düşüncesinin doğru olmadığını anladı. Hüdâvend-i Âlem Padişah-ı Benî Âdem her gece, her gün ve her saat ona (...) Şahabettin Gazneyn yenildi ve sultan da kendi mevziisine gitti. Sultan-ı Selâtin-i Semerkant Osman eğer yakalanırsa Müslüman olacağını biliyordu. Kendi kalesine gitti. Artık işlerinin bozulduğunu ve ne kadar güçlü olsalar da faydalı olmayacağını biliyordu. Kendi kendine, “*eğer seni yakalarlarsa biz ve bütün Müslümanlar zelil*

oluruz, bu yüzden Tingu'ya bir elçi ve kaç parça hediye gönderelim o bununla meşgul iken biz hisardan kurtulmak için bir hile yaparız, belki sende kurtulursun,” dedi. Şahâbüddin, “peki tamam,” dedi. Sultan-ı Selâtin, Tingu'ya, “Senin için bir fırsat doğdu. Harezm'den bu adam yenilgiye uğradı ve seninle denk oldu yoksa sen onun adamı değildin. Onun mallarını ve fillerini al ve sağlıklı git ki adamları, ordusu bu saatte ulaşabilirler,” dedi. Tingu onu sözünü dinledi ve Maverâünnehir'e yöneldi. Şahâbüddin, Herat'a gitti. Birkaç kişiyi Seyherûd'a gönderdi ve yağma (...) Şah Erdeşir'in üç oğlu vardı. Büyüğü Şerefülmülûk, ondan küçüğü Şemsülmülûk Rüstem ve daha küçüğü Kârîn idi. Hicri 602 yılında Şah Erdeşir öldü ve Şerefülmülûk de babasından sonra öldü. Şemsülmülûk Rüstem de Dârâ Kalesi'nde hapisti.

Şemsülmülûk Rüstem b. Şah Erdeşir'in Padişahlığı

Taberistân'ın büyükleri ve ayanları Rüknüddeve Karîn ile Dârâ Kalesi'ne gittiler. İsfahbed, Şemsülmülûk Rüstem'e bağışta bulundu. Aynı gün dönüp Rûdbâr Hac'a geldiler ve oradan Mengul ve Âmül'e gittiler.

[171] Münecimler bu beş gün süre zarfında tahta oturmak uğursuz olur, dediler. Onları dinlemeyerek tahta oturdu. Âcem meliklerinin geleneklerine göre yedi gün işret, eğlence, şarap, altın dağıtma vb. şeyler yapıldı. İsfahbedler, Bâvendîler, Emîrler ve sınırlardan büyükler onun sarayına gelip tebrikte bulundular. Sekizinci gün saltanat tahtına oturdu ve padişahlık kemerini bağlayıp tacını taktı. Büyükler, emîrler ve herkese yapması gereken bir vazife verdi. Bütün emîrler ve İsfahbedlere hilat verip yastan çıktılar. Her tarafa kendi naiblerini gönderdi. Sultanı Selâtin-i Âlem de ona bir elçi gönderip başsağlığı dileyerek tebrikte bulundu.

Kârîn'in İsfahbed İle Düşmanlığı Hakkında

Küçük kardeş Rüknüddeve Karîn ile İsfahbed arasında büyük kardeş Şerefülmülûk'ün mirasından dolayı anlaşmazlık çıktı. Rüknüddeve, sultanın tarafındaydı. Sultan, Dâmgân ve Bestâm'a sahip olan Ali Şah'a bir miktar ordu verdi. İsfahbed ile ilk olarak lütuf ve nasihat ile konuşup Şerefülmülûk'ün mirasını kardeşine bırakmasını ve eğer nasihat dinlemezse ona karşı şiddetle hareket edeceğini söyledi. Gorgan ve Rey emîrlarına ona yardımcı olmalarını emretti. Ali

Şah, Firûzkûh yolu ile Lâricân'a geldi. Rûdbâr Hac'da çadır kurdu. (...) Mâzenderân'ı Behmen'e verdi ve geri geldiler. Ali Şah'ın yengesi Mengul yoluna yöneldi ki orada (...) Şelâb ahalisi yolunu kesti ve onu bütün maiyetiyle birlikte öldürdüler. Ali Şah onun acısından dolayı çok üzüldü. İsfahbed, Rûknüddeve'nin yanında bulunan tanınmış kişiler, çıkmaktan aciz kaldık, derhal birini kardeşinin yanına birini göndermeli ve onunla anlaşmalıyız, dediler. O da nasıl doğru buluyorsanız öyle yapın dedi. Alâüddeve ve Kâtip Şahâb, her ikisi elçi olarak Şemsülmülûk'ün yanına gelerek Rûknüddeve ve kendileri için onunla anlaşma yaptılar. Buna göre kendi dönemi ve babası döneminde Şerefülmülûk'e ait olan yerleri ona verdiler. Bütün padişahlık alametlerini ve saray gulâmlarını ona bıraktı. O da Rûknüddeve'yi veliaht yaptı.

[172] Sonra “*Bundan sonra da kardeşim ve siz hepiniz burada Ali Şah çıkana kadar kalede kalın,*” dedi. Kardeşi kaleden indi ve Ali Şah, İsfahbed'e kız kardeşini kendisine vermesini temenni etti. İsfahbed kabul etti ve kız kardeşi Rûknüddeve ile kalede olduklarından dolayı Şer'i bir sözleşmeye gerek yoktu. Kûza Kalesi'nden çok fazla hediyeler getirip Ali Şah'a gönderdi ve geri döndü. Terîce sınırına kadar onu uğurlayıp Hac Rûdbâr'a gitti. Rûknüddeve kaleden inmişti. Padişah Afrasyab Eşreb, Şemsülmülûk'ün komutanı olarak kalede kaldı. Kardeşi Rûknüddeve'nin hizmetine gelmesini buyurdu. Mengul'da onu karşıladı. Kardeşi ulaşınca birbirlerine sarıldılar ve eve geldiler. Diğer gün İsfahbed, Dârâ Kalesi'ne giderek akraba ve yaşlılarını gördü. Onu gören herkes çok mutlu oldu ve ona çok fazla altın verdiler. Alevî Musevî adlı biri Melik Said Erdeşir Şah döneminde Sultan Said Tekiş b. İl Arslan saltanata oturmadan önce Harezm'den kaçıp İsfahbed'in hizmetine sığınmıştı. Yirmi yıl Taberistân'da kalmış ve orada makam-mevki sahibi olup evlenmişti. Her zaman kötü fiil ve davranışlarda bulundu. Şah Erdeşir bundan dolayı tembihte bulunup onu kaleye gönderdi. Alevî olduğu için onu öldürmenin doğru olmadığını düşündü. Şemsülmülûk'ün isyan edip Sûtaş'ın da Âmül'e geldiği zaman o kaçıp Sûtaş'a katıldı. Oradan da Sultan-ı Selâtin'in hizmetine katıldı ve Ali Şah vezareti ona bıraktı. Ali Şah, Hac'a gidince Alevî Musevî de onun hizmetine girdi ve onu İsfahbed'e karşı kışkırttı. Dünyada Mâzenderân'dan daha güzel ve daha bereketli bir yer bulamayacağından dolayı oranın padişahı olmasını belirtti. Ali Şah'ın söylediği hiçbir şeyi dinlemedi ama İsfahbed'e de böyle düşündüğünü belirtmedi. İsfahbed dönünce

Alevî Musevî birkaç gün ona hizmet için orada durdu. Ali Şah'ın onun sözlerini dinleyip oradan çıkmayacağını anlayınca umutsuz oldu. Buna rağmen Ali Şah'a karşı İsfahbed'i kıskırtmaya çalıştı. İsfahbed de onun söylediği her şeyi yazıp Kelâr'a Ali Şah'a gönderdi. Seyyid Musevî'yi de güzel bir şekilde geri gönderdi.

[173] Seyyid, oraya ulaşınca, Ali Şah, bütün söylenenleri onun yüzüne vurdu. Sonra başını kesip İsfahbed'e gönderdi. Böylece onlar arasındaki güven arttı. Alevî Musevî'nin başını Rûdbâr Hac'da askeri pazarda astılar. Çocuklarını da yakalayıp Kehrûd Kalesi'ne gönderdiler. Bir süre orada hapsedildiler. Sonunda Hüseyin onlara şefaatt etti ve serbest bırakıldılar. Bu tarihten çok geçmeden Rüküdevle'yi mülhitler öldürüp bölgede yağma hareketlerine başlayarak ortalığı karıştırdılar. Şemsülmülûk'ün çocuğu yoktu ve kız kardeşini İsfahbed Şehriyâr b. Kînhavâz b. Rüstem b. Dârâ b. Şehriyâr'a vermişti. Onun kız kardeşinden Kînhavâz adlı bir erkek çocuk doğdu. Büyük Melik Hüsamüddeve Erdeşir b. Kînhavâz ondan doğdu. Şah Erdeşir b. El-Hasan ve İsfahbed Kînhavâz amca çocuklarıydılar. Hüsamüddeve Şehriyâr, Sultan Melikşah döneminde yaşadı ve Melikşah her zaman ona baba olarak mektup yazdı. Şair Rafî şöyle der;

Hem melik diyorlar hem de padişah inanmayan olursa mektuplarını okusun

Kıyamet gününe kadar dünyanın büyük insanları üzerine Şehriyâr Kârin Sûrhab'ın fermanı geçerlidir

Başka bir yerde de;

Sen dünyanın iftihar kaynağısın

Sana hem baba hem de padişah diyorlar

Bâvendî Meliklerinin bu tarihte zayıflamaları sebebiyle Sultan-ı Selâtin Alâeddin Muhammed Harzemşah'ın hâkimiyetine girdiler. Sultan Muhammed Harzemşah, Temîşe dışında sahip oldukları kale ve yerleri ele geçirdi. Böylece kendi akrabalarını oraya yerleştirdi. Bu sırada Ebû Rıza Hüseyin b. Muhammed b. Ebû Rıza El-Alevî El-Mâmîrî kötü bir davranışta bulundu ve kendisine verilen nimetin kıymetini bilmeyip bunu aleyhte kullandı. Sene 606 şevvalin dördünde Nasırüddeve Şemsülmülûk'e namertlik yapıp hile ve hainlik ile onu şehit etti.

[174] Onun şehadetinden dolayı vilayetin her yeri bozuldu. Mâzenderân emîrleri ve ayanları Sultan Muhammed Harzemşah'a yöneldiler ve çaresiz bir şekilde ona itaat ettiler. Her yılda ona vergi verdiler...

Umarım ki dünya da beni gibi pişman olur

İçi de benim gibi yanar

Ben Erdeşir Hüsrev olmadan padişah olursam

Gözlerim kör ve kalbim param parça olsun

Ey padişah kader seni benden aldıktan sonra

Ömrümde be mutluluk ne rahatlık ne de fayda gördüm

Kalbim ateş ve gözyaşı ile dolu

Senin taca yakışan başının toprakla bir olmasıyla

Ey senin ölümün dünyayı utandırdı

Kendini ve beni toprağa gömdün

Seni göreceğim gün yakın mı?

Sen ölü ve bende ne ölü ne de canlı

Târîh-i Taberistân Allah'a şükürler olsun bitti. Başarılı olduğunu umuyorum. Hz. Muhammed'den sonra Rebîul'evvelin üçü 978.

SONUÇ

Yerel tarih kaynaklarının tipik örneklerinden biri sayılan *Târîh-i Taberistân* Bâvendî hanedanının saray tarihçisi İbn İsfendiyâr tarafından kaleme alınmıştır. Eser genel itibariyle Taberistân bölgesinin siyasî, sosyal, dinî, kültürel ve ekonomik yönlerine dair bilgilerin yanı sıra bölgeyi uzun süre idaresi altında tutan Bâvendîlerin tarihi geçmişi hakkında ayrıntılı anlatım sunan değerli bir kaynaktır. Zira XII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış olan İranlı tarihçi İbn İsfendiyâr bizzat yaşadığı dönemi, şahit olduğu olayları ve kendisinden önceki dönem ile ilgili bilgileri, bazıları günümüzde mevcut olmayan, kaynaklara başvurarak aktarmaktadır.

Bu tez çalışmasında, *Târîh-i Taberistân*'ın İranlı Abbas İkbal tarafından yapılan Farsça edisyonu dikkate alınarak Bâvendîler hanedanına ilişkin bilgilerin yer aldığı kısmı kelimelerin ilk anlamlarından uzaklaşmadan Türkçeye kazandırılmaya çalışılmıştır. Eserde Arapça ibarelerin çokça kullanılması, Taberîce şiirlerin bulunması ve Abbas İkbal'in de önsözde belirttiği gibi başkaları tarafından esere yapılan eklemeler eserin daha girift bir hal almasına sebep olmuştur. Belirtilen bütün bu güçlüklerle rağmen eserin tercümesi yapıp okuyucuların istifadesine sunulmuştur.

Çalışma neticesinde, Bâvendî hanedanının Taberistân bölgesinde her ne kadar yerel bir güç niteliği taşısa da Harezmşahlar, Moğollar ve Selçuklular gibi büyük devletlere karşı ittifak ve mücadele politikaları izledikleri görülmektedir. Genel politikaların yanı sıra Bâvendîler, bölge üzerinde faaliyet gösteren diğer yerel güçlere karşı izlemiş oldukları siyaset ile uzun bir süre varlıklarını devam ettiren hâkim güçlerden biri olmayı başardılar. Ayrıca Bâvendîlerin kendilerini Sâsânî imparatorluğunun bir varisi olarak görmeleri bölgenin birçok açıdan dönüşümünde önemli rol oynamalarında etkili olduğu söylenebilir.

İbn İsfendiyâr'ın bu eserinde, Bâvendî hanedanının kuruluş ve gelişim yıllarını ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Bâvendî hanedanının kurulduğu Taberistân bölgesi İran coğrafyasına nazaran kendine has özellikler barındırmaktadır. Bu nedenle de muhalif gruplar tarafından sığınılacak bir bölge olarak görülmüştür. İlk dönemlerde Bâvendî hanedanının merkezi Taberistân'ın güneyindeki dağlık

kesimlerde yer alan Fîrîm şehriydi. Süreç içerisinde güçlenen Bâvendîler, bölgedeki diğer yerel hanedanları kendi iktidarları altında birleştirerek bölgenin önemli iki şehri Âmûl ve Sârî'de de hâkimiyet sağladılar. Bâvendî hanedanı, 665-1349 yılları arasında yaklaşık 700 yıl kadar varlığını üç kol halinde devam ettirmiştir. Bâvendî hanedanının bu kadar uzun bir zaman boyunca ayakta kalmasında kurulduğu coğrafyanın etkisi kadar bölge üzerindeki diğer siyasi güçlere karşı izledikleri politikaların da önemli bir yeri olduğunu ifade etmek gerekir.

Bâvendîler, geliştirdikleri etkili bölgesel politikalarıyla Taberistân coğrafyasını hâkimiyeti altına almaya çalışan Türk, Arap ve Moğol gibi güçlerle mücadele etmenin yollarını aradılar. Esasen, Bâvendîlerin dinî ve siyasî alanda izledikleri başarılı denge politikaları onların 700 yıl boyunca varlıklarını ve idarelerini sürdürmelerini sağlamıştır.

Bâvendî hanedanı Emevîler, Abbâsîler, Sâmânîler, Gazneliler, Selçuklular, Harezmsâhlar ve Moğollarla siyasî olarak mücadele etmenin yanı sıra bölgede kültürel, sosyal, mimarî, ilmî ve ticarî hayatın canlılığı içinde önemli faaliyetlerde de bulundular. Bu faaliyetler sonucunda, Bâvendî hanedanının merkezi şehirleri Fîrîm, Sârî ve Âmûl ilmi, kültürel ve ticarî olarak büyük bir önem kazandı. Özellikle İspehbediyye emîri Hüsâmüddeve Şah Erdeşir döneminde Sârî şehrinde saraylar, köprüler ve hamamların yanında büyük bir hayvanat bahçesi yapıldı. Bu gibi gelişmeler dönemin refah ortamı ile iktisadî ve sosyal yapısının göstergeleridir. Çevirisi yapılan *Târîh-i Taberistân'ın* Bâvendîlerin Taberistan coğrafyasındaki etkilerini en bariz şekilde yansıtan kaynaktır.

Moğollar ve Harzemşahların Taberistân bölgesi üzerindeki yoğun baskıları Bâvendî hanedanının gücünü azaltmıştır. Hanedanının son kolu olan Kînhâriyye döneminde kısa süre bir canlanma yaşansa da Moğolların baskısının iyice artması, iç mücadeleler ve veba salgını Bâvendî hanedanının sonunu hazırlamıştır. Nihayetinde yedi asır süren Bâvendî hâkimiyeti 750/1349 yılında son bulmuştur.

KAYNAKÇA

- ÂMULÎ, Muhammed Hasan Evliyaullah, *Tarih-i Rûyan*, (tsh. Manučeher Sütûde), Bünyad-ı Ferheng-i İran, Tahran 1348.
- AYAN, Ergin, *Büyük Selçuklu İmparatorluğunda Oğuz İsyanı*, Kitabevi, İstanbul 2007.
- BORZGER, Erdeşir, *Tarih-i Taberistan*, (tsh. Muhammed Şükrî Fûmeşî), Neşr-i Resaneş, Tahran 1388.
- BOSWORTH, Clifford Edmud, “*Âla’ –Al- Dawla Ali’*”, Elr, c. 1, S. 7, London 1984.
- BOZAN, Oktay, “Taberistân Emiri Mâzyâr b. Kârin’in Abbâsî İdaresine İsyanı”, e-*Şarkiyat İlmi araştırmalar Dergisi*, S. XI, 2014. s. 73-93.
- CAFERİYAN, Resul, *Menabe-i Tarih-i İslam*, Tahran 1393.
- CHRISTENSEN, Arthur, *İran der Zaman-ı Sâsânîyan*, (çev. Reşid Yasemî), Neşr İbn-i Sina, Tahran 1332.
- DUMAN, Abdullah, *Bîrûnî ve Tarihçiliği*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 2002.
- DURMUŞ, İsmail, “Yetîmetü’-d-dehr”, *DİA*, C. XXXXIII, İstanbul 2013, s. 503-504.
- ENSARÎ, Behmen, Avamil-î Payîdar-i Hükümeti Bâvendîyan, Fasilname-i İhtisası Tarih, Şomare-i Devvom, Payiz, 97, s. 50-75.
- FAYDA, Mustafa, “İslam Dünyasındaki İlk Şehir Tarihleri ve İbn Şebbe’nin Medine-i Münevvere Tarihi”, C. XXVIII, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 1986, ss. 167-180.
- GEDİK, Ümit, “IX-X/XV-XVI YY. İran Tarih Yazıcılığı”, *Nüsha Dergisi*, C: 17, S. 45, 2017, ss. 35-50.
- GİLÂNÎ, Molla Şeyh Ali, *Tarih-i Mâzenderân*, (tsh. Manučeher Sütûde), Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.
- GÜNALTAY, Şemsettin, *İslâm Tarihinin Kaynakları –Tarih ve Müverrihler-*, Endülüs Yayınları, İstanbul 1991.
- GÜNER, Ahmet, “Mâzyâr b. Karîn”, C. XXVIII, *DİA*, İstanbul 2003, s.198-199.

HONDMİR, Gıyasüddin b. Hemadüddin, *Habibü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi Beşer*, İntişarat-ı Hayyam, C. II, Tahran 1380.

İBN İSFENDİYAR, *Tarih-i Taberîstan*, C. I-II, Tash. Abbas İkbâl Aştıyani, Tahran, 1386/2007.

İBNÜ'L-ESİR, *el-Kamil fî't-Tarih*, (çev. Abdullah Köşe), C. VI, Bahar Yayınları, İstanbul 1991.

KANAR, Mehmet, “Şâhnâme”, *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 289-290.

KAZVİNİ, Muhammed, *Yaddaştâ*, Tahran 1347 (1929).

KURTULUŞ, Rıza, “İbn-i İsfendiyâr”, *DİA*, C. XX, İstanbul 1999, s. 93.

MARAŞÎ, Seyyid Zahirüddin b. Seyyid Nasirüddin *Tarih-i Taberistan Rûyan ve Mâzenderân*, (tsh. Muhammed Hüseyin Tesbihi), Müessese-i Matbuat-i Şarki, Tahran 1345.

MEHDİ ZAİN ALABDEN, Houlih, “Büveyhoğullarının Sarayında Görevli Olan Sâbiî Tarihçiler”, *USAD*, 2019, s. 281-298.

MERÇİL, Erdoğan “Bâvendîler”, *DİA*, C. V. İstanbul 2005, s. 214-216.

MOLLA ŞEYH ALÎ, Gılanî, *Tarih-i Mazenderan*, Tashih-i Menuçehr Sutude, İntişarat-ı Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.

MUHAMMED CERİR, *Taberi, Tarih-i Resul ve Müluk*, Ter. Payende, Bünyad-ı Ferhengi İran, Tahran 1352.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, “Nizâmülmülk”, *DİA*, C. XXXIII, İstanbul 2007, s. 194-196.

ÖZAYDIN, Abdülkerim, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklular Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1990.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Taberistân”, *DİA*, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 322-323.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “Tarih, İran”, *DİA*, C. XXXX, İstanbul 2011, s. 54-58.

RAZPUŞ, Şahnaz -Guruh-e Tarih, “Bâvendîha”, *Danışname-i Cihan-ı İslâm*, Tahran 1393, s. 1-18.

RENÇBER, Akif, “Bâvendîler’in Selçuklular ile Münasebetleri”, *İran Çalışmaları Dergisi*, C. 3, S.1, 2019, ss. 67-90.

RENÇBER, Akif, “Bâvendîlerin Harezmsahlılar ile Münasebetleri”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, C. II, S. 2, 2019, s. 170-182.

RENÇBER, Akif, *Mâzenderân (Taberistân) Tarihi 1220-1392*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 2015.

SEVAKIB, Cihanbahş, “Nigareşi-e Bercaygah ve Ehemmiyet-i Sünnet-i Tarih Nivisiy-i Mahalli-e İran”, *Du Fasılname Pejuheşhay-i Tarihhay-i Mahalli-e İran*, Sale Devvom, Şomare-i Devvom.

SEYYİD ALÎ, Âl-i Dâvûd, “İbn İsfendiyâr”, *Dâ’iretü’l-mu’arîf Buzorg İslamî*, C. I, Tahran 1983, s. 13.

SEYYİD HASAN HÜSEYNİ-CEVAD ABBASÎ, “Âvamil-i Tesir Gozari ber Münasebet-i Bâvendîyan ve İsmailîyan Alamut”, *Sal-ı Heftom*, Şomare-i Devvom, Behar-Tabistan, Pezuheşname-i Tarihhayi Mahelli İran, 2019, s. 113-126.

ŞEŞEN, Ramazan, “el-Beyân ve’t-tebyin”, *DİA*, C. VI, İstanbul 1992, s. 31.

ŞEŞEN, Ramazan, *Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı*, İSAR Vakfı, İstanbul 1998.

TOKUŞ, Ömer, “Taberîstan Dağlarının Melikleri Bâvendîler”, *Tarihin Peşinde Dergisi*, 2018, ss. 429-461.

TECLİLÎ, Celil, “Berresî ve Nakdi der Tarih-i Taberistân”, *Mecelle-i Dânişkede-i ve Ulum-i İnsânî*, Danişgah-ı Tebriz, s. 168-185.

YAŞAROĞLU, Hasan, *Taberistân Zeydileri*, Gümüşhane 2012.

YAZICI, Tahsin, “İspehbed”, *DİA*, C. XXIII, İstanbul 2001, s. 176-177.

WILFRED, Maudelug, “ALA-AL-DAWLA HASAN”, *Elr*, I/7, S. 7.

HİZMETLÎ, Mustafa, “Şehir Tarihçiliği Geleneğinde Hatîb el-Bağdâdî’nin Bağdat Tarihi”, *4. Milletlerarası Şehir Tarihi Yazarları Kongresi*, İstanbul 2018, ss. 396-403.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSE BİLGİLER

Adı-Soyadı	Ali ALANOĞLU
Doğum Yeri	PALU/ELAZIĞ
Doğum Tarihi	01.02.1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	İNSANİ VE SOSYA BİLİMLER
Bölüm	TARİH

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YÖKDİL: 65
Farsça	YDS: 78.75

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	ÖZEL BİLGE YABANCI DİL KURSU
Görevi/Pozisyonu	KURUCU MÜDÜR
Tecrübe Süresi	6 AY (Halen devam etmekte)

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	alanoglu23ali@gmail.com

KATILDIĞI

Kurslar	
Projeler	

